FRANTIŠEK

ČERNÝ

DIPLOMAT, NOVINÁŘ A HUMANISTA | DIPLOMAT, JOURNALIST UND HUMANIST

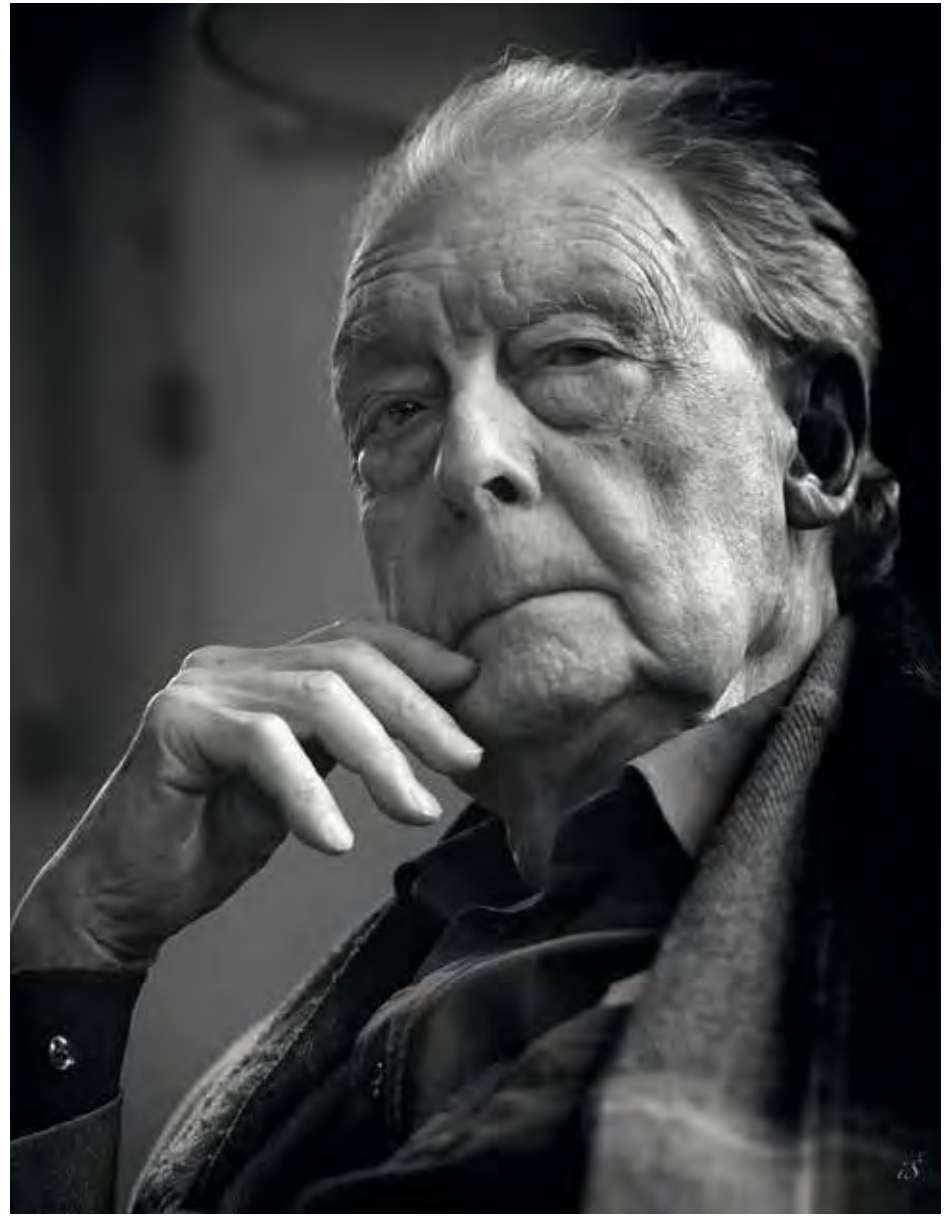

© Ivan Šlapeta

FRANTIŠEK ČERNÝ

(8. června 1931) je někdejší velvyslanec Československa a České republiky v Německu. Spolu s pražskou německy píšící autorkou Lenkou Reinerovou založil Pražský literární dům autorů německého jazyka, je členem rady Česko-německého diskusního fóra. Vystudoval germanistiku a bohemistiku na Univerzitě Karlově v Praze. Už během studií začal pracovat v Československém rozhlase a později se stal redaktorem zahraničního vysílání. Po roce 1968 se ocitl bez práce, nakonec se živil jako tlumočník a učitel němčiny na jazykové škole. Bezprostředně po sametové revoluci vstoupil na popud Václava Havla a Jiřího Dienstbiera do služeb Ministerstva zahraničí. Je mimo jiné nositelem Umělecké ceny česko-německého porozumění (společně s Richardem von Weizsäckerem), Velkého kříže za zásluhy s hvězdou a na stuze (uděleného německým prezidentem Johannesem Rauem), Ceny sjednocení a Ceny Ricardy Huchové (udělované osobám, jejichž působení prokazuje velkou míru nezávislého myšlení a statečného jednání a které podporují ideály humanity a porozumění mezi národy jako kulturně-historické hodnoty evropské společnosti). Jeho život utváří úsilí o usmíření a porozumění mezi Čechy a Němci. Velkou měrou přispěl k tomu, že se naše komplikované sousedské vztahy s Německem výrazně zlepšily.

„Pro mě je diplomacie ta veřejná, které se také říká ‚from people to people'. Diplomat, vybavený určitými privilegii, by se měl snažit co možná nejvíc mluvit s obyčejnými lidmi, nejenom s diplomaty a úředníky ministerstev, a šířit tak povědomí o této krásné zemi, kterou jsem měl tu čest zastupovat."

FRANTIŠEK ČERNÝ

(geb. am 8. Juni 1931) war Botschafter der Tschechoslowakei und der Tschechischen Republik in Deutschland. Gemeinsam mit der Prager deutschsprachigen Schriftstellerin Lenka Reinerová gründete er das Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren und ist Mitglied des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums. Er studierte Germanistik und Bohemistik an der Karlsuniversität in Prag. Schon während der Studienzeit begann er, im Tschechoslowakischen Rundfunk zu arbeiten und wurde später Redakteur für Auslandssendungen. Nach 1968 fand er sich ohne Arbeit wieder und betätigte sich schließlich als Dolmetscher und Deutschlehrer an einer Sprachschule. Unmittelbar nach der Samtenen Revolution trat er auf Initiative von Václav Havel und Jiří Dienstbier in die Dienste des Außenministeriums ein. Er ist u. a. Träger des Kunstpreises zur deutsch-tschechischen Verständigung (gemeinsam mit Richard von Weizsäcker), des Großen Bundesverdienstkreuzes mit Stern und Schulterband (verliehen von Bundespräsident Johannes Rau), des Einheitspreises und des Ricarda-Huch-Preises (verliehen an Persönlichkeiten, deren Wirken in hohem Maß durch unabhängiges Denken und mutiges Handeln bestimmt ist und welche die Ideale der Humanität und Völkerverständigung als Werte der historisch-kulturellen Identität der europäischen Gesellschaft fördern). Sein Leben prägte das Bemühen um Versöhnung und Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen. Maßgeblich trug er zu einer deutlichen Verbesserung der komplizierten Nachbarschaftsbeziehungen mit Deutschland bei:

„Für mich bedeutet Diplomatie etwas Öffentliches, etwas, was auch als ‚from people to people' bezeichnet wird. Ein – mit bestimmten Privilegien ausgestatteter – Diplomat sollte sich so stark wie möglich darum bemühen, mit den einfachen Leuten zu sprechen, nicht nur mit Diplomaten und Ministerialbeamten, und er sollte so neue Perspektiven auf dieses wunderbare Land eröffnen, das zu vertreten ich die Ehre hatte."

editorky | Herausgeberinnen
Lucie Eiermann & Radka Denemarková

FRANTIŠEK ČERNÝ

DIPLOMAT, NOVINÁŘ A HUMANISTA

DIPLOMAT, JOURNALIST UND HUMANIST

Nakladatelství OSWALD

PARTNER VYDÁNÍ | PARTNER

Adalbert Stifter Verein
Kulturreferent für die böhmischen Länder

ZA PODPORY | GEFÖRDERT DURCH

ČESKO-NĚMECKÝ FOND BUDOUCNOSTI
DEUTSCH-TSCHECHISCHER ZUKUNFTSFONDS

Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien

SEKYRA FOUNDATION

GIESE & PARTNER

Kids companypraha
ČESKO-NĚMECKÁ ŠKOLKA
TSCHECHISCH-DEUTSCHER KINDERGARTEN

GOETHE INSTITUT

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Velvyslanectví Spolkové republiky Německo Praha

Botschaft der Bundesrepublik Deutschland Prag

Finanční podpora soukromých dárců | Privatspenden von:
Tomáš Kafka, Vladimír Koller, Ondřej Matějka, Bernd Eiermann, Alena Müllerová, Markéta Mališová, Anton Otte,
Jutta & Bernd Felgendreher, Karin & Peter Pragal, Christian Schmidt, Eva Pátková & Jiří Stromšík, Jana & Václav Šebkovi, Karel Schwarzenberg

Překlady přispěli | Gefördert durch Übersetzungen von:
Carla Bezděková, Joachim Bruss, Raija Hauck, Kathrin Janka, Jitka Jílková, Silke Klein, Jan Klofáč, Věra Koubová, Mirko Kraetsch,
Bianca Lipanská, Tomáš Moravec, Jitka Nešporová, Anna Paap, Eva Profousová, Wolfgang Schwarz, Kateřina Sitařová,
Susanne Spurná, Olga & Ondřej Staňkovi, Jiří Stromšík, Jan Šmrha, Andreas Weber

Překlady textů jsou dostupné na webových stránkách Spolku Adalberta Stiftera v Mnichově pod odkazem Kulturní referát |
Übersetzungen der Beiträge finden Sie auf der Webseite des Adalbert Stifter Vereins München unter „Kulturreferat“
www.stifterverein.de

Všem patří vřelý dík! | Mit herzlichem Dank an alle!

Františkovi Černému

k 90. narozeninám věnují

Lucie Eiermann, Radka Denemarková,

autoři, překladatelé, podporovatelé a přátelé

František Černý zum 90. Geburtstag

gewidmet von

Lucie Eiermann, Radka Denemarková,

Autoren, Übersetzern, Förderern und Freunden

OBSAH | INHALT

ZDRAVICE | GRUSSWORT

11 Česko-německý fond budoucnosti |
12 Deutsch-Tschechischer Zukunftsfonds

13 Brief des Bundespräsidenten Frank-Walter Steinmeier |
15 Dopis prezidenta Franka-Waltera Steinmeiera

1. KONTEXT

18 František Černý, Solitär für ein humanes Europa (Gert Weisskirchen)
23 František Černý, solitér za humánní Evropu (Gert Weisskirchen)

2. DIPLOMAT

28 František Černý – takový (ne)normální diplomat (Tomáš Kafka)
32 František Černý – ein (un)gewöhnlicher Diplomat (Tomáš Kafka)

36 Meine Prager Schule der Diplomatie (Thomas Bagger)
39 Moje pražská škola diplomacie (Thomas Bagger)

41 Ten, který pochopil (Karel Schwarzenberg)
42 Einer, der versteht (Karel Schwarzenberg)

43 Mensch. Macher. František (Petra Ernstberger)
45 Člověk. Machr. František. (Petra Ernstberger)

47 Vaše Eminence (Václav Bartuška)
48 Eure Eminenz (Václav Bartuška)

49 Ti, kteří vyhrávají bitvy (Edita Hrdá)
50 Wer Schlachten gewinnt (Edita Hrdá)

51 Ein außergewöhnlicher Botschafter (Christoph Israng)
53 Neobyčejný velvyslanec (Christoph Israng)

55 František Černý „forever young“ (Kristina Larischová)
57 František Černý „forever young“ (Kristina Larischová)

59 Brief an František (Bernd und Jutta Felgendreher)
61 Dopis Františkovi (Bernd a Jutta Felgendreherovi)

63 Patron česko-německého setkávání mládeže (Jindřich Fryč)
65 Patron der deutsch-tschechischen Jugendbegegnungen (Jindřich Fryč)

67 Besondere Begegnungen (Christian Schmidt)
69 Mimořádná setkání (Christian Schmidt)

71 Naděje (Milan Horáček)
72 Hoffnung (Milan Horáček)

3. Z POHLEDU NOVINÁŘŮ
AUS DER SICHT VON JOURNALISTEN

74 Ein Diplomat sui generis (Klaus Rost)
76 Diplomat sui generis (Klaus Rost)

78 Česko-německý most od toho, co bylo, k tomu, co je a co doufejme bude (Luboš Palata)
81 Die deutsch-tschechische Brücke zwischen dem, was war, und dem, was ist und was hoffentlich sein wird (Luboš Palata)

84 Der ungewöhnliche Diplomat (Wolfgang Hauptmann)
87 Neobvyklý diplomat (Wolfgang Hauptmann)

90 Obdiv s velkým DÍKY (Libor Rouček)
92 Bewunderung und ein großes DANKESCHÖN (Libor Rouček)

94 Diplomat im Laienstand (Jacqueline Hénard)
96 Diplomat laik (Jacqueline Hénard)

98 Eine Leidenschaft fürs Gedruckte (Peter Pragal)
101 Vášeň pro tiskoviny (Peter Pragal)

103 De Gustibus (Michael Frank)
105 De Gustibus (Michael Frank)

107 Frieden mit den Molchen (Wolfgang Jung)
108 Mír s mloky (Wolfgang Jung)

109 Vzkaz z NDR (Lída Rakušanová)
110 Gruß aus der DDR (Lída Rakušanová)

4. PŘED ROKEM 1989 A PO SAMETOVÉ REVOLUCI
VOR 1989 UND NACH DER SAMTENEN REVOLUTION

113 Můj táta alias neškodný šarmér aneb
„Das ist meine Tochter“ (Kateřina Černá)
116 Mein Vater als harmloser Charmeur oder
„Das ist meine Tochter” (Kateřina Černá)

120 Und was sagt Franticek? (Günter Grass)
123 A co František? (Günter Grass)

125 Co si pamatuju (Věra Dvořáková)
128 Woran ich mich erinnere (Věra Dvořáková)

131 František Černý vzpomíná na svou práci pro rozhlas
(Silja Schultheis a Libuše Černá)
134 František Černý erinnert sich an seine Arbeit im Rundfunk
(Silja Schultheis und Libuše Černá)

138 Der Beginn einer Vermittlerlaufbahn (Gerald Schubert)
141 František Černý a Radio Prag – začátek kariéry
zprostředkovatele (Gerald Schubert)

143 František Černý – učitel (Jindřich Fischel)
144 František Černý – der Lehrer (Jindřich Fischel)

145 Setkání, na které se nezapomíná (Luděk Sekyra)
147 Eine Begegnung, die man nicht vergisst (Luděk Sekyra)

149 Dlouhé nohy, starý jilm, berlínská ambasáda,
lisabonská noc (Jitka Jílková)
150 Lange Beine, eine alte Ulme, die Berliner Botschaft,
die „Nacht von Lissabon“ (Jitka Jílková)

5. PODPOROVATEL A INICIÁTOR KULTURNÍCH AKTIVIT
KULTURFÖRDERER UND -INITIATOR

152 Beinahe beste Freunde (Jochen Bloss)
154 Skoro nejlepší přátelé (Jochen Bloss)

156 Auswärtige Kulturpolitik des Goethe-Instituts
(Ute Gräfin Baudissin)
158 Zahraniční kulturní politika Goethe-Institutu
(Ute hraběnka Baudissin)

160 Deutsch-tschechische Begegnung
als Herzensangelegenheit
(Angelika Ridder)
162 Česko-německé setkání jako srdeční záležitost
(Angelika Ridder)

163 Wir Brückenbauer – František Černý
und die Brücke/Most-Stiftung (Helmut Köser)
165 Stavíme mosty – František Černý a nadace Brücke/Most
(Helmut Köser)

167 Byl jednou jeden pán (Markéta Mališová)
170 Es war einmal ein Mann (Markéta Mališová)

173 František Černý als Botschafter der Kultur und zwischen
den Kulturen (Ferdinand Trauttmansdorff)
176 František Černý jako velvyslanec kultury mezi kulturami
(Ferdinand Trauttmansdorff)

178 Europa braucht das Prager Kaffeehaus (Bernd Posselt)
180 Evropa potřebuje pražskou kavárnu (Bernd Posselt)

181 In der Spur von Tomáš G. Masaryk (Jürgen Serke)
183 Ve stopách Tomáše G. Masaryka (Jürgen Serke)

184 Františkovi Černému k narozeninám (Ivan Binar)
186 František Černý zum Geburtstag (Ivan Binar)

188 František Černý (Joachim Bruss)
190 František Černý (Joachim Bruss)

192 Bis bald, Franco Nero (Libuše Černá)
194 Na viděnou, Franco Nero (Libuše Černá)

195 Tak komu tu cenu dáme, aby se nám trochu profilovala
(Jan Šícha)
197 Na, wem geben wir den Preis, damit unser Preis ein wenig
bekannter wird? (Jan Šícha)

200 Jahrzehntelanges Engagement für die deutsch-tschechischen
Beziehungen (Anne Seyfferth)
202 Desítky let zaujetí pro česko-německé vztahy
(Anne Seyfferth)

203 Učednická léta s Františkem Černým (Ondřej Matějka)
205 Lehrjahre mit František Černý (Ondřej Matějka)

208 Grußwort (Joachim Rogall)
209 Zdravice (Joachim Rogall)

6. SETKÁVÁNÍ
HERZENSBEGEGNUNGEN

211 Ein Herr (Walter Persché)
212 Svůj pán (Walter Persché)

213 František (Helena Koenigsmarková)
216 František (Helena Koenigsmarková)

219 Frantas Reichtum (Anna Grass)
221 Frantovo bohatství (Anna Grass)

222 Děda a jeho otázky (Julie Colin)
224 Opa und seine Fragen (Julie Colin)

226 Krajiny setkání (Matěj Spurný)
228 Landschaften der Begegnung (Matěj Spurný)

230 Seelenverwandt (Silja Schultheis)
232 Spřízněné duše (Silja Schultheis)

233 Begegnung, um jeden Preis! (Daniel Kraft)
236 Setkávání, za každou cenu! (Daniel Kraft)

238 To Bärlin With Love (Štěpán Kafka)
239 To Bärlin With Love (Štěpán Kafka)

240 In alter Freundschaft mit einem Kommunikationsgenie (Peter Becher)
242 Staré přátelství s géniem komunikace (Peter Becher)

244 Vídeňská záhada (Martin Krafl)
246 Das Rätsel von Wien (Martin Krafl)

249 Spontánní text pro pana Černého (Jan Faktor)
251 Für Herrn Černý, spontan heruntergetippt (Jan Faktor)

253 Osmý červen (Jaroslav Rudiš)
255 Der 8. Juni (Jaroslav Rudiš)

257 Díky za lidské chvíle. Kapka pomoci je lepší než oceán sympatií (Radka Denemarková)
258 Danke für die menschlichen Momente. Ein Tropfen Hilfe ist besser als ein Meer von Sympathien (Radka Denemarková)

7. **DIVADELNÍ HRA**
THEATERSTÜCK

261 Noc v kavárně Pražského literárního domu (Radka Denemarková)
285 Eine Nacht im Café des Prager Literaturhauses (Radka Denemarková)

312 Doslov | Nachwort (Helena Černá)

313 Ediční poznámka (Lucie Eiermann)
315 Editorial (Lucie Eiermann)

318 Jmenný seznam autorů | Autorenverzeichnis

ZDRAVICE
ČESKO-NĚMECKÝ
FOND BUDOUCNOSTI

ČESKO-NĚMECKÝ
FOND BUDOUCNOSTI
DEUTSCH-TSCHECHISCHER
ZUKUNFTSFONDS

„Velké dějiny se odehrávají v malých příbězích," říkává rád František Černý. Kdo by to mohl posoudit lépe než právě on? Coby diplomat spoluutvářel po roce 1990 svým kurážným přístupem významně podobu česko-německých vztahů. Stál u zrodu Česko-německé deklarace i Česko-německého fondu budoucnosti a zapojil se i do řady jeho grémií – jmenujme například radu Česko-německého diskusního fóra, stipendijní komisi nebo porotu Česko-německé novinářské ceny, v obou posledně zmíněných je aktivní dodnes.

František Černý je přitom opakem funkcionáře. Prioritu pro něj nikdy neměl úřad jako takový, ale vždy jednotliví lidé. Při nesčetných osobních setkáních takřka na každodenní bázi ukazoval a ukazuje, jak porozumění na konkrétní mezilidské úrovni vypadá. Snaha dávat lidi dohromady, umožňovat jejich propojování, zprostředkovávat nejrůznější stanoviska, jazyky i přístupy – to bylo a je nejsilnější stránkou Františka Černého. V posledních desetiletích by se stěží našla nějaká česko-německé akce, na které by František chyběl a právě toto neprokázal. Což ostatně poutavě a přesvědčivě potvrzují i příspěvky v této publikaci.

Pro svou neúnavnou vášeň a neutuchající zvědavost zůstává František Černý jako mistr malých příběhů i nadále velkým vzorem pro všechny, pro něž česko-německé porozumění a sousedství není abstraktním pojmem, ale srdeční záležitostí.

Všechno nejlepší, milý Františku!

Dr. Tomáš Jelínek

Petra Ernstberger

ředitelé Česko-německého fondu budoucnosti

GRUSSWORT DEUTSCH-TSCHECHISCHER ZUKUNFTSFONDS

„Die große Geschichte spielt sich in den kleinen Geschichten ab“, sagt František Černý gerne. Wer könnte das besser beurteilen als er? Als Diplomat hat er die bilateralen Beziehungen nach 1990 beherzt mitgeprägt. Er hat die Geburt der Deutsch-Tschechischen Erklärung und des Zukunftsfonds begleitet und in mehreren seiner Gremien mitgewirkt – im Beirat des Gesprächsforums, der Stipendienkommission und der Jury des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises, in letzteren beiden bis heute.

Dabei ist František Černý das Gegenteil von einem Funktionär. Nie steht für ihn das Amt im Vordergrund, immer sind es die einzelnen Menschen. In unzähligen persönlichen Begegnungen hat er nahezu tagtäglich vorgelebt, wie Verständigung im Kleinen funktioniert. Menschen zusammenbringen, integrieren, zwischen unterschiedlichen Standpunkten, Sprachen und Mentalitäten vermitteln – das war und ist die große Stärke von František Černý. Kaum eine deutsch-tschechische Veranstaltung in den letzten Jahrzehnten, auf der er gefehlt und dies nicht unter Beweis gestellt hätte. Auch die Beiträge in dieser Festschrift bezeugen dies eindrucksvoll.

Mit seiner unermüdlichen Leidenschaft und grenzenlosen Neugier bleibt František Černý als Meister der kleinen Geschichten ein großes Vorbild für alle, denen deutsch-tschechische Verständigung und Nachbarschaft keine abstrakten Kategorien, sondern unbedingt eine Herzensangelegenheit sind.

Herzlichen Glückwunsch, lieber František!

Dr. Tomáš Jelínek — Petra Ernstberger

Geschäftsführer Deutsch-Tschechischer Zukunftsfonds

Der Präsident
der
Bundesrepublik Deutschland

Berlin, im Juni 2021

Herrn
Botschafter a.D.
František Černý

Prag

Sehr geehrter Herr Botschafter,
Lieber František Černý,

vieles ist in diesem seltsamen Jahr der Pandemie ungeschehen und ungetan geblieben. Und doch hat die Zeit dieses Jahr genauso registriert wie alle anderen. So kommt es mir gleichermaßen ganz erstaunlich und doch sehr natürlich vor, dass Sie in diesem Juni Ihren 90. Geburtstag begehen. Es ist mir eine Freude, Ihnen dazu sehr herzlich zu gratulieren! Ich tue das auch im Namen der vielen meiner Landsleute, die Sie im Laufe Ihres langen Wirkens mit Ihren Worten, Ihrer Großherzigkeit und Ihrem Charme berührt haben.

Ihr Lebensweg spiegelt in vielem die wechselvolle Geschichte der mal fruchtbaren, mal furchtbaren Nachbarschaft von Tschechen und Deutschen – dieser „Konfliktgemeinschaft", wie Jan Křen sie einprägsam genannt hat. Durch familiäre Prägung, intellektuelle Neigung und persönliche Überzeugung haben Sie über viele Jahrzehnte unermüdlich dafür gearbeitet, dass auf dem schwierigen Acker dieser Geschichte eine bessere, eine wirklich gute und vertrauensvolle Nachbarschaft und Partnerschaft wächst. Sie haben dabei nicht nur den Deutschen die Perspektiven und Eigenheiten der Tschechen vermittelt, das Selbstverständnis, die Traumata, aber auch den Stolz Mitteleuropas. Sie haben auch in Tschechien unermüdlich um Verständnis für und Vertrauen in die Deutschen und das wiedervereinte Deutschland geworben.

Und so sehr Sie den Beruf des Diplomaten selbst bisweilen mit ironischer Distanz betrachtet haben, waren Sie ein Brückenbauer und Übersetzer, ein „Botschafter" der Verständigung im besten Wortsinne zwischen unseren Völkern – nicht erst und nicht nur in den Jahren, als Sie von Ihrem Staat offiziell als solcher nach Berlin entsandt wurden. Sie verkörpern dieses deutsch-tschechische Verhältnis wie nur wenige. Aber Sie haben es auch geprägt wie nur wenige über die vergangenen Jahrzehnte, mal vor, mal hinter den Kulissen.

Ich erinnere mich gern an unsere Begegnungen und Gespräche, besonders gern auch an den Kreis, zu dem ich im Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren dazustoßen durfte. Von Ihnen 2004 mitgegründet mit dem Ziel, die Wahrnehmung und Wiederbelebung des Kulturerbes der deutschsprachigen Literatur aus den böhmischen Ländern zu fördern, ist es heute mehr als eine fest verankerte Prager Institution. Dieses Haus steht als lebendiger Ort für all das, was wir hervorbringen können, wenn wir aus unserem Nebeneinander ein produktives Miteinander zu machen verstehen. Heute sind Tschechien und Deutschland aufs Engste verbunden und verwoben, politisch, wirtschaftlich, kulturell. Wir sind gute Nachbarn in einem geeinten Europa. Wir sind Partner, die einander zur Seite stehen - auch in Zeiten, in denen wir von einer furchtbaren Pandemie heimgesucht werden.

Lieber František Černý, ich hoffe, dass Sie beim täglichen Blick aus dem Fenster Ihrer Wohnung nicht nur die Steine am Grunde der Moldau wandern sehen, sondern dass Sie auch mit Zufriedenheit auf diese gute Nachbarschaft und die gewachsenen Freundschaften zwischen Tschechen und Deutschen blicken, für die Sie so viel gearbeitet und gegeben haben und die Ihnen so viel verdanken.

Ich freue mich auf unsere nächste Begegnung!

Herzlich

Prezident
Spolkové republiky Německo

Berlín, červen 2021

Panu
velvyslanci v. v.
Františku Černému
v Praze

Vážený pane velvyslanče,
milý Františku Černý,

v tomto podivném roce pandemie se leccos nemohlo udát ani odehrát. Přesto však čas i tento rok zaznamenal jako všechny ostatní. A tak mi připadá zároveň zhola nepředstavitelné, a přece i velmi přirozené, že letos v červnu oslavíte své devadesáté narozeniny. Je mi radostí Vám k nim co nejsrdečněji poblahopřát! Činím tak i jménem mnoha svých krajanů, na něž jste během dlouhé činnosti svými slovy, svou velkomyslností a svým šarmem zapůsobil.

Vaše životní dráha v mnohém obráží proměnlivou historii Čechů a Němců v jejich hned plodném, hned mdlobném sousedství – v tomto „konfliktním společenství", jak je nezapomenutelně pojmenoval Jan Křen. Neúnavně jste rodinným určením, intelektuálními sklony a osobním přesvědčením mnohá desetiletí pracoval na tom, aby na nesnadném poli naší historie vyrůstalo lepší, skutečně dobré a důvěryhodné sousedství a partnerství. Přitom jste nejen Němcům objasňoval perspektivy a zvláštnosti Čechů, jejich chápání sebe samých, jejich traumata, leč i jejich středoevropskou hrdost. Neúnavně jste i v Česku usiloval o porozumění a důvěru Němcům, o víru ve znovu sjednocené Německo. A ač jste povolání diplomata sám občas kvitoval z ironického odstupu, byl jste stavitelem mostů a překladatelem, „vyslancem" dorozumění mezi našimi národy v nejlepším slova smyslu – nikoli teprve a nikoli pouze v letech, kdy Vás v oné funkci vyslal stát do Berlína oficiálně. Zosobňujete tento německo-český vztah jako nemnozí. A jako nemnozí jste takový vztah po minulá desetiletí formoval hned před kulisami, hned za nimi.

© Oldřich Škácha / https://www.vaclavhavel.cz/

Setkání tehdejších ministrů zahraničních věcí se zástupci Pražského literárního domu na Velvyslanectví SRN v Praze 2007 | Begegnung der damaligen Außenminister mit Vertretern des Prager Literaturhauses in der deutschen Botschaft in Prag 2007

Rád vzpomínám na naše setkávání a rozhovory, obzvlášť rád i na kruh, do kterého jsem směl zavítat v Pražském literárním domě autorů německého jazyka. Spoluzakládal jste ho roku 2004 s cílem podpořit viditelnost a oživit kulturní dědictví německojazyčné literatury z českých zemí – dnes je to instituce v Praze pevně zakotvená. Tento dům jakožto živoucí místo svědčí příkladně o tom, co všechno dokážeme vytvořit, pochopíme-li své žití „vedle sebe" jako žití „pospolu". Dnes jsou Česko a Německo spjaty a provázány v nejvyšší míře, politicky, hospodářsky, kulturně. Jsme dobří sousedé ve sjednocené Evropě. Jsme partneři, kteří si stojí po boku – i v dobách, ve kterých nás postihla hrozivá pandemie.

Milý Františku Černý, doufám, že každý den při pohledu z okna svého bytu nevidíte jen, jak putují kameny po dně Vltavy, ale že také s uspokojením pohlížíte na toto dobré sousedství a rozrůstající se přátelství mezi Čechy a Němci, pro které jste pracoval a tolik jim toho dal a kteří Vám za to jsou vděčni. Těším se na další shledání!

Srdečně
Váš Frank-Walter Steinmeier

Přeložila Věra Koubová

1

KONTEXT

FRANTIŠEK ČERNÝ, SOLITÄR FÜR EIN HUMANES EUROPA

Gert Weisskirchen

emeritierter Professor, Mitglied des Deutschen Bundestages (1976–2009), außenpolitischer Sprecher der SPD-Bundestagsfraktion, seit 2007 Mitglied des Beirates des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums

© Helmut Pfeifer

Als er geboren wurde, blieben noch sieben Jahre, bis Hitler und seine Mördergesellen die junge Tschechoslowakische Republik zertrümmerten. Tomáš Garrigue Masaryk hatte 1918 eine starke Demokratie mit einer wachen aktiven Bürgerschaft begründet. Ihr Versprechen war es, für alle sprachlichen Minderheiten einen festen Platz in einer aufgeschlossenen Mehrheitsgesellschaft zu schaffen. Die Familie, in die František hineingeboren wurde, war davon kulturell geprägt. Wer sprach tschechisch oder deutsch? Was bedeutet die Herkunft? Wer macht das Zusammenleben fruchtbarer? Ist es nicht entscheidender, wofür sie oder er steht, als die jeweilige sprachliche Bindung? Mit der Geburt geborgen in der kulturellen Vielfalt – das bleibt die Grundmelodie, wenn Františeks Stimme zum Erinnern aufruft: nicht vergessen, welches Leid Menschen zugefügt werden kann, und auch, dass trotz alledem immer neue Hoffnung möglich ist.

Wie ist es zu verstehen, dass František an der Prager Karls-Universität 1961 seine Doktorarbeit bei Eduard Goldstücker über Erich Maria Remarque geschrieben hat? Wusste er, dass, als seine Mutter ihn in sich trug, der amerikanische Film „Im Westen nichts Neues" in Berlin verboten wurde, „weil (er) das deutsche Ansehen gefährdet", wie die Nazis behaupteten? Um die Aufführung zu verhindern, hatten sie randaliert. Im Januar 1931 kämpfte die Deutsche Liga für Menschenrechte in einer mutigen Veranstaltung dagegen an. Käthe Kollwitz, Carl Zuckmayer und Heinrich Mann sprachen für die Freiheit der Filmkunst. Aufrufe von Albert Einstein, Arnold Zweig und Kurt Tucholsky wurden verlesen. Den Sinn seines Buches beschrieb Remarque so: „Das Vermächtnis der Toten heißt nicht: Rache –, es heißt: Nie wieder!" In der Mitte dieses aufwühlenden Jahres kommt František auf eine nicht befriedete Erde. Jahrzehnte später wird František Černý, der Leiterin des Goethe Instituts vorschlagen, zum 100. Geburtstag von Remarque eine Lesung zu seinem Gedenken zu veranstalten. Nach alldem, was ihn in seinem Leben geprägt hat, wie mag ihn die Antwort verstört haben: „Ach, Remarque, der ist doch längst passé und im Übrigen bloß ein Trivialschriftsteller."

Was könnte František Černý mit dem Soziologentag in Heidelberg 1964 verbunden haben? Max Webers 100. Geburtstag war Anlass für Kontroversen, die Wege öffneten, die Moderne in ihren inneren Widersprüchen anders und neu zu verstehen. Die Debatte zwischen Talcott Parsons und Herbert Marcuse, Befürwortern der systemfunktional orientierten Soziologie und der Frankfurter kritischen Schule, leuchteten einen Hintergrund aus, der sich scharf von Versuchen abhob, der politischen Rückkehr eines überwunden geglaubten Autoritarismus eine Tür aufzumachen. Die NPD war dabei, alte Nazis hinter sich zu scharen, und konnte im Landtag Baden-Württemberg Fuß fassen. War die junge Bundesrepublik erneut von rechts außen gefährdet? Vielleicht konnten Sozialwissenschaften eine Antwort geben. Was in den USA bereits stattgefunden hatte, begann nun auch in Deutschland: Max Weber wurde zum Begründer der klassischen Soziologie. Hatte Parsons sein Denken vor den Nazis ins amerikanische Exil gerettet, so konnte es ihm in der Kontroverse mit den

in die USA emigrierten und dann wieder zurückgekehrten Wissenschaftlern der Frankfurter Schule gelingen, Max Webers Remigration zu bewirken. Diese intellektuellen Trendverschiebungen mögen das Interesse des jungen Journalisten von Radio Prag geweckt haben. Hatte ihn doch wie viele andere 1963 eine vergleichbare Kontroverse in seinem eigenen Land elektrisiert.

Auch sie legte Grund für ein neues Verständnis dafür, wie Menschen die Ambivalenzen der Moderne zu entziffern vermögen. Am 27. und 28. Mai hatte Eduard Goldstücker etwa einhundert Intellektuelle in das Schloss Liblice zu einer Konferenz über Franz Kafka eingeladen. Allseitig sollte sein „Werk aus den Positionen des Marxismus-Leninismus" heraus erarbeitet werden, mitsamt dem Prager Umfeld. František Černý berichtete in Radio Prag über dieses unerhörte Ereignis. Ähnlich wie die Debatte um Max Weber auf dem Soziologentag in Heidelberg wurde das Werk Franz Kafkas in Liblice in ein Narrativ umgeformt, wie der Lauf der gesellschaftlichen Verhältnisse anders zu bewerten ist. Hier, im Barockschloss, wie dort an der Karls-Universität Heidelberg, der Tochter der Karls-Universität Prag, öffnete die Remigration ein neues Verständnis von der Wirklichkeit und legte Impulse zu ihrer Veränderbarkeit frei. In Heidelberg ging es darum, das Erbe eines theoretischen Denkers der klassischen Moderne zu bewerten. In Liblice sollte die Bedeutung des Prager literarischen Repräsentanten der klassischen Moderne neu bestimmt werden. Diese emanzipatorischen Potenziale bildeten untergründige Verbindungslinien zu Bewegungen, die im Jahr 1968 in der europäischen Mitte über die Blockgrenzen hinaus zeigten. Der Überschuss dieser intellektuellen Symmetrien ist nicht abgegolten und wartet immer noch darauf, fruchtbar gemacht zu werden. Den Akteuren waren in den 60er Jahren des vergangenen Jahrhunderts diese Zusammenhänge wohl nicht ganz bewusst. Vielleicht aber begann František Černý einen „Traum von dieser Sache" zu entwickeln – es ist der Traum für ein neues humanes Europa.

© Archiv Helena Černá

František Černý, 28. 2. 1946

Kann es gelingen, ein Leben ohne Entfremdung zu führen? Welche Barrieren sollen beiseitegeräumt werden, damit individuelle und gesellschaftliche Selbstbestimmung möglich wird? Was behindert die freie Selbstentfaltung? „Kafka und wir" nannte Jiří Hájek seinen Vortrag im Schloss Liblice und er führte aus: „Kafka bedeutet heute für uns auch die absurde, spukhafte Vision des mörderischen Nazisystems … Kafka bedeutet gleichzeitig auch das Bild der Nachkriegssituation der kapitalistischen Welt, die durch ihre ganze Struktur nicht imstande ist, den Menschen aus der Macht jener Kräfte zu befreien, die ihn sich selbst entfremden … und ihn der existentiellen Angst, der Unsicherheit und Beklemmung aussetzen … Er warnt uns vor allen bisher nicht beseitigten Deformationen der sozialistischen gesellschaftlichen Beziehungen, die das Schicksal des Menschen noch irgendwelchen mystischen, durch Verstand oder menschliche Erkenntnis unbeherrschbaren Kräften ausliefern." Hier ist analytisch beschrieben, was im Prager Frühling 1968 politisch explodieren sollte. Franz Kafkas dreifache kulturelle Bindung an das Tschechische, das Jüdische und die deutsche Sprache hatte schon Pavel Eisner idealtypisch beschrieben. Oszillierend zwischen dem dreifachen Ghetto und der multikulturellen Symbiose, zwischen Gefühlen der Fremdheit und der Zugehörigkeit, dem Universalen und dem Lokalen sucht der Einzelne nach Übereinkünften, die ihn mit anderen ebenso Suchenden verbinden könnten. Denn: „Das Schicksal dieses Landes", hielt Pavel Eisner fest, „ist die Symbiose."

František Černýs Wirken kann so verstanden werden: Seine intellektuellen Fähigkeiten rammt er wie einen Pfeiler tief in das Fundament transgesellschaftlicher Beziehungen. Dort fest ver-

ankert, stemmen sie sich mit aller Kraft gegen den Strom des Vergessens. So wird aufgehoben, was im Strudel der Ereignisse zu versinken droht. Das aktive Erinnern, nostalgisch nicht geschönt, macht sich stets bewusst, was nicht verloren gehen darf. Die im kulturellen Gedächtnis geborgenen Impulse können in jede Gegenwart übertragen werden. So können sie fruchtbar gemacht werden für eine andere, eine bessere Zukunft.

Bertolt Brecht notiert in seinem „Lied von der Moldau“:

Es wechseln die Zeiten. Die riesigen Pläne
Der Mächtigen kommen am Ende zum Halt.
Und gehn sie einher auch wie blutige Hähne
Es wechseln die Zeiten, da hilft kein Gewalt.
Am Grunde der Moldau wandern die Steine
Es liegen drei Kaiser begraben in Prag.
Das Große bleibt groß nicht und klein nicht das Kleine.
Die Nacht hat zwölf Stunden, dann kommt schon der Tag.

Mir scheint, František Černý nimmt diesen lyrischen Anruf auf, um ihn ins Pragmatische zu übersetzen. Als der Frühling in Prag am 21. August 1968 mit Gewalt zerstört wurde, schrieb Heinrich Böll „Der Panzer zielte auf Kafka“. Brutal endete eine Hoffnung. Aber die Zuversicht blieb wach. Acht Jahre später meldete sich die Charta 77. Mit ihr begann der Anfang vom Ende der kommunistischen Diktatur. Zwanzig lange Jahre musste František Černý sein journalistisches Können in seine Arbeit als Lehrer an Volkshochschulen für Deutsch verwandeln. Am 1. Januar 1977 bekundeten Jan Patočka, Jiří Hájek und Václav Havel als Sprecher der Charta 77 im Namen von Dutzenden Unterzeichnern mit ihrem Aufruf für bürgerschaftliche und politische Freiheitsrechte den unauflöslichen Zusammenhang, der die ČSSR an die internationale Gemeinschaft der Staaten und deren Rechtsakte band. Insbesondere mit dem Bezug auf die Helsinki Accords, den seit 1975 geltenden Katalog der Menschenrechte, konnte sich die Charta 77 auf die von der ČSSR eingegangenen Verpflichtungen berufen. Wenngleich die staatliche Repression gegenüber den Chartisten in den folgenden zwölf Jahren an Brutalität nicht nachließ, so konnten doch allmählich durch mutiges Handeln aus dem Inneren der Gesellschaft öffentliche Räume geschaffen werden. Mit der Samtenen Revolution im November 1989 konnte eine aktive Bürgerschaft friedlich die Diktatur beenden. Vorbereitet worden war sie im transgesellschaftlichen diskursiven Austausch mit Akteuren aus vielen Ländern. Längst waren die Fähigkeiten zu politischem Handeln in Debatten herangereift, bis sie beginnen konnten, eine neue Wirklichkeit zu schaffen. Die Demokratie wird geboren, wenn sich Bürgerinnen und Bürger zusammenschließen, um eine Gesellschaft neu zu begründen. Hannah Arendt nennt diesen legitimatorischen Akt „Constitutio Libertatis“, in dem und mit dem sich Freie und Gleiche als Bürgerinnen und Bürger wechselseitig versprechen, ihre Angelegenheiten in der offenen Diskussion künftig gemeinsam, auch kontrovers, zu beraten, zu entscheiden und füreinander Verantwortung zu übernehmen.

Der neue Präsident Václav Havel war es, der, gemeinsam mit dem neuen Außenminister Jiří Dienstbier, den zunächst widerstrebenden František Černý doch dafür gewinnen konnte, seine journalistischen Neigungen zurückzustellen. Sie überzeugten ihn schließlich, seine Arbeit als Brückenbauer dem diplomatischen Dienst zur Verfügung zu stellen. Als Gesandter und seit 1995 als Botschafter war er ein Glücksfall für die tschechoslowakisch-deutschen und später tschechisch-deutschen Beziehungen. Residierend in einem realsozialistischen Museum in der Wilhelmstraße, überstrahlte er mit der Kraft seiner Persönlichkeit die ihn umgebende Architektur. Schnell gewann er die Herzen und den Verstand der Berliner. Jiří Gruša und František Černý waren Geburtshelfer der Deutsch-Tschechischen Erklärung. Verhandelt wurde sie mit dem Ziel, „eine Brücke in die Zukunft Europas“ zu bauen, wie Edmund Stoiber es in der Debatte betonte, als der Deutsche Bundestag sie am 30. Januar 1997 gegen 20 Stimmen und etwas mehr Enthaltungen mit breiter Mehrheit entschied. Weil beide tschechischen Diplomaten die Tiefen beider Sprachen als Schriftsteller und Journalisten ausloten konnten und weil sie zudem die Untiefen der Geschichte wie auch der Gegenwart beider Länder zu vermessen gelernt hatten, konnte es ihnen gemeinsam mit ihren deutschen Partnern gelingen, die Tür zu einer neuen kongenialen Zusammenarbeit zu öffnen. Als letzter Redner durfte der Autor dieser Zeilen im Deutschen Bundestag

darauf aufmerksam machen, welche Bedeutung er dieser von beiden Staaten gefassten Erklärung zumaß: Sie „setzt einen Punkt der Politik hinter die unerhörte Schwere des Vergangenen und öffnet mit einem Doppelpunkt die Zukunft, die schon längst begonnen hat. Sie knüpft an die Hoffnungen an, die der Nationalismus verschüttet hatte." Im Punkt 4 verpflichten sich die Tschechische Republik und die Bundesrepublik Deutschland, dass sie „ihre Beziehungen nicht mit aus der Vergangenheit herrührenden politischen und rechtlichen Fragen belasten werden", damit sie „im Geiste guter Nachbarschaft und Partnerschaft" bei einem „gemeinsamen Weg in die Zukunft ein klares Wort zur Vergangenheit" aussprechen.

© Alena Láboví / Goethe-Institut

Mit Eduard Goldstücker, 1993 | S Eduardem Goldstückerem, 1993

Ein Jahrzehnt als Diplomat: František Černý war berufen worden, beauftragt von Václav Havel, der, getragen von einer aktiven Bürgergesellschaft, die deutsch-tschechischen Beziehungen von einer asymmetrischen Perspektive paradigmatisch in eine neue Symmetrie zu verwandeln suchte. Historisch hat es einen solchen staatlich geordneten Beginn nie zuvor gegeben. Diese große Aufgabe konnte nur lösen, wer mit scharfem Blick die ineinandergeschobenen Schichten der kulturellen Herkünfte zu erkennen vermag, wie sie in den böhmischen Ländern und besonders in Prag Symbiosen für ein Zusammenleben möglich gemacht hatten. Dazu gehörten Spannungen, Reibungen wie auch Missverständnisse. Der Zusammenprall kultureller Ansprüche erzeugte ein Klima des andauernden Lernens voneinander, zumeist geprägt von der Suche nach Übereinstimmung auch im Konflikt. Literatur, Malerei, Musik, Theater – das waren Schauplätze, in denen der friedliche Kampf um kulturelle Anerkennung ausgetragen werden konnte. Spätestens mit der Industrialisierung kamen im 19. Jahrhundert Wissenschaft und Technik als weitere Sphären hinzu, in denen die Suche nach neuen Erkenntnissen im Wettstreit untereinander angestachelt wurde. Dafür in František Černý einen exzellenten Moderator und Ermutiger zu haben, war für Tschechien und Deutschland gleichermaßen ein Moment des Glücks. Er fiel zusammen mit der europäischen Vereinigung. Anders als im Sprachgebrauch von vor zwei Jahrzehnten nannte er den Prozess nicht „Osterweiterung", sondern, wie auch Jiří Gruša, „Westverlängerung". Semantisch präziser ist damit nicht allein beschrieben, welche geographische Bedeutung dem Begriff der Transformation innewohnt, sondern, dass es darum geht, sich den Kern europäischer Werte neu anzueignen. Dieser revolutionäre Impuls, kreativ eine neue ethisch fundierte europäische Ordnung aufzubauen, verebbte später im Rausch des Konsums.

Nachdem František Černý aus der Diplomatie ausgeschieden war, hielt er weiter an seinen Überzeugungen fest, die ihn zum Botschafter hatten werden lassen. Sein Leben ist ein unübersehbares Zeichen für den Mut zur kulturellen Vielfalt und gegen eine homogenisierende Enge. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts war nationales Denken gegen den „Kerker" der Monarchie gerichtet. Zu häufig missbrauchten Ideologen die Metapher des „wir gegen sie" zum Gewinn politischer Macht. Für allzu viele führte diese Willkür in die nationalistische Falle.

Als ein Entwurf für eine humane europäische Zukunft aus dem Geist der offenen Begegnungen gründeten 2004 Lenka Reinerová, František Černý und Kurt Krolop das Prager Literaturhaus.

Angeknüpft an den „Prager Kreis“ der deutschsprachigen Autoren Rainer Maria Rilke, Franz Werfel, Max Brod und Egon Erwin Kisch ist ein lebendiger Ort des Austauschs entstanden, und dies „Im Herzen Europas“ – den Namen dieser Zeitschrift hat Lenka Reinerová unauslöschlich gemacht. Im Gründungsakt will das Literaturhaus „zum harmonischen Zusammenleben einzelner nationaler Kulturen in Europa beitragen.“ Deshalb „fördern (wir) die Wahrnehmung und Wiederbelebung des Kulturerbes der deutschsprachigen Literatur aus den böhmischen Ländern.“

© Peter Becher

Mit Jiří Gruša, 2002 | S Jiřím Grušou, 2002

František Černý hat das Deutsch-Tschechische Gesprächsforum stark geprägt. Häufig verhalten, jedoch auch leidenschaftlich, wenn er sich sicher ist, dass Diskursverläufe ihre Richtungen verlieren, ergreift er das Wort. Und alle hören zu. Die Diskussionen werden besonders dann inhaltsreich, wenn der Meister des differenzierten Arguments seine Anregungen einwirft und so dem weiteren Lauf pragmatische Ziele setzt. Wenn sie allzu eng praktisch werden, macht er auf Motivationslagen aufmerksam, die diskursiv auszuleuchten sind. Mit feinem Humor vermag er interessengeleitetes Sprechen zu erhellen. In die Welt anderer Sehweisen taucht er rasch ein, entdeckt darin den klugen Kern, aber auch das, was kurzsichtig daran sein mag. Diplomatie at its best.

František Černý wird 90. In seinem Leben spiegeln sich die Irrtümer der europäischen Jahrzehnte. Sie waren bis zum Rand gefüllt mit dem Leid, das verblendete Deutsche den Menschen unseres geschundenen Globus zugefügt haben. In seinem Leben spiegeln sich zugleich auch die verheißungsvollen Aufbrüche zu neuen Anfängen. Sein Leben kündet davon, dass ein humanes Europa möglich ist. Er ist ein Arbeiter, der den Bauplan für das neue Europa in seinem Kopf hat. Und er ist einer, der mit seinen Händen Frieden schafft und seine Freiheit dafür nutzt, gemeinsam mit anderen den Traum von einer Welt, die besser werden kann, Wirklichkeit werden zu lassen.

František Černý hat aufbewahrt, was Pavel Eisner für die Nachkommenden am 25. September 1938, vier Tage vor dem Münchner Abkommen, festhielt: „Wir haben euch gelehrt, dass Hass hässlich ist, dass der Mensch Bruder und Schwester sein soll dem Menschen, allen Menschen, dass alles Leben heilig ist.“

František Černý: ein Leben gegen die Angst, ein Leben für ein humanes Europa.

FRANTIŠEK ČERNÝ, SOLITÉR ZA HUMÁNNÍ EVROPU

Gert Weisskirchen

emeritní profesor, poslanec Německého spolkového sněmu (1976–2009), zahraničně politický mluvčí frakce SPD v Německém spolkovém sněmu, od roku 2007 člen rady Česko-německého diskusního fóra

© Helmut Pfeifer

Když se narodil, zbývalo ještě sedm let, než Hitler se svými mordýři zničil mladou Československou republiku. Tomáš Garrigue Masaryk založil v roce 1918 silnou demokracii s bdělým aktivním občanstvem. Přislíbila, že pro všechny jazykové menšiny vytvoří pevné místo v otevřené většinové společnosti. To kulturně utvářelo rodinu, do níž se František Černý narodil. Kdo mluvil česky nebo německy? Co znamená původ? Díky komu je soužití plodnější? Není to, za čím si člověk stojí, důležitější, než s jakým jazykem je spjatý? Narozen do bezpečí kulturní rozmanitosti – tato základní melodie zazní vždy, když Františkův hlas vyzývá, abychom byli pamětlivi: Nezapomínejte, jaké utrpení lze lidem přivodit, a také, že je navzdory všemu vždy možná nová naděje.

Jak rozumět tomu, že František napsal v roce 1961 svou doktorskou práci u Eduarda Goldstückera na pražské Univerzitě Karlově o Erichu Maria Remarqueovi? Věděl, že když ho jeho matka nosila pod srdcem, byl v Berlíně zakázán americký film Na západní frontě klid, „protože ohrožuje německou pověst", jak tvrdili nacisté? Demonstrovali, aby zabránili jeho uvedení. V lednu 1931 proti tomu na odvážné akci protestovala Německá liga pro lidská práva. Za svobodu filmového umění se vyslovili Käthe Kollwitz, Carl Zuckmayer a Heinrich Mann. Byly přečteny výzvy Alberta Einsteina, Arnolda Zweiga a Kurta Tucholského. Remarque smysl své knihy popsal takto: „Odkaz mrtvých nezní: Odplatu –, ale: Už nikdy!" František přišel na svět, v němž nepanoval mír, v polovině tohoto zjitřeného roku. O řadu desetiletí později navrhne František Černý ředitelce Goethe-Institutu, aby se na připomínku 100. výročí Remarqueova narození uspořádalo čtení. Jak ho asi po všem, co utvářelo jeho život, musela zarazit odpověď: „Ach, Remarque, ten už je přece dávno passé, a navíc psal jen triviální literaturu."

Co by mohlo spojovat Františka Černého se zasedáním sociologů v Heidelbergu v roce 1964? 100. výročí narození Maxe Webera se stalo příležitostí pro kontroverze, které otevřely jiné a nové cesty k chápání moderny s jejími vnitřními rozpory. Debata Talcotta Parsonse a Herberta Marcuseho, zastánců sociologie zaměřené na fungování systémů, a frankfurtské kritické školy osvětlila pozadí, které se ostře lišilo od pokusů otevřít dveře politickému návratu domněle překonaného autoritářství. NPD (Národnědemokratická strana Německa) za sebou šikovala staré nacisty a podařilo se jí uchytit v bádensko-würtemberském zemském sněmu. Byla mladá spolková republika znovu v ohrožení z vnějšího pravého křídla? Sociální vědy možná mohly dát odpověď. V Německu nyní začínalo to, co již proběhlo v USA: Max Weber se stal zakladatelem klasické sociologie. Parsons své myšlení zachránil před nacisty útěkem do amerického exilu, proto se mu podařilo v kontroverzi s vědci frankfurtské školy, kteří emigrovali do USA a pak se zase vrátili, přivodit reemigraci Maxe Webera. Tyto změny intelektuálních trendů patrně vzbudily zájem mladého novináře z Rádia Praha. Vždyť jej, jako mnoho jiných, v roce 1963 nadchla podobná kontroverze v jeho vlastní zemi.

I ona se stala základním kamenem pro nové chápání toho,

jak lidé dešifrují ambivalence moderny. 27. a 28. května sezval Eduard Goldstücker asi stovku intelektuálů na zámek v Liblicích na konferenci o Franzi Kafkovi. Jeho dílo se mělo všestranně nahlédnout „z pozic marxismu-leninismu“, včetně jeho pražského prostředí. František Černý o této neslýchané události referoval v Rádiu Praha. Podobně jako debata o Maxi Weberovi na sociologickém sněmu v Heidelbergu se dílo Franze Kafky v Liblicích transformovalo v narativ, jak jinak hodnotit běh společenských poměrů. Zde, v barokním zámečku, stejně jako tam, na Karlově univerzitě v Heidelbergu, která je odnoží Univerzity Karlovy v Praze, otevřela reemigrace nové chápání skutečnosti a obnažila podněty k možnosti ji měnit. V Heidelbergu šlo o to zhodnotit odkaz teoretického myslitele klasické moderny. V Liblicích se měl nově stanovit význam pražského literárního představitele klasické moderny. Tyto emancipační potenciály představovaly podprahové spojnice s hnutími, která v roce 1968 ve středu Evropy překračovala hranice bloků. Přebytky těchto intelektuálních symetrií ještě nejsou splaceny a stále ještě čekají na své zúročení. V šedesátých letech si aktéři tyto souvislosti nejspíš ani zcela neuvědomovali. Možná ale František Černý začal spřádat „sen o této věci“ – sen o nové humánní Evropě.

Může se podařit žít život bez odcizení? Jaké bariéry se musí odstranit, aby bylo možné individuální a společenské sebeurčení? Co brání svobodnému osobnímu rozvoji? Jiří Hájek nazval svou přednášku na zámku v Liblicích Kafka a my a řekl: „Kafka, to je dnes pro nás i absurdní, přízračná vidina vražedného nacistického systému … Kafka, to je však zároveň i obraz poválečné situace kapitalistického světa, který celou svou podstatou není s to osvobodit člověka z moci sil, které ho odcizují sobě samému … a vystavují existenciálnímu strachu, nejistotě a úzkosti… Varuje nás před všemi dosud neodstraněnými deformacemi socialistických společenských vztahů, jež ještě vystavují osud člověka působení jakýchkoli mystických, rozumem a lidským poznáním neovladatelných sil.“ Zde se analyticky popisuje, co mělo politicky explodovat během pražského jara v roce 1968. Trojitou kulturní vazbu Franze Kafky k českému a židovskému prostředí a k německému jazyku prototypicky popsal již Pavel Eisner. Jedinec oscilující mezi trojitým ghettem a multikulturní symbiózou, mezi pocity cizosti a sounáležitosti, mezi univerzálním a lokálním hledá shody, které by jej mohly spojovat s jinými taktéž hledajícími. Neboť jak konstatoval Pavel Eisner: „Úděl této země je symbióza.“

Působení Františka Černého lze chápat takto: Své intelektuální schopnosti zaráží jako pilíř hluboko do základů mezispolečenských vztahů. Pevně zakotvené se tam vší silou vzpírají proudu zapomnění. Tak se uchová to, co hrozí ve víru událostí klesnout ke dnu. Aktivní vzpomínání nepřikrášlované nostalgií neustále udržuje v povědomí to, co nesmí být zapomenuto. Podněty uchovávané v kulturní paměti mohou být přeneseny do každé přítomnosti. Mohou tak přinést užitek pro jinou, lepší budoucnost.

Bertolt Brecht píše ve své Písni o Vltavě:

Časy se mění. Plány mocipánů
neplatí už, zhroutí se nakonec.
Krvavý kohout dokokrhá k ránu.
Časy se mění. I moc je pouhá věc.
Po vltavském dně putují kameny.
Tři císaři v Praze pochováni jsou.
Tak věci veliké i malé dojdou změny.
Po noci den, hodiny jedna za druhou.

Zdá se mi, že František Černý vyslyšel tuto lyrickou výzvu a pojímá ji pragmaticky. Když bylo 21. srpna 1968 násilím rozdrceno pražské jaro, Heinrich Böll napsal: „Tank mířil na Kafku.“ Brutální konec jedné naděje. Ale víra zůstala. O osm let později se přihlásila Charta 77. S ní začal konec komunistické diktatury. František Černý musel na dvacet let své novinářské umění proměnit v práci učitele němčiny na večerních jazykových školách. 1. ledna 1977 Jan Patočka, Jiří Hájek a Václav Havel coby mluvčí Charty 77 jménem několika tuctů signatářů upozornili svou výzvou k občanským právům a právům na politickou svobodu vyplývající z nezrušitelného svazku, který ČSSR pojil s mezinárodním společenstvím států a jeho právními akty. Charta 77 se mohla odvolávat na závazky, k nimž se ČSSR přihlásila, zejména v podobě odkazu na helsinskou deklaraci, katalog lidských práv, který byl v platnosti od roku 1975. Ačkoliv státní represe vůči chartistům

co do brutality v následujících dvanácti letech nepolevovaly, odvážným jednáním zvnitřku společnosti se přesto postupně dařilo vytvářet veřejné prostory. Aktivní občané dokázali sametovou revolucí v listopadu roku 1989 diktaturu pokojně ukončit. Byla připravena v mezispolečenském diskurzu s aktéry z mnoha zemí. Schopnosti politicky jednat již vyspěly v debatách natolik, že mohly začít vytvářet novou skutečnost. Demokracie se zrodí tehdy, když se občané semknou, aby dali společnosti nový základ. Hannah Arendt tento akt legitimizace nazývá „constitutio libertatis", jímž a při němž si svobodní a sobě rovní lidé coby občané a občanky vzájemně slibují, že se budou o svých záležitostech napříště radit, i kontroverzně, v otevřené diskusi taktéž rozhodovat a přejímat za sebe odpovědnost.

Byl to nový prezident Václav Havel, kdo společně s novým ministrem zahraničí Jiřím Dienstbierem dokázal nejprve vzdorujícího Františka Černého přece jen přesvědčit, aby odložil své novinářské sklony. Nakonec ho přemluvili, aby jako budovatel mostů vstoupil do diplomatické služby. Jako vyslanec a od roku 1995 jako velvyslanec byl šťastným losem československo-německých a později česko-německých vztahů. Síla jeho osobnosti zastínila architekturu, jež ho obklopovala – muzeum reálného socialismu ve Wilhelmstraße, kde sídlil. Rychle si získal srdce i rozum Berlíňanů. Jiří Gruša a František Černý pomáhali na svět Česko-německé deklaraci. V debatě 30. ledna 1997, kdy ji Německý spolkový sněm s dvaceti hlasy proti a o něco více zdrženími širokou většinou schválil, Edmund Stoiber zdůraznil, že se vyjednávala s cílem postavit „most k budoucnosti Evropy". Protože oba čeští diplomaté coby spisovatelé a novináři uměli zkoumat hlubiny obou jazyků, a navíc se naučili vyměřovat mělčiny dějin, jakož i současnosti obou zemí, podařilo se jim společně s jejich německými partnery otevřít dveře k nové kongeniální spolupráci. Autor těchto řádek měl jako poslední řečník v Německém spolkovém sněmu příležitost upozornit na to, jaký význam přičítá této deklaraci zformulované oběma státy: Píše „politickou tečku za neslýchanou tíží toho, co bylo, a dvojtečkou otevírá budoucnost, která už dávno začala. Navazuje na naděje, které zmařil nacionalismus." V bodě 4 se Česká republika a Spolková republika Německo zavazují, že „nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti", aby „v duchu dobrého sousedství a partnerství" na „společné cestě do budoucnosti" vyslovily „jasné slovo o minulosti".

Dekáda v roli diplomata: Františka Černého povolal, pověřil Václav Havel, který chtěl s podporou aktivní občanské společnosti změnit česko-německé vztahy a z asymetrické perspektivy vytvořit paradigma nové symetrie. Takový státně řízený začátek tu historicky ještě nebyl. Tento velký úkol mohl vyřešit jen ten, kdo dokáže ostřížím zrakem rozpoznat do sebe zasunuté vrstvy kulturních původů, které v českých zemích a zejména v Praze vytvořily symbiózy umožňující soužití. S tím se pojila napětí, tření, ale také nedorozumění. Střet kulturních ambic vytvářel klima neustálého učení se jeden od druhého, většinou v duchu hledání shody, i při konfliktu. Literatura, malířství, hudba, divadlo – to byla dějiště, kde se mohl odehrávat pokojný boj o kulturní uznání. Nejpozději s industrializací v 19. století přibyly věda a technika jako další oblasti, v nichž vzájemné soutěžení podněcovalo k hledání nového poznání. Skutečnost, že se ve Františku Černém našel vynikající moderátor a podněcovatel tohoto úsilí, byla šťastným okamžikem pro Česko a stejnou měrou i Německo. Přišel ruku v ruce se sjednocováním Evropy. Na rozdíl od běžného úzu před dvěma desetiletími František Černý nenazýval tento proces „východním rozšířením", ale stejně jako Jiří Gruša „rozšířením západu". Tento pojem sémanticky precizněji popisuje nejen to, jaký geografický význam v sobě nese výraz transformace, ale že jde o to, nově si osvojit jádro evropských hodnot. Tento revoluční impulz ke kreativnímu vybudování nového evropského uspořádání na etickém základě později během opojení konzumem vyšuměl.

František Černý si po svém odchodu z diplomacie i nadále stál za svým přesvědčením, díky kterému se stal velvyslancem. Jeho život je nepřehlédnutelným symbolem odvahy ke kulturní rozmanitosti a proti homogenizujícímu zužování. Na začátku 20. století se národní myšlení zaměřovalo proti „žaláři" monarchie. Ideologové příliš často zneužívali metaforu „my proti nim", aby získali politickou moc. Pro příliš mnoho lidí vedla tato zvůle do nacionalistické pasti.

V roce 2004 založili Lenka Reinerová, František Černý a Kurt Krolop Pražský literární dům – jako koncept pro humánní evrop-

skou budoucnost v duchu otevřeného setkávání. V návaznosti na „pražský kruh" německy píšících autorů Rainera Marii Rilkeho, Franze Werfela, Maxe Broda a Egona Erwina Kische vzniklo živé místo setkávání a diskusí, a to V srdci Evropy – Im Herzen Europas – jméno tohoto časopisu učinila Lenka Reinerová nevymazatelným. Literární dům ve svém zakládacím dokumentu deklaruje, že chce „přispět k harmonickému soužití jednotlivých národních kultur v Evropě. Proto podporuje vnímání a oživení kulturního dědictví německy psané literatury na českém území."

František Černý velmi ovlivnil podobu Česko-německého diskusního fóra. Chápe se slova často zdrženlivě, ale i vášnivě, když si je jist, že diskuse ztrácí svůj směr. A všichni poslouchají. Diskuse se stávají obsažnými zejména tehdy, když mistr diferencované argumentace vstoupí se svými podněty a vytyčí pro další průběh debaty pragmatický cíl. Když se stane příliš praktickým, upozorní na různé výchozí motivace, které je potřeba osvětlit v diskurzu. Rozpravu ve vleku jednotlivých zájmů dokáže projasnit jemným humorem. Umí se rychle ponořit do světa jiných pohledů na věc, objeví v něm chytré jádro, ale i to, co by mohlo být krátkozraké. Diplomacie ve své nejlepší podobě.

František Černý oslaví devadesáté narozeniny. Jeho život odráží omyly evropských desetiletí. Byly až po okraj naplněné utrpením, které přivodili zaslepení Němci lidem na naší trýzněné planetě. Jeho život však odráží také slibná vykročení k novým začátkům. Jeho život dokazuje, že humánní Evropa je možná. Je dělníkem, který má v hlavě stavební plány k nové Evropě. A je člověkem, který vlastníma rukama vytváří mír a svou svobodu využívá k tomu, aby spolu s druhými proměňoval sen o světě, který může být lepší, ve skutečnost.

František Černý uchoval myšlenku, kterou pro příští pokolení napsal 25. září 1938, čtyři dny před Mnichovskou dohodou, Pavel Eisner: „Naučili jsme vás, že nenávist je ošklivá, že člověk má být člověku, všem lidem bratrem a sestrou, že všechen život je svatý."

František Černý: život proti strachu, život za humánní Evropu.

Přeložila Kateřina Sitařová

Poznámka překladatelky: Překlad básně Píseň o Vltavě byl převzat z průběžně doplňovaného webu věnovaného šumavské německé literatuře Kohoutí kříž. Šumavské ozvěny, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, přeložil Jan Mareš [cit. 08. 05. 2021]. Dostupné z https://www.kohoutikriz.org

2.

DIPLOMAT

FRANTIŠEK ČERNÝ – TAKOVÝ (NE)NORMÁLNÍ DIPLOMAT

Tomáš Kafka

diplomat, spisovatel a překladatel, spoluzakládající ředitel Česko-německého fondu budoucnosti, od roku 2020 velvyslanec České republiky v Berlíně

© Zuzana Chrištofová

K diplomatům lze mít různý vztah. Toto povolání bývá vynášeno do nebes jako poslední záchrana před možnými válečnými operacemi, zároveň bývá i zatracováno jako zbytečně drahý přežitek v době, kdy všechno lze vyřešit e-maily mezi, například, ministerstvy financí. V permanentním přívalu informací se navíc ztrácí prostor pro velké osobnosti. Nelze se divit, že pro běžného občana není snadné identifikovat v kvantitě krátkých mediálních štěků skutečnou kvalitu.

To všechno se dále komplikuje tím, že mnozí diplomaté si rádi ze své profese a ne vždy dokonalé reputace i sami střílejí. Nemám ani tak na mysli skvělý seriál „Jistě, pane ministře“, ale množství odposlechnutých vtípků a filipik, kterými se diplomaté při recepcích sami rádi obšťastňují a nezřídka přitom mohou uvést méně znalého posluchače do rozpaků.

Třídou samou o sobě byl v tomto směru František Černý. Ten se s velkou oblibou pouštěl do radostného hanobení povolání diplomata nejen během nezávazného small talku při recepcích, ale i při oficiálních příležitostech. Zejména mi utkvěla vzpomínka na rozlučku Františka Černého s diplomatickým sborem v roce 1995 na závěr jeho veleúspěšného působení na tamější pobočce českého velvyslanectví. František, který byl v Berlíně i mezi diplomaty velmi oblíben, své kolegy šokoval svým zamyšlením nad postavením diplomatů v moderní době a nazval je – sebe nevyjímaje – německým termínem „Schmarotzer“, což bohužel nelze přeložit slušněji než příživník. Nicméně, František nebyl v Berlíně oblíbený náhodou. Jeho šarm a otevřenost byly již dávno pověstné. Snad i proto se díky tomuto šarmu lehce překvapení kolegové záhy oklepali a Františkovu řeč odměnili srdečným potleskem.

František Černý se s rolí diplomatů a diplomacie jako takové potýká ovšem dodnes. Jak jinak lze interpretovat i jeho požadavek na zrušení jakékoliv diskrétnosti či mlčenlivosti, která je tomuto povolání vlastní, a to navíc ještě s odvoláním na Vladimíra Iljiče Lenina, který už dávno říkal, že „lid má právo vědět“. Ačkoliv nelze vyloučit, že František tyto výroky myslí vážně, nic by nebylo více zavádějící než začít přemýšlet o nějakých paralelách mezi oběma pány. Kdepak Lenin! Pokud bych viděl k Františkovi Černému, když hovoří o diplomacii či diplomatech, nějaký vhodný protějšek, pak mě jako čtenáře Karla Maye napadá úplně jiný gentleman. Old Shatterhand! Ten podobně jako František rovněž rozdával tvrdé údery. Zatímco Františkovy byly verbálního charakteru, Old Shatterhand nechával promluvit svoji pravičku. Jedno však měli společné: dostat od nich naloženo byla svým způsobem pro každého oponenta pocta. Šlo přeci o úder od mistra svého řemesla.

Podobně jako cesta Old Shatterhanda na Olymp románů Karla Maye vedla přes řadu více či méně náročných životních zkoušek, ani cesta Františka Černého na vrchol české či dokonce středoevropské diplomacie se nerodila ze dne na den. Ke vzniku jeho legendy výjimečného diplomata by samotná dávka osobního šarmu a přirozené empatie „padni komu padni“ nestačily. František Černý musel dosáhnout i konkrétních výsledků, aby se jeho jednání, pro mnohé pozorovatele, řekněme, atypické, stalo

stejně tak nepostradatelnou jako všeobecně uznávanou součástí české diplomacie devadesátých let, tedy jejích zlatých časů.

Odborníci a pamětníci se shodnou, že česká diplomacie tehdy, za Havlovy a Dienstbierovy éry, patřila do světové diplomatické špičky. František Černý v tehdejším týmu, který by mohl být v českých podmínkách označován s jistou nadsázkou a terminologií fotbalového Realu Madrid jako „galacticos", nehrál vedle osobností typu Havla, Dienstbiera, Jiřího Gruši, Jaroslava Šedivého či později Josefa Zieleniece a Alexandra Vondry žádnou druhořadou roli. Alespoň z pohledu berlínských pozorovatelů tehdejší české politické scény patřil František do ultimativní „top trojky". Dodnes si vybavuji, jak říkali, že česká zahraniční politika – to je Havel, Dienstbier a František Černý, přičemž někdy bývalo pořadí i obráceně! Je tedy na místě si připomenout Františkovy největší husarské kousky.

© Jiří Slíva

Je možné, že nebudou na první pohled tak spektakulární jako Havlovo dojednání odsunu sovětských vojsk z území Československa, vystoupení v americkém Kongresu, Dienstbierova obnova Černínského paláce a rozpouštění Varšavského paktu či později dojednání Česko-německé deklarace tandemem Zieleniec-Vondra. Však nejen spektakulárností je živa diplomacie. Hlavní příspěvek Františka Černého lze označit jako „polidštění česko-německých vztahů po desetiletí jejich devastace a zneužívání pro krátkodobé politické cíle". František přitom nešel ani administrativní cestou shora, ani nevyužíval historických či politických symbolů. Jeho nástrojem byla komunikace, jeho motorem otevřenost a často i lidská zvědavost, jeho silnou stránkou již dříve zmíněný šarm a vrozená potřeba spravedlnosti.

Není náhodou, že to byl František Černý, kdo se jako první začal zajímat na zahraničněpolitické úrovni o osud někdejších nuceně nasazených. Vzpomínám si, že počátkem devadesátých let mě upozornil na výstavu, kde se vznikající Svaz nuceně nasazených prezentoval formou dobových fotografií a připomínkou jednotlivých lidských osudů. František mně, který jsem byl v té době v přípravě mého vyslání na úřad do Berlína, dal za úkol udělat vše pro to, aby se výstava představila i německé veřejnosti. Nakonec se ale věci ujal sám. Ne snad, že by mi nedůvěřoval, ale na věci mu prostě záleželo. Podobně to bylo i s řadou dalších akcí a projektů, kde František Černý viděl v prvé řadě dílčí osudy jednotlivců, a nikoliv velké historické principy a pravdy. Bez těch, pochopitelně, se také diplomacie utvářet nedá. Pouze je zde velké nebezpečí, že když se na jejich úrovni začne, nezřídka se zapomene proniknout k jednotlivcům.

Příkladem pro takový postup budiž německo-polské vztahy a proces vzájemného smiřování. V průběhu devadesátých let byl tento proces i díky všem tehdy užitým symbolům a vznešené rétorice inspirativní i pro česko-německé vztahy. Ty působily provinčně, malicherně a jedním slovem – nevelkoryse. Pozdější vývoj však bohužel ukázal, že se v německo-polských vztazích pro samou vznešenost zapomnělo na komunikaci na každodenní úrovni. V době, kde byl proces německo-polského smíření již považován za úspěšně završený a přestala se mu věnovat dostatečná pozornost – a na německé straně možná i takt, praxe ukázala, že se běžní Poláci a Němci zdaleka necítí se svojí historií natolik smířeni, jak to politické reprezentace devadesátých let deklarovaly.

To česko-německé vztahy, jak řečeno, měly odlišnou trajektorii. V devadesátých letech se dokonce i přes veškerou snahu černínských „galacticos" příkopy mezi Čechy, Němci a sudetský-

mi Němci občas dokonce více prohlubovaly, než aby byly inspirací pro občany na obou stranách hranice. Česko-německá deklarace z roku 1997 tak byla spíše vysvobozením z tehdejší dobové bezradnosti, než aby měla ambice demonstrovat zbytku světa, jak se má zacházet s traumatizující minulostí a zdánlivě nekonečným oceánem individuálních křivd.

Nelze říci, že by do podpisu Deklarace v česko-německých vztazích převládala pouze malost a nedorozumění. Samozřejmě došlo i k řadě skvělých setkání a uskutečnění pozoruhodných kulturních či společenských projektů. Namátkou lze připomenout převoz sochy J. A. Komenského do Berlína za pomoci ozbrojeného vozu české armády, zisk prostředků od „anonymních dárkyň" na vybudování plynovodu v Lidicích, navrácení klavíru, originálního kusu starého Steinwaye, z fundusu Rudolfina jeho původní berlínské majitelce či obnovení tradice německojazyčného divadla v Praze.

© Peter Becher

Před budovou Stavby smíření v Liberci, 2001. Na tomto místě byla roku 1938 vypálena židovská synagoga. V roce 2001 byla tato stavba otevřena jako Krajská vědecká knihovna a nová synagoga | Vor dem Gebäude des sog. Versöhnungsbaus in Reichenberg, 2001. An dieser Stelle wurde 1938 eine jüdische Synagoge in Brand gesetzt. Der Bau wurde 2001 in Form einer Kreisbibliothek und einer neuen Synagoge eröffnet

Všechny tyto akce mají dva společné atributy: jednak je lze zahrnout do „masarykovské" kategorie každodenní drobné (diplomatické) práce, jednak ve všech hrál více či méně ústřední roli právě František Černý. S jistou nadsázkou lze říci, že kdykoliv šlo o nalezení porozumění pro potřebu či pocity jednotlivců v česko-německých vztazích – ale i nad jejich rámec –, vždycky se do řešení problému zapojil František Černý. A zapojil se stejně nezištně, jako empaticky. Právě tento mix nezištnosti a empatie často zapůsobil na rozhodující činitele na jedné či druhé straně natolik výmluvně, že se dobrá a leckdy nekonvenční věc podařila. A to se pohybujeme v éře před Deklarací, kdy ještě česko-německé vztahy primárně patřily vyjednavačům, a nikoliv zprostředkovatelům či běžným zájemcům!

Otevřením česko-německých vztahů veřejnosti na obou stranách hranice došlo k akceleraci hledání společných zájmů od komunální spolupráce přes kulturu, výměnu mládeže až po ochranu společného kulturního dědictví. Česko-německé vztahy přestaly smiřovat jejich protagonisty a začaly je jednoduše bavit. Významnou roli přitom sehrával v institucionální rovině Česko-německý fond budoucnosti. V individuální rovině přišla zlatá éra Františka Černého. Ten ať jako velvyslanec ČR v Bonnu a posléze Berlíně či jako vypravěč, motivátor a v neposlední řadě předseda správní rady Pražského literárního domu autorů německého jazyka úspěšně usiloval o to, aby se Češi a Němci zajímali nejen o česko-německé vztahy, ale i o sebe navzájem.

Česko-německé sousedství nebylo v devadesátých letech bezpochyby žádným zdrojem inspirace pro okolní či vzdálené sousedské vztahy. To si nenalhávejme. Na druhou stranu jsem přesvědčen, že naše sousedství dokázalo po přijetí Deklarace pozitivně překvapit, a to nejen Čechy, Němce a sudetské Němce. Jsem přesvědčen, že na občanské úrovni mohou česko-německé vztahy inspirovat a motivovat ostatní sousedské vztahy dodnes. Že tomu tak je, na tom má bezpochyby velkou zásluhu právě František Černý, občan, ale i zasloužilý diplomat.

Tím se dostáváme k úvodní definici diplomacie a jejímu vní-

mání Františkem Černým. Pro pořádek připomínám, že František na adresu diplomatů a diplomacie rozdal řadu kvalitních verbálních úderů. Sebe přitom nevyjímaje. Nejspíše si to mohl dovolit. Ve světle všeho, co sám pro českou, ale nejen českou diplomacii dokázal, lze jenom uznale pokývat hlavou a poděkovat. A pokud se někdo cítil přeci jen dotčen, potom jeho chyba. Takový člověk se možná bere až příliš vážně.

Na závěr bych chtěl všechny obdivovatele Františka Černého přece jen upozornit, aby se podobných verbální úderů, kterými František nejednou ohromil a potěšil své posluchače, raději vyvarovali. Bez Františkova šarmu by to mohlo skončit zbytečným nedorozuměním ne-li trapasem. Ne každý může být „František Černý" stejně jako ne každý mohl být „Old Shatterhandem". A to je vlastně také jedna z jeho nepopiratelných kvalit.

FRANTIŠEK ČERNÝ – EIN (UN)GEWÖHNLICHER DIPLOMAT

Tomáš Kafka

Diplomat, Schriftsteller und Übersetzer, Mitbegründer und erster Direktor des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, seit 2020 Botschafter der Tschechischen Republik in Berlin

© Zuzana Chrištofová

Die Meinungen über Diplomatie dürften auseinandergehen. Von den einen wird dieser Beruf als die letzte Instanz, bevor es zu einer kriegerischen Auseinandersetzung kommt, in den Himmel gelobt, von den anderen als ein unnötig teures Überbleibsel alter Zeiten verteufelt, als unnötig kostspieliger Anachronismus in einer Zeit, in der sich – zum Beispiel zwischen Finanzministern — alles per E-Mail klären lässt. In der ständigen Informationsberieselung, der wir heutzutage ausgesetzt sind, gehen große Persönlichkeiten sowieso unter, Diplomaten inbegriffen. Kein Wunder, dass ein normaler Mensch in der Flut kurzer medialer Auftritte kaum echte Qualität zu erkennen vermag.

Dass viele Diplomaten sich und ihre nicht immer beste Reputation sogar höchstselbst auf die Schippe nehmen, vereinfacht die Situation nicht gerade. Damit meine ich nicht einmal die britische Sitcom „Yes, Minister", sondern die vielen Witze und Philippika, mit denen Diplomaten sich selbst bei Empfängen beglücken und ihre milieufremden Zuhörer nicht selten in Verlegenheit bringen.

In dieser Hinsicht war František Černý große Klasse. Nicht nur bei unverfänglichen Smalltalks, sondern auch bei offiziellen Anlässen betrieb er seine fröhliche Verunglimpfung des Diplomatenstandes mit echtem Schmackes. Besonders gut ist mir Černýs Abschiedsrede vom Diplomatischen Corps Berlin in Erinnerung geblieben, als er 1995 seine erfolgreiche Tätigkeit in der dortigen Zweigstelle der Tschechischen Botschaft beendete. Seine Exzellenz, auch unter den Diplomaten Berlins sehr beliebt, schockierte seine verehrten Kollegen mit Überlegungen zum heutigen Stand der Diplomatie und verpasste dem gemeinsamen Berufsstand das schöne Beiwort „schmarotzend". Aber die Beliebtheit von František Černý kam nicht von Ungefähr. Sein Charme und seine Offenheit waren legendär. Und diesem Charme war es wohl auch zu verdanken, dass die leicht verdutzten Kollegen sich nach kurzer Pause zu herzlichem Applaus hinreißen ließen.

Die Rolle der Diplomaten und der Diplomatie an sich scheint František Černý allerdings bis heute zu beschäftigen. Wie sonst ließen sich seine Forderungen nach Aufhebung jeglicher diesem Beruf zugrunde liegenden Diskretion oder gar Verschwiegenheit interpretieren, bei denen er sich gar auf die Losung von Wladimir Iljitsch Lenin berief, das Volk habe das Recht zu wissen. Obwohl ich nicht ausschließen möchte, dass es František Černý damit ernst war und immer noch ist, fände ich eine Parallele zwischen den beiden Herren irreführend. Lenin? Nicht doch! Falls ich jenseits der Diplomatie ein Pendant zu František Černý finden müsste, fällt mir als eingefleischtem Karl-May-Leser eine ganz andere Sorte Gentleman ein. Old Shatterhand! Ähnlich wie František Černý teilte auch er schwere Schläge aus – aber während die von František eher verbalen Charakters waren, ließ Old Shatterhand seine Faust sprechen. Eins hatten die beiden aber gemeinsam: Von einem von ihnen eine auf die Rübe zu bekommen glich einem Ritterschlag. Ein Schlag vom Meister seines Faches.

Genauso wie Old Shatterhand auf seinem Weg zum Olymp der May-Romane eine Reihe mehr oder minder anspruchsvoller

Lebensprüfungen zu absolvieren hatte, erstürmte auch František Černý den Gipfel der tschechischen, wenn nicht sogar mitteleuropäischen Diplomatie nicht an einem Tag. Zur Entstehung der Legende eines außerordentlichen Diplomaten wären bloßer Charme und Empathie nach dem Motto „jedem, was ihm gebührt" nicht genug gewesen, da musste er auch konkrete Ergebnisse vorweisen. Nur so konnte František Černý mit seinem eher atypischen Verhalten zu einem sowohl unentbehrlichen als auch allgemein anerkannten Bestandteil des goldenen Zeitalters der tschechischen Diplomatie avancieren.

In dieser Hinsicht stimmen nämlich Fachleute und Zeitzeugen überein: In den neunziger Jahren, in der Ära von Havel und Dienstbier, gehörte die tschechische Diplomatie zur Weltspitze. Im damaligen Team, das mit leichter Übertreibung und der Terminologie von „Real Madrid" als „Galacticos" bezeichnet werden könnte, spielte František Černý neben Persönlichkeiten wie Václav Havel, Jiří Dienstbier, Jiří Gruša, Jaroslav Šedivý oder später Alexandr Vondra oder Josef Zieleniec keine zweitrangige Rolle. Zumindest aus der Perspektive der Berliner Beobachter gehörte František Černý zu den ultimativen „Top Drei" der damaligen tschechischen politischen Szene. Bis heute klingt mir noch der Satz in den Ohren, tschechische Außenpolitik sei Havel, Dienstbier und Černý, wobei die Namen auch manchmal in umgekehrter Reihenfolge genannt wurden! Es wäre also an der Zeit, an die größten Husarenstücke von František Černý zu erinnern.

Auf den ersten Blick sind sie vielleicht nicht so spektakulär wie Havels Nachverhandlungen über den Abzug der sowjetischen Truppen aus der Tschechoslowakei oder sein Auftritt vor dem amerikanischen Kongress, Dienstbiers Erneuerung des Außenministeriums im Černín-Palais und die Auflösung des Warschauer Paktes oder die späteren Verhandlungen zur Deutsch-Tschechischen Erklärung durch Vondra und Zieleniec. Aber die Diplomatie lebt nicht nur von Spektakulärem allein. Der Hauptbeitrag von František Černý ließe sich als „Vermenschlichung der deutsch-tschechischen Beziehungen nach Jahrzehnten ihrer Zerstörung und ihres Missbrauchs für kurzfristige politische Ziele" bezeichnen. Bei seiner Arbeit folgte František Černý weder dem administrativen Weg von oben noch nutzte er historische oder politische Symbole aus. Sein Instrument war Kommunikation, sein Motor Offenheit und menschliche Neugier, seine Stärke der bereits erwähnte Charme und sein angeborener Gerechtigkeitssinn.

Es war kein Zufall, dass František Černý sich als Erster auf der außenpolitischen Ebene für das Schicksal einstiger Zwangsarbeiter zu interessieren begann. Anfang der neunziger Jahre machte er mich auf eine Ausstellung des im Entstehen begriffenen Verbands der tschechischen Zwangsarbeiter aufmerksam, in der eine Foto-Dokumentation einzelne Zwangsarbeiterschicksale präsentierte. Und da ich mich gerade auf meine Entsendung als Kulturattaché nach Berlin vorbereitete, trug er mir auf, alles in meinen Kräften Stehende zu tun, um die Ausstellung auch der deutschen Öffentlichkeit zugänglich zu machen. Später nahm er sich selbst der Sache an. Nicht weil er mir vielleicht nicht vertraut hätte. Es war ihm einfach wichtig. So ähnlich war es auch mit anderen Unternehmungen und Projekten, in denen für František Černý statt großer historischer Prinzipien oder Wahrheiten einzelne menschliche Schicksale im Vordergrund standen. Die ersteren braucht die Diplomatie natürlich auch. Aber setzt sie erst auf dieser Ebene an, läuft sie Gefahr, einzelne Menschen nicht zu erreichen.

Als ein Beispiel möchte ich die deutsch-polnische Versöhnung nennen. Aufgrund seiner Symbolik und erhabenen Rhetorik war dieser Prozess in den neunziger Jahren ein Vorbild für die deutsch-tschechischen Beziehungen, die eher provinziell, kleinlich und nicht besonders aufgeschlossen wirkten. Die spätere Entwicklung zeigte jedoch, dass die deutsch-polnischen Beziehungen vor lauter Erhabenheit vergaßen, die Alltagsebene mit einzubeziehen. Zu einer Zeit, als man die deutsch-polnische Versöhnung längst für erfolgreich abgeschlossen hielt und ihr keine besondere Aufmerksamkeit mehr widmete – sie seitens der deutschen Diplomatie womöglich auch mit weniger Takt behandelte –, stellte sich heraus, dass die Menschen in Polen und Deutschland noch lange nicht so mit sich selbst und ihrer Geschichte versöhnt waren, wie es ihre politischen Vertreter in den neunziger Jahren deklariert hatten.

Die deutsch-tschechischen Beziehungen hatten da, wie ge-

sagt, einen ganz anderen Kurvenverlauf. Die Gräben zwischen den Tschechen, Deutschen und Sudetendeutschen haben sich in den neunziger Jahren trotz aller Bemühungen der Galacticos aus dem Černín-Palais eher noch vertieft, statt den Bürgern dies- und jenseits der Grenze als Inspiration zu dienen. Die Deutsch-Tschechische Erklärung von 1997 glich deshalb eher einem Befreiungsschlag aus Ratlosigkeit als einer ambitionierten Demonstration, wie traumatisierende Vergangenheit und ein scheinbar unendlicher Ozean an individuellem Unrecht zu behandeln seien.

Die Behauptung, bis zur Ratifizierung der Erklärung hätten in den deutsch-tschechischen Beziehungen lediglich Kleinkariertheit und Missverständnisse geherrscht, wäre allerdings falsch. Natürlich hatten auch da wunderschöne Begegnungen wie auch außergewöhnliche kulturelle und gesellschaftliche Projekte stattgefunden. So zum Beispiel die Überführung der Statue von J. A. Comenius nach Berlin auf einem bewaffneten Transporter der tschechischen Armee, die Akquise finanzieller Mittel zum Aufbau der Gasleitung in Lidice mithilfe „anonymer Spenderinnen", die Rückgabe eines echten Steinway-Flügels aus dem Fundus des Prager Rudolfinums an seine ursprüngliche Berliner Besitzerin oder die Erneuerung der Tradition des deutschsprachigen Theaters in Prag.

All diese Projekte lassen sich auf zwei gemeinsame Nenner bringen. Einerseits gehören sie zur Kategorie der diplomatischen Alltagsarbeit, um es mit einem Begriff des ersten tschechoslowakischen Präsidenten Masaryk zu sagen, andererseits spielte unser František Černý in ihnen eine mehr oder minder zentrale Rolle. Mit ein wenig Übertreibung ließe sich sogar sagen, dass sich František Černý immer dann einschaltete, wenn es darum ging, Verständnis für Bedürfnisse oder Gefühle von Individuen in den deutsch-tschechischen Beziehungen – oder über deren Rahmen hinaus – zu wecken. Und das tat er genauso selbstlos wie empathisch. Gerade die Mischung von Uneigennützigkeit und Empathie half den Entscheidungsträgern auf der einen oder anderen Seite, häufig auch unkonventionelle Lösungen zu finden. Dabei lag die Deutsch-Tschechische Erklärung noch in weiter Ferne und die deutsch-tschechischen Beziehungen gehörten primär den Verhandlern und nicht den Vermittlern, geschweige denn gewöhnlichen Bürgern!

Durch die Öffnung der deutsch-tschechischen Beziehungen für die Öffentlichkeit beiderseits der Grenze beschleunigte sich die Suche nach gemeinsamen Interessen in allen Bereichen – von kommunaler Zusammenarbeit, Kultur und Jugendaustausch bis zum Schutz des gemeinsamen kulturellen Erbes. Die deutsch-tschechischen Beziehungen hörten auf, ihre Protagonisten lediglich zu versöhnen, und fingen an, ihnen Spaß zu machen. Auf der institutionellen Ebene spielte dabei der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds eine wichtige Rolle. Auf der individuellen Ebene erlebte František Černý sein goldenes Zeitalter. Ob als Botschafter der Tschechischen Republik in Bonn und später in Berlin oder als Geschichten-Erzähler, Motivationstrainer und nicht zuletzt Vorsitzender des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren setzte er sich erfolgreich dafür ein, dass Deutsche und Tschechen sich nicht nur für die deutsch-tschechischen Beziehungen zu interessieren begannen, sondern auch füreinander.

In den neunziger Jahren war das deutsch-tschechische Verhältnis keine Quelle der Inspiration für direkte oder entfernte Nachbarschaftsbeziehungen. Da sollten wir uns nichts vormachen. Aber ich bin überzeugt, dass unsere Nachbarschaft nach der Ratifizierung der Erklärung positiv zu überraschen vermochte und zwar nicht nur die Tschechen, die Deutschen und die Sudetendeutschen selbst. Auf der menschlichen Ebene liefern die deutsch-tschechischen Beziehungen bis heute ein Vorbild für nachbarschaftliches Miteinander. Und dies haben wir zweifelsohne dem Bürger und verdienten Diplomaten František Černý zu verdanken.

Damit komme ich auf František Černýs eingangs erwähnte Auffassung von Diplomatie zurück. Wobei ich ordnungshalber daran erinnern möchte, dass er eine ganze Reihe ausgezeichneter Verbalschläge an Diplomaten und Diplomatie verteilt hatte. Seine eigene Person nicht ausgenommen. Er konnte es sich wohl leisten. Im Lichte dessen, was er für die tschechische, aber nicht nur tschechische Diplomatie zustande brachte, kann man nur anerkennend mit dem Kopf nicken und Danke sagen. Und sollte

sich doch einer beleidigt fühlen, dann ist er selbst schuld. So einer nimmt sich womöglich viel zu ernst.

Zum Schluss möchte ich trotzdem allen Verehrern von František Černý empfehlen, von ähnlichen Verbalschlägen, mit denen František Černý nicht selten seine Zuhörer zu erschrecken und zu erfreuen pflegte, Abstand zu nehmen. Ohne seinen Charme könnten sie zu unnötigen Missverständnissen oder echten Fauxpas führen. Nicht jeder kann František Černý sein, genauso wie nicht jeder Old Shatterhand sein konnte. Und das ist im Grunde ebenfalls eine seiner ureigensten Qualitäten.

Übersetzung von Eva Profousová

MEINE PRAGER SCHULE DER DIPLOMATIE

Thomas Bagger

Diplomat, Referent für Presse und Politik an der Deutschen Botschaft Prag (1996–1998), aktuell Leiter der Abteilung Außenpolitik im Bundespräsidialamt

© Archiv des Autors

Tschechisch hatte ich in meiner Diplomatenausbildung als dritte Fremdsprache gelernt. Drei Monate im eisigen Winter 1993, in der frisch von der Slowakei geschiedenen „jungen" Tschechischen Republik, als einziger Deutscher am Ústav jazykové přípravy der Karls-Universität, an das ich täglich aus unserem „panelák", unserem Plattenbau, in Řepy mit der Straßenbahn nach Vyšehrad reiste.

Tschechisch hatte ich gelernt, weil wir, meine Frau und ich, nicht durch einen Russischkurs das Risiko der Versetzung in eine der zentralasiatischen Nachfolgerepubliken der Sowjetunion erhöhen wollten, weil drei Monate zu wenig waren, um Arabisch zu lernen, weil wir uns auch nicht auf Polnisch oder Türkisch einigen konnten. So erfanden wir statt der vier Optionen im Angebot eine fünfte. Ganz pragmatisch.

Tschechisch hatte ich gelernt, weil mir in jungen Jahren die Gedichte von Reiner Kunze die Augen geöffnet hatten. Auch über den mährischen Dichter Jan Skácel, den er dank seiner tschechischen Frau ins Deutsche übersetzte und von dem Milan Kundera einst gesagt hat, „seine Poesie ist ein Beweis dafür (und wieviel solcher Beweise gibt es? Wenig! Wenig!), dass die tschechische Sprache unersetzbar, dass sie ein Zauberwert ist." Die Sprache, in der solche Gedichte geschrieben wurden, wollte ich lernen. Ganz romantisch.

Im Mai 1996, drei Jahre später, entsandte uns das Auswärtige Amt tatsächlich an die Prager Botschaft. In jenem Jahr, als im Verlag Blok endlich auch im tschechischen Original die Vierzeiler Skácels herausgegeben wurden, die in den 70ern nur im Samisdat erscheinen konnten. Im wunderbaren Palais Lobkowicz hatte ich als Referent für Politik und Presse ein barockes Büro mit Fenstern zu drei Seiten, David Černýs Riesen-Trabi „Quo Vadis" im Park immer im Blick.

Ich war ein Anfänger, gerade 30 Jahre alt. Fast alle meine tschechischen Gesprächspartner waren etwa gleichaltrig, aber sie hatten ganz andere Verantwortung. Der politische Umbruch hatte auch große Teile des diplomatischen Personals ausgewechselt. NATO- und EU-Beitritt standen ganz oben auf der außenpolitischen Agenda. Dynamische Dreißigjährige leiteten die Abteilungen. Mein erfahrener Botschafter, kurz vor der Pensionierung, schickte lieber mich zu den Briefings im Palais Czernín. Die Jungen waren ihm nicht ganz geheuer.

Daneben aber beschäftigten die Botschaft immer stärker die geheimen Verhandlungen über die Deutsch-Tschechische Erklärung – die „deklarace", wie sie Eingeweihte kurz und knapp nannten. Auch dort gab es, neben Hauptverhandler Sascha Vondra, einige junge tschechische Diplomaten, allen voran Rudolf Jindrák und Edita Hrdá, Tomáš Kafka und Jiří Šitler, mit denen ich nun häufig zu tun hatte. Und daneben einen Älteren, der meist lächelnd und mit scheinbarer Distanz beobachtete, gelegentlich kommentierte, ab und zu lästerte. František Černý war 65, eigentlich ein Alter für den Ruhestand. Aber ihn kannten alle. Und er wusste offenbar alles über diese schwierige Geschichte, auf eine etwas seufzende und zugleich doch lächelnde Art und Weise.

Wie sehr diese Geschichte auch seine Lebensgeschichte war, wusste ich damals nicht. Er war ein gefragter, immer anregender Gesprächspartner der damals noch vielen deutschen Journalisten in Prag. Vielleicht lag es daran, dass sich zu jener Zeit dort einige der Besten der Zunft ihre Sporen verdienten, Berthold Kohler, Thomas Baumann und andere, dass František Černý auf das zähe und scheinbar endlose Verhandeln der Diplomaten mit wachsender Ironie schaute. „Wozu braucht man eigentlich Diplomaten?", habe ich ihn heute noch im Ohr. „Das Wesentliche erledigen doch heute die Journalisten, und außerdem viel besser und lesbarer." Ich mochte ihn. Aber leicht war es nicht mit ihm. Meine Zweifel am eigenen Tun hatte ich ja ohnehin – auch wenn die bisweilen mehr mit der offiziellen Bonner (und Münchner) Verhandlungsposition jener Tage zu tun hatten.

© Ondřej Staněk

Kurze zwei Jahre war ich in Prag, habe die Verabschiedung der Deutsch-Tschechischen Erklärung im Januar 1997 begleitet und den denkwürdigen Besuch von Helmut Kohl bei Václav Klaus, dem er in inniger Ablehnung verbunden war und blieb. Habe die Verhandlungen zur Gründung des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds erlebt, auch die Wirkung des ersten „Projekts", der überfälligen Entschädigung der tschechischen Zwangsarbeiter aus der NS-Zeit.

In Ziffer 4 der Deutsch-Tschechischen Erklärung, dem Schlüsselsatz, heißt es: „Beide Seiten stimmen darin überein, dass das begangene Unrecht der Vergangenheit angehört, und werden daher ihre Beziehungen auf die Zukunft ausrichten." Mit diesem Satz wurde die Drohung vom Tisch genommen, den tschechischen EU-Beitritt mit einer bestimmten Lesart der Vergangenheit zu verknüpfen. Unter dem Dach dieses Satzes konnte dann festgehalten werden, dass „jede Seite ihrer Rechtsordnung verpflichtet bleibt und respektiert, dass die andere Seite eine andere Rechtsauffassung hat." Das ist, zugegeben, keine Poesie. Aber Sprache kann viel. Man kann mit ihr verletzen, Nähe oder Distanz markieren, man kann auch Brücken bauen über Abgründe. Hier hat Diplomatie mit sorgfältig ausgehandelter Sprache auf kluge Weise Zeit und Raum gewonnen. Václav Havel, damals tschechischer Präsident, brachte den Wert der „deklarace" vor dem Deutschen Bundestag so auf den Punkt: Indem sie uns von der Angst vor der Wahrheit befreit, schafft sie sowohl für unsere Nachbarschaft wie für unsere europäische Zusammenarbeit ein außerordentlich günstiges Klima.

Vieles habe ich in Prag gelernt. Vieles von und durch František Černý. Wie Deutschland „von außen" aussieht, wie es wirkt in den Augen eines kleineren Nachbarn, der mit allem Deutschen über Jahrhunderte aufs Engste verwoben ist und doch mehr als einmal unter der Größe und der Gewalt der Macht in der Mitte Europas gelitten hat. Die Lektion, als deutscher Diplomat in Prag besser mit einer Portion Demut aufzutreten – und nicht nur als Deutscher und nicht nur in Prag, sondern als Diplomat überhaupt. Aber auch, sich selbst und das eigene Tun möglichst nicht zu ernst zu nehmen. Raum zu lassen für die Wechselfälle, die Überraschungen des Lebens. Und er hat mich gelehrt, mich gegen seine Ironie und meine eigenen Zweifel zu behaupten. Denn wohl nie wieder habe ich so anschaulich wie in Prag den Wert geduldiger Diplomatie miterlebt.

Später in Berlin war ich mit unseren Kindern in seiner Residenz in Dahlem. Beobachtete ihn, wie er mit seiner Erfahrung und seinem Charme als Botschafter Wunder wirkte für die sich nun allmählich entspannende, belebende deutsch-tschechische Nachbarschaft. Auch wenn er es nie so recht hören wollte: František Černý war selbst ein eindrucksvoller Diplomat. Was er konnte – und kann – ist kostbar auch im digitalen Zeitalter: Persönliches Vertrauen bleibt die wichtigste Ressource des Diplomaten. Denn das Verhältnis zwischen Staaten wird weiter von Menschen gestaltet.

a není pravda že nám život lže
osud je mince která dlouho padá
teprve na zemi se ukáže
padne-li orel nebo hlava

und nicht wahr ist's dass das leben uns betrügt
weil das schicksal eine münze ist die langsam fällt
ob der adler fällt oder der kopf
wird sich zeigen wenn sie auf der erde liegt

(Jan Skácel)
Übersetzung von Reiner Kunze

MOJE PRAŽSKÁ ŠKOLA DIPLOMACIE

Thomas Bagger

diplomat, tiskový a politický referent na německém velvyslanectví v Praze, v současnosti vedoucí oddělení zahraniční politiky v Úřadu spolkového prezidenta

© Archiv autora

Češtinu jsem se učil jako svůj třetí cizí jazyk v rámci své diplomatické přípravy. Tři měsíce během ledové zimy v roce 1993 v „mladé" České republice, čerstvě rozvedené se Slovenskem, jako jediný Němec na Ústavu jazykové přípravy Univerzity Karlovy, do kterého jsem každý den jezdil tramvají na Vyšehrad z našeho paneláku v Řepích.

Učil jsem se česky, protože jsme s mou ženou nechtěli kurzem ruštiny zvyšovat riziko vyslání do některé ze středoasijských nástupnických republik Sovětského svazu, protože tři měsíce byly málo na to, abychom se naučili arabsky, a taky protože jsme se nemohli shodnout na polštině nebo turečtině. Tak jsme místo výběru ze čtyř možností vymysleli pátou. Zcela pragmaticky.

Učil jsem se česky, protože mi v mládí otevřely oči básně Reinera Kunzeho. I prostřednictvím moravského básníka Jana Skácela, kterého díky své české ženě překládal do němčiny a o kterém Milan Kundera kdysi řekl, že „jeho poezie je důkazem (a kolik takových důkazů existuje? Málo! Málo!), že je čeština nenahraditelná, že je kouzelná". Chtěl jsem se naučit jazyk, ve kterém byly napsány takové básně. Takhle romanticky.

V květnu roku 1996, o tři roky později, nás ministerstvo zahraničí skutečně vyslalo na velvyslanectví v Praze. Bylo to v roce, kdy v nakladatelství Blok konečně vyšly i české originály Skácelových čtyřverší, které mohly v sedmdesátých letech vyjít pouze v samizdatu. V překrásném Lobkovickém paláci jsem jako politický a tiskový referent měl barokní kancelář s okny do tří stran, v zorném poli neustále obří, v parku kráčející trabant Quo Vadis od Davida Černého.

Byl jsem začátečník, právě mi bylo třicet. Téměř všechny moje české protějšky byly zhruba stejného věku, ale měly úplně jinou odpovědnost. Politický převrat vyměnil i velkou část diplomatického personálu. Na prvním místě zahraničněpolitické agendy byl vstup do NATO a Evropské unie. Oddělení vedli dynamičtí třicátníci. Můj zkušený velvyslanec, který byl krátce před penzí, posílal na brífinky do Černínského paláce raději mne. Ti mladí se mu příliš nezdáli.

Kromě toho ale ambasádu stále více zaměstnávala utajená jednání o Česko-německé deklaraci – „deklaraci", jak jí zkráceně říkali zasvěcení. I tam bylo, vedle hlavního vyjednavače Saši Vondry, několik mladých českých diplomatů, v čele s Rudolfem Jindrákem a Editou Hrdou, Tomášem Kafkou a Jiřím Šitlerem, s nimiž jsem se nyní často pracovně setkával. A kromě nich s jedním starším, který povětšinou s úsměvem a zdánlivě s odstupem pozoroval, někdy komentoval a občas byl ironický. Františku Černému bylo 65, vlastně byl v důchodovém věku. Ale všichni ho znali. A on o těch složitých dějinách zjevně věděl všechno, s povzdechem a zároveň přece jen s úsměvem. Tehdy jsem netušil, jak moc ty dějiny byly i jeho životním příběhem. Byl žádaným, vždy inspirativním partnerem pro rozhovor tehdy ještě četných německých novinářů v Praze. Možná František Černý na pomalé a zdánlivě nekonečné vyjednávání diplomatů pohlížel s narůstající ironií právě proto, že v Praze v té době získávali ostruhy někteří z budoucích nejlepších novinářů, Berthold Kohler, Thomas Baumann a další. Ještě dnes jako bych ho slyšel: „K čemu vlastně

potřebujeme diplomaty? To podstatné přece dnes zvládnou novináři, a kromě toho mnohem lépe a čtivěji.“ Měl jsem ho rád. Ale jednoduché to s ním nebylo. Pochybnosti o svém konání jsem měl i tak – i když někdy víc souvisely s oficiální bonnskou (a mnichovskou) vyjednávací pozicí tehdejší doby.

Byl jsem v Praze krátké dva roky, byl jsem u schválení Česko-německé deklarace v lednu 1997 a památné návštěvy Helmuta Kohla u Václava Klause, které spojovala vzájemná vášnivá antipatie. Zažil jsem jednání o založení Česko-německého fondu budoucnosti i účinek prvního „projektu“, opožděného odškodnění českých nuceně nasazených z nacistického období.

V bodě 4 Česko-německé deklarace, v její klíčové větě, se píše: „Obě strany se shodují v tom, že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucnosti.“ Tato věta smetla ze stolu hrozbu, že by vstup České republiky do EU mohl být podmíněn určitou interpretací minulosti. Pod záštitou této věty se pak mohlo konstatovat, že „každá strana zůstává vázána svým právním řádem a respektuje, že druhá strana má jiný právní názor“. Přiznávám, že tohle není poezie. Ale jazyk dokáže hodně. Lze jím zraňovat, vyznačovat blízkost i odstup, může i stavět mosty přes propasti. Tady diplomacie pečlivě vyjednaným jazykem chytře získala čas a prostor. Václav Havel, tehdejší český prezident, v projevu ve Spolkovém sněmu shrnul význam „deklarace“ takto: Tím, že nás osvobozuje od strachu z pravdy, vytváří neobyčejně příznivé klima jak pro rozvoj našeho sousedského soužití, tak pro naši spolupráci na evropském jevišti.

V Praze jsem se naučil mnohému. Mnohému od a prostřednictvím Františka Černého. Jak vypadá Německo „zvenčí“, jak působí v očích menšího souseda, který je se vším německým po staletí úzce spjat, a přesto nejednou trpěl pod útlakem a nadvládou mocnosti ve středu Evropy. Lekci, že je lepší jako německý diplomat v Praze vystupovat s pokorou – a nejen jako Němec, a nejen v Praze, ale jako diplomat vůbec. Ale také, že člověk nesmí brát sebe a to, co dělá, příliš vážně. Nechat prostor pro změny a překvapení, které přináší život. A naučil mě bránit se jeho ironii a svým vlastním pochybnostem. Neboť jsem později už asi nikdy nezažil tak názorně jako v Praze, jakou hodnotu má trpělivá diplomacie.

Později jsem byl v Berlíně s našimi dětmi v jeho rezidenci v Dahlemu. Pozoroval jsem ho, jak se svými zkušenostmi a šarmem v roli velvyslance dělá zázraky pro česko-německé sousedství, které začalo postupně ožívat a zbavovat se napětí. I když to nechtěl nikdy moc slyšet: František Černý byl úžasný diplomat. To, co uměl – a umí –, je cenné i v digitálním věku: nejdůležitějším zdrojem diplomata je i nadále osobní důvěra. Protože vztahy mezi státy utvářejí i nadále lidé.

Přeložila Kateřina Sitařová

a není pravda že nám život lže
osud je mince která dlouho padá
teprve na zemi se ukáže
padne-li orel nebo hlava

(Jan Skácel)

TEN, KTERÝ POCHOPIL

Karel Schwarzenberg

v letech 1990–1992 poradce Václava Havla a vedoucí Kanceláře prezidenta republiky,
ministr zahraničních věcí ČR (2007–2013), spoluzakladatel a předseda politické strany TOP 09 (2009–2015)

© https://davidtesar.com

Frantu Černého jsem potkal před mnoha lety, když už on byl v Německu a já se začínal důkladněji zabývat českou politikou právě vůči Německu. Musím říci, že to, co tehdy on ukázal prezidentu Havlovi a následně i mně, na mě udělalo hluboký dojem. On se opravdu zabýval Německem ze všech stran, zdaleka ne jen z politické roviny. Zabýval se historií, kulturou, ale i vývojem mladé generace. A proto taky Německo pochopil.

Nám otevřel úplně nový pohled na Spolkovou republiku. Bohužel, byl díky svému věku v aktivní diplomacii jen poměrně krátkou dobu, ale jako velvyslanec v Berlíně byl nezastupitelný a bohudíky jeho působení má dodnes své pokračování. Jako soukromá osoba působí na různých fórech, které nás s Německem sbližují, a jeho láskyplný a pozorný pohled je nenahraditelný.

Franta Černý má opravdu kromobyčejné zásluhy na tom, že se náš vztah s Německem během posledních třiceti let výrazně mění v opravdovou znalost a důvěru k této velké sousední zemi. Ale totéž platí i pro německou stranu. Němcům otevřel oči vůči jejich menším sousedům. A za to mu patří velký dík.

EINER, DER VERSTEHT

Karel Schwarzenberg

Berater des Präsidenten Václav Havel (1990–1992), Außenminister der Tschechischen Republik (2007–2013), Mitgründer und Vorsitzender der politischen Partei TOP 09 (2009–2015)

© https://davidtesar.com

Franta Černý habe ich vor vielen Jahren getroffen, als er schon in Deutschland war und ich begann, mich gründlicher mit der tschechischen Politik, gerade gegenüber Deutschland, zu befassen. Ich muss sagen, dass mich das, was er damals Präsident Havel und dann auch mir zeigte, tief beeindruckt hat. Er hat sich wirklich umfassend mit Deutschland beschäftigt, bei weitem nicht nur politisch. Ihn interessierten Geschichte, Kultur, aber auch die Entwicklung der jungen Generation. Und daher hat er Deutschland auch verstanden.

Uns eröffnete er einen völlig neuen Blick auf die Bundesrepublik. Leider blieb er aufgrund seines Alters nur verhältnismäßig kurze Zeit in der aktiven Diplomatie, aber als Botschafter in Berlin war er unvergleichlich, und Gott sei Dank hat sein Wirken heute seine Fortsetzung. Als Privatperson wirkt er in verschiedenen Foren mit, die uns Deutschland annähern, und sein liebevoller und aufmerksamer Blick ist unersetzlich.

Franta Černý hat wirklich außergewöhnliche Verdienste daran, dass sich unser Verhältnis zu Deutschland in den letzten dreißig Jahren deutlich zu echter Kenntnis und zu Vertrauen in Bezug auf dieses große Nachbarland geändert hat. Aber dasselbe gilt auch für die deutsche Seite. Den Deutschen hat er die Augen für ihre kleineren Nachbarn geöffnet. Und dafür gebührt ihm großer Dank.

Übersetzung von Joachim Bruss

MENSCH. MACHER. FRANTIŠEK.

Petra Ernstbergerová

Mitglied des Deutschen Bundestages (1994–2017), Parlamentarische Geschäftsführerin der SPD-Fraktion, Geschäftsführerin des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds seit 2018

© Ondřej Staněk

Oktober 1999. Empfang der tschechischen Botschaft in Berlin anlässlich des tschechischen Nationalfeiertages. Der große Saal im ersten Stock des Botschaftsgebäudes ist gefüllt. Ich bin als Vorsitzende der Deutsch-Tschechischen Parlamentariergruppe eingeladen. Die Gäste stehen in kleinen Gruppen zusammen und unterhalten sich. Da betritt ein großer, schlanker Mann mit aristokratischen Zügen den Raum. František Černý, der Botschafter der Tschechischen Republik in Deutschland. In perfektem Deutsch, mit Esprit und Humor hält er seine Rede. Zehn Jahre nach dem Fall der Mauer, für Deutschland und Tschechien ein Ereignis, das die beiden Staaten eng verbunden hat und die Welt in Europa veränderte. František strahlt natürlichen Respekt aus, ist zugewandt, offen und beeindruckt durch seine Belesenheit und Klugheit.

Januar 2008. Die Schauspielerin Angela Winkler liest aus dem Werk „Der Ausflug zum Schwanensee" von Lenka Reinerová anlässlich der Feierstunde des Deutschen Bundestages zum Holocaust Gedenktag im Parlament. Vorausgegangen waren lange Wochen der Planung. Im Ältestenrat des Deutschen Bundestages hatte ich dem Präsidenten des Deutschen Bundestages, Herrn Professor Lammert, den Vorschlag unterbreitet, aus der tschechischen Republik die alte Dame der deutschen Literatur Lenka Reinerová als Zeitzeugin vortragen zu lassen. Herr Lammert war sofort einverstanden, ich kontaktierte František Černý, der einige Jahre vorher in Prag das Literaturhaus deutschsprachiger Autoren gegründet hatte. Ich wusste, dass er ein enges Verhältnis zu Frau Reinerová hatte. Auf seine Bitte hin erklärte sie sich bereit zu kommen. Doch das Schicksal wollte es anders. Sie erkrankte leider schwer und war nicht mehr in der Lage, die Reise nach Berlin anzutreten. Deswegen verlas die Schauspielerin Angela Winkler an ihrer Stelle den Text. Einige Monate später verstarb Frau Reinerová.

Juni 2018. František Černý sitzt in der Jury des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds für den Deutsch-tschechischen Journalistenpreis. In seiner unnachahmlichen Art, kritisch, manchmal mit Augenzwinkern, hält er sein Plädoyer für „seinen" Kandidaten. Vehement vertritt er seine Meinung auch gegen die Mehrheit der Gruppe. Aber als das Ergebnis feststeht, akzeptiert er den demokratischen Prozess.

Drei Ereignisse aus den langen Jahren, in denen ich die Freude und die Möglichkeiten hatte, mit František zusammenarbeiten zu dürfen. In zahlreichen und vielfältigen Zusammentreffen in unterschiedlichsten Situationen haben wir diskutiert, gelacht, Wein getrunken und ich habe von ihm gelernt. Er ist ein Mensch, der auf die Menschen zugeht. Seine Lebensaufgabe ist die Zusammenführung der Menschen in unseren beiden Staaten, der er sich trotz mancher Widerstände mit vollem Einsatz widmet. Bis heute. Er will Brücken schlagen und es gelingt ihm selbst dort, wo sich unüberwindliche Hindernisse aufzutürmen scheinen. Seine Fähigkeit ist, diese Brücken auch wirklich zu bauen. Mit Freundlichkeit, aber Bestimmtheit arbeitet er unermüdlich auf vielen Gebieten der deutsch-tschechischen Verständigung.

Seine Expertise und Einschätzungen sind gefragt und werden anerkannt. Und immer ist er dabei menschlich.

All das schätze ich sehr. Ich bin froh und dankbar, dass er ein „Wegbegleiter“ ist und er mich auch in manchen Dingen geprägt hat. Sein Rat, seine Einschätzungen sind mir wichtig.

Unsere erste Begegnung war in Berlin. Nach meiner Abgeordnetentätigkeit bin ich gut zwei Jahrzehnte später nach Prag gegangen, bin ihm sozusagen gefolgt, um im Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds als Geschäftsführerin zu arbeiten. In Prag gibt es kaum eine kulturelle oder politische Veranstaltung, auf der man František nicht trifft. Diese Offenheit für Neues, das nie nachlassende Interesse an Politik und Kultur beeindruckt mich sehr.

Danke, dass sich unsere Wege so oft kreuzen durften und hoffentlich auch in Zukunft kreuzen werden.

© Ondřej Staněk

ČLOVĚK. MACHR. FRANTIŠEK.

Petra Ernstberger

poslankyně Německého spolkového sněmu (1994–2017), parlamentní jednatelka frakce SPD, od roku 2018 ředitelka Česko-německého fondu budoucnosti

© Ondřej Staněk

Říjen 1999. Recepce českého velvyslanectví v Berlíně u příležitosti českého státního svátku. Velký sál v prvním poschodí budovy velvyslanectví je plný. Jsem pozvána jako předsedkyně Německo-české parlamentní skupiny. Hosté postávají v malých skupinkách a baví se. Do místnosti vstupuje vysoký, štíhlý muž s aristokratickými rysy. František Černý, velvyslanec České republiky v Německu. S dokonalou němčinou, duchaplně a s humorem pronese svůj projev. Deset let po pádu zdi, pro Německo i Česko událost, která obě země úzce spojila a která v Evropě změnila svět. František vyzařuje přirozený respekt, je vstřícný, otevřený a na člověka zapůsobí, jak je sečtělý a moudrý.

Leden 2008. Herečka Angela Winkler čte u příležitosti slavnostního zasedání Spolkového sněmu v den připomínky holocaustu z knihy Lenky Reinerové Výlet k labutímu jezeru. Předcházely tomu dlouhé týdny plánování. V Radě starších Spolkového sněmu jsem předsedovi Spolkového sněmu, panu profesoru Lammertovi navrhla, abychom pozvali z České republiky starou dámu německé literatury Lenku Reinerovou a nechali ji jako pamětnici promluvit. Pan Lammert okamžitě souhlasil, obrátila jsem se na Františka Černého, který o několik let dříve založil v Praze Literární dům autorů německého jazyka. Věděla jsem, že jsou s paní Reinerovou blízcí přátelé. Poprosil ji a ona souhlasila. Ale osud to chtěl jinak. Bohužel těžce onemocněla a do Berlína už přijet nemohla. Proto místo ní četla text herečka Angela Winkler. Paní Reinerová o několik měsíců později zemřela.

Červen 2018. František Černý zasedá v porotě Česko-německého fondu budoucnosti udělující Česko-německou novinářskou cenu. Svým nenapodobitelným způsobem, kriticky, někdy s pomrkáváním, horuje pro „svého" kandidáta. Vehementně zastává svůj názor proti většině poroty. Ale když je rozhodnuto, akceptuje demokratický postup.

Tři události z dlouhých let, kdy mi bylo k mé velké radosti dopřáno s Františkem spolupracovat. Při mnoha rozmanitých setkáních v nejrůznějších situacích jsme diskutovali, smáli se, pili víno, a já se od něj učila. Je to člověk, který je k lidem vstřícný. Jeho životním posláním je spojování lidí obou našich zemí a věnuje se tomu s plným nasazením, mnohému odporu navzdory. Do dneška. Chce stavět mosty a daří se mu to dokonce i tam, kde se zdá, že se nakupily nepřekonatelné překážky. A má schopnost tyto mosty skutečně stavět. S laskavostí, ale i rozhodností působí neúnavně v mnoha oblastech česko-německého porozumění. O jeho názory a postřehy je zájem a jsou brány vážně. A přitom zůstává vždycky navýsost lidský.

Toho všeho si velmi vážím. Raduji se a jsem vděčná, že je mi na těchto cestách společníkem a že mne také v mnohých věcech ovlivnil. Jeho rady a názory pro mne mají velký význam.

Naše první setkání se odehrálo v Berlíně. O dvě desetiletí později, když jsem ukončila svoji práci poslankyně, jsem se přemístila do Prahy, tak říkajíc jsem ho následovala, abych se ujala funkce ředitelky Česko-německého fondu budoucnosti. V Praze sotva najdete kulturní či politickou akci, na níž by člověk ne-

mohl Františka potkat. Jeho otevřenost vůči novým věcem, jeho neutuchající zájem o politiku a kulturu na mě dělá velký dojem.

Děkuji, že se naše cesty tak často křížily a doufejme budou křížit i v budoucnu.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

VAŠE EMINENCE!

Václav Bartuška

jeden z iniciátorů studentské stávky v listopadu 1989, autor knihy Polojasno (1990) o práci v parlamentní komisi dohlížející na vyšetřování událostí na Národní třídě, generální komisař české účasti na EXPO 2000 v Hannoveru, od roku 2006 je zvláštním velvyslancem České republiky pro otázky energetické bezpečnosti

© Dan Materna /MAFRA /Profimedia

„Co jste komu provedl, že Vám tohle udělali?“ zeptal se mě při našem prvním setkání František Černý. Byl leden 2000, seděli jsme na ambasádě v Berlíně a velvyslance zajímalo, zda ho čeká v Německu velký trapas, nebo jen normální český trapas. V červnu začínalo EXPO 2000 v Hannoveru a na českém pozemku se ještě nekoplo do země. Německé vládě na EXPO 2000 hodně záleželo, měla to být první velká mezinárodní akce od sjednocení; navíc z Hannoveru pocházel tehdejší kancléř Schröder. Bylo jasné, že účast jednotlivých zemí budou Němci – i kancléř – sledovat pozorně.

„Řekněte mi upřímně: mám se teď rok vyhýbat jenom Hannoveru, nebo celému Dolnímu Sasku?“ pokračoval Černý. Na zdvořilostní, seznamovací schůzce bych uvítal příjemnější dotazy. Ale jak jsem si ověřil v příštích měsících, nebyl jsem zdaleka jediný, koho takhle zpovídal. Měl dar dostat z lidí přímými otázkami přímé odpovědi.

Úkol jsme zvládli, náš pavilon byl otevřen se všemi ostatními a pár dnů poté se konal na EXPO český národní den. Přijel premiér Zeman se čtveřicí ministrů, zpíval Karel Gott, šrumec. Slečna z protokolu, přidělená české delegaci, bravurně zvládla premiéra i ministry, ale s panem velvyslancem ztratila dech. „Tudy, Vaše Eminence,“ oslovila ho. Pak se zarazila; došlo jí, že se přeřekla: „Eure Emimenz“ se říká biskupům, velvyslanci jsou „Eure Exzellenz“. Černý nezaváhal: „Říkejte mi Vaše Existence.“ Ta dáma se mne dalšího půl roku ptala, jak se má ten šarmantní pán Existenz.

Ochota slyšet věci napřímo, soucit s lidmi. Takových „Existencí“ není nikdy dost.

EURE EMINENZ!

Václav Bartuška

Mitinitiator des Studentenstreiks im November 1989, Autor des Buches „Polojasno“ (Leicht bewölkt, 1990) über die Arbeit in der parlamentarischen Untersuchungskommission zu den Ereignissen auf der Straße Národní třída, Generalkommissar für die tschechische Teilnahme an der EXPO 2000 in Hannover, seit 2006 Botschafter für Energiesicherheit

© Dan Materna /MAFRA /Profimedia

„Wen haben Sie geärgert, dass man Ihnen das angetan hat?“, fragte František Černý mich bei unserem ersten Treffen. Es war Januar 2000, wir saßen in der Botschaft in Berlin und den Botschafter interessierte, ob ihn in Deutschland eine große Peinlichkeit erwartet oder nur eine normale tschechische Peinlichkeit. Im Juni sollte die EXPO 2000 in Hannover beginnen, und auf dem tschechischen Grundstück war noch kein Spatenstich getan. Der deutschen Regierung lag sehr viel an der EXPO 2000, es sollte die erste große internationale Veranstaltung nach der Wiedervereinigung sein, dazu kam, dass der damalige Kanzler Schröder aus Hannover stammte. Es war klar, dass die Deutschen – und auch der Kanzler – die Teilnahme der einzelnen Länder aufmerksam verfolgen würden.

„Sagen Sie mir ehrlich: Soll ich jetzt ein Jahr lang nur Hannover meiden oder ganz Niedersachsen?“, fuhr Černý fort. Bei einem Höflichkeitsbesuch zum Kennenlernen hätte ich angenehmere Fragen begrüßt. Aber wie sich in den nächsten Monaten bestätigte, war ich bei weitem nicht der Einzige, den er auf diese Weise ausgefragt hat. Er hatte die Gabe, mit direkten Fragen direkte Antworten von den Menschen zu bekommen.

Die Aufgabe haben wir bewältigt, unser Pavillon wurde mit allen anderen eröffnet und ein paar Tage danach fand auf der EXPO der tschechische Nationaltag statt. Premierminister Zeman kam mit vier Ministern, Karel Gott hat gesungen, großes Trara. Den Premier und die Minister meisterte die der tschechischen Delegation zugeteilte Dame vom Protokoll bravourös, aber beim Botschafter geriet sie außer Atem. „Hier entlang, Eure Eminenz“, sprach sie ihn an. Dann stockte sie, sie hatte bemerkt, dass sie sich versprochen hatte. Mit „Eure Eminenz“ spricht man Bischöfe an, Botschafter sind „Eure Exzellenz“. Černý zögerte nicht: „Nennen Sie mich Eure Existenz.“ Die Dame hat mich das nächste halbe Jahr lang gefragt, wie es diesem charmanten Herrn Existenz gehe.

Die Bereitschaft, Dinge unmittelbar zu hören, Mitgefühl mit den Menschen. Solche „Existenzen“ gibt es nie genug.

Übersetzt von Joachim Bruss

TI, KTEŘÍ VYHRÁVAJÍ BITVY

Edita Hrdá

diplomatka, velvyslankyně – stálá představitelka ČR při EU, bývalá vrchní ředitelka Evropské diplomatické služby pro Ameriky, stálá představitelka ČR při OSN v New Yorku, v devadesátých letech hlavní vyjednavačka ČR ke vzniku Česko-německého fondu budoucnosti

© Archiv autorky

Františka jsem měla tu čest poznat v roce 1993, když jsem jako čerstvá absolventka diplomatické akademie nastoupila na Ministerstvo zahraničních věcí. V té době tam působily tři skupiny lidí – ti, co tam zůstali, ti, co se vrátili, a ti, co přišli úplně nově z jiných profesí jako já. I když Františkovi letití přátelé byli spíše mezi těmi, co se vraceli, stal se velmi rychle nedílnou součástí skupiny, ve které jsme byli my nejmladší. Jisté je, že mu to přinášelo mentální svěžest a my jsme se od něj naučili, že silné názory vznikají v dlouhých diskusích, ve kterých on byl ten, který dokáže vidět věci v souvislostech mnoho let dozadu a mnoho let napřed, a že je dokáže popsat na svých vlastních zkušenostech, které za ta léta podrobil důkladné analýze. Jestli nás něco František Černý naučil, tak je to to, že umět zdravě pochybovat, je vlastně přednost.

V této ještě stále euforické porevoluční době se totiž zdálo, že všichni rozumějí všemu. František však věděl, že jeho osobní mise je spojená s česko-německými vztahy a jeho hlavním úkolem je se ctí ukončit v této relaci 20. století a do století 21. postavit tyto vztahy v úplně jiné kvalitě.

Všichni, kteří se dnes o tuto kvalitu dennodenně opíráme ve své práci, musíme mít na paměti, že jedním z jejích hlavních architektů byl František Černý.

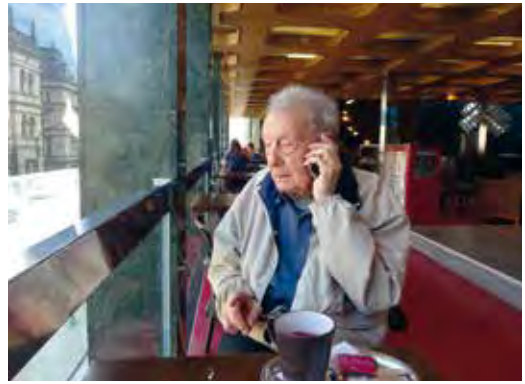

© Peter Becher

František má pro všechna diplomatická vyjednávání i filozofické diskuse jednu velkou výhodu, která jako by nepatřila do dnešní doby. Je ochotný vždy stát na straně dobra a hledat ho i tam, kde ostatní už v jeho existenci ztrácejí víru. To pomáhá i Františkovi v jeho životě, protože rád vzpomíná na všechno hezké a rád hezké věci prožívá.

Často si vzpomínám na příhodu z ne úplně dávné doby, to už Františkovi dlouho nebylo jenom osmdesát. U nás doma se sešla společnost těch kdysi mladých diplomatů a můj manžel se zeptal, kde je František. Já jej podezírám z toho, že se obával, že bez Františkovy účasti bude diskuse na jeho vkus nudná. Všichni zúčastnění vyjadřovali pochyby – jestli by František vůbec přišel, jestli by se mu vlastně chtělo, a že i kdybychom jej teď pozvali, že to stejně nemůže stihnout dříve než za hodinu. Nicméně jsme Františkovi zavolali, že bychom byli rádi, kdyby také přišel. Když se přesně za 28 minut ozval zvonek, můj manžel prohlásil „Vidíte, vážení, toto jsou lidé, díky kterým se vyhrávají ty nejdůležitější bitvy." Na Františka jako přítele je totiž vždycky stoprocentní spolehnutí.

Přeji nám všem, abychom dokázali zestárnout se stejnou noblesou jako František Černý.

WER SCHLACHTEN GEWINNT

Edita Hrdá

Diplomatin, Botschafterin – Ständige Vertreterin der ČR bei der EU, ehemalige Abteilungsleiterin des Europäischen Auswärtigen Dienstes für Amerika, Ständige Vertreterin der ČR bei der UNO in New York, in den neunziger Jahren Hauptverhandlerin der ČR über die Gründung des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

© Archiv der Autorin

Im Jahre 1993, in dem ich als frische Absolventin der Diplomatischen Akademie am Außenministerium anfing, hatte ich die Ehre, František kennenzulernen. Zu dieser Zeit gab es dort drei Gruppen von Leuten – diejenigen, die dort geblieben waren, diejenigen, die zurückgekommen waren, und die, die ganz neu aus anderen Berufen hierher gewechselt hatten, wie ich. Obwohl Františeks langjährige Freunde eher zu denen gehörten, die zurückgekommen waren, wurde er sehr schnell ein nicht wegzudenkender Teil unserer Gruppe, in der wir die Jüngsten waren. Gewiss brachte ihm das mentale Frische, und wir lernten vom ihm, dass starke Meinungen in langen Diskussionen entstehen, in denen er derjenige war, der die Dinge in Zusammenhängen sah, die viele Jahre zurück, aber auch viele Jahre vor uns lagen, und dass er sie aufgrund seiner eigenen Erfahrungen beschreiben kann, die er in den Jahren einer gründlichen Analyse unterzogen hatte. Wenn František Černý uns etwas gelehrt hat, dann war es, dass gesunder Zweifel eigentlich ein Vorzug ist.

In dieser immer noch euphorischen nachrevolutionären Zeit schien es nämlich, dass alle alles verstehen. František aber wusste, dass seine persönliche Mission mit den deutsch-tschechischen Beziehungen verbunden ist und dass es seine Hauptaufgabe ist, in dieser Beziehung ehrenvoll das 20. Jahrhundert zu beenden und für das 21. Jahrhundert diese Beziehungen zu einer völlig anderen Qualität zu führen. Wir alle, die wir uns in unserer täglichen Arbeit heute auf diese Qualität stützen, müssen uns daran erinnern, dass einer ihrer Hauptarchitekten František Černý war.

František hat für alle diplomatischen Verhandlungen und philosophischen Diskussionen einen großen Vorteil, der wirkt, als ob er nicht mehr in diese Zeit gehöre. Er ist bereit, immer auf der Seite des Guten zu stehen und es auch dort zu suchen, wo die anderen schon den Glauben an seine Existenz verlieren. Das hilft ihm in seinem Leben, denn er erinnert sich gern an alles Schöne und gern erlebt er schöne Dinge.

Häufig denke ich an eine Geschichte, die nicht allzu lange her ist, da war František schon lange nicht mehr nur achtzig. Bei uns zu Hause war eine Gesellschaft dieser damals jungen Diplomaten zusammengekommen und mein Mann fragte, wo František sei. Ich habe ihn in Verdacht, dass er fürchtete, ohne František wäre die Diskussion nach seinem Geschmack langweilig. Alle Beteiligten äußerten Zweifel – ob František überhaupt kommen werde, ob er überhaupt wolle, und außerdem, wenn wir ihn jetzt einlüden, könne er sowieso nicht früher als in einer Stunde kommen. Trotzdem haben wir ihn angerufen, wir freuten uns, wenn er käme. Als es nach genau 28 Minuten klingelte, erklärte mein Mann „Sehen Sie, Verehrte, das sind Menschen, mit denen die wichtigsten Schlachten gewonnen werden." Auf František als Freund ist nämlich immer hundertprozentig Verlass.

Ich wünsche uns allen, dass es uns gelingt, mit derselben Noblesse alt zu werden wie František Černý.

Übersetzung von Joachim Bruss

EIN AUSSERGEWÖHNLICHER BOTSCHAFTER

Christoph Israng

Deutscher Botschafter in Prag (seit 2017), zuvor u. a. von 2014–2017 Botschafter bei der Organisation für das Verbot chemischer Waffen (OPCW) in Den Haag und von 2006–2014 im Bundeskanzleramt, zuletzt als Leiter des Referats für Zentral-, Ost- und Südeuropa

© Deutsche Botschaft Prag

Nur wenige Persönlichkeiten haben die deutsch-tschechischen Beziehungen in den vergangenen Jahrzehnten so sehr geprägt wie František Černý. Gerne habe ich deshalb spontan „ja" gesagt, als ich um einen Beitrag zur Festschrift anlässlich seines 90. Geburtstags gebeten wurde. Aber womit beginne und womit schließe ich?

Viele wichtige Stationen in seinem Leben sind gemeinhin bekannt: In eine bürgerliche Prager Familie mit auch deutschen und österreichischen Wurzeln hineingeboren, war er schon früh mit der deutschen Sprache und Kultur vertraut. Mit diesem familiären Hintergrund als unzuverlässig eingestuft, durfte er anfangs nicht studieren. Als dies dann doch möglich wurde, entschied er sich für Germanistik und Bohemistik, eine Kombination, die sich im Nachhinein als besonders segensreich für sein weiteres Wirken erweisen sollte. Schon in seinen frühen Jahren als Redakteur beim Tschechoslowakischen Rundfunk setzte er sich – gegen manche Widerstände – engagiert dafür ein, das reichhaltige kulturelle Erbe der Deutschen in den böhmischen Ländern angemessen zu würdigen und als Teil der eigenen Geschichte zu begreifen.

Die gewaltsame Niederschlagung des Prager Frühlings 1968 setzte seinem Engagement dann vorerst ein jähes Ende: Der heutige Jubilar wurde wie viele Reformer und eigenständig denkende Menschen mit einem Berufsverbot als Journalist belegt. Dennoch waren auch die Folgejahre für ihn eng mit Deutschland verbunden: Er arbeitete bis 1989 als Deutschlehrer und Übersetzer.

Seine ganze Wirkung als deutsch-tschechischer Brückenbauer konnte František Černý aber erst nach der Samtenen Revolution entfalten – in einem Alter, in dem manch anderer bereits den Zenit seiner Karriere überschritten hat. Als Deutschland-Experte, ehemaliger Dissident und auch literarisch beschlagener Weggefährte von Václav Havel (und auch von Außenminister Jiří Dienstbier) genoss er deren Vertrauen und wurde rasch zum Leiter der damaligen Außenstelle in Berlin der damals noch tschechoslowakischen Botschaft berufen; zwischen 1998 und 2001 war er dann Botschafter der Tschechischen Republik in Berlin.

Botschafter. Also auch mein Kollege? Formal schon. Aber ich füge hinzu: ein ganz außergewöhnlicher, wie ich in fast 25 Jahren im diplomatischen Dienst noch keinem begegnet bin. Zwar mit allen Qualitäten eines Diplomaten, wie Aufgeschlossenheit, Freundlichkeit und Geradlinigkeit. Eine Persönlichkeit mit warmherziger Ausstrahlung; jemand, der nicht nur für hochrangige Persönlichkeiten ein offenes Ohr hat, sondern auch anderen Gehör schenkt und auch im besten Sinne neugierig darauf ist, welche Vorstellungen und Anliegen beispielsweise ein Praktikant hat. Und andererseits kein Karrierediplomat im klassischen Sinne, sondern jemand, der sich, durch seine eigene Biographie als Journalist und später Dissident gestärkt, nie scheute, auch unbequeme persönliche Überzeugungen deutlich auszusprechen – auch auf die Gefahr hin, damit bei anderen Verantwortlichen anzuecken. Immer war und ist dabei sein zentrales Anliegen, im Bewusstsein der wechselhaften und so oft leidvollen Geschichte der Beziehungen zwischen beiden Ländern Deutsche und Tschechen einander

anzunähern und das gegenseitige Verständnis für die Position des jeweils anderen zu fördern.

Das gilt auch und gerade für das Thema Vertreibung, wo er es nicht an kritischen Worten fehlen ließ. Er verbindet dies mit der ausgestreckten Hand an uns Deutsche und insbesondere die Sudetendeutschen. So sagte er einmal: „Mein Traum war immer, dass ein sudetendeutsches Pfingsttreffen einmal nicht in München oder Nürnberg, sondern vielleicht in Aussig, Teplitz oder in einer anderen Stadt unter Beteiligung der dort heute ansässigen Tschechen in einem freundschaftlichen, offenen und europäischen Geiste stattfindet." Diese Worte darf man noch heute als visionär bezeichnen.

© F. Pašek / PLH

In der Dauerausstellung des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren | Ve stálé expozici Pražského literárního domu autorů německého jazyka

Richtig ist aber auch: Die deutsch-tschechischen Beziehungen sind mittlerweile so eng und vertrauensvoll wie nie zuvor. Zwei wesentliche Meilensteine dafür wurden in der Zeit des diplomatischen Wirkens von František Černý in Deutschland gesetzt: Der Vertrag über gute Nachbarschaft von 1992 und die Deutsch-Tschechische Erklärung von 1997, gewissermaßen die „Magna Charta" unserer bilateralen Beziehungen. In diese Zeit fiel auch die Gründung von zwei Einrichtungen, die für die zivilgesellschaftlichen Kontakte der Menschen in unseren beiden Ländern besonders segensreich sind: Der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds und Tandem, das Koordinierungszentrum für den deutsch-tschechischen Jugendaustausch. Auch wenn der Jubilar seine Rolle bei alldem gerne in bemerkenswertem Understatement – insofern dann doch wieder ein ganz klassischer Diplomat – herunterspielt: Sein Anteil daran kann nicht hoch genug eingeschätzt werden.

Und er bringt seinen großen Erfahrungsschatz auch heute als Endachtziger noch mit großer Energie und Klugheit gewinnbringend in die Gestaltung der deutsch-tschechischen Beziehungen ein: Ob als Vorstandsvorsitzender und einziger noch lebender Gründer des Prager Literaturhauses, dessen erklärter Fan kein geringerer als Bundespräsident Steinmeier ist; oder als gern gesehener wichtiger Akteur beim Deutsch-Tschechischen Gesprächsforum, dem er mit nachdenklichen Erwägungen immer wieder wichtige Impulse gibt.

Sehr gerne erinnere ich mich auch an einen Auftritt bei einer Veranstaltung, die die Botschaft und das tschechische Außenministerium zum 100. Jubiläum der Anfänge der diplomatischen Beziehungen gemeinsam im November 2018 im Nationalmuseum ausrichteten. Dort berichtete František Černý im Rahmen eines Podiumsgesprächs unter anderem über Diskussionen, die er Anfang der 90er Jahre als Leiter der Berliner Botschaftsaußenstelle mit dem damals noch in Bonn residierenden Botschafter Jiří Gruša, seinem Vorgänger, über den künftigen Standort der Botschaft führte: Während Gruša für den Verbleib im erst wenige Jahre zuvor errichteten Anwesen in Bonn plädierte, habe er selbst schon aus historischen Gründen für Berlin argumentiert. Verschmitzt lächelnd bemerkte er abschließend, dass einer von beiden am Ende Recht behalten habe.

Mit einer weiteren persönlichen Episode möchte ich schließen: Vor Beginn einer Veranstaltung des Literaturhauses hatte František Černý bereits Platz genommen, als ich eintraf. Ich gehe auf ihn zu, um ihn zu begrüßen. Er springt wie ein Dreißigjähriger von seinem Platz auf, um mir die Hand zu schütteln. Ich: „Aber Herr Černý, bitte bleiben Sie doch sitzen." Er darauf: „Ach, wissen Sie, wenn ich das nicht mehr schaffe, dann ist es schlimm um mich bestellt."

Möge er noch lange zur Begrüßung aufspringen – während wir uns vor ihm verneigen.

NEOBYČEJNÝ VELVYSLANEC

Christoph Israng

německý velvyslanec v Praze (od roku 2017), dříve působil mj. v letech 2014–2017 jako stálý zástupce SRN u Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) v Haagu a 2006–2014 v Úřadu spolkové kancléřky, naposledy jako vedoucí referátu pro střední, východní a jihovýchodní Evropu, Jižní Kavkaz a Střední Asii

© Německé velvyslanectví v Praze

Jen málo osobností ovlivnilo česko-německé vztahy v uplynulých desetiletích tak výrazným způsobem jako František Černý. Proto jsem bez váhání a rád řekl „ano“, když jsem byl požádán o příspěvek do slavnostní publikace u příležitosti jeho devadesátých narozenin. Čím ale začít a čím skončit?

Mnoho důležitých fází ze života Františka Černého je obecně známých: Díky tomu, že se narodil do pražské měšťanské rodiny s německými a rakouskými kořeny, se již v útlém věku seznámil s německým jazykem i kulturou. Kvůli rodinnému původu jej však režim považoval za nespolehlivého a nejdříve tak nemohl na vysokou školu. Když mu bylo studium umožněno, rozhodl se pro germanistiku a bohemistiku, kombinaci, která se později ukázala pro jeho další působení jako mimořádně užitečná. Již v prvních letech v pozici redaktora Československého rozhlasu usiloval – navzdory odporu z mnoha stran – o to, aby se bohatému kulturnímu dědictví Němců v českých zemích dostalo přiměřeného uznání a aby bylo vnímáno jako součást vlastní historie.

Násilné potlačení pražského jara 1968 však jeho snahy záhy utnulo. Stejně jako mnoho reformně a samostatně smýšlejících lidí dostal zákaz výkonu novinářského povolání. I následující roky pro něho ale zůstaly úzce spjaté s Německem, do roku 1989 pracoval jako učitel němčiny a překladatel.

Své působení v roli stavitele mostů mezi Čechy a Němci mohl ale František Černý plně rozvinout až po sametové revoluci – ve věku, kdy se mnozí jiní už dostávají za zenit své kariéry. Jako odborník na Německo, bývalý disident a literárně kovaný souputník Václava Havla (i ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera) se těšil důvěře těchto osobností a brzy byl jmenován vedoucím berlínské pobočky tehdejšího československého velvyslanectví. Mezi lety 1998 a 2001 pak byl František Černý velvyslancem České republiky v Berlíně.

Velvyslanec. Takže můj kolega? Formálně ano. Ale dodávám: Kolega zcela mimořádný, jakého jsem za téměř 25 let v diplomatické službě nepotkal. Se všemi vlastnostmi diplomata, jako je otevřenost, přátelskost a upřímnost. Člověk, ze kterého vyzařuje vřelost; někdo, kdo naslouchá nejen vysoce postaveným osobnostem, ale i ostatním, a kdo je v nejlepším slova smyslu zvědavý, jaké představy a problémy má třeba běžný praktikant. Zároveň to ale není klasický kariérní diplomat, nýbrž někdo, kdo se – posílen vlastními zkušenostmi novináře a později disidenta – nikdy nezdráhal jasně vyjadřovat i nepohodlné osobní názory, a to i s rizikem, že s nimi může na příslušných místech narazit. Šlo a jde mu vždy hlavně o to, aby Čechy a Němce – s vědomím proměnlivého vývoje a mnohdy bolestných událostí v dějinách vztahů obou zemí – sbližoval a podporoval vzájemné porozumění postojů obou stran.

To platí zejména pro téma vyhnání, u něhož se nevyhýbal ani kritickým slovům. Tento přístup spojil s nataženou rukou nabídnutou nám Němcům a zejména Němcům sudetským. Jednou prohlásil: „Mým snem vždycky bylo, aby se sudetoněmecký sjezd, pořádaný na letnice, jednou konal nikoliv v Mnichově nebo Norimberku, ale třeba v Ústí, Teplicích nebo jiném městě za účas-

ti místních českých obyvatel, v přátelském, otevřeném a evropském duchu." Tato slova lze ještě dnes považovat za vizionářská.

Zároveň ale platí, že česko-německé vztahy jsou v současné době tak úzké a důvěrné jako nikdy dříve. Dva z jejich zásadních milníků spadají do doby diplomatického působení Františka Černého. Smlouva o dobrém sousedství z roku 1992 a Česko-německá deklarace z roku 1997, do jisté míry magna charta našich bilaterálních vztahů. Do stejného období patří i založení dvou institucí, které mimořádně přispívají ke kontaktu občanských společností obou zemí – Česko-německého fondu budoucnosti a Koordinačního centra česko-německých výměn mládeže Tandem. I když náš jubilant svou roli v tomto vývoji s pozoruhodným „understatementem" – přeci jen jako klasický diplomat – rád bagatelizuje, jeho podíl lze jen stěží docenit.

I dnes, ve věku, který již brzy nebude začínat osmičkou, se stále s obrovskou energií a moudrostí velice přínosným způsobem zapojuje do utváření česko-německých vztahů, ať už jako předseda představenstva a poslední žijící zakladatel Pražského literárního domu, mezi jehož fanoušky se hlásí i sám spolkový prezident Steinmeier, nebo jako vždy vítaný a důležitý aktér Česko-německého diskusního fóra, kterému svými přemýšlivými úvahami dává vždy důležité impulsy.

Velice rád vzpomínám na vystoupení Františka Černého na akci, kterou u příležitosti stého výročí navázání diplomatických vztahů obou zemí společně uspořádaly německé velvyslanectví a Ministerstvo zahraničí České republiky v listopadu 2018 v Národním muzeu. V rámci pódiové diskuse zde vyprávěl o rozhovorech, které na začátku devadesátých let minulého století jakožto vedoucí berlínské pobočky československého velvyslanectví vedl s velvyslancem Jiřím Grušou, svým předchůdcem v této funkci, který tehdy ještě sídlil v Bonnu. Hovořili o tom, kde by v budoucnu mělo velvyslanectví sídlit. Zatímco Gruša prosazoval setrvání v Bonnu, kde bylo sídlo zřízeno jen několik let předtím, František Černý argumentoval už z historických důvodů ve prospěch Berlína. S lišáckým úsměvem na konci pražské pódiové diskuse poznamenal, že jeden z obou pánů měl nakonec pravdu.

Rád bych svůj příspěvek ukončil ještě dalším osobním zážitkem. Na jednu akci Literárního domu jsem přišel až ve chvíli, kdy už František Černý seděl na svém místě. Vydal jsem se k němu, abych ho pozdravil. Vtom ale vyskočil ze židle jako třicetiletý, aby mi potřásl rukou. Říkám mu: „Pane Černý, nevstávejte přece." A on na to: „Víte, až toho nebudu schopen, tak to se mnou bude zlé."

Ať při pozdravu ještě dlouho takhle hbitě vstává – zatímco my se mu budeme klanět.

Přeložil Andreas Weber

FRANTIŠEK ČERNÝ „FOREVER YOUNG“

Kristina Larischová

generální konzulka ČR v Mnichově (od roku 2017), vědecká pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů a Friedrich-Ebert-Stiftung Praha (1994–2014), dlouholetá členka správní rady Česko-německého fondu budoucnosti (od roku 2006)

© MZV ČR

Popravdě mě zpráva o blížících se Františkových devadesátinách zaskočila. Při setkání s Františkem totiž člověk na jeho věk nemyslí.

S Františkem Černým jsem se seznámila již záhy v začátku své pracovní kariéry, krátce po svém nástupu do Ústavu mezinárodních vztahů, který tehdy v roce 1994 vedl profesor Otto Pick. V té době František vedl berlínský úřad našeho velvyslanectví, tehdy ještě sídlícího v Bonnu. Ústav byl velmi aktivní ve výzkumu česko-německých vztahů a významně přispíval k lepšímu povědomí o bolestných kapitolách poválečné česko-německé historie. V devadesátých letech 20. století se díky lidem jako František Černý dařilo navázat na násilně přetrženou svobodnou reflexi k sudetoněmecké otázce, která se začala v československé společnosti, zejména jejích intelektuálních kruzích, rozvíjet v době pražského jara. Devadesátá léta byla plná vášnivých diskusí o podílu Čechů a Slováků na excesech provázejících odsun Němců. A všichni, kdo Frantu znají, vědí, že diskuse miluje. Franta je zřejmě výjimkou z pravidla, že čím je člověk starší, tím radši se stýká jen s lidmi, kteří si myslí zhruba totéž, co on sám. K diskutování s lidmi s příliš odlišnými názory je totiž zapotřebí hodně energie. Franta nikdy nebyl líný pečlivě cílenými otázkami nahlodávat sebevědomou jistotu českých národovců.

Franta Černý prokázal svou kariérní periodou v diplomatických službách našemu státu mimořádnou službu. Sečtělý a kultivovaný velvyslanec v Německu, s brilantní němčinou, s láskou ke kultuře a debatám. Nelitoval času a námahy, které bylo zapotřebí obětovat při cestování do všech koutů Německa. Lidé, kteří se ve sjednoceném Německu zajímali o české sousedy, Františkovi za dlouhou cestu stáli.

Franta měl odjakživa rád mladé lidi, vyhledává dialog s nimi, nikdy není arogantní, Franta je gentleman, člověk jemných mravů, k ostatním vždy přistupuje s respektem, nikdy s nadutostí toho, který ví všechno líp. Ve Frantovi nenajdete ani zbla snobismu, lnutí k tzv. lepším lidem, k honoraci, ke smetánce. Franta je totiž navzdory své přirozené zdvořilosti tak trochu punker. Rebelství šedesátek se zřejmě pevně vrylo do Frantovy osobnostní výbavy. I v pozici váženého pana velvyslance se Jeho Excelence, „very important person“ František Černý, nehodlal vzdát potěšení z rozhovoru se zcela obyčejnými lidmi, třeba i s výstředníky a s nenapravitelnými alternativci.

Náš velvyslanec v Berlíně František Černý byl minulým režimem považován za nespolehlivou osobu, a každý, kdo ho poznal, musel celkem rychle pochopit proč. I v privatizačních a transformačních devadesátkách dával jasně najevo, co si myslí o ideologii „Musterschüler Tschechien“, která zdravou soutěživost v regionu střední Evropy dočasně pervertovala na neochotu ke spolupráci, neschopnost k solidaritě a na povyšování se nad druhé.

Frantu jsem během následujících let pravidelně potkávala v česko-německých kontextech, vždy se živě zajímal hlavně o střední Evropu. Jeho láska k literatuře a schopnost nadchnout pro nové věci i svoje okolí přinesla postupně plody v podobě založení Pražského literárního domu autorů německého jazyka. Spolu s Lenkou Reinerovou a Kurtem Krolopem se tak František

zasloužil o vzkříšení dlouhé tradice německy píšících autorů v českých zemích. Mnoho těchto autorů bylo jenom z důvodu své mateřštiny na dlouhá desetiletí vymazáno z mapy obecného literárního povědomí. Franta Černý tak pomohl zvídavým milovníkům literatury vykročit za hranice úzkého vnímání kulturního dědictví v jeho nacionálních mantinelech. Německé autory z českých zemí tak můžeme díky Pražskému literárnímu domu vnímat s naprostou samozřejmostí jako naše autory.

© Ondřej Staněk

Česko-německé diskusní forum, Zhořelec 2003 |
Das Deutsch-Tschechische Gesprächsforum, Görlitz 2003

Franta nepatří k seniorům, kteří postupně rezignují na kontakty s vnějším světem a jen neradi vstávají z křesla svého obýváku. Je duchem věčně mlád, miluje společnost, chodí mezi lidi, zajímá se o společenské a politické dění. Jeho kultivovanost, otevřenost a schopnost ocenit novátorský přístup v umění jsem každoročně mohla obdivovat při našich setkáních na vybraných představeních Pražského divadelního festivalu německého jazyka. Franta je pravidelným návštěvníkem festivalu a jeho názory na právě zhlédnutá představení mě vždy a znovu utvrzovaly v přesvědčení, že je Franta na hony vzdálen riziku stáří v podobě zabarikádování se do své komfortní zóny, kde už se vám navždy bude líbit jenom to, co už dávno znáte. Protože se našinec s Františkem zkrátka rád potkává, lze si jen sobecky přát, aby náš Franta zůstal ještě dlouho „forever young“.

FRANTIŠEK ČERNÝ „FOREVER YOUNG“

Kristina Larischová

Generalkonsulin der Tschechischen Republik in München (seit 2017), wissenschaftliche Mitarbeiterin des Instituts für internationale Beziehungen und der Friedrich-Ebert-Stiftung Prag (1994–2014), seit 2006 Mitglied des Verwaltungsrates des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

© MZV ČR

Zunächst einmal hat mich die Nachricht, dass František bald neunzig wird, total überrascht. Denn bei František ist es so: Wenn man mit ihm zusammenkommt, denkt man überhaupt nicht an sein Alter. František Černý habe ich so ziemlich zu Beginn meiner beruflichen Laufbahn kennengelernt, nämlich kurz nachdem ich im Institut für internationale Beziehungen angefangen habe, das damals, d. h. im Jahr 1994, von Prof. Otto Pick geleitet wurde. In dieser Zeit leitete František die Berliner Außenstelle unserer Botschaft, die damals noch ihren Sitz in Bonn hatte. Das Institut widmete sich sehr aktiv der Erforschung der deutsch-tschechischen Beziehungen und leistete einen bedeutenden Beitrag zur besseren Aufarbeitung der schmerzlichen Kapitel der deutsch-tschechischen Nachkriegsgeschichte. In den neunziger Jahren des 20. Jahrhunderts gelang es dank solcher Menschen wie František Černý, an die gewaltsam unterbrochene freie Reflexion zur sudetendeutschen Frage anzuknüpfen, die in der tschechoslowakischen Gesellschaft, insbesondere in ihren intellektuellen Kreisen, zur Zeit des Prager Frühlings begonnen hatte. Die neunziger Jahre waren voll von leidenschaftlichen Diskussionen über den Anteil der Tschechen und Slowaken an den Exzessen, die die Aussiedelung der Deutschen begleitet haben. Und alle, die Franta kennen, wissen, dass er es liebt zu diskutieren. Franta ist wahrscheinlich die Ausnahme, die die Regel bestätigt, dass der Mensch, je älter er ist, desto lieber nur mit Leuten zusammen ist, die in etwa die gleichen Ansichten haben wie er selbst. Diskussionen mit Menschen, die abweichende Meinungen haben, erfordern nämlich eine Menge Energie. Franta wurde nie müde, mit treffenden Fragestellungen das selbstsichere Auftreten tschechischer Nationalpatrioten ins Wanken zu bringen.

Franta Černý hat unserem Staat mit seiner beruflichen Karriere im diplomatischen Dienst außerordentliche Dienste erwiesen – als belesener und kultivierter Botschafter in Deutschland, mit hervorragenden Deutschkenntnissen und beseelt von der Liebe zur Kultur und zu Debatten. Er scheute weder Zeit noch Mühe, um selbst in die entlegensten Winkel Deutschlands zu reisen. Alle Menschen, die sich im vereinten Deutschland für die tschechischen Nachbarn interessierten, waren František jederzeit die lange Reise wert.

Franta hatte schon von jeher gern junge Menschen um sich und suchte den Dialog mit ihnen. Nie war er arrogant. Franta ist einfach ein Gentleman, ein Mann mit Moral, der anderen Menschen stets mit Respekt gegenübertritt, und nie hochmütig oder besserwisserisch. Franta hat nichts an sich, was auf Snobismus hindeuten würde, oder darauf, dass er sich für etwas Besseres halten würde oder Überlegenheit zur Schau stellen wollte. Franta ist nämlich – trotz seiner natürlichen Höflichkeit – in seinem Wesen ein Stück weit ein Punker. Die Rebellion der Sechziger hat seine Persönlichkeit scheinbar unauslöschlich geprägt. Selbst in der Position des hochgeachteten Herrn Botschafters hat Seine Exzellenz und „very important person“ František Černý nie darauf verzichtet, sich mit sog. einfachen Leuten zu unterhalten, oder mit extravaganten Menschen oder auch mit unverbesserlichen

Andersdenkern, und hat sich nie die Freude an diesen Gesprächen nehmen lassen.

Unser Botschafter in Berlin, František Černý, galt im vergangenen Regime als unzuverlässige Person, und jedem, der ihn kannte, musste auch relativ schnell einleuchten, warum. Auch in den von Privatisierung und Transformation geprägten neunziger Jahren gab er klar zu verstehen, was er von der Ideologie des „Musterschülers Tschechien" hielt, die zeitweilig dazu geführt hatte, dass sich der gesunde Wettbewerb in der Region Mitteleuropa in die Ablehnung von Kooperation und Solidarität verkehrte und Tschechien meinte, sich über andere erheben zu können.

In den darauffolgenden Jahren habe ich Franta regelmäßig in tschechisch-deutschen Kontexten angetroffen. Stets galt sein reges Interesse vor allem Mitteleuropa. Seine Liebe zur Literatur sowie seine Begeisterungsfähigkeit für alles Neue und für sein Umfeld führten im Laufe der Zeit zur Gründung des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren. Gemeinsam mit Lenka Reinerová und Kurt Krolop machte sich František verdient um die Wiederbelebung der langen Tradition deutschschreibender Autoren in den böhmischen Ländern. Viele dieser Autoren waren nur aufgrund ihrer Muttersprache jahrzehntelang aus dem allgemeinen Literaturbewusstsein verbannt worden. Wissbegierigen Literaturliebhabern hat Franta Černý so dazu verholfen, die beschränkte Wahrnehmung des kulturellen Erbes in seinen nationalen Grenzen zu durchbrechen. Dank des Prager Literaturhauses können wir nun deutsche Autoren aus den böhmischen Ländern ganz selbstverständlich als unsere Autoren wahrnehmen.

Franta gehört nicht zu den Senioren, die im Laufe der Zeit ihre Kontakte zur Außenwelt abbrechen und nur noch ungern aus ihrem Sessel im Wohnzimmer aufstehen. Er ist in seinem Geist jung geblieben, er liebt die Gesellschaft, geht gern unter Leute und interessiert sich für das gesellschaftliche und politische Geschehen. Bei unseren Treffen im Rahmen des Prager Theaterfestivals der deutschen Sprache hatte ich alljährlich bei ausgewählten Vorstellungen die Gelegenheit zu bewundern, wie kultiviert und offen er ist und dass er auch innovative Ansätze in der Kunst zu schätzen weiß. Franta ist regelmäßiger Besucher dieses Festivals und seine Meinung zu den jeweiligen Vorstellungen haben mich immer wieder von Neuem in der Überzeugung bestärkt, dass Franta mit Sicherheit keiner von denen ist (und nie sein wird), für die Alter bedeutet, dass sie sich in ihre Komfortzone zurückziehen und ihnen nur noch das gefällt, was sie schon jahrelang kennen. Das ist kurz gesagt das, was unsereiner an František mag und warum unsereiner gern mit ihm zusammen ist. Deshalb lautet mein ganz egoistischer Wunsch: Möge Franta noch lange „forever young" bleiben!

Übersetzung von Carla Bezděková

BRIEF AN FRANTIŠEK

Bernd und Jutta Felgendreher

Bernd Felgendreher, Sozialwissenschaftler, Leiter des Sozialreferats an den Botschaften Prag (2004–2010) und Bratislava, Leiter des Hauptstadtbüros der Auslandsgesellschaft.de und Jutta Felgendreher, Lehrerin i. R.

© Archiv der Autoren

Lieber František,

Du wirst neunzig und scheinbar niemals müde oder erschöpft! Von gelassener Souveränität, menschlich-herzlicher Wesensart, präzise im Denken und Analysieren, basierend auf einem umfassenden Wissen, mit einem grandiosen Gedächtnis. In der gewohnten so angenehmen Prager Tonlage, sicher im Urteil, manchmal sarkastisch, selten angriffslustig und immer interessiert, neugierig und hellwach …

Wir stellen uns vor, dass sich in dieser Festschrift Heiteres und Nachdenkliches versammelt, so breit gefächert und so facettenreich, wie es Deinem persönlichen Lebensweg entspricht. Da werden Fotos gesichtet, Archive durchstöbert und Briefe vorbereitet. Und wir freuen uns und sind dankbar, dass wir unseren kleinen Beitrag zu diesem wunderschönen Vorhaben leisten können. Dabei wollen wir unseren Dank, unseren Respekt und unsere Wertschätzung zum Ausdruck bringen.

Wann, bei welcher Gelegenheit sind wir uns wohl zum ersten Mal begegnet? Weißt Du es noch? Es waren schon so viele schöne Begegnungen, seitdem wir im Sommer 2004 nach Prag gekommen sind und ich die Leitung des Sozialreferats in der Deutschen Botschaft übernommen hatte. Beim Nachdenken und Erinnern kommt es mir und Jutta vor, als seist Du immer mit und bei uns gewesen, als würden wir uns schon ewig kennen.

Wir sind damals begeistert und voller gespannter Erwartungen nach Prag gegangen: Es gibt nicht viele Schauplätze in Europa, die so reich mit großen Namen und wichtigen Ereignissen der europäischen Geschichte versehen sind. Unsere gemeinsame Geschichte ist lang und wechselvoll, und leider kennt sie auch sehr dunkle Stunden. Diese Ambivalenz war uns immer bewusst. Ich habe die Arbeit im Palais Lobkowicz immer als Möglichkeit gesehen, nicht nur ein Akteur auf einem administrativen-technokratischen Arbeitsfeld zu sein: Bilaterale Projekte sind immer auch Begegnungen zwischen Menschen – sie stoßen Diskussionen an, wecken Verständnis für den jeweils anderen und vergrößern die Steinchen im wachsenden Mosaik gutnachbarschaftlicher Partnerschaft.

Unsere Impression war einhellig: František Černý ist der Dialog nicht nur zwischen Regierungen wichtig, sondern auch zwischen den Regierten. Für mich war genau dieser Ansatz in der eigenen Arbeit wichtig. Und so war ich dankbar für die frühe und sich schnell vertiefende freundschaftliche Beziehung zu Dir: Du wurdest rasch ein unschätzbar wichtiger, vermittelnder, helfender und Rat gebender Gesprächspartner. Man spürte Deine Freude und das Interesse an wechselnden Perspektiven und interessanten Gesprächen. Deine kluge, verbindende und verbindliche Haltung haben Dich zu einem erfolgreichen europäischen Brückenbauer werden lassen – und das hast Du bis heute bewahrt. Grenzen zu überwinden, Menschen offen und mit Neugier zu begegnen – das ist Dein überall geschätztes und bewundertes Markenzeichen. Das gilt für Politiker, für Prominente aus allen Bereichen, aber auch für ganz „normale“ Menschen, die Dir begegnet sind.

Wie nachhaltig positiv Dich Leute wahrgenommen haben, wenn sie das Glück und die Gelegenheit hatten, Dir zu begegnen, kann ich an unzähligen Geschichten und Episoden festmachen. Ich hatte eine Fülle von deutsch-tschechischen Begegnungen vorzubereiten und zu organisieren, wie z. B.

- Delegationsreisen ostdeutscher oder bayrischer Bundestagsabgeordneter nach Prag. Natürlich waren die Begegnungen, der Gedankenaustausch mit Politik, Gewerkschaften oder kulturellen Organisationen ein Muss – aber stets kam die dringende Aufforderung: „Bemühe dich auf jeden Fall um ein Treffen mit František Černý."
- Empfang für die damalige Bundesministerin Ulla Schmidt anlässlich ihres offiziellen Besuchs in Prag. Irgendwann kam die besorgte Frage der Ministerin: „Du hast doch hoffentlich František Černý eingeladen!?"
- traditionelle Wannseefahrt der SPD-Bundestagsfraktion: Frank-Walter Steinmeier, damals Bundesaußenminister, nimmt mich beiseite: „Du hast doch František Černý eingeladen. Organisiere bitte ein lockeres Gespräch hier an Bord."
- Vorbereitung einer gemeinsamen Veranstaltung der Deutschen Botschaft mit der Auslandsgesellschaft – ein Abend der Erinnerungskultur mit Überlebenden aus dem Kinderlager in Theresienstadt. Mit wem besetzen wir eines der Podien? Klar, die Bitte geht an František Černý.

Von allen bilateralen, politischen oder privaten Treffen ist allerdings die von Dir organisierte Begegnung mit Lenka Reinerová eine unvergessliche und stark emotionale Erinnerung für Jutta und mich geblieben. Prag, die faszinierende Literaturmetropole Europas. Jahrhundertelang Lebensmittelpunkt und Wirkungsort

© Jutta Felgendreher

Präsentation des Prager Literaturhauses in Brokstedt, 2011 | Prezentace Pražského literárního domu v Brokstedtu, 2011

böhmisch-tschechischer, deutscher und jüdischer Autoren. Hier entstand Weltliteratur in verschiedenen Muttersprachen – und all das hat dieser wunderschönen Stadt an der Moldau einen unvergessenen Stempel aufgedrückt. Diese offene, vielsprachig inspirierte Toleranz hat auch das Zusammenleben von Hussiten, Katholiken und Juden mitgeprägt. Jene fast symbiotische Kultur schien nach der deutschen Okkupation auf Dauer zerstört, weil zerbrochene Symbiosen schwierig wiederherzustellen sind. Und dann hast Du gemeinsam mit Lenka das wahrlich historisch zu nennende Projekt des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren mit unermüdlichem Engagement auf den Weg gebracht und es realisiert. Dafür danken Dir und Lenka unzählige Menschen aus beiden Ländern mit Respekt und Anerkennung. Die Gespräche mit Lenka bleiben unvergessen: Die Vorbereitung ihrer Rede im deutschen Bundestag, lange nachdenkliche Diskurse über den Lauf der Zeiten – welch eine Persönlichkeit. Und ich bin dankbar für Deinen Rat, ihr mit Hilfe aus Berlin einen würdigen Lebensabend zu verschaffen.

Und auch als wir nach fünf wunderschönen Jahren von der Moldau zurückkehrten, ist unser Kontakt erhalten geblieben. Wir leben jetzt in unserem alten Heimatdorf in dem kleinen nördlichen Land zwischen den Meeren – und nicht nur für uns ist Dein Besuch bei uns unvergessen geblieben, als Du gemeinsam mit Lucie das Literaturhaus hier vorgestellt hast.

Auch jetzt, wo wir alle in die Jahre gekommen sind, ist der regelmäßige Trip an die Moldau verbunden mit unserem „Louvre-Treff": In der stillen Ecke des Restaurants ist der Tisch für manchmal stundenlange Gespräche für uns reserviert …

DOPIS FRANTIŠKOVI

Bernd a Jutta Felgendreherovi

Bernd Felgendreher, sociolog, vedoucí sociálního referátu na velvyslanectvích v Praze (2004–2010) a Bratislavě, vedoucí berlínské kanceláře Auslandsgesellschaft.de & Jutta Felgendreher, učitelka v důchodu

© Archiv autorů

Milý Františku,

bude Ti devadesát a zdá se, že snad nikdy nejsi unavený nebo vyčerpaný! Rozvážný suverén, lidsky srdečný, precizně uvažující a analyzující, vždy vycházející z ohromných vědomostí, s grandiózní pamětí. S navyklou, tak příjemnou pražskou melodií řeči, jistý v úsudku, někdy sarkastický, zřídkakdy útočný a vždy zvídavý, zaujatý, čilý…

Představujeme si, co milého a hloubavého se v tomto slavnostním sborníku shromáždí, s tak širokým záběrem a nesmírnou rozmanitostí, která odráží Tvou životní cestu. Budou se prohlížet fotografie, prohrabávat archivy a připravovat dopisy. A my se radujeme a jsme vděční, že k tomuto báječnému záměru můžeme přispět svým malým dílkem. Chtěli bychom tak vyjádřit svůj dík, úctu a uznání.

Kdy, při jaké příležitosti jsme se poprvé setkali? Pamatuješ si to ještě? Od léta 2004, kdy jsme přišli do Prahy a já se ujal vedení sociálního referátu na německém velvyslanectví v Praze, už se uskutečnilo tolik krásných setkání. Když na to s Juttou myslíme a vzpomínáme, připadá nám, jako kdybys s námi a u nás byl pořád, jako kdybychom se znali odjakživa.

Tehdy jsme do Prahy šli s nadšením a plni napjatého očekávání: V Evropě není mnoho míst, která by byla tak obtěžkána velkými jmény a důležitými událostmi evropských dějin. Naše společné dějiny jsou dlouhé a rozmanité a bohužel pamatují i temné okamžiky. Této ambivalence jsme si byli vždy vědomi. Práci v Lobkovickém paláci jsem vždy považoval za příležitost, abych byl více než jen aktérem v administrativně-technokratické pracovní oblasti: Bilaterální projekty jsou vždy také setkáváním lidí – podněcují diskuse, probouzejí porozumění pro druhého a zvětšují počet kamínků v rozrůstající se mozaice dobrého sousedství a partnerství.

Náš dojem byl jednomyslný: Pro Františka Černého byl důležitý nejen dialog mezi vládami, ale také mezi těmi, jimž vládnou. Přesně tento přístup byl důležitý i v mé vlastní práci. A proto jsem byl vděčný za to, že jsem s Tebou brzy navázal přátelství, které se rychle prohlubovalo: zanedlouho ses stal mým nedocenitelným diskusním partnerem, který mi pomáhal, radil a působil jako prostředník. Byl z Tebe cítit zájem a radost z měnících se perspektiv a zajímavých rozhovorů. Díky svému moudrému, spojujícímu a závaznému postoji ses stal úspěšným evropským stavitelem mostů – a to sis uchoval do dnešních dnů. Překonávat hranice, přistupovat k lidem otevřeně a se zájmem – to je Tvé všude ceněné a obdivované poznávací znamení. To se týká politiků, prominentů ze všech oblastí, ale také úplně „normálních" lidí, s nimiž ses setkal.

Jak trvale pozitivně Tě lidé vnímali, když měli to štěstí a příležitost se s Tebou setkat, mohu doložit bezpočtem příběhů a historek. Měl jsem na starosti přípravu a organizaci mnoha česko-německých setkání, jako např.:

- cesty delegací východoněmeckých nebo bavorských poslanců Německého spolkového sněmu do Prahy. Samozřejmě byla nezbytná setkání a výměny názorů s politiky, odbory nebo kul-

turními organizacemi, ale vždy zazněla naléhavá žádost: „Každopádně se pokus zorganizovat setkání s Františkem Černým."

- Přijetí tehdejší spolkové ministryně Ully Schmidt při příležitosti její oficiální návštěvy v Praze. V jednu chvíli se ministryně se starostí v hlase zeptala: „Doufám, že jsi pozval Františka Černého!?"
- Tradiční projížďka frakce SPD ve Spolkovém sněmu po Wannsee: Frank-Walter Steinmeier, tehdejší spolkový ministr zahraničí, si mě vzal stranou: „Pozval jsi přece Františka Černého. Zorganizuj, prosím tě, uvolněný rozhovor tady na palubě."
- Příprava společné akce německého velvyslanectví a Auslandsgesellschaft – večer kultury vzpomínek s přeživšími dětského tábora v Terezíně. Kým obsadíme jeden z panelů? Jasně, poprosíme Františka Černého.

Ze všech bilaterálních, politických nebo soukromých setkání se pro nás s Juttou stalo nezapomenutelnou a silně emocionální vzpomínkou setkání s Lenkou Reinerovou, které jsi zorganizoval. Praha, fascinující literární metropole Evropy. Po staletí středobod života a působiště českých, německých a židovských autorů. Vznikala zde světová literatura v různých mateřských jazycích, a to vše vtisklo tomuto překrásnému městu na Vltavě pečeť, jež zůstává v paměti. Tato otevřená, mnohostí jazyků inspirovaná tolerance ovlivňovala i soužití husitů, katolíků a Židů. Zdálo se, že je tato téměř symbiotická kultura po německé okupaci natrvalo zničena, neboť přerušené symbiotické vztahy není snadné obnovit. A pak jsi Ty společně s Lenkou s neúnavným nasazením inicioval a zrealizoval skutečně historický projekt Pražského literárního domu autorů německého jazyka. Bezpočet lidí z obou zemí za to Tobě a Lence s respektem a uznáním děkuje. Vzpomínáme na rozhovory s Lenkou: na přípravu jejího projevu v Německém spolkovém sněmu, přemýšlivé debaty o běhu dějin – neobyčejná osobnost. A jsem Ti vděčný za radu, abychom jí s pomocí z Berlína zajistili důstojný podzim života.

Náš kontakt zůstal nepřerušen i poté, co jsme se po pěti báječných letech od Vltavy vrátili domů. Nyní žijeme v naší domovské vesnici v malé severní zemi mezi moři a nejen my vzpomínáme na Tvou návštěvu u nás, když jsi tu společně s Lucií představoval Literární dům.

I nyní, když už jsme všichni v letech, je náš pravidelný výlet k Vltavě vždy spojen se společným setkáním v Louvru: V tichém rohu této restaurace bývá opět rezervován stůl pro naše někdy i několikahodinové rozhovory…

Přeložila Kateřina Sitařová

PATRON ČESKO-NĚMECKÉHO SETKÁVÁNÍ MLÁDEŽE

Jindřich Fryč

místopředseda správní rady Česko-německého fondu budoucnosti,
státní tajemník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR

© MŠMT ČR

Františka Černého jsem poprvé potkal v polovině devadesátých let relativně krátce po svém nástupu na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Spolupráce s Německem byla tehdy nejen politicky, ale i v oblasti vzdělávání klíčovou prioritou. Stoupal počet studentů, doktorandů, vědeckých pracovníků, které jsme si bilaterálně vyměňovali na jazykové, studijní a vědecko-výzkumné pobyty. Vedle národní úrovně se ministerstva setkávala na pracovní bázi především s partnery zemských ministerstev Saska a Bavorska, začínala však i čilá spolupráce s dalšími spolkových zeměmi.

Na významu v této době nabírala především podpora setkávání mladých lidí z obou zemí. V česko-německé relaci obsadilo setkávání mládeže během krátkého času nebývale významné místo a mělo dokonce výsostné postavení. Mladí lidé se tak stali hlavními vyslanci dobré vůle při novém uspořádání našich vztahů v rámci Česko-německé deklarace. U všech těchto témat nešlo nepotkat Františka Černého, kterého si nesmírně vážím. Naše spolupráce nabyla na intenzitě s přípravou 1. setkání české a německé mládeže v Poličce v roce 1996, které se konalo za účasti českého prezidenta Václava Havla a spolkového prezidenta Romana Herzoga.

S Františkem Černým jsme následně diskutovali vznik Koordinačních center česko-německých výměn mládeže, která setkáváním mladých lidí obou zemí dokázala vytvořit potřebný „šém" pro trvalou proměnu našich vztahů do dnešní podoby. Byl to opět František Černý, který podpořil vznik Diskusního fóra mládeže, jenž zdárně od počátku sekunduje „velkému" Diskusnímu fóru. To dalo prostor vyrůst řadě mladých lidí, dnešních osobností, které česko-německé vzájemné vztahy dokážou excelentně opečovávat a rozvíjet. A byl to František Černý, který od samého počátku podporoval školní výměny a setkávání mládeže v rámci donorské činnosti Česko-německého fondu budoucnosti.

Na tento začátek navázala v mnohém pracovní rutina, anebo zcela nová témata, jako byl projekt Pražského literárního domu autorů německého jazyka. Pokračovalo se v nebývalém množství věcných debat o dalším směřování česko-německé spolupráce v oblasti vzdělávání a mládeže, u kterých sekunduje František Černý vlastně nepřetržitě až do těchto dní.

S Františkem Černým se vídáme od poloviny devadesátých let de facto pravidelně, a to v intenzitě, jakou nám pracovní a společenské příležitosti umožní. Kdykoli ho potkám, mám pocit, že je svět (ještě) v pořádku, a těším se z jeho přítomnosti a výměny názorů.

© Archiv Lucie Eiermann

Slavnostní otevření stálé výstavy Pražského literárního domu autorů německého jazyka, Praha 2012 | Feierliche Eröffnung der Dauerausstellung das Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren, Prag 2012

PATRON DER DEUTSCH-TSCHECHISCHEN JUGENDBEGEGNUNGEN

Jindřich Fryč

Stellvertretender Vorsitzender des Verwaltungsrats des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, Staatssekretär des Ministeriums für Bildung, Jugend und Sport der Tschechischen Republik

© MŠMT ČR

František Černý traf ich zum ersten Mal relativ bald nach meinem Einstieg im Ministerium für Schulwesen, Jugend und Sport Mitte der neunziger Jahre. Die Zusammenarbeit mit Deutschland genoss damals nicht nur politisch, sondern auch auf dem Gebiet der Bildung eine hohe Priorität. Die Zahl der Studenten, Doktoranden und wissenschaftlichen Mitarbeiter, die am bilateralen Sprach-, Studien-, Wissenschafts- und Forschungsaustausch teilnahmen, stieg an. Außer auf nationaler Ebene trafen sich die Ministerien auf der Arbeitsebene, vor allem mit Partnern der sächsischen und bayerischen Landesministerien, aber auch eine rege Zusammenarbeit mit weiteren Bundesländern wurde begonnen.

Vor allem die Förderung von Begegnungen junger Menschen aus beiden Ländern gewann in dieser Zeit an Wichtigkeit. Auf deutsch-tschechischer Ebene erlangten die Jugendbegegnungen innerhalb kurzer Zeit eine ganz neue Bedeutung und besaßen sogar eine herausgehobene Stellung. Die jungen Leute wurden so zu den wichtigsten Botschaftern des guten Willens bei der Neuordnung unserer Beziehungen im Rahmen der Deutsch-Tschechischen Erklärung. Bei all diesen Themen war es unmöglich, nicht auf František Černý zu treffen, den ich unglaublich schätze. Unsere Zusammenarbeit intensivierte sich während der Vorbereitung des deutsch-tschechischen Jugendtreffens in Polička im Jahr 1996, das unter Anwesenheit des tschechischen Präsidenten Václav Havel und von Bundespräsident Roman Herzog stattfand.

Mit František Černý diskutierten wir in der Folgezeit die Gründung der Koordinierungszentren Deutsch-Tschechischer Jugendaustausch, welchen es gelang, durch die Begegungen junger Leute aus beiden Ländern den notwendigen Impuls für eine dauerhafte Umwandlung unserer Beziehungen in ihre heutige Form zu setzen. Wiederum war es František Černý, der die Gründung des Jugendforums unterstützte, das von Anfang an das „große" Gesprächsforum erfolgreich begleitete. So wurde einer ganzen Reihe junger Leute und heutiger Persönlichkeiten der Raum zum Heranwachsen gegeben, um die gegenseitigen deutsch-tschechischen Beziehungen exzellent pflegen und entwickeln zu können. Und es war František Černý, der von Beginn an den Schulaustausch und die Jugendbegegnungen im Rahmen der Fördertätigkeit des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds unterstützte.

An diese Anfänge schloss sich in vielerlei Hinsicht eine Arbeitsroutine an, oder auch ganz neue Themen wie etwa das Projekt Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren. Die ungewöhnlich große Anzahl an Sachdebatten über die weitere Ausrichtung der deutsch-tschechischen Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Bildung und Jugend, an denen sich František Černý eigentlich ununterbrochen bis heute beteiligt, wurde fortgesetzt.

František Černý treffe ich seit Mitte der neunziger Jahre de facto regelmäßig und das in der Intensität, wie es uns unsere

dienstlichen und gesellschaftlichen Möglichkeiten erlauben. Immer wenn ich ihn treffe, habe ich das Gefühl, dass die Welt (noch) in Ordnung ist, und ich freue mich an seiner Gegenwart und am Meinungsaustausch mit ihm.

Übersetzung von Wolfgang Schwarz

BESONDERE BEGEGNUNGEN

Christian Schmidt

Rechtsanwalt, seit 1990 Mitglied des Deutschen Bundestages, Bundesminister (2014–2018), deutscher Beiratsvorsitzender des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums (seit 2013)

© Thomas Lother

Bräuche sind gewissermaßen wie diplomatische Gepflogenheiten – wenn sie sich als gut und erfolgreich erweisen, dann sollte man sie fortführen. So ist es mit Festschriften. Es ist ein guter Brauch geworden, dem Ehrenbürger Glückwünsche gebündelt wie einen Blumenstrauß zu überreichen. Als Co-Vorsitzender des Beirats des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums gebe ich sehr gerne eine Blume zum Strauß dazu!

František Černý ist vieles in einem – Diplomat, Literaturkenner, Journalist, Prager „Frühlingsfreund" und eine sehr interessante Persönlichkeit, sozusagen ein bohemistischer Anti-Bohemien.

Besondere Begegnungen ziehen sich wie ein roter Faden durch unser aller Leben. Sei es durch eigene Begegnungen oder solche, die man initiiert und begleitet. Zum heutigen Anlass fallen mir insbesondere diejenigen ein, die Sie in Ihrer Eigenschaft als tschechischer Botschafter in Deutschland ermöglichten – dies war auch die Zeit, in der wir beide uns begegneten.

Am prägnantesten bleibt mir dabei die Begegnung mit dem damaligen Präsidenten Václav Havel in Erinnerung, in der er so sehr die Beziehungen zwischen unseren Ländern voranbrachte und betonte – und man meinte in Havel auch die Überzeugungen seines Botschafters Černý zu hören. Wir hatten über die Erklärung von 1997 und deren Umsetzung viel geredet und diskutiert – manchmal durchaus in Kaffeehaus-Atmosphäre in Berlin. Bei Frantisek Černý war immer diese offene Tür zu spüren, in die man eingeladen war hineinzugehen. Von dieser „offenen Tür" ermutigt, konnten die so wichtigen Anliegen der Sudetendeutschen in einer von gegenseitigem Respekt getragenen Atmosphäre angesprochen werden. Auch nach Ihrer Diplomatenzeit sind Sie dem Thema der deutsch-tschechischen Versöhnung verbunden geblieben, nicht zuletzt durch Ihre aktive und konstruktive Mitarbeit im Gesprächsforum. Hierfür danke ich sehr.

Begegnungen sind sicherlich auch einer der Bausteine für den Erfolg der Deutsch-Tschechischen Erklärung von 1997, der auch weiterhin die Grundlage für einen offenen Dialog zwischen unseren Gesellschaften darstellt. Zunächst als Gesandter und später als Botschafter haben Sie in Deutschland mit Ihrer Lebenserfahrung und Ihrer zurückhaltenden, aber doch entschiedenen Art viel für Versöhnung und neue Freundschaft geleistet.

Besonders hervorzuheben ist zudem Ihre Leidenschaft für Literatur. Wenn man Vorzüge sucht, die in der böhmischen Kultur einen besonderen Platz haben, dann ist es die politische (und diplomatische) Kraft der Literaten, deren viele sich auch bei den Unterzeichnern der Charta 77 finden: Jiří Gruša, Ihr Vorgänger als Botschafter in Deutschland, Pavel Kohout oder Daňa Horáková. Auch ist es faszinierend zu sehen, wie Sie diese Kunstform im Sinne einer gesellschaftlichen Überwindung der Diktatur und auch dann für die Völkerverständigung fruchtbar gemacht haben. Völkerverständigung ebenso wie Literatur ist eine langsame und – wenn ich ergänzen darf – auch eine langfristige Angelegenheit. Als Mitbegründer des Prager Literaturhauses haben Sie eine lebendige Institution geschaffen, die für Literatur sowie für die Völkerverständigung einen wichtigen Beitrag leistet. Das

Selbstverständnis eines jeden drückt sich auch in dem aus, was er schriftlich formuliert, ob fiktiv oder als Dokument des Zeitgeschehens. Dem Lesenden begegnet eine Beschreibung, die ihn hineinnimmt in die Wahrnehmung des Schreibenden. Hier entsteht also auf gewisse Art auch eine Begegnung und Einladung, oder, um es mit Franz Kafka zu sagen: „Je länger man vor der Tür zögert, desto fremder wird man."

Ich hoffe sehr, dass noch viele Menschen dazu angeregt werden, die Literatur aus Böhmen, Mähren und Schlesien zu entdecken, und dabei die Motivation finden, dann auch die persönliche Begegnung zu suchen – im Sinne der Literatur und im Sinne der Völkerverständigung. František Černý ist ein Facilitator des Denkens und Handelns. Ich danke auch persönlich für Ihre Freundschaft!

© Ondřej Staněk

Bei der feierlichen Übergabe des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises, 2019 | Při předávání Česko-německé novinářské ceny, 2019

MIMOŘÁDNÁ SETKÁNÍ

Christian Schmidt

advokát, od roku 1990 poslanec Německého spolkového sněmu, spolkový ministr (2014–2018), německý spolupředseda Rady Česko-německého diskusního fóra (od roku 2013)

© Thomas Lother

Tradice jsou tak trochu jako diplomatické zvyklosti – když se osvědčí jako dobré a úspěšné, tak by se v nich mělo pokračovat. A stejně je tomu s oslavnými sborníky. Stalo se dobrou tradicí předávat oslavenci gratulace svázané jako kytici. Jako spolupředseda Rady Česko-německého diskusního fóra přispívám do takové kytice velmi rád svou květinou!

František Černý je mnohé v jednom – diplomat, znalec literatury, novinář, pražský „přítel jara" a velmi zajímavá osobnost, tak říkajíc bohemistický anti-bohém.

Zvláštní setkání se vinou jako červená nit životy nás všech. Ať už jsou to setkání náhodná nebo taková, která člověk iniciuje a provází. Při dnešní příležitosti mně vytanou na mysli především ta, která jste umožňoval jako český velvyslanec v Německu – to byla také ta doba, kdy jsme se my dva setkávali.

Nejvýrazněji se mi do paměti vrylo setkání s tehdejším prezidentem Václavem Havlem, jenž tak výrazně posunul a akcentoval vztahy mezi oběma našimi zeměmi – a člověk měl pocit, že ve slovech Václava Havla slyší i přesvědčení jeho velvyslance Černého. O Deklaraci z roku 1997 a její realizaci jsme se hodně namluvili a nadiskutovali, mnohdy v atmosféře berlínských kaváren. U Františka Černého člověk vždycky vnímal ony otevřené dveře, jež zvaly dál. Povzbuzen těmito „otevřenými dveřmi" pak mohl probírat i důležité záležitosti sudetských Němců v atmosféře vzájemného respektu. I po ukončení diplomatické kariéry jste zůstal tématu česko-německého smíření věrný, v neposlední řadě svou aktivní a konstruktivní spoluprací v Diskusním fóru. Za to Vám velmi děkuji.

Setkání jsou bezpochyby i jedním ze stavebních kamenů úspěchu Česko-německé deklarace z roku 1997, která zůstává i nadále základem otevřeného dialogu mezi našimi společnostmi. Nejprve jako vyslanec a později jako velvyslanec jste se svou životní zkušeností a zdrženlivým, ale přesto rozhodným postojem učinil v Německu mnohé pro smíření a nové přátelství.

Zvláště bych chtěl vyzdvihnout Vaši vášeň pro literaturu. Když člověk hledá přednosti, které mají v české kultuře mimořádné místo, pak to je politická (a diplomatická) síla literátů, z nichž mnozí byli i u podpisu Charty 77 – Jiří Gruša, Váš předchůdce na postu velvyslance v Německu, Pavel Kohout nebo Daňa Horáková. Stejně tak je fascinující vidět, jak jste tuto formu umění využil ku prospěchu společenského překonání diktatury a posléze i pro porozumění mezi národy. Porozumění mezi národy je stejně jako literatura pomalou a – mohu-li doplnit – dlouhodobou záležitostí. Jako spoluzakladatel Pražského literárního domu jste vytvořil živoucí instituci, která významně prospívá jak literatuře, tak i porozumění mezi národy. Sebechápání každého jednotlivce nachází své vyjádření také v tom, co písemně formuluje, ať už je to fikce nebo dokument o aktuálním dění. Čtenář se setkává s líčením, které mu otevírá bránu do vidění autorova. Zde tedy dochází jistým způsobem také k setkání a pozvání, nebo, abych to řekl slovy Franze Kafky: „Čím déle člověk váhá u dveří, tím větším je cizincem."

Velmi doufám, že chuť objevovat literaturu z Čech, Moravy a Slezska dostane ještě hodně lidí a že přitom najdou motivaci

k vyhledávání osobních setkání – ku prospěchu literatury a ku prospěchu porozumění mezi národy. František Černý je facilitátorem myšlení a konání. I osobně Vám děkuji za Vaše přátelství!

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

NADĚJE

Milan Horáček

československý exilový politik (1968–1989), spoluzakladatel strany Zelených v SRN, poslanec Bundestagu, člen poradního sboru Václava Havla, poslanec Evropského parlamentu, vedoucí prvního zahraničního zastoupení Nadace Heinricha Bölla

© Archiv autora

Františkův světoznámý soused z nábřeží prezident Václav Havel jej jmenoval. František se stal váženým a věhlasným velvyslancem s velkým přínosem pro česko-německé vztahy.

V půli osmdesátých let říká Václav Havel v rozhovoru s Karlem Hvížďalou pro „Dálkový výslech" mimo jiné, že: „Naděje není prostě optimismus, není to přesvědčení, že něco dobře dopadne, ale jistota, že má něco smysl – bez ohledu na to, jak to dopadne."

František jeho naděje překonal.

František je největším pražským patriotem, kterého znám. Praha je pro něj nejkrásnější město na světě. Až po delších debatách přizná, že Praha je pro něj nejkrásnější město z těch, které poznal.

HOFFNUNG

Milan Horáček

im Exil lebender tschechoslowakischer Politiker (1968–1989), Mitbegründer der Partei „Die Grünen“ in der BRD, Abgeordneter des Bundestages, Mitglied des Beraterstabes von Václav Havel, Abgeordneter des Europa-Parlaments, Leiter der ersten Auslandsvertretung der Heinrich-Böll-Stiftung

© Archiv des Autors

Františeks weltbekannter Nachbar vom Moldau-Ufer, Präsident Václav Havel, hat ihn ernannt, und František wurde zu einem namhaften und hochgeachteten Botschafter, der einen großen Beitrag für die deutsch-tschechischen Beziehungen geleistet hat.

Mitte der achtziger Jahre sagte Václav Havel im Gespräch mit Karel Hvížďala für sein Buch „Fernverhör“: „Hoffnung ist nicht nur einfach Optimismus, nicht die Überzeugung, dass etwas gut ausgehen wird, sondern die Sicherheit, dass etwas Sinn hat – ohne Rücksicht darauf, wie es ausgeht.“

František hat diese seine Hoffnung übertroffen.

František ist der größte Prager Patriot, den ich kenne. Prag ist für ihn die schönste Stadt der Welt. Erst nach längeren Debatten räumt er ein, dass Prag für ihn von allen Städten, die er kennt, die schönste Stadt sei.

Übersetzung Carla Bezděková

3.

Z POHLEDU NOVINÁŘŮ
AUS DER SICHT VON JOURNALISTEN

EIN DIPLOMAT SUI GENERIS

Klaus Rost

Publizist, Politikchef der „Neuen Zeit" und der „Berliner Morgenpost" (1992–1995), Chefredakteur der „Märkischen Allgemeinen" in Potsdam (1995–2012)

© Archiv des Autors

František Černý habe ich kurz nach der Wende im Winter 1992 kennengelernt. Damals war er Gesandter und Leiter der Botschaftsaußenstelle der noch existierenden tschechoslowakischen Föderation in Berlin. Ich startete gerade als Politikchef der „Neuen Zeit", dem früheren Zentralorgan der Ost-CDU und vom Verlag der „Frankfurter Allgemeinen Zeitung" in der Absicht gekauft, daraus die künftige überregionale Qualitätszeitung des Ostens zu machen. Auf einem Empfang hörte ich Černý klagen, dass in der Neumannstraße in Pankow so viele Wohnungen fürs diplomatische Personal leer stünden, weil der Umzug der Bundesregierung von Bonn nach Berlin und im Gefolge auch der Botschaften auf sich warten lasse. Ich suchte eine Wohnung, wurde Mieter – und geriet so mitten hinein in den Scheidungsprozess zwischen Tschechen und Slowaken.

Den Hauptteil meiner Schulzeit, die Studien- und ersten Berufsjahre verbrachte ich in Koblenz und Mainz am Rhein, war also durch und durch „Wessi" und hatte von Mittel- und Osteuropa nur wenig Ahnung. František Černý und sein Kulturattaché Tomáš Kafka, mein Nachbar in der Neumannstraße und heutiger Botschafter in Berlin, sorgten dafür, dass sich das änderte. Černý, belesen, zeithistorisch beschlagen und Bildungsbürger ganz und gar, verdankte ich ein realistisches Bild von den Vorgängen im Nachbarland. Er half mir, besser zu verstehen, was da gerade passierte, was unsere verbindende Geschichte war und warum Tschechen und Slowaken – geschieden oder nicht – zur europäischen Familie dazugehörten.

Ein großer Vorzug Černýs war in meinen Augen, dass er kein klassischer Berufsdiplomat war. Mit nahezu allen, die im Zuge der Samtenen Revolution in hohe Ämter kamen, war er gut bekannt oder befreundet. Václav Havel kannte er schon seit den 60er Jahren, Außenminister Jiří Dienstbier war ein Studienfreund. Erst mit 60 Jahren ließ er sich von ihnen für sein Land in die Pflicht nehmen. Dabei war er nicht so übervorsichtig wie viele seiner im diplomatischen Apparat geschulten Kollegen. Das soll aber nicht heißen, dass er kein guter Diplomat war – er war es gewissermaßen sui generis. Černý war neugierig, pausenlos unterwegs und kannte sich im politischen Berlin glänzend aus. Er hielt mit seinen Ansichten auch nicht hinter dem Berg, sondern sagte, was er dachte. Genau das machte ihn für mich besonders glaubwürdig.

Die politische Situation in seinem Heimatland hatte ihm die diplomatische Arbeit alles andere als erleichtert. Es gab im Sommer 1992 zwar noch eine föderale Regierung mit einem Ministerpräsidenten an der Spitze, den außerhalb der Landesgrenzen kaum einer kannte, die wichtigen Entscheidungen aber fällten die Wahlsieger vom 6. Juni, Václav Klaus und Vladimír Mečiar, die Ministerpräsidenten der Tschechischen und Slowakischen Republik. Sie wickelten von Prag und Bratislava aus die Föderation ab. Diese Zeit des Übergangs war für Černý mehr als kompliziert. Wen oder was sollte er noch vertreten? Was war sein Auftrag? František Černý antwortete mir damals auf eine entsprechende Frage: das Bild von beiden Republiken

„so objektiv wie möglich zu verbreiten".

Für meine Zeitung musste ich quasi aus dem Stand die Vorgänge im Nachbarland beschreiben und kommentieren. Ohne Černý wäre es mir vermutlich nicht gelungen, die komplizierte Gemengelage zu durchdringen. Und das galt nicht nur für die Trennungsfrage. Das galt auch für den Vertrag über gute Nachbarschaft und freundschaftliche Zusammenarbeit zwischen der Tschechoslowakei und Deutschland, der noch kurz vor dieser Wahl im Juni, die so vieles veränderte, im Berliner Reichstag zur Debatte stand. Dieser Freundschaftsvertrag, der im Vorfeld mehrfach Gegenstand meiner Gespräche mit Černý war, um die tschechische Position besser zu verstehen, ist für mich bis heute ein Musterbeispiel dafür, dass es in der Politik offene Fragen gibt, die sich mit rechtlichen Mitteln allein nicht lösen lassen. Die Vertragsparteien müssen sich damit abfinden können, dass sie offenbleiben.

© Archiv Helena Černá

Mit Hans-Dietrich Genscher (zweiter von rechts) |
S Hansem-Dietrichem Genscherem (druhý zprava)

In der Präambel gedachten beide Seiten „der zahlreichen Opfer, die Gewaltherrschaft, Krieg und Vertreibung gefordert haben, und des schweren Leids, das vielen unschuldigen Menschen zugefügt wurde", und im Briefwechsel der Außenminister am Ende des Vertragswerkes riefen sie in Erinnerung, dass beide Seiten übereinstimmend erklärt haben, dass sich der Vertrag nicht mit Vermögensfragen befasst. Die politische Lösung der Frage des Unrechts der Vertreibung bestand also darin, sie offenzulassen, weil es keine Aussicht auf eine einvernehmliche Regelung vermögensrechtlicher Ansprüche gab.

Auf tschechischer Seite war die Vertreibung der Sudetendeutschen nach meiner Wahrnehmung über viele Jahre eher kein Gegenstand öffentlicher Reflexion. Das verhinderte schon die Furcht vor den Folgen für die Eigentumsverhältnisse, sollte das entsprechende Beneš-Dekret Nr. 108 für rechtswidrig erklärt werden. Havel allerdings bildete hierbei früh schon eine Ausnahme, als er sich bereits 1990 für die Vertreibung entschuldigte und 1995 in einer Rede an der Karls-Universität in Prag als Staatspräsident sagte, wie schwer es manchen Tschechen immer noch falle, „zuzugeben, welchen Schaden sie der Demokratie und dadurch auch sich selbst angetan haben, indem sie die Idee der Vertreibung der Deutschen aus deren Heimat nach dem Krieg annahmen". Für das tschechische Volk, sagte mir Černý damals, seien solche Gedanken „revolutionär" gewesen. Um das zu begreifen, bedürfe es „der Einsicht der Deutschen". Mir jedenfalls hat es der Gesandte und spätere Botschafter in Berlin an den Verstand gebracht.

Die Trennungsgeschichte der Tschechen und Slowaken war keine Tragödie nach jugoslawischem Muster geworden. Die Scheidung ging sehr zivilisiert und einvernehmlich vonstatten. Im politischen Tagesgeschäft ist sie heute längst verblasst. Černý empfand sie damals als schmerzvoll, unvernünftig, tragisch. Seine Vorbehalte habe ich in einen meiner Artikel einfließen lassen und ihm damit, fürchte ich, in Prag keine Freunde gemacht. Černý hat es mich nie spüren lassen. Er ist eben nicht nur ein guter Diplomat, sondern auch ein großzügiger Mensch.

DIPLOMAT SUI GENERIS

Klaus Rost

publicista, redaktor politického zpravodajství Neue Zeit a Berliner Morgenpost (1992–1995), šéfredaktor Märkische Allgemeine v Postupimi (1995–2012)

© Archiv autora

Františka Černého jsem poznal krátce po převratu v zimě roku 1992. Byl vyslancem a vedoucím pobočky vyslanectví tehdy ještě existující československé federace v Berlíně. Já jsem právě začínal jako redaktor bývalého ústředního orgánu východní CDU Neue Zeit, jejž koupilo nakladatelství Frankfurter Allgemeine Zeitung s úmyslem vytvořit z něho kvalitní nadregionální noviny Východu. Při jedné recepci jsem zaslechl Černého povzdech, že v Neumannstraße ve čtvrti Pankow je spousta prázdných bytů pro diplomatický personál, protože stěhování spolkové vlády z Bonnu do Berlína a v důsledku toho i všech velvyslanectví se odvíjí příliš pomalu. Zrovna jsem hledal byt, stal jsem se nájemníkem – a ocitl se tak uprostřed rozvodového řízení mezi Čechy a Slováky.

Převážnou část školní docházky, léta studií a první roky v zaměstnání jsem prožil v Koblenci a Mohuči na Rýně, byl jsem tedy skrz na skrz ze Západu a o střední a východní Evropě jsem takřka neměl ponětí. František Černý a jeho kulturní atašé Tomáš Kafka, můj soused z Neumannstraße a dnešní velvyslanec v Berlíně, se mi v tom postarali o změnu. Černému, vzdělanci každým coulem, člověku sečtělému a kovanému v historii, vděčím za realistický obraz toho, co se v sousední zemi odehrávalo. Pomohl mi lépe porozumět aktuálnímu dění, tomu, co naše vzájemná historie znamená, a proč Češi a Slováci – ať už rozvedení nebo ne – patří k evropské rodině.

Černý měl v mých očích jednu velkou přednost, že totiž nebyl klasickým diplomatem z povolání. Dobře se znal nebo přátelil pomalu se všemi, kdo se v důsledku sametové revoluce ocitli ve vysokých funkcích. Václava Havla znal už od šedesátých let, ministr zahraničí Jiří Dienstbier byl přítel ze studií. Až jako šedesátníka se jim ho podařilo získat pro službu zemi. Nebyl při tom tak přehnaně opatrný jako mnoho jeho kolegů vyškolených v diplomatickém aparátu. Rozhodně tím však nechce být řečeno, že by nebyl dobrým diplomatem – byl jím sui generis. Černý byl zvědavý, nepřetržitě v pohybu a skvěle se vyznal v politickém Berlíně. Své názory si nenechával pro sebe, říkal, co si myslí. A právě tím mi byl obzvlášť důvěryhodný.

Politická situace v jeho vlasti mu diplomatickou práci rozhodně neusnadňovala. V létě 1992 sice ještě existovala federální vláda v čele s ministerským předsedou, kterého za hranicemi Československa znal ale sotva kdo, a důležitá rozhodnutí činili vítězové voleb ze 6. června, Václav Klaus a Vladimír Mečiar, ministerští předsedové České a Slovenské republiky. Federaci řídili z Prahy a z Bratislavy. Toto období přechodu bylo pro Černého víc než komplikované. Koho nebo co měl ještě zastupovat? Co bylo jeho pověřením? František Černý mi tehdy na příslušnou otázku odpověděl: „Co možná nejobjektivněji šířit obraz obou republik."

Pro své noviny jsem musel průběžně popisovat a komentovat dění v sousední zemi. Bez Černého by se mi zřejmě nepodařilo do složité situace proniknout. A to se netýkalo pouze otázky rozdělení země. Platilo to též pro Smlouvu o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi Československem a Německem, kte-

rá byla na pořadu v berlínském Říšském sněmu ještě krátce před červnovými volbami, jež přinesly tolik změn. Tato smlouva o přátelství, která byla v době příprav častým předmětem mých rozhovorů s Černým, abych pochopil lépe českou pozici, je pro mne dodnes vzorovým příkladem toho, že v politice existují otevřené otázky, jež právní prostředky samy nevyřeší. Smluvní strany se musejí smířit s tím, že otevřené zůstanou.

V preambuli vzpomenuly obě strany „četných obětí, které si vyžádalo panování násilí, válka a vyhnání, a těžkého utrpení, které bylo způsobeno mnohým nevinným lidem", a ve výměně dopisů mezi ministry na konci rozsáhlé smlouvy obě ministerstva zahraničí připomenula souhlasné prohlášení obou stran, že se jejich smlouva nezabývá majetkovými otázkami. Politické řešení otázky bezpráví odsunu spočívalo tedy v tom, že zůstala otevřena, protože nebyla vyhlídka na jednohlasné ujednání majetkových nároků.

Po mnohá léta nebylo podle mne na české straně vyhnání sudetských Němců v podstatě předmětem veřejné reflexe. Bránil tomu už strach z následků pro vlastnické poměry, pokud by byl příslušný Benešův dekret č. 108 prohlášen za protiprávní. Havel přitom ovšem tvořil výjimku, když se už roku 1990 za vyhnání omluvil a roku 1995 v proslovu na Univerzitě Karlově v Praze jakožto prezident vyslovil, jak leckterému Čechovi stále ještě přijde zatěžko „připustit, že tím byla poškozena demokracie a zároveň Češi sami, když ideu vyhnání Němců z vlasti po válce přijali." Pro český národ, řekl mi tehdy Černý, jsou takové myšlenky „revoluční". K pochopení je zapotřebí „soudnosti Němců". Mě každopádně vyslanec a pozdější velvyslanec v Berlíně v té věci k nahlédnutí dovedl.

Historie rozchodu Čechů a Slováků se nestala tragédií po jugoslávském vzoru. Rozvod proběhl velmi civilizovaně a jednomyslně. V politickém všedním dění dnes tato otázka dávno vybledla. Černý ji tehdy vnímal jako záležitost bolestnou, nerozumnou a tragickou. Jeho výhrady jsem v jednom svém článku vyložil, a jak se obávám, prokázal mu tím v Praze medvědí službu. Černý mi to nikdy nedal najevo. Je právě nejen dobrý diplomat, ale i velkorysý člověk.

Přeložila Věra Koubová

ČESKO-NĚMECKÝ MOST OD TOHO, CO BYLO, K TOMU, CO JE A CO DOUFEJME BUDE

Luboš Palata

novinář, básník a výtvarník, specialista na Evropskou unii a střední Evropu, nositel několika českých i zahraničních novinářských cen včetně Ceny Ferdinanda Peroutky

© Archiv autora

Myslím, že mi František Černý chtěl tehdy na konci devadesátých let minulého, ano minulého, století, hlavně vynadat. Cože to z jeho pohledu píšu za nesmysly o novém německém kancléři Gerhardu Schröderovi, který tehdy vystřídal v čele Německa velkého Helmuta Kohla. On velvyslanec v Německu, já čerstvý třicátník, hrdý novinář tehdy slovutné, bohaté a mocné Mladé fronty Dnes. Novin, které ještě netušily, jaký hrozný osud jí její tehdejší porýnští majitelé za necelé dvě desítky let uchystají prodejem Andreji Babišovi. Konce Helmuta Kohla, kancléře sjednotitele, mi bylo vlastně tehdy líto, cítil jsem to jako konec jedné epochy a ke Gerhardu Schröderovi jsem jako středový liberál necítil žádné zvláštní sympatie.

Nakonec to byl z „pozvání na kobereček" milý, dlouhý rozhovor, při němž jsem naštěstí více naslouchal, než mluvil, a tak jsem se mnohé dozvěděl. Schröder, jak se mi tehdy snažil František Černý vysvětlit, skutečně sehrál pozitivní roli v česko-německých vztazích, když dokázal uklidnit vášnivě temnou dějinnou linku Sudet, okupace, vyhnání a pokračovat v Kohlově dědictví načrtnutém Česko-německou deklarací. Z mého pohledu ale pak zoufale zklamal, když se po konci své politické kariéry dal do služeb Vladimira Putina a ruského Gazpromu. Služeb, v nichž setrvává dodnes, nehledě na okupaci Krymu, válku na východě Ukrajiny a postupující utužování oligarchické korupční totality v Rusku.

Být germanistou, být Středoevropanem

Ten rozhovor ve velvyslanecké pracovně Františka Černého byl začátkem dvě desetiletí trvajícího kontaktu, který dal mému přemýšlení o střední Evropě rozměr, za nějž vděčím hlavně právě Františkovi Černému.

Střední Evropou se zabývám od začátku devadesátých let a jejím symbolem se pro mě stala Visegrádská skupina, nejdříve trojka a pak čtyřka. Ale i díky Františkovi ji bez Němců, bez Německa, pokládám vlastně za nekompletní útvar, protože Německo, Němci v ní prostě chybí. Politicky, ekonomicky, civilizačně, psychologicky, kulturně.

Uvědomil jsem si to během své novinářské práce mnohokrát a na různých místech, které jsou jakýmisi posledními rezervacemi ztraceného středoevropského světa. Světa, který František Černý ve svém dlouhém pozoruhodném životě stihl ještě jako dítě v masarykovské první republice zažít, jehož zkáze jako mladý středoškolák přihlížel a jehož zbytky a památky se v druhé polovině života snažil zachovat či dokonce vrátit k životu.

Mnohokrát jsem si na Františka Černého vzpomněl při svých cestách na jih Slovenska, které dodnes mluví maďarsky a tvoří přes všechny peripetie vztahů mezi Budapeští a Bratislavou most mezi Slováky a Maďary. Byť Prešpurk, Wilsonovo město, Bratislava už není německo-maďarsko-židovská, ale jen slovenská.

Myslím na Františka i při v posledních letech častých cestách do francouzského Štrasburku, kde dnes už jezdí tramvaj přes Rýn do německého Kehlu a kde i dnes najdete německy mluvící a cítící Alsasany. Samozřejmě už smíšené s Afričany, muslimy, alžírskými Židy.

A snažil jsem se aspoň trochu si představit, že bychom v sobě

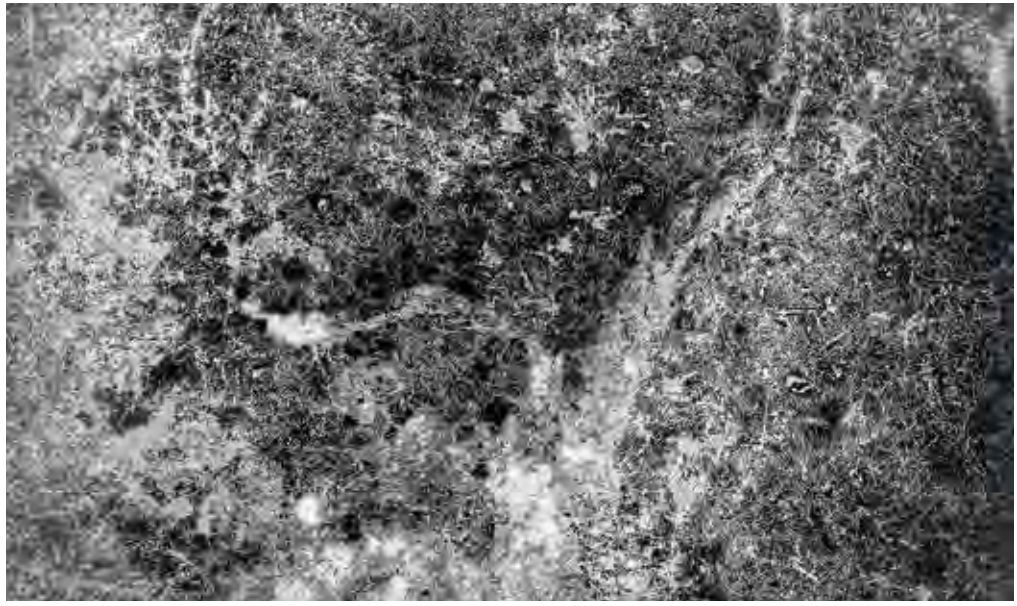

© Luboš Palata

Zmizelí Němci, grafika Luboš Palata, 2011 | Die verschwundenen Deutschen, Grafik Luboš Palata, 2011

my Češi našli tolik odvahy, tolik odpuštění, tolik velkorysosti, aby se poválečné vraždění, vyhnání a odsun nestaly. Ale také si uvědomuji, že ani to by nám nevrátilo možná klíčový most mezi Čechy a českými Němci, naše československé, české a německé Židy, vyvražděné za našeho převažujícího českého mlčení a nepomoci v nacistických plynových komorách a koncentrácích.

Být v těchto kulisách germanistou byl těžký, přetěžký úděl, což doceňuji v posledních letech, kdy je tak těžké být tváří v tvář orbánovskému režimu v Maďarsku, Kaczyńského nesvobodě v Polsku a jejich českým nahnědlým opěvovačům tady v Česku nadále Středoevropanem. Což je úděl, který jsem si kdysi zvolil já.

A často přemýšlím, zda právě nepřítomnost Německa a Němců v naší středoevropské konstelaci není důvodem, proč se tady mohly zrodit nové démonické režimy a proč si udržují moc a i silnou podporu svých poddaných. Samozřejmě se přitom nepřestávám dívat i na naši „visegrádskou" část Německa, nové spolkové země, bývalou NDR. A nacházím tam mnoho nepříjemných podobností, umenšovaných však tím, že je tu Spolková republika, která dokáže tyto otřesy absorbovat a dodává Německu východnímu západní stabilitu. A říkám si, jak prozřetelné to znovusjednocení Německa bylo. I František Černý u toho tehdy byl.

Otevřít záchranou zbytků minulosti dveře naději budoucnosti

Ano, je tu posledních víc než patnáct let nad námi i deštník Evropské unie. Unie, která je vlastí našich vlastí, v níž vyrůstá generace Čechů, kteří, pokud chtějí, mohou být Evropané, mohou mít své moře od pláží Atlantiku, přes italské azuro až po Balt či Severní moře. Mohou navázat, jinak a jinde, na ztracený svět mnohabarevné česko-německo-židovsko-maďarsko-ukrajinsko-polsko-slovenské první republiky. Větší o to, že obsahuje celý kontinent, pravda nyní dočasně zmenšený o Británii.

Historie jako by se v tom nejlepším vracela zpět a mohla navázat na to nejlepší z okupací, druhou světovou válkou, vyhná-

ním a komunistickou totalitou zničených světů. Pokud si ovšem tuto novou evropskou realitu zase sami nezničíme.

Věřím však, že i díky lidem, jako je František Černý, si dokážeme přes zachovalé a k životu opět přivedené zbytky naší česko-německo-židovské reality minulých staletí uvědomit dnešní, české hranice překračující rozměr naší české existence. Dnes uzavřené do jedněch z nejmenších, nejomezenějších státních rozměrů, jaké jsme tu kdy od desátého století měli.

Protože nevelký národ, jakým my Češi jsme, dokáže překonat svoji nevelikost, pokud vyjde zpoza svých hradeb a dokáže v onom příslovečném stýkání a potýkání vydat ze sebe to nejlepší a z toho nejlepšího kolem sebe se poučit a naučit.

V tomto směru je pro Česko, které v minulých desetiletích zažilo velký slovensko-ukrajinsko-ruský příliv svých nových obyvatel z východu, z nichž někteří se stali novými vládci české země, důležité vyrovnat tuto vlnu západní protivlnou. Protivlnou, která je v našem prostředí především vlnou německou. Byť ona německost je ve své dnešní různosti jinou, než jakou jsme ji v našem prostředí kdy zažili. Pozoruhodné, že se tak v tichosti a bez většího zájmu Čechů už děje. Že počet těchto „nových Němců" už překračuje počty mizející původní německé menšiny v Česku, zbytků té, přes kterou se přehnala pohroma holocaustu, vyhnání, odsunu a perzekucí.

Rodí se tak něco nového, zdravého, přirozeného, normálního v tom nejlepším významu tohoto slova. Rodí se tu nová česká realita, ne ta „tschechisch" ale „böhmisch" s oněmi východními odstíny, o nichž již byla řeč. Realita, v nichž tito noví Středoevropané a Evropané mezi sebou v kdysi císařské metropoli Praze hovoří buď špatnou češtinou, nebo nedobrou angličtinou a jen sem tam německy. Není to ani špatně, ani dobře, je to prostě tak. A věřím, že této zemi i nám, v co v ní žijeme a budeme žít, to prospívá a ještě prospěje.

DIE DEUTSCH-TSCHECHISCHE BRÜCKE ZWISCHEN DEM, WAS WAR, UND DEM, WAS IST UND WAS HOFFENTLICH SEIN WIRD

Luboš Palata

Journalist, Dichter und bildender Künstler, spezialisiert auf die Europäische Union und Mitteleuropa, Träger einiger tschechischer und internationaler Journalistenpreise einschließlich des Ferdinand-Peroutka-Preises

© Archiv des Autors

Ich glaube, František Černý wollte mich damals, Ende der 90er Jahre des vergangenen, jawohl des vergangenen Jahrhunderts, vor allem ausschimpfen. Was ich da bloß aus seiner Sicht für einen Blödsinn über den neuen deutschen Kanzler Gerhard Schröder geschrieben hätte, der damals an der Spitze Deutschlands den großen Helmut Kohl abgelöst hatte. Er, Botschafter in Deutschland, ich ein frischgebackener Dreißiger, ein stolzer Journalist der damals berühmten, reichen und mächtigen Zeitung „Mladá Fronta Dnes". Einer Zeitung, die damals noch nicht ahnte, welch schreckliches Schicksal ihr ihre damaligen Besitzer vom Rhein nicht ganz zwei Jahrzehnte später mit dem Verkauf an Andrej Babiš bescheren sollten. Das Ende Helmut Kohls, des Kanzlers der Einheit bedauerte ich damals eigentlich, ich empfand es als Ende einer Epoche, und mit Gerhard Schröder verband mich als Vertreter der liberalen Mitte keine besondere Sympathie.

Am Ende wurde aus dieser „Bestellung zum Rapport" ein nettes, langes Gespräch, bei dem ich zum Glück mehr zuhörte als zu sprechen, wodurch ich vieles in Erfahrung brachte. Schröder – so versuchte mir damals František Černý zu erklären – spielte eine wirklich positive Rolle in den deutsch-tschechischen Beziehungen, als es ihm gelang, die leidenschaftlich diskutierte, dunkle Geschichtslinie Sudeten, Okkupation, Vertreibung zu beruhigen und Kohls Erbe, skizziert durch die Deutsch-Tschechische Erklärung, fortzuführen. Aus meiner Sicht enttäuschte er aber ziemlich, als er sich nach dem Ende seiner politischen Karriere in den Dienst von Vladimír Putin und der russischen Gazprom stellte. Ein Dienst, den er bis heute leistet, ohne Rücksicht auf die Besetzung der Krim, den Krieg im Osten der Ukraine und der weiteren Verfestigung der Diktatur durch eine korrupte Oligarchie in Russland.

Germanist sein, Mitteleuropäer sein

Dieses Gespräch im Arbeitszimmer Františeks Černýs in der Botschaft war der Beginn eines zwei Jahrzehnte lang währenden Austausches, der meiner Vorstellung von Mitteleuropa eine Dimension gab, die ich vor allem František Černý verdanke.

Seit Beginn der 90er Jahre beschäftigte ich mich mit Mitteleuropa, zu seinem Symbol wurde für mich die Visegrád-Gruppe, zunächst aus drei, dann aus vier Ländern bestehend. Doch auch dank František ist sie für mich eigentlich ein nicht komplettes Gebilde, denn Deutschland, die Deutschen, fehlen dort einfach. Politisch, ökonomisch, zivilisatorisch, psychologisch und kulturell.

Ich wurde mir dessen während meiner Arbeit als Journalist immer wieder und an verschiedenen Orten bewusst, die sozusagen die letzten Rückzugsgebiete einer verlorenen mitteleuropäischen Welt sind. Einer Welt, die František Černý in seinem langen, beachtlichen Leben noch als Kind in der Ersten Republik Masaryks erlebt hat, deren Verfall er als junger Mittelschüler mitbekam und für deren Überreste und Erinnerungen er sich in der zweiten Hälfte seines Lebens einsetzte oder sie sogar wiederbeleben wollte.

Bei meinen Reisen in die Südslowakei, in der man bis heute ungarisch spricht und die trotz der wechselvollen Beziehungen zwischen Budapest und Bratislava als Brücke zwischen Ungarn und Slowaken fungiert, habe ich mich oft an František Černý erinnert. Auch wenn Preßburg, Wilsonstadt oder Bratislava nicht mehr deutsch-ungarisch-jüdisch, sondern nur noch slowakisch ist.

An František denke ich auch bei meinen häufigen Reisen ins französische Straßburg, wo heute schon eine Straßenbahn den Rhein ins deutsche Kehl überquert und wo man auch heute noch Elsässer findet, die sich der deutschen Sprache und Kultur zugehörig fühlen. Natürlich nun schon vermischt mit Afrikanern, Muslimen oder algerischen Juden.

So versuchte ich mir nur ein klein wenig vorzustellen, dass auch wir Tschechen in uns so viel Mut, so viel Vergebung, so viel Großzügigkeit gefunden hätten, dass sich das Nachkriegsmorden, die Vertreibung und die Abschiebung nicht zugetragen hätten. Aber ich bin mir auch dessen bewusst, dass wir auch so nicht die wohl entscheidende Brücke zwischen Tschechen und böhmischen Deutschen, nämlich unsere tschechoslowakischen, tschechischen und deutschen Juden – ermordet in den NS-Gaskammern und Konzentrationslagern unter überwiegend tschechischem Stillhalten und nicht erfolgter Hilfe – zurückbekommen würden.

Unter diesen Bedingungen ein Germanist zu sein, war schwer, ein unglaublich schweres Los, was ich in den letzten Jahren noch mehr zu schätzen weiß, in denen es so schwer ist, Auge in Auge mit dem Orbán-Regime in Ungarn, der Kaczyński-Unfreiheit in Polen und deren braun gesinnten Huldigern hier in Tschechien weiterhin Mitteleuropäer zu sein. Ein Los, das ich damals selbst gewählt hatte.

Oft denke ich darüber nach, ob nicht gerade die fehlende Präsenz Deutschlands und der Deutschen in unserer mitteleuropäischen Konstellation ein Grund dafür ist, warum hier neue schreckliche Regime entstehen konnten und weshalb sie sich auch einer starken Unterstützung ihrer Untergebenen erfreuen. Natürlich versäume ich es dabei nicht, auch auf unseren „Visegrád-Teil" Deutschlands zu schauen, die neuen Bundesländer, die ehemalige DDR. Dort finde ich viele unangenehme Parallelen, abgemildert jedoch dadurch, dass dort die Bundesrepublik besteht, die in der Lage ist, diese Erschütterungen auszugleichen und Ostdeutschland so westliche Stabilität zu verleihen. Und ich sage mir, wie weitsichtig die Wiedervereinigung Deutschlands war. Auch František Černý war damals mit dabei.

Der Zukunftsfhoffnung durch die Rettung von Überbleibseln der Vergangenheit Türen öffnen

Es stimmt, es gibt hier in den letzten mehr als 15 Jahren den Schutzschirm der Europäischen Union. Eine Union, die Heimat unserer Vaterländer ist, in der eine Generation von Tschechen aufwächst, die – falls sie es wollen – Europäer sein und das Meer von den Stränden des Atlantiks über die italienische Riviera bis hin zur Ost- oder Nordsee als ihr Meer betrachten können. Sie können, anders und anderswo, an die verlorene Welt der vielfarbigen tschechisch-deutsch-jüdisch-ukrainisch-polnisch-slowakischen Ersten Republik anknüpfen. Umso mehr deshalb, da sie den ganzen Kontinent umfasst, wenn auch zurzeit um Großbritannien verkleinert.

Die Geschichte ist im besten Sinne zurückgekehrt und konnte so an das Beste der durch Besatzung, Zweiten Weltkrieg, Vertreibung und kommunistische Diktatur zerstörten Welten anknüpfen. Falls wir uns diese neue europäische Realität jedoch nicht selbst wieder kaputt machen.

Ich glaube aber, dass es uns – auch dank Menschen wie František Černý – gelingen wird, uns unsere heutige, die tschechischen Grenzen übersteigende Dimension unserer tschechischen Existenz mit Hilfe der erhaltenen und wieder zum Leben erweckten Reste unserer tschechisch-deutsch-jüdischen Realität der vergangenen Jahrhunderte wieder bewusst zu machen. Heute, wo wir uns in einem der kleinräumigsten Staatsgebilde befinden, das wir hier seit dem 10. Jahrhundert hatten.

Denn ein nicht allzu großes Volk wie wir Tschechen kann seine mangelnde Größe dann überwinden, wenn es seine Scheuklappen ablegt und durch Kontakte und Reibungen das Beste aus sich herausholt und aus dem Besten um sich herum seine Lehren zieht und lernt.

In dieser Hinsicht ist es für Tschechien, das in den letzten Jahrzehnten einen großen slowakisch-ukrainisch-russischen Zuzug neuer Einwohner aus dem Osten erlebt hat, von denen einige zu neuen Beherrschern des böhmischen Landes geworden sind, wichtig, diese Welle durch eine westliche Gegenwelle auszugleichen. Eine Gegenwelle, die in unserer Umgebung vor allem deutsch geprägt sein sollte. Jene „Deutschheit" ist in ihrer heutigen Verschiedenartigkeit ohnehin eine andere, als wir sie in unserem Umfeld seinerzeit erlebt haben.

Es ist bemerkenswert, dass dies im Stillen und ohne größeres Interesse der Tschechen schon geschieht. Die Zahl dieser „neuen Deutschen" übersteigt bereits die Zahlen der verschwindenden ursprünglichen deutschen Minderheit in Tschechien, die Reste derer, die von den Katastrophen des Holocaust, der Vertreibung, der Abschiebung und der Verfolgungen überrollt wurden.

Es entsteht so etwas Neues, Gesundes, Natürliches und auch Normales im besten Sinne des Wortes. Es entsteht hier eine neue Realität, nicht eine „tschechische", sondern eine „böhmische" mit jenen östlichen Schattierungen, von denen bereits die Rede war. Eine Realität, in der diese neuen Mitteleuropäer und Europäer untereinander in der ehemaligen kaiserlichen Metropole Prag entweder ein schlechtes Tschechisch sprechen oder ein mangelhaftes Englisch, und nur hier und dort auch ein wenig Deutsch. Das ist weder gut noch schlecht, es ist einfach so. Und ich glaube, dass dies unserem Land und uns, die in ihm leben und leben werden, gut tut und noch gut tun wird.

Übersetzung von Wolfgang Schwarz

DER UNGEWÖHNLICHE DIPLOMAT

Wolfgang Hauptmann

ARD-Hörfunkkorrespondent Beirut, New York, Moskau, Washington, Ostberlin (1963–1992),
NZZ-Korrespondent Ostdeutsche Bundesländer (1994–2000)

© Archiv des Autors

Der Mann mit dem großen Kopf und wachen Augen ändert seinen Gesichtsausdruck selten, wenn er mit Menschen Kontakt aufnimmt. Er hört aufmerksam zu, wirkt freundlich und lächelt, wenn es ihm angebracht erscheint. Steht er bei einem Gespräch, lehnt er sich oft leicht nach vorn oder reduziert mit der Hand die Entfernung zum Gegenüber. Nicht bloß mit Worten, sondern schon mit dem Körper signalisiert er: Ich höre dir zu. Das gilt für normale Bürger ebenso wie für Politiker, Beamte und Künstler. František Černý musste zwar zur Diplomatenlaufbahn erst überredet werden, aber das Talent, geduldig zuzuhören und danach für seine Worte selbst Gehör zu finden, brachte er schon mit.

Die Jugend in Prag verstärkte diese Fähigkeit. Ob Bausoldat, Student, Redakteur oder Lehrer – bei seiner Abstammung und der nach der Niederschlagung des „Prager Frühlings" gezeigten oppositionellen Haltung billigte ihm das realsozialistische System lange nur eine Nischenexistenz zu. Jahrzehnte später beschrieb er in Interviews seine Emotionen nach dem Einmarsch der sowjetischen Truppen und dem nachfolgenden Versuch, die schon ablaufende Uhr des Kommunismus Moskauer Prägung in der Tschechoslowakei zurückzudrehen. Seine Freunde und er seien naiv gewesen, als sie hofften, die brutal beendete Reform in anderer Form retten zu können.

Sein Gedächtnis produzierte ein Detail nach dem anderen, als er die Hektik, die Verzweiflung und die Kluft zwischen Idealismus und Realismus schilderte. Manchmal lachte er kurz auf, um dann flüssig weiter in einem Deutsch weiterzureden, das wenige Germanisten beherrschen. Die Qualität des Tonbandes reichte aus, um die leichte Trauer in seiner Stimme zu hören, weil der jungen Generation in Prag der mitreißende Idealismus von 1968 nur in Umrissen bekannt sei. Von da war es nicht weit bis zur resignierten Erkenntnis, dass er ebenso gerne noch ein bisschen vom Geist des Umschwungs von 1989 spüren möchte – doch das sei vorbei!

Černýs Erfahrungen in den Höhen und Tiefen der aktuellen Geschichte ließen den Außenseiter auf dem diplomatischen Parkett des wiedervereinigten Berlins schnell Fuß fassen. Die pädagogische Erfahrung nebst der Sprachgewandtheit halfen dem ebenso höflichen wie problembewussten Leiter der Außenstelle der Botschaft in Bonn eindrucksvoll die Lage seines Landes zu schildern, das sich mit seinen Nachbarn im östlichen Mitteleuropa in einer Art Wartesaal fühlte – unterwegs nach Westen. Zur Fortsetzung der Reise musste zuerst das Verhältnis zu Deutschland entkrampft werden, was angesichts des erstarrten Feindbildes beider Seiten nur in kleinen Etappen möglich war. Selbst wenn die Regierungen einmal verständnisbereit waren, brauchte man Fingerspitzengefühl, um die Signale in den Niederungen des Alltags umzusetzen. Vor allem war Glaubwürdigkeit gefragt, die ihm sogar seine Gegner bescheinigten. Als er ein Zwischenspiel im Prager Außenministerium absolvierte, vermisste man in Berlin sein zerknittertes, freundliches Gesicht und freute sich, als er 1998 als Botschafter zurückkehrte. Sein politischer Kom-

passkurs hatte sich kaum verändert. Das Ziel war die Normalisierung der gestörten Beziehungen, was Černý jedoch lieber Politik der guten Nachbarschaft nannte.

Anlass zum Streit war das gegenseitig zugefügte Unrecht, was mit zweierlei Maß gemessen wurde. Die Deutschen bestritten nicht, welche Untaten während der nationalsozialistischen Herrschaft begangen worden waren. Die Sudetendeutsche Landsmannschaft hielt dagegen, dass nach 1945 Hunderttausende von Deutschen unter anormalen Umständen aus der Tschechoslowakei vertrieben wurden. Solange diese „Beneš-Dekrete" nicht formell zurückgenommen würden, werde man nicht aufhören, sie öffentlich anzuprangern. Auf beiden Seiten gab es Stimmen, die zur Vernunft mahnten, lange ohne Erfolg, sodass Černý an einem Sudetendeutschen Tag in Nürnberg nicht teilnahm. Die Kritik an der Regierung in Prag war so verletzend geworden, dass er in Berlin blieb. Immerhin lobte ihn später ein Sprecher der Landsmannschaft, weil der Botschafter in den umstrittenen Dokumenten kein Ruhmesblatt gesehen habe, da sie von einer Kollektivschuld ausgingen. Gewürdigt wurde auch, dass er einen breiten Dialog mit den Sudetendeutschen wünsche, Wege dazu aufzeige und die Zukunft deutlich in einem gemeinsamen Europa sehe.

© Ondřej Staněk

Deutsch-Tschechisches Gesprächsforum, Berlin 2002 |
Česko-německé diskusní fórum, Berlín 2002

Sein juristisches Argument, die Dekrete seien durch die tschechische Unterzeichnung der Menschenrechtscharta automatisch unwirksam geworden, überzeugte die Sprecher der Vertriebenen freilich nicht. Ebenso wenig nützte es, wenn der Botschafter die kritische Betrachtung von Benešs Politik als Zuhörer akzeptierte, wobei jedoch die Vorgeschichte nicht vergessen werden dürfe, in der viele Sudetendeutsche der NS-Propaganda geglaubt und entsprechend gehandelt hätten. Besser sei, an die Jahrhunderte vorher anzuknüpfen, in denen die Kooperation von Bayern und Böhmen Produkte von Weltruf geschaffen habe. Den Rücken stärkte ihm indirekt eine tschechische Bürgervereinigung, die Politiker beider Seiten in dem immer wieder aufflackernden Streit kritisierte, weil sie nicht energisch genug die negativen Seiten der Vergangenheit beiseiteschöben. Trotzdem waren die Jahre als Vertreter seines Staates in Berlin eine Gratwanderung. Zwar stimmte er zu, wenn die Beziehungen zwischen Prag und Berlin als gut bezeichnet wurden, denn nach seinen Worten existiere ein so dichtes Geflecht von Kontakten, Verbindungen und Zusammenarbeit, wie es sein Land mit keinem anderen habe. Doch spielten auch tschechische Emotionen eine Rolle, die von Stimmen, Kundgebungen und sogar Forderungen im Nachbarland wachgerufen würden. Negative Erinnerungen stiegen dann auf, die nach seiner Meinung nicht immer durch die Erkenntnis aufgewogen würden: Wenn es den Deutschen gut geht, dann auch den Tschechen. Diesen Realismus praktizierte er später mit dem Blick nach Westen auch bei einer Podiumsdiskussion zur Osterweiterung der EU. Der bevorstehende Beitritt seines Landes sei keine Liebeshochzeit, sondern entstamme wesentlich der Furcht vor Inflation und Arbeitslosigkeit. Die Mittlerrolle Berlins verdanke man ebenfalls letztlich den erwarteten Vorteilen für Deutschland.

Wie er nicht in der Öffentlichkeit auftrat, sondern im Umgang mit deutschen Behörden – und auch in Prag –, blieb normalen Menschen verschlossen. Für sie war er glücklicherweise

kein Karriere-Diplomat, sondern ein vom Charakter geformter und für diese Jahre deshalb ein berufener Botschafter. Er selbst winkte bei solchem Lob spöttisch ab. Schon die Geschichte habe dafür gesorgt, dass sein Land den Deutschen gut bekannt sei. Immerhin sei das „Heilige Römische Reich deutscher Nation" eine Zeitlang von Prag aus regiert worden. Die Rolle eines Botschafters dürfe man ohnehin nicht mit früheren Jahrhunderten vergleichen, denn Informationen aus dem Gastland würden heutzutage schneller durch elektronische Medien und Zeitungen transportiert. Was er noch hinzufügte, könnten Diplomaten vieler Nationen bis heute unterschreiben: Die Ministerien zu Hause brauchten jedoch immer noch die sachkundige Wertung von Ereignissen und Tendenzen, also eine politische und wirtschaftliche Analyse. Wie weit solche Papiere zur Entscheidungsfindung genutzt würden, sei allerdings bei den häufigen Treffen von Regierungschefs und Ministern eine andere Frage. Experten würden gern überstimmt.

Wenn die erstrebte gute Nachbarschaft gefährdet war, wurde Černý aktiv. Einem Hinweis des ehemaligen Außenministers Kinkel folgend, besuchte er einen Grenzübergang zwischen Tschechien und Sachsen. Dort waren Bürger des Ortes auf die Straße gegangen, um gegen den Lärm und die Abgase von 200 000 abgefertigten Autos im Jahr zu protestieren. Der Botschafter war kein Friedensengel, konnte aber schon eingeleitete tschechische Schritte nennen, die eine baldige Besserung der Lage versprachen. Dass dies Entspannung auslöste, ging vermutlich nicht bloß auf diese Nachricht zurück, sondern auch auf die Präsenz des verständnisvollen Mittlers, der eigens aus Berlin angereist war und seine erprobte Glaubwürdigkeit ins Spiel brachte. Vielleicht nicht bei dieser Gelegenheit, wohl aber bei anderen Kontakten profitierten empfindsame Osteuropäer vom unausgesprochenen Bewusstsein ehemaliger DDR-Bürger, gemeinsam unter realsozialistischen Systemen gelebt und nicht selten gelitten zu haben. Das sicherte beim Gesprächspartner zumindest Respekt. Westliche Diplomaten und Geschäftsleute mussten erst psychologische Barrieren überwinden, bevor sie mit der Bevölkerung in den fünf neuen Bundesländern eine gemeinsame Sprache fanden.

Der Mann, der eigentlich kein Diplomat werden wollte, ließ das unter anderem in seinem Arbeitszimmer erkennen. Ein ihn besuchender Politiker beschrieb es hinterher in einem Artikel: „An den Wänden Bücherregale, auf dem Schreibtisch Stapel von Akten, Manuskripten, Büchern. So ähnlich sah sein Zimmer aus, alle diplomatischen Anliegen hinter bohemehafter Gelehrsamkeit und kultureller Neugier verbergend." Diese Eigenschaften waren wohl stets Teil seines Wesens und blieben es auch, als sich der pensionierte Botschafter in Prag emsig der Pflege deutschsprachiger Literatur in Böhmen widmete, die in der Vergangenheit berühmte Werke geschaffen hatte und in der Gegenwart Förderung brauchte. Es war außerdem kein Zufall, dass viele deutsche Gruppen, gleich ob von Politik, Kultur oder Wirtschaft dominiert, bei Besuchen in Prag um ein Treffen mit Černý baten. Nicht nur, weil er so gut Deutsch sprach und in Diskussionen sein Land so hervorragend erklärte, sondern weil er dabei auch Deutschland als engen Nachbarn einbezog und so dem Informationsbedürfnis der Gäste umfassend gerecht wurde.

Dieser Mann mit warmem Herzen und kühlem Verstand ist mit deutscher Literatur seit seiner Jugend verbunden. Die Jahre als Botschafter demonstrierten das auch in der Politik, wobei die spontane Natur ihn zweifellos populärer machte als viele seiner Amtsgenossen. Fotos von einem Treffen Sudetendeutscher in Augsburg zeigen ihn gutgelaunt in kurzärmeligem Hemd. Gäste bei privaten Einladungen erinnern sich daran, wie er verspätet die Treppen zu der Wohnung hocheilte, eine Packung Bierflaschen in der Hand. Unvergessen ist seine Neugier, die ihn Fragen stellen ließ und die Antwort zu einer Diskussion ausdehnte. Seine Fähigkeit, sich auf das jeweilige Gegenüber einzustellen, war bekannt, ebenso der Charme, mit dem er Stolpersteine im Gespräch übersprang. Wenn befragt, wie man so glaubwürdig werden könne wie er, lautete die zwar lakonische, aber einleuchtende Antwort: Seien Sie sachkundig, selbstkritisch und tolerant. Das Rezept für die Aneignung dieser Tugenden blieb leider sein Geheimnis.

NEOBVYKLÝ DIPLOMAT

Wolfgang Hauptmann

korespondent rozhlasu ARD v Bejrútu, New Yorku, Moskvě, Washingtonu, východním Berlíně (1963–1992), korespondent NZZ pro východoněmecké spolkové země (1994–2000)

© Archiv autora

Muž s velkou hlavou a bdělýma očima jen zřídkakdy při kontaktu s lidmi mění svůj výraz. Pozorně naslouchá, působí přátelsky a usmívá se, když mu to připadá vhodné. Když při rozhovoru stojí, často se lehce předklání nebo rukou zmenšuje vzdálenost mezi sebou a protějškem. Nejen slovy, ale i tělem dává najevo: Poslouchám tě. To platí pro obyčejné občany stejně jako pro politiky, úředníky a umělce. Františka Černého sice museli ke kariéře diplomata přemlouvat, ale talent trpělivě naslouchat a pak zajistit, aby byla vyslechnuta také jeho vlastní slova, už měl.

Mládí v Praze tuto schopnost posílilo. Ať už v roli vojáka technického praporu, studenta, redaktora nebo učitele – při jeho původu a opozičním postoji, který projevil po porážce „pražského jara“, mu reálně socialistický systém dlouhou dobu umožnil jen existenci ve společenských nikách. O dekády později popsal v rozhovorech své emoce po vstupu sovětských vojsk a následném pokusu otočit zpátky ručičkou na hodinách již odtikávajících dobu komunismu moskevského ražení v Československu. Spolu s přáteli prý byli naivní, když doufali, že by mohli brutálně ukončenou reformu zachránit v jiné podobě.

Když líčí hektičnost, zoufalství a rozpor mezi idealismem a realismem, chrlí jeho paměť jeden detail za druhým. Někdy se krátce pousměje, aby pak pokračoval plynnou němčinou, kterou ovládá jako málokterý germanista. Kvalita magnetofonové pásky vystačila na to, aby se dal zaslechnout mírný smutek v jeho hlase, neboť mladá generace v Praze má jen mlhavé povědomí o strhujícím idealismu roku 1968. Od toho už nebylo daleko k rezignovanému poznání, že by zrovna tak rád ještě pocítil alespoň špetku přelomového ducha roku 1989 – ale už je to pryč!

Díky svým zkušenostem z výšin a pádů současných dějin se outsider Černý mohl rychle uchytit na diplomatickém jevišti znovusjednoceného Berlína. Zdvořilý vedoucí berlínské pobočky českého velvyslanectví v Bonnu, který si byl dobře vědom všech problémů, dokázal díky své pedagogické zkušenosti a jazykové obratnosti působivě vylíčit situaci své země, která se spolu se svými sousedy ve východní střední Evropě cítila jako v jakési čekárně – cestou na Západ. Aby ta cesta mohla pokračovat, bylo potřeba zbavit vztah k Německu křečovitosti, což bylo vzhledem k zakořeněnému obrazu nepřítele na obou stranách možné jen po malých krůčcích. A i když už byly vlády ochotné si porozumět, muselo se jednat v rukavičkách, aby se podařilo jejich signály uvést do každodenního života. Chtělo to především věrohodnost, kterou mu neupírali dokonce ani jeho protivníci. Když absolvoval intermezzo na pražském Ministerstvu zahraničí, postrádali v Berlíně jeho pomačkaný přátelský obličej a měli radost, když se v roce 1998 jako velvyslanec vrátil. Jeho politický azimut se téměř nezměnil. Cílem byla normalizace narušených vztahů, což ale Černý raději nazýval politikou dobrého sousedství.

Důvodem sporu bylo vzájemně spáchané bezpráví, které se měřilo dvojím metrem. Němci nepopírali, jaké zločiny byly spáchány během nacistické nadvlády. Sudetoněmecké krajanské

sdružení oponovalo, že po roce 1945 byly z Československa za nenormálních podmínek vyhnány statisíce Němců. Dokud prý nebudou tyto „Benešovy dekrety" formálně vzaty zpět, nepřestanou s jejich veřejným napadáním. Na obou stranách zaznívaly hlasy nabádající k rozumu, dlouho neúspěšně, takže se Černý jednoho sudetoněmeckého sjezdu v Norimberku nezúčastnil. Kritika na adresu pražské vlády začala být tak zraňující, že zůstal v Berlíně. Později jej jeden mluvčí krajanského sdružení alespoň pochválil, neboť prý pan velvyslanec sporné dokumenty nepovažuje za nic, čím by se dalo chlubit, protože vycházejí z principu kolektivní viny. Oceňovalo se také, že si přeje vést široký dialog se sudetskými Němci, hledá k němu cesty a jednoznačně spatřuje budoucnost ve společné Evropě.

Jeho právnický argument, že dekrety automaticky pozbyly svou platnost českým podpisem charty lidských práv, mluvčí vyhnanců ovšem nepřesvědčil. Stejně tak nepomohlo, když velvyslanec jako posluchač akceptoval kritický pohled na Benešovu politiku, přičemž se však nesmělo zapomínat, co jí předcházelo, tedy že mnoho sudetských Němců uvěřilo nacistické propagandě a podle toho jednalo. Podle něj by bylo lepší navázat na staletí předtím, během nichž spolupráce Bavorska a českých zemí zrodila světově proslulé výrobky. Nepřímo jej podporovalo jedno české občanské sdružení, které ve znovu a znovu ožívajícím sporu kritizovalo politiky na obou stranách za to, že negativní stránky minulosti neodsouvají stranou dostatečně energicky. Přesto byly jeho roky v roli reprezentanta státu v Berlíně chůzí po ostří nože. Souhlasil sice, když se vztahy mezi Prahou a Berlínem označovaly za dobré, protože dle jeho slov existuje tak hustá síť kontaktů, spojení a spolupráce, jakou jeho země nemá se žádnou jinou. Ale roli hrály i české emoce, vzbuzované hlasy, veřejnými shromážděními, ba dokonce požadavky ze sousední země. Pak se probouzely negativní vzpomínky, které podle jeho názoru nebyly vždy vyváženy poznáním, že když se daří Němcům, daří se i Čechům. Tento realismus praktikoval později ve vztahu k Západu i při jedné diskusi o rozšíření EU směrem na východ. Nadcházející vstup jeho země prý není svatba z lásky, ale pramení převážně ze strachu z inflace a nezaměstnanosti. A za zprostředkovatelskou roli Berlína Češi koneckonců vděčí výhodám, které si od toho Německo slibuje.

To, jak nevystupoval na veřejnosti, ale při jednání s německými úřady – a také v Praze –, se běžní lidé nedozvěděli. Pro ně naštěstí nebyl kariérní diplomat, ale charakterní, a proto pro tyto roky povolaný velvyslanec. On sám takovou chválu s úsměškem a mávnutím ruky odmítal. To prý dějiny samy se postaraly o to, že Němci jeho zemi dobře znají. Koneckonců Svaté říši římské národa německého se jistou dobu vládlo z Prahy. Role velvyslance by se prý stejně neměla srovnávat s dřívějšími staletími, protože informace z hostitelské země se dnes přenášejí rychleji prostřednictvím digitálních médií a novin. To, co k tomu ještě dodal, by mohli dodnes podepsat diplomaté mnoha národů: Ministerstva doma nicméně stále ještě potřebují znalecké posouzení událostí a tendencí, tedy politickou a ekonomickou analýzu. Do jaké míry jsou takové podklady využívány k rozhodování, je však při častých setkáních šéfů vlád a ministrů jiná otázka. Názory expertů bývají s oblibou přehlasovány.

František Černý se angažoval vždy, kdykoli bylo ohroženo dobré sousedství, o něž se usilovalo. Na popud bývalého ministra zahraničí Kinkela navštívil hraniční přechod mezi Českem a Saskem, ve kterém vyšli občané této obce do ulic, aby protestovali proti hluku a výfukovým plynům dvě stě tisíc aut, která se zde ročně odbavovala. Velvyslanec nebyl poslem míru, ale dokázal vyjmenovat kroky, s nimiž už česká strana začala a které slibovaly brzké zlepšení situace. Následné uvolnění napětí nejspíš nezpůsobila jen tato zpráva, ale také přítomnost chápajícího prostředníka, který kvůli tomu přijel až z Berlína a zapojil do hry svou osvědčenou věrohodnost. Možná ne při této příležitosti, ale určitě při jiných kontaktech profitovali citliví Východoevropané z nevysloveného vědomí bývalých občanů NDR, že žili a nezřídka trpěli v reálně socialistických systémech společně. To u partnera v diskusi zaručovalo minimálně respekt. Západní diplomaté a obchodníci museli nejprve překonávat psychologické bariéry, než našli s obyvatelstvem v pěti nových spolkových zemích společnou řeč.

Muž, který vlastně nechtěl být diplomatem, to dával mimo jiné najevo i ve své pracovně. Jeden politik, který ho navštívil, to později popsal v jednom článku: „Na stěnách police knih, na psacím stole hromady spisů, manuskriptů, knih. Tak nějak vypadala jeho pracovna, všechny diplomatické záležitosti skryté za

bohémskou učeností a kulturní zvědavostí.“ Tyto vlastnosti byly nejspíš součástí jeho bytosti a také jí zůstaly, když se velvyslanec v důchodu v Praze horlivě věnoval péči o německy psanou literaturu z Čech, která v minulosti zrodila slavná díla a v současnosti potřebovala podporu. Kromě toho nebyla náhoda, že mnoho německých skupin bez ohledu na to, zda z politických, kulturních či ekonomických kruhů, žádalo o setkání s Františkem Černým. Nejen proto, že mluvil tak dobře německy a dokázal svou zemi v diskusích tak skvěle vysvětlit, ale protože do nich zahrnoval i Německo coby blízkého souseda, a tak dokázal komplexně uspokojit touhu po informacích ze strany hostí.

Tento muž s vroucím srdcem a chladným rozumem je s německou literaturou spjat od mládí. Během svých velvyslaneckých let to dokázal i v politice, přičemž byl díky své spontánní povaze bezpochyby populárnější než mnoho jeho kolegů velvyslanců. Na fotografiích ze setkání sudetských Němců v Augsburgu jej vidíme v dobré náladě a košili s krátkým rukávem. Hosté soukromých akcí vzpomínají, jak se zpožděním spěchal do schodů k bytu s balením piv v ruce. Zvědavost, s níž kladl otázky a odpověď přetavil v diskusi, zůstane navždy v paměti. Byl známý svou schopností přizpůsobit se svému protějšku, stejně jako šarmem, s nímž v rozhovoru přeskakoval přes možné kameny úrazu. Když se ho ptali, jak se stát tak věrohodným jako on, zazněla sice lakonická, ale jasná odpověď: Buďte znalí věci, sebekritičtí a tolerantní. Ale recept, jak si tyto ctnosti osvojit, zůstává bohužel jeho tajemstvím.

Přeložila Kateřina Sitařová

OBDIV S VELKÝM DÍKY

Libor Rouček

politolog, novinář, mluvčí vlády ČR (1998–2002), poslanec parlamentu ČR (2002–2004) i Evropského parlamentu (2004–2014), v letech 2009–2012 jeho místopředseda, nyní spolupředseda Česko-německého diskusního fóra

© Archiv autora

Františka Černého jsem potkal poprvé v březnu 1999 v Bonnu. Coby mluvčí vlády jsem doprovázel tehdejšího premiéra Miloše Zemana při vůbec první historické návštěvě českého předsedy vlády ve Spolkové republice Německo. František působil v tehdejším ještě provizorním hlavním městě sjednoceného Německa v pozici velvyslance. Po Jiřím Grušovi byl druhým velvyslancem České republiky u našeho západního souseda.

Při setkání s ním i při pročítání jeho životopisu jsem si uvědomil, že máme mnohé věci společné. Oba jsme například pracovali v různém období našich životů jako rozhlasoví redaktoři v zahraničním vysílání. František v šedesátých letech v Československém rozhlase ve vysílání do Německa; já koncem osmdesátých let ve Washingtonu ve vysílání Hlasu Ameriky do Československa. O tom, že František dělal svoji práci poctivě a dobře, svědčí nejlépe chování Ulbrichtova režimu ve východním Německu v létě 1968, kdy bylo vedle západoněmeckých a amerických rozhlasových stanic rušeno i vysílání Československého rozhlasu v němčině.

Společné bylo (a stále je) i nazírání na Německo a česko-německé vztahy. Češi a Němci spolu sousedí již více než tisíc let. V jejich historii nebyly jen konflikty a války, ale také dlouhá období, kdy nejen vedle sebe, ale i společně kultivovali a zvelebovali prostor střední Evropy. Otravným jedem pro tyto vztahy se stal nacionalismus druhé poloviny 19. století, který vyústil do své nejzrůdnější formy v třicátých letech 20. století v podobě německého národního socialismu. Následovala tragická druhá světová válka a po ní stejně tragický odsun (vyhnání) sudetských Němců z Československa.

Dějiny se nedají navrátit a stejně tak vrátit nelze ani v nich ztracené životy a zmařené osudy. Z dějin se však dá poučit. Pro Františka Černého znamenalo toto poučení žít v pravdě, i když tato pravda nebyla vždy příjemná, a na tomto základě hledat cestu k vzájemnému pochopení, odpuštění a usmíření. Pro usmíření mezi Čechy a Němci udělal velvyslanec Černý v Bonnu a poté i v Berlíně mnoho. I když v době jeho diplomatického působení na sklonku starého a nového milénia byla již podepsána Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a představitelé obou zemí se opětovně ujišťovali, že jejich vztahy jsou namířeny do budoucnosti, občas to mezi oběma zeměmi z důvodu sporné minulosti stále ještě zajiskřilo. Tu označil český premiér Zeman někdejší sudetské Němce za pátou Hitlerovu kolonu, jindy zase bavorský premiér Stoiber podmiňoval vstup České republiky do EU zrušením tzv. Benešových dekretů, které měly po skončení války za následek vyhnání sudetských Němců a vyvlastnění jejich majetku. Velvyslanec Černý se pohyboval v tomto nezřídka téměř minovém poli s citem, profesionalitou i elegancí jemu vlastní. Rozjitřené vášně se vždy snažil v rámci jeho diplomatických možností zklidnit, spory urovnat, vztahy nasměrovat na záležitosti, které obě země spojují a ne rozdělují.

Nejdůležitějším společným zájmem Prahy i Berlína na přelomu tisíciletí bylo začlenění České republiky a celé středovýchodní Evropy do Evropské unie. Hodnoty a principy, na kterých

je EU postavena, byly a jsou i životními hodnotami Františka Černého: svoboda, lidská a občanská práva, demokracie, právní stát. Historie evropské integrace od konce druhé světové války potvrdila, že právě tyto hodnoty jsou základní a nejdůležitější podmínkou i zárukou života v míru, bezpečí, vzájemné toleranci a spolupráci. V Evropě jako celku i mezi kdysi znepřátelenými sousedy.

© Ondřej Staněk

Česko-německé diskusní fórum, Erfurt 2007 |
Deutsch-Tschechisches Gesprächsforum, Erfurt 2007

Pro česko-německou spolupráci a vzájemné poznání udělal František Černý mnoho nejen v roli velvyslance, ale i po skončení své diplomatické kariéry. V roce 2004 založil společně se spisovatelkou Lenkou Reinerovou Pražský literární dům autorů německého jazyka. Smyslem tohoto nadačního fondu je nejen zachování tradice německy psané literatury z Čech, Moravy a Slezska i současné tvorby německy píšících literátů z území České republiky, ale prostřednictvím literatury přibližovat zájemcům i širší společné (multi)kulturní dědictví. Mnohasetleté spolužití Čechů, Němců, Židů i ostatních národností na území dnešní České republiky ovlivnilo totiž nejen literaturu, ale i výstavbu měst, architekturu, způsob života, zvyky a mnohé další aspekty lidské činnosti.

Blíže jsem měl možnost Františka Černého poznat opět při práci v Česko-německém diskusním fóru, jehož zasedání a konferencí se František pravidelně účastní a kterému mám nyní tu čest spolupředsedat. František je vždy věcný, v argumentech poctivý, jeho příspěvky a vstupy jsou protkány nadhledem, životní moudrostí i vtipem. Za vše bych mu chtěl proto i tímto poděkovat.

I přes jeho obdivuhodnou duševní svěžest v posledních letech pozoruji, že Františka, stejně jako mne, trápí jedna bolest. A tou je často až neuvěřitelná malost, do sebe zahleděnost a provinčnost české politiky. Desetimilionová, v rámci EU středně velká země by mohla v evropské politice, v evropské integraci i při společném překonávání nejrůznějších výzev, které se na nás Evropany z nejrůznějších koutů globálního světa valí, hrát mnohem silnější, zodpovědnější a konstruktivnější roli. Naše geografická poloha v srdci Evropy i sousedství a provázanost s Německem nás k tomu přímo vyzývají.

Překonávání této bolesti české politiky je dlouhodobý proces. František Černý pro něj v životě dělal a cestou vzdělávání a kultivace prostředí, ve kterém žije, stále dělá vše, co je v jeho silách. Stejně tak i pro česko-německé usmíření, spolupráci a partnerství. Za to vše mu patří velký obdiv a srdečné díky.

BEWUNDERUNG UND EIN GROSSES DANKESCHÖN

Libor Rouček

Politologe, Journalist, Sprecher der tschechischen Regierung (1998–2002), Abgeordneter des Parlaments der Tschechischen Republik (2002–2004), Mitglied des Europäischen Parlaments (2004–2014) und 2009–2012 dessen Vizepräsident, derzeit Co-Vorsitzender des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums

© Archiv des Autors

František Černý begegnete ich zum ersten Mal im März 1999 in Bonn. Als Regierungssprecher begleitete ich den damaligen Premierminister Miloš Zeman bei dem historisch ersten Besuch eines tschechischen Regierungschefs in der Bundesrepublik Deutschland. František hatte damals in der noch provisorischen Hauptstadt des vereinten Deutschlands das Amt des Botschafters inne. Nach Jiří Gruša war er der zweite Botschafter der Tschechischen Republik bei unseren westlichen Nachbarn.

Bei der Begegnung mit ihm sowie beim Durchlesen seines Lebenslaufs war mir aufgefallen, dass wir vieles gemeinsam hatten. Beide hatten wir in unterschiedlichen Phasen unseres Lebens als Rundfunkmoderatoren im Auslandsradio gearbeitet. František in den Sechzigern im Tschechoslowakischen Rundfunk bei Sendungen für Deutschland, ich Ende der Achtziger in Washington bei der „Stimme Amerikas" bei Sendungen für die Tschechoslowakei. Dass František seine Arbeit sorgfältig und gut machte, belegt am besten das Verhalten des Ulbricht-Regimes in der DDR im Sommer 1968, als Störsender nicht nur gegen westdeutsche und amerikanische Rundfunksender, sondern auch gegen die deutschsprachigen Sendungen des Tschechoslowakischen Rundfunks eingesetzt wurden.

Gemeinsam war (und ist) uns auch die Wahrnehmung von Deutschland und den deutsch-tschechischen Beziehungen. Deutsche und Tschechen sind seit mehr als 1000 Jahren Nachbarn. In dieser Zeit gab es nicht nur Konflikte und Kriege, sondern auch lange Perioden, in denen beide Seiten den mitteleuropäischen Raum nicht nur nebeneinander, sondern auch gemeinsam kultiviert und gestaltet haben. Gift in diese Beziehungen brachte der Nationalismus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, der in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts in seine widerlichste Form mündete, die des deutschen Nationalsozialismus. Es folgte der tragische Zweite Weltkrieg und danach die ebenso tragische Abschiebung (Vertreibung) der Sudetendeutschen aus der Tschechoslowakei.

Das Rad der Geschichte kann nicht zurückgedreht werden, ebenso wenig wie die verlorenen Leben und traurigen Schicksale. Aus der Geschichte können jedoch Lehren gezogen werden. Für František Černý hieß diese Lehre in Wahrheit zu leben, auch wenn die Wahrheit nicht immer angenehm war, und auf dieser Grundlage nach einem Weg zum gegenseitigen Verständnis, zur Vergebung und Versöhnung zu suchen. Für die Versöhnung zwischen Deutschen und Tschechen hat Botschafter Černý sowohl in Bonn als auch später in Berlin viel getan. Noch während seiner diplomatischen Karriere, am Ende des alten und am Anfang des neuen Millenniums, wurde die Deutsch-tschechische Erklärung über die gegenseitigen Beziehungen unterzeichnet. Seitdem haben sich hochrangige Vertreter beider Länder immer wieder gegenseitig versichert, dass ihre Beziehungen auf die Zukunft ausgerichtet sind. Trotzdem gab es zwischen den Ländern aufgrund der umstrittenen Geschichte immer wieder Reibungen. Mal bezeichnete der tschechische Premier Zeman die ehemaligen Sudetendeutschen als „Hitlers fünfte Kolonne", mal machte

der Bayerische Ministerpräsident Stoiber die Aufhebung der sog. Beneš-Dekrete, die nach dem Krieg zu Vertreibung und Enteignung der Sudetendeutschen geführt hatten, zur Bedingung für den EU-Beitritt Tschechiens. Botschafter Černý bewegte sich durch dieses „Minenfeld" mit Fingerspitzengefühl, Professionalität und der ihm eigenen Eleganz. Im Rahmen seiner diplomatischen Möglichkeiten versuchte er immer die hochgekochten Emotionen zu beruhigen, Streitigkeiten beizulegen und die Beziehungen auf die Angelegenheiten zu fokussieren, die beide Länder nicht spalten, sondern verbinden.

Das wichtigste gemeinsame Interesse von Berlin und Prag um die Jahrtausendwende war die Integration der Tschechischen Republik und von ganz Mittelosteuropa in die EU. Die Werte und Prinzipien, auf denen die EU aufgebaut ist, sind auch die Lebenswerte von František Černý: Freiheit, Menschen- und Bürgerrechte, Demokratie, Rechtsstaat. Die Geschichte der europäischen Integration nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs hat bestätigt, dass gerade diese Werte die grundlegende und wichtigste Bedingung und Garantie für ein Leben in Frieden, Sicherheit, gegenseitiger Toleranz und Zusammenarbeit darstellen. In ganz Europa, aber auch unter einst verfeindeten Nachbarn.

Für die deutsch-tschechische Zusammenarbeit und das gegenseitige Kennenlernen hat sich František Černý nicht nur in seiner Rolle als Botschafter, sondern auch nach dem Ende seiner diplomatischen Karriere große Verdienste erworben. 2004 gründete er gemeinsam mit der Schriftstellerin Lenka Reinerová das Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren. Der Zweck dieses Stiftungsfonds besteht nicht nur in der Aufrechterhaltung der Tradition der deutschsprachigen Literatur aus Böhmen, Mähren und Schlesien und der gegenwärtigen Werke deutschsprachiger Autoren in Tschechien, sondern auch darin, Interessierten das breitere gemeinsame (multi)kulturelle Erbe durch die Literatur näher zu bringen. Das jahrhundertelange Zusammenleben von Tschechen, Deutschen, Juden und anderen Nationalitäten auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik beeinflusste nämlich nicht nur die Literatur, sondern auch den Städtebau, die Architektur, die Lebensweise, Gebräuche und viele weitere Aspekte des menschlichen Tuns.

Ich konnte František Černý bei meiner Arbeit im Deutsch-Tschechischen Gesprächsforum näher kennenlernen, an dessen Tagungen und Konferenzen František regelmäßig teilnimmt und in dem ich derzeit die Ehre habe, die Funktion des Co-Vorsitzenden auszuüben. František ist immer sachlich, in seinen Argumenten ehrlich, seine Beiträge und Auftritte sind von Weitsicht, Lebensweisheit sowie Humor geprägt. Für all dies möchte ich mich bei ihm auf diesem Wege bedanken.

Trotz seiner bewundernswerten geistigen Frische merke ich in den letzten Jahren, dass František vom gleichen Schmerz geplagt wird wie ich. Und zwar von der häufig gar unglaublichen Kleinlichkeit, Selbstbezogenheit und Provinzialität der tschechischen Politik. Als ein mittelgroßes EU-Land mit zehn Millionen Einwohnern könnte Tschechien in der europäischen Politik, in der europäischen Integration und bei der gemeinsamen Überwindung von unterschiedlichen Herausforderungen, die auf uns Europäer aus verschiedensten Ecken der Welt zukommen, eine viel stärkere, verantwortungsvollere und konstruktivere Rolle spielen. Unsere geographische Lage im Herzen Europas und die Nachbarschaft und die Verbundenheit mit Deutschland fordern uns direkt dazu auf.

Die Überwindung dieser Schwäche der tschechischen Politik ist ein langwieriger Prozess. František Černý hat dafür in seinem Leben viel getan und tut durch Bildung und Kultivierung des Umfeldes, in dem er lebt, immer noch alles, was er kann. Auch für die deutsch-tschechische Versöhnung, Zusammenarbeit und Partnerschaft. Für all das gebührt ihm große Bewunderung und ein herzlicher Dank.

Übersetzung von Jan Šmrha

DIPLOMAT IM LAIENSTAND

Jacqueline Hénard

Korrespondentin der „Frankfurter Allgemeine Zeitung" in Prag (1987–1992) und Berlin (1992–1994), Internationaler Publizistikpreis 1991 für ihre Berichterstattung aus der Tschechoslowakei

© David Leroy

Die Freundschaft zu Irena Petřinová hatte ich sozusagen geerbt. Mein Vorgänger kannte sie seit dem Prager Frühling und hatte den Kontakt vermittelt. Seinerzeit war Irena eine gläubige Reformkommunistin gewesen und, als Radiojournalistin, Kollegin eines gewissen „Franta". Zwanzig Jahre später, als ich sie kennenlernte, hielt sie sich finanziell mit Übersetzungen für die Rollstuhlfahrerzeitschrift „Das Wägelchen" über Wasser. Das Regime hatte sie als Unterzeichnerin der Charta 77 zunächst zwar mit grotesker Konsequenz schikaniert (siebzehn Führerscheinprüfungen), in der Folge als wenig prominente Figur aber in Ruhe gelassen. So konnte sie es sich leisten, westliche Korrespondenten nachhause einzuladen und Geschichten aus dem Innenleben der tschechischen Gesellschaft zu erzählen, zu denen sie bei ihren Stippvisiten in Prag sonst kaum einen Zugang gefunden hätten.

Gelegentlich kam in ihrer winzigen Wohnung am Stadtrand die „Freitagsgesellschaft" zur Sprache, zu der auch František Černý zählte – eine Runde von Literaten, Ex-Journalisten und Privatgelehrten, die seit dem Ende des Prager Frühling zu intellektueller Obdachlosigkeit verurteilt waren. „Du solltest Franta kennenlernen", sagte Irena. Warum ausgerechnet ihn? Es hatte irgendetwas mit glücklicheren Zeiten der deutsch-tschechischen Beziehungen und Literatur zu tun. In jungen Jahren hatte ich einiges von Max Brod gelesen und zumindest eine Idee, was da gemeint sein konnte. Um es vorwegzunehmen: Das Kennenlernen ist jahrelang auf der Stufe einer vagen Absicht stehengeblieben.

Für eine Beschäftigung mit der historisch gewachsenen kulturellen Vielschichtigkeit des Raums und den diffizilen wechselseitigen Beziehungen war 1987 einfach keine Zeit. Die „Frankfurter Allgemeine Zeitung" erwartete von ihrer neuen Ostblock-Korrespondentin, dass sie die Entwicklungen in den verschiedenen Satellitenstaaten der Sowjetunion auf Folgewirkungen der neuen Vorgaben aus Moskau beobachtete und verstand. In Ost-Berlin, in Warschau und in Moskau unterhielten deutsche Redaktionen feste Korrespondentenbüros. Die anderen Staaten, das Nachbarland Tschechoslowakei eingeschlossen, wurden nach Handelsvertretermanier mit Reisen zu Parteitagen und anderen äußeren Anlässen betreut. So auch bei der Frankfurter Allgemeinen.

Die meisten Osteuropa-Korrespondenten verfügten über einen freundlichen Wohnsitz in Wien. Die Stadt lag in einer mentalen Zwischenwelt, geografisch eingeklemmt zwischen den Volksrepubliken, über die sie berichteten, unvergleichlich komfortabel jedoch in Sachen Lebensqualität. Recherchen vor Ort waren mit einer heute kaum noch vorstellbaren Kargheit und logistischem Aufwand verbunden. Akkreditierung und Termine für die offiziellen Kontakte mussten, besonders in der Tschechoslowakei, in zähen Gesprächen mit Konsularapparatschiks und Aufpassern der Geheimdienste errungen werden. Danach galt es, sich ein Dach über dem Kopf möglichst mit Telefonanschluss oder wenigstens dem Zugang zu einem Telexgerät zu sichern. In Prag waren Hotelzimmer so knapp, dass kaum eine Spesenabrechnung ohne

den Posten „Trinkgelder“ auskam. Privatübernachtungen waren theoretisch möglich, praktisch für den Gastgeber mit dem Risiko unerwünschter Besuche der Obrigkeit behaftet. Alle inoffiziellen Treffen wollten, zum Schutz der Gesprächspartner, wohl überlegt sein. Zwölf Jahre nach der feierlichen Unterzeichnung der Schlussakte von Helsinki waren die vereinbarten „menschlichen Kontakte“ in der Praxis immer noch ein heikles Thema.

Es gab auch atmosphärische Gründe für unser verzögertes Kennenlernen. Zwischen der Bundesrepublik und der ČSSR lag ein sentimentaler Raum voll erstarrter Erinnerungen und Gift. Die Brutalitäten der unmittelbaren Nachkriegszeit waren in den Köpfen vieler westdeutscher Entscheidungsträger, Wähler und Zeitungsleser als jederzeit abrufbare Erinnerung präsent. In meinem privaten Umfeld spielten sie keine Rolle, im beruflichen schon: So war Johann Georg Reissmüller, Herausgeber für das Politik-Ressort der „Frankfurter Allgemeinen Zeitung“, in Leitmeritz geboren. Er vereinte in seiner Person die Sachkenntnis des juristisch gebildeten Journalisten mit dem Entsetzen des Vierzehnjährigen in kurzen Hosen, der die Vertreibungen am eigenen Leib erfahren hatte. Was immer über die Tschechoslowakei geschrieben wurde, musste über seinen Schreibtisch gehen. Nicht, dass Reissmüller meine Artikel verhindert hätte; mehrmals aber hat er dafür gesorgt, dass zeitgleich ein Kommentar erschien, der allzu zukunftsfrohe Berichte der Korrespondentin in seinem Sinne einordnete.

In dieser Gemengelage bin ich Irenas altem Freund in Prag aus dem Weg gegangen.

Anfang der neunziger Jahre hatten sich die Verhältnisse grundlegend geändert. Der Zufall wollte es, dass wir beide erfolgreich von Prag nach Berlin gestrebt und dort auch noch Nachbarn geworden waren. Da ergab sich manch gemeinsamer Sommerabend wie von allein. An kälteren Tagen verlagerten sich die Gespräche in einen großen, etwas düsteren Raum der Residenz. Der Weg zu Sesseln und Abstelltischchen führte durch ein Labyrinth aus Zeitungsstapeln, aufgehobenes, gelesenes und angestrichenes Papier, in dessen Schichten František Černý sich leichthändig zurechtfand.

Wie so mancher Freund von damals kann ich mich nicht erinnern, wann und wie genau wir uns schließlich kennengelernt hatten. Das ist kein Zufall: Der Gesandte der Tschechischen Republik interessierte sich für alles, was anlag. Er war einfach immer da und hatte immer etwas zu sagen. Man musste ihm nicht vorgestellt werden. Bei Empfängen stand er mit Ausdauer herum, und irgendwann ergab sich ein Gespräch. František Černý war das Gegenteil der alten Kader, charmant, offen und bewundernswert unerschrocken. Die administrative Kleinteiligkeit war seine Sache nicht. Man kann sich gut vorstellen, wie oft seine Unbefangenheit sowohl die Berufsunterhändler als auch die eingefleischt feindseligen Interessensvertreter der deutsch-tschechischen Beziehungen in die Bredouille gebracht hat. František Černý nahm keine Rücksichten auf Tabus und Befindlichkeiten. Wer außer ihm hätte auf die entwaffnende Idee kommen können, die Sudentendeutsche Landsmannschaft für ihr Jahrestreffen nach Prag einzuladen?

Mit diesem Temperament hat Černý maßgeblich zur Erneuerung des deutsch-tschechischen Dialogs beigetragen. In der Bonner Botschaft, diesem Eiland des tschechoslowakischen Sozialismus, saß Jiří Gruša, der diffizilere Intellektuelle, der die bundesdeutsche Wirklichkeit verinnerlicht hatte. In Berlin waltete derweil „Franta“, schwungvoller Diplomat im Laienstand. Sein perfektes Deutsch mit Prager Tonfall, seine gute Laune und sein hemmungsloses Quereinsteigertum brachten Leben in das deutsch-tschechische Verhältnis. Als er sich nach einer zweiten Amtszeit 2001 verabschiedete, widmete der Berliner Tagesspiegel dem Mann mit dem zerknitterten Gesicht gleich zwei Abschiedsartikel. So viel Ehre wird kaum einem ausgebildeten Diplomaten zuteil.

DIPLOMAT LAIK

Jacqueline Hénard

korespondentka Frankfurter Allgemeine Zeitung v Praze (1987–1992) a Berlíně (1992–1994), nositelka mezinárodní ceny za publicistiku za zpravodajství z Československa v roce 1991

© David Leroy

Přátelství s Irenou Petřinovou jsem tak říkajíc zdědila. Můj předchůdce ji znal od dob pražského jara a zprostředkoval mi kontakt. Svého času byla Irena věřící reformní komunistkou a jako novinářka v rozhlase byla kolegyní jistého „Franty". O dvacet let později, když jsem ji poznala, se držela finančně nad vodou překládáním pro časopis invalidů Vozíčkář. Režim ji jako signatářku Charty 77 sice nejprve šikanoval s komickou důsledností (sedmnáct zkoušek na řidičský průkaz), pak ji ale jako málo prominentní osobu nechal na pokoji. Mohla si tedy dovolit zvát domů západní korespondenty a vyprávět historky ze života české společnosti, k nimž by se jinak při svých krátkých návštěvách Prahy dostali jen stěží.

Občas se v jejím maličkém bytě na periferii hovořilo také o „pátečnících", k nimž patřil i František Černý – o skupině literátů, bývalých novinářů a soukromých vzdělanců, kteří byli od konce pražského jara odsouzeni k intelektuálnímu bezdomovectví. „Měla by ses seznámit s Frantou," řekla Irena. Proč zrovna s ním? Nějak to souviselo se šťastnějšími časy česko-německých vztahů a s literaturou. Zamlada jsem četla pár věcí od Maxe Broda a aspoň jsem tedy tušila, co tím asi míní. Abych to řekla hned: To seznámení zůstalo na roky v kategorii vágních úmyslů.

Na to, abych se věnovala historicky vzniklé kulturní mnohovrstevnatosti tohoto prostoru a ožehavým vzájemným vztahům, v roce 1987 prostě nebyl čas. Noviny Frankfurter Allgemeine Zeitung od své nové korespondentky ve východním bloku očekávaly, že bude sledovat a chápat vývoj v jednotlivých satelitních státech Sovětského svazu v reakci na nové pokyny z Moskvy. Ve východním Berlíně, Varšavě a Moskvě měly německé redakce stálé kanceláře dopisovatelů. Ostatní země, včetně sousedního Československa, byly opečovávány na způsob obchodních zástupců přijíždějících na stranické sjezdy či jiné vnějškové události. Tak tomu bylo i v případě Frankfurter Allgemeine.

Většina korespondentů z východní Evropy měla příjemné bydlení ve Vídni. Město se nacházelo v mentálním mezisvětě, zeměpisně vklíněno mezi lidové republiky, o nichž dopisovatelé psali, ale co do kvality života nesrovnatelně komfortnější. Rešerše na místě byly spojeny s dnes už téměř nepředstavitelným uskromněním a logistickou náročností. Akreditace a termíny s oficiálními kontakty se musely, především v případě Československa, vymáhat v tuhých jednáních s konzulárními aparátčíky pod dozorem Státní bezpečnosti. Pak bylo třeba ještě sehnat střechu nad hlavou, pokud možno s telefonním spojením nebo alespoň s přístupem k dálnopisu. V Praze bylo hotelových pokojů tak málo, že se vyúčtování cest sotva kdy obešlo bez položky „spropitné". Teoreticky bylo možné přenocovat i v soukromí, prakticky to pro hostitele znamenalo riziko nevyžádaných vizit vrchnosti. Všechna neoficiální setkání bylo třeba kvůli ochraně partnerů dobře rozmýšlet. Dvanáct let po slavnostním podpisu závěrečného aktu z Helsinek byly dohodnuté „mezilidské kontakty" v praxi stále ještě ožehavým tématem.

Naše opožděné seznámení mělo i důvody atmosférické. Mezi Spolkovou republikou a ČSSR se rozprostíral prostor sentimentu

plného ustrnulých vzpomínek a jedu. V hlavách mnohých lidí, kteří měli v Západním Německu rozhodující slovo, stejně jako v hlavách voličů a čtenářů novin byly brutality z doby těsně po válce stále přítomny jako vzpomínka, již lze kdykoli znovu oživit. V mých privátních kruzích to žádnou roli nehrálo, v profesních však ano: Johann Georg Reissmüller, spoluvydavatel Frankfurter Allgemeine Zeitung odpovědný za politické otázky, se narodil v Litoměřicích. V jeho osobě se pojily věcné znalosti právnicky vzdělaného novináře s hrůzou čtrnáctiletého chlapce v krátkých kalhotách, který zažil vyhnání na vlastní kůži. Cokoliv se psalo o Československu, muselo jít přes jeho psací stůl. Ne snad, že by Reissmüller mým článkům bránil; několikrát se však postaral o to, aby vyšel ve stejnou chvíli komentář, který zařadil příliš optimistické zprávy dopisovatelky do kontextu podle jeho představ.

V této složité situaci jsem se v Praze Ireninu starému příteli vyhýbala.

Počátkem devadesátých let se poměry zásadně změnily. Náhoda tomu chtěla, že jsme oba úspěšně usilovali o to dostat se z Prahy do Berlína a tam jsme se navíc ještě stali sousedy. Nejeden společný letní večer pak vyplynul sám od sebe. V chladnějších dnech se rozhovory přesouvaly do velkých, poněkud ponurých prostor rezidence. Cesta ke křeslům a stolkům vedla labyrintem mezi stohy novin, uchovaných, přečtených papírů s poznámkami, v jejichž vrstvách se František Černý s lehkostí vyznal.

Jako mnozí přátelé z těch dob si nemohu přesně vybavit, kdy a jak jsme se nakonec seznámili. Není to náhoda: vyslanec České republiky se zajímal o všechno, co se kde šustlo. Prostě tu vždycky byl a vždycky měl co říct. Člověk mu nemusel být představen. Na recepcích postával s vytrvalostí a tak jednou došlo na rozhovor. František Černý byl protipólem starých kádrů, šaramantní, otevřený a obdivuhodně nebojácný. Administrativní detaily nebyly jeho šálek kávy. Člověk si umí snad představit, jak často přivedla jeho nepředpojatost profesionální vyjednavače i zarytě nepřátelské představitele různých zájmů v česko-německých vztazích do úzkých. František Černý nebral ohledy ani na tabu, ani na to, co si kdo myslí. Kdo jiný než on by mohl přijít s odzbrojujícím nápadem pozvat Sudetoněmecké krajanské sdružení, aby své každoroční setkání uspořádalo v Praze?

S tímto temperamentem přispěl František Černý výraznou měrou k obnově česko-německého dialogu. Na velvyslanectví v Bonnu, onom malém ostrůvku československého socialismu, seděl Jiří Gruša, dificilní intelektuál s myšlením v intencích západoněmecké reality. V Berlíně zatím panoval „Franta“, rozevlátý diplomat laik. Jeho dokonalá němčina s pražským akcentem, jeho dobrá nálada a nespoutanost člověka z jiného světa vnesly do česko-německých vztahů život. Když se po druhém funkčním období v roce 2001 loučil, věnoval Berliner Tagesspiegel muži s vráscitou tváří hned dva články na rozloučenou. Takové cti se dostane málokterému studovanému diplomatovi.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

EINE LEIDENSCHAFT FÜRS GEDRUCKTE

Peter Pragal

Journalist, DDR-Korrespondent für die „Süddeutsche Zeitung“ und den „Stern“ in Ost-Berlin (1974–1990), ab 1991 „Berliner Zeitung“, seit 2004 freier Journalist und Sachbuchautor in Berlin

© Archiv des Autors

František Černý gehört zu den geselligsten Menschen, die ich kenne. Wenn er möglichst viele Gäste um sich hat, ist er glücklich. Das Haus Gustav-Freytag-Straße Nummer 3 im Berliner Grunewald-Viertel bietet dafür eine vortreffliche Stätte. In dieser Villa, umgeben von einem gepflegten Garten, die dem Botschafter der Republik Tschechien in Deutschland als Residenz dient, war er über viele Jahre Hausherr. Und damit Gastgeber bei ungezählten Empfängen, gesetzten Essen, Kulturveranstaltungen und Hintergrundgesprächen.

So offen und einladend die Erdgeschoss-Etage mit dem angebauten Wintergarten ist, das Privileg, ihn auch in seinen im ersten Stock gelegenen Privaträumen zu besuchen, war nur wenigen Vertrauten vorbehalten. Dort stand er an einem Tag des Jahres 2001, wenige Wochen vor Ende seiner Amtszeit, den unabwendbaren Auszug vor Augen, in seinem Wohnzimmer und klagte einer Besucherin aus der Nachbarschaft, meiner Frau, sein Leid. Die konnte kaum fassen, was sie sah. Auf dem Fußboden stapelten sich Zeitungen über Zeitungen. Ebenso auf dem Tisch und anderen Möbeln, die als Ablage dienten. Nahezu auf der gesamten Bodenfläche türmten sich Stapel von Papier.

„Was soll ich bloß damit machen?“, fragte Černý. Er war offensichtlich ratlos. Alle diese gedruckten Artikel hatte er aufgehoben, um irgendwann nachzulesen, was ihm, als die Gazetten noch aktuell waren, aus Zeitmangel verwehrt gewesen war. Am liebsten hätte er alles in Kisten gepackt und mit nach Prag genommen. Aber seine Frau daheim hätte ihm das nur erlaubt, wenn er die Papierberge in seinem dortigen Zimmer lagern würde. Doch da ist kein Platz mehr. Den Raum hat er mit Büchern vollgestellt. Diese sind nicht nur an allen Wänden in Regalen bis zur Decke gestapelt, sondern lagern auch auf Fensterbrettern und bilden im Raum mannshohe Büchertürme, durch die man sich schlängeln muss wie in einem Labyrinth.

Černýs Leidenschaft, Zeitungen zu lesen und zu horten, ist atemberaubend. Ihr ist er wie ein Süchtiger verfallen. Wenn er spontan, was oft passierte, auf einen Plausch und ein Glas Wein zu uns nach Hause kam, blickte er sich um, ob da eine von mir aus der Redaktion mitgebrachte Zeitung herumlag, die er noch nicht kannte. Später, als er Pensionär war und bei Berlin-Besuchen manchmal bei uns wohnte, griff er, noch bevor er sich zum Frühstück setzte, nach der von uns abonnierten, von ihm bevorzugten „Süddeutschen Zeitung“ und vertiefte sich in die Lektüre. Darüber konnte auch schon mal der Kaffee kalt werden.

Zeitungen zogen ihn an, als wären sie Magneten. Dass er sie oder zumindest Teile der Exemplare in seiner Wohnung sammelte, hatte etwas Manisches. Das Wort Messie versage ich mir. Denn auch in meinem Arbeitszimmer stapeln sich Zeitungen und ausgerissene Seiten, die ich in Mappen aus Pappe verstaut habe. Vielleicht liegt unsere gemeinsame Passion auch darin begründet, dass František und ich am selben Tag Geburtstag haben und dem Sternbild nach Zwillinge sind, denen man neben Eigenschaften wie gesellig und kommunikativ auch einen Hang zur kreativen Unordnung zuschreibt.

Die Liebe zu einem Medium, das früher oder später vom Aussterben bedroht ist, basiert bei Černý nicht allein auf seinem berufsbedingten Informationsbedürfnis. Er schätzt wie andere passionierte Leser von Gazetten auch die sinnliche Seite der Lektüre. Es fühlt sich einfach gut an, eine Zeitung in der Hand zu halten. Der Geruch von Druckerschwärze ist ihm ebenso vertraut wie das Knistern und Rascheln beim Umblättern der Zeitung. Ob man sie unregelmäßig kauft oder abonniert – beim Umgang mit der Zeitung entstehen Rituale. Der morgendliche Gang zum Briefkasten oder zum Kiosk. Der Besuch des Cafés, wo Menschen wie Černý zuerst zum Ständer mit den in Stöcken eingeklemmten Blättern schauen.

© Peter Becher

Mit Friedrich Pfäfflin, dem Herausgeber von Karl Kraus, in der Bibliothek vom Schloss Janowitz, 2008 | S Friedrichem Pfäfflinem, vydavatelem Karla Krause v knihovně zámku Vrchotovy Janovice, 2008

„Ich bin nun mal ein Gutenberg-Mensch", sagt Černý. Womit er natürlich seine ungebremste Lust am Lesen von Büchern mit einschließt. Das Internet, das auch schon zu seinen aktiven Zeiten als Diplomat zum Berufsalltag gehörte, ist nach wie vor nicht seine Welt. Als Botschafter hatte Černý in der Berliner Wilhelmstraße täglich ein halbes Dutzend Zeitungen auf seinem mit Unterlagen befrachteten Schreibtisch. Diesen Service, sagte er bei seinem dienstlichen Abschied aus Berlin, werde er ebenso vermissen wie die vielen, vielen Menschen, die er zurücklasse.

Umgekehrt haben auch viele Journalisten seinen Weggang als Botschafter bedauert. Černý galt als besonders interviewfreudiger Diplomat, der sich nicht zierte, wenn man ihn um ein Interview bat. Seine Stellungnahmen waren aussagekräftig, klar und präzise. Heiklen Fragen, wie zum Beispiel der Vertreibung der Sudetendeutschen nach dem Zweiten Weltkrieg, wich er nicht aus. Drumherum zu reden, war nicht seine Art. Das unterschied ihn, den gelernten Journalisten, von anderen diplomatischen Vertretern. Eine Wertschätzung, die anhielt, denn auch der Ruheständler Černý wurde immer noch gern zu seiner Meinung gefragt.

Auch nach der Rückkehr in seine Prager Wohnung ließ den ehemaligen Radio-Redakteur die Leidenschaft für Zeitungen nicht los. Aber die sind, anders als in Berlin, nicht einfach da. Man muss sie besorgen. Tschechische Blätter, von denen er „Lidové noviny" besonders schätzt, sind problemlos verfügbar. Aber wie an ausländische, speziell deutsche Qualitätszeitungen kommen? Auch da fand Černý einen Weg. Nicht weit von seiner Wohnung hat das deutsche Goethe-Institut seinen Sitz. Dort liegen auch deutsche Zeitungen aus. Černý verbindet die Lektüre regelmäßig mit einem Spaziergang.

Von seinem gediegenen Wissen habe ich profitiert. Im Frühjahr 2015 war ich für einen Monat Stipendiat des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren, einer Einrichtung, die Černý im Jahr 2004 zusammen mit der Schriftstellerin Lenka Reinerová und Kurt Krolop von der Franz-Kafka-Gesellschaft gegründet hatte. Černý hatte mich ermuntert, mich zu bewerben.

Meine Gastwohnung in einem schönen Jugendstilbau mit Blick auf die Burg und den Dom lag nur wenige Gehminuten von Černýs Altbauwohnung entfernt. Fast jeden Tag, meistens um die Mittagszeit, haben wir uns getroffen, um die politische Lage in Tschechien und in der Welt zu erörtern. Aber nicht nur das. Er führte mich an Orte, die nicht im Stadtführer standen, machte mich mit wichtigen Zeitzeugen wie Pavel Kohout bekannt, sorgte

dafür, dass ich Land, Leute und ihre Geschichte besser verstand und Prag anders als mit den Augen eines Touristen betrachtete.

Durch diesen engen Umgang wuchs auch mein Respekt vor seiner Lebensleistung. Ich versuchte, mich in seine Biografie zu versetzen. Was macht es mit einem jungen Mann mit tschechischer Mutter und deutschem Vater, wenn ihm nach dem Abitur das ersehnte Studium von Literatur und Film an der Filmhochschule aus politischen Gründen verweigert wird? Der stattdessen zur Bewährung in die Produktion geschickt wird, um dann, etliche Jahre verspätet, doch noch mit dem Studium an der Philosophischen Fakultät der Prager Karls-Universität beginnen zu dürfen.

Wie wird jemand, der als Redakteur und Kommentator beim deutschsprachigen Programm von Radio Prag für seine korrekte journalistische Arbeit bei vielen kritischen DDR-Bürgern zum Geheimtipp wurde, damit fertig, vom kommunistischen Regime mit Berufsverbot belegt zu werden? Damals im Jahr 1968, als der Prager Frühling niedergewalzt wurde, und er sich fortan mühsam als Sprachlehrer durchschlagen musste. Und wie viel Selbstvertrauen und Kraft gehört dazu, wenige Jahre vor Beginn des Rentenalters eine neue berufliche Laufbahn im diplomatischen Dienst zu beginnen? Fragen, auf die Černý mit der ihm eigenen Selbstsicherheit und Unbekümmertheit vermutlich antworten würde: „So ist eben das Leben."

© Věra Koubová

VÁŠEŇ PRO TISKOVINY

Peter Pragal

novinář, korespondent deníku Süddeutsche Zeitung a týdeníku Stern ve východním Berlíně v letech 1974–1990, od roku 1991 korespondent Berliner Zeitung, od roku 2004 novinář na volné noze a autor populárně naučných knih, žije v Berlíně

© Archiv autora

František Černý patří k nejdružnějším lidem, které znám. Když má kolem sebe co nejvíc hostů, je šťastný. Dům v berlínské ulici Gustav-Freytag-Straße č. 3, ve čtvrti Grunewald, toho byl znamenitým příkladem. V této vile, obklopené udržovanou zahradou, jež slouží velvyslancům České republiky jako rezidence v Německu, byl řadu let pánem domu. A současně i hostitelem při mnoha rautech, večeřích, kulturních programech a jednáních.

Přízemí s přístavbou zimní zahrady je otevřené a zve k návštěvám, privilegium navštívit velvyslance i v soukromých prostorách v prvním patře však zůstalo vyhrazeno jen pro několik nejbližších. Jednoho dne roku 2001, pár týdnů před koncem svého funkčního období, před očima nevyhnutelné stěhování, tam Černý stál ve svém obývacím pokoji a hořekoval před návštěvnicí ze sousedství, totiž před mou ženou. Ta jen stěží dokázala pochopit, co vidí. Na podlaze se kupily jedny noviny přes druhé. Také na stole a na dalším nábytku, který sloužil jen jako odkládací plocha. Skoro všude na zemi ležely hromady papíru.

„Co s tím jenom budu dělat?" ptal se Černý. Byl očividně bezradný. Všechny ty vytištěné články si schoval, aby si jednou přečetl, na co mu v době, kdy všechny ty noviny byly ještě aktuální, nezbyl čas. Nejraději by to všechno zabalil do krabic a převezl s sebou do Prahy. Ale jeho žena mu to prý doma dovolí, jen pokud všechny ty hory papíru bude skladovat ve své pracovně. Jenže tam už nemá vůbec žádné místo. Místnost zaplnil knihami. Nejsou vyskládané jen při stěnách v policích až ke stropu, leží i na parapetech a v prostoru se tyčí jako věže do výšky dospělého člověka, a sám se mezi nimi musí proplétat jako v labyrintu.

Černého vášeň číst a skladovat noviny je dechberoucí. Propadl jí jako závislosti. Když k nám v Berlíně spontánně zašel na kus řeči nebo na sklenku vína, což se stávalo často, hned se ohlížel po novinách, které jsem nosíval z redakce a které třeba ještě neznal. Později, když už byl v penzi a občas u nás během svých berlínských cest bydlel, popadl pokaždé ještě před snídaní Süddeutsche Zeitung, které jsme odebírali a on sám je preferoval, a hned se zabral do čtení. Kolikrát mu přitom káva úplně vystydla!

Noviny ho přitahovaly, jako by to byly magnety. Až manicky si buď celé noviny, nebo aspoň jejich části shromažďoval v bytě. Použít výraz „křečkoval" si zakazuji. Vždyť i v mé pracovně se hromadily noviny a vytržené stránky, které jsem si zakládal do šanonů. Možná se naše společná vášeň zakládá i na tom, že František a já máme narozeniny v tentýž den a podle horoskopu jsme Blíženci, kterým se kromě družnosti a komunikativnosti připisuje i sklon ke kreativnímu nepořádku.

Láska k médiu, kterému bude dříve či později hrozit zánik, se u Černého neopírá jen o jeho profesní potřebu být neustále dobře informovaný. Stejně jako jiní vášniví čtenáři periodik oceňuje i smyslovou stránku četby. Je to zkrátka příjemný pocit, držet v rukou noviny. Vůně tiskařské černi je mu stejně blízká jako šustění papíru při obracení stránek. Nezáleží, jestli si je člověk nepravidelně kupuje, nebo je má předplacené – s novinami přicházejí rituály. Ranní cesta ke schránce anebo do trafiky. Návštěva

kavárny, kde se lidé jako Černý ze všeho nejdřív zaměří na stojan s držáky denního tisku.

„Jsem už taková gutenbergovská povaha," říká Černý. A má při tom na mysli samozřejmě i svoji nezkrotnou zálibu v četbě knih. Internet, který patřil do pracovního života už za časů, kdy aktivně působil jako diplomat, se nestal jeho světem. Jako velvyslanec míval Černý na svém berlínském psacím stole ve Wilhelmstraße denně půl tuctu novin, které se překrývaly s pracovními dokumenty. Když se se svým úřadem v Berlíně loučil, litoval, že bude tento servis postrádat stejně jako spoustu, spoustu lidí, které tam zanechá.

Také mnozí novináři litovali jeho odchodu z velvyslanecké funkce. Černý měl pověst diplomata, který rád dával interview; nikdy se nezdráhal, když byl požádán o rozhovor. Jeho názory měly jasnou a přesnou výpovědní hodnotu. Nevyhýbal se ani ožehavým otázkám, jako byl například odsun sudetských Němců po druhé světové válce. Chodit kolem horké kaše, to nebyl jeho styl. Tím se jako školený novinář lišil od jiných diplomatických zástupců. Tento respekt přetrvává, o názor byl Černý žádán i ve výslužbě.

Ani po návratu do pražského bytu někdejšího redaktora českého rozhlasu ho vášeň pro denní tisk neopustila. Ale na rozdíl od Berlína tu zkrátka všechny ty noviny nejsou. Je třeba si je obstarat. České listy, z nichž si nejvíce považoval Lidové noviny, jsou bez problémů k dispozici. Ale jak se dostat k zahraničním, zejména německým kvalitním deníkům? I tentokrát si Černý našel cestu. Nedaleko jeho bytu má sídlo Goethe-Institut, kde je německý tisk k mání. Černý svou čtenářskou zálibu pravidelně spojuje s procházkou.

I já sám jsem profitoval z jeho důkladných znalostí. Na jaře roku 2015 jsem byl na měsíc stipendistou Pražského literárního domu autorů německého jazyka, který Černý založil v roce 2004 spolu se spisovatelkou Lenkou Reinerovou a Kurtem Krolopem ze Společnosti Franze Kafky. Černý mně dodal odvahu, abych se o stipendium ucházel.

Můj propůjčený byt v krásné secesní budově s výhledem na Hrad a chrám sv. Víta se nacházel jen pár minut chůze od bytu Františka Černého. Skoro každý den, většinou kolem poledního, jsme se setkávali, abychom probrali politickou situaci v Česku a ve světě. A nejen to. Zavedl mě i na místa, která se nenajdou v průvodcích, seznámil mě s důležitými osobnostmi doby, jako s Pavlem Kohoutem, a postaral se, abych lépe porozuměl zemi, lidem a jejich historii a abych se díval na Prahu jinýma očima, než jak ji vidí turisté.

Díky tomuto těsnému kontaktu se znásobil i můj respekt k tomu, co v životě vykonal. Pokusil jsem se vžít do jeho biografie. Jak zapůsobí na mladého muže, který má českou matku a německého otce, když mu po maturitě z politických důvodů odepřou vytoužené studium literatury a filmu na vysoké škole? Kterého místo toho pošlou do výroby, aby se ukázal, co dovede, a o několik let později přece jen smí zahájit studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy?

Jak se člověk, který se jako redaktor a komentátor německojazyčného vysílání Rádia Praha stane v očích mnoha kriticky smýšlejících občanů NDR pro svoji korektní novinářskou práci zasvěceným zdrojem, vypořádá s tím, že mu komunistický režim zakáže vykonávat jeho povolání? To bylo v roce 1968, po udupání pražského jara, a on se obratem musel obtížně prosazovat jako učitel němčiny. A kolik sebedůvěry a síly je třeba, aby člověk pár roků před důchodovým věkem zahájil novou profesní dráhu v diplomatických službách? To jsou otázky, na něž by František Černý se svou sebedůvěrou a bezstarostností, jež jsou mu vlastní, zřejmě odpověděl: „Takový už je život."

Z němčiny přeložila Jitka Nešporová

DE GUSTIBUS

Michael Frank

Journalist, langjähriger Mitteleuropa- und Österreich-Korrespondent der „Süddeutschen Zeitung“ (davon 1992–1998 in Prag)

© Archiv des Autors

Liebe, die durch den Magen geht, nimmt außerhalb dieses Organs manchmal seltsame Wege. Als František Černý das Amt des tschechischen Botschafters in Bonn übernahm – er war es ja, der den Übergang bundesdeutscher Machtwaltung von dem linksrheinischen Provisorium in die spreeseitige Monumentalität Berlins zu begleiten hatte –, gab es einen Augenblick, da sein durchwegs heiterer Sinn von noch intensiverer Fröhlichkeit, ja, einer ungewohnten Ausgelassenheit überstrahlt wurde. Das war der Tag, als ihm sein Vorgänger Jiří Gruša triumphierend mitteilte, er, Gruša, habe endlich bei der Prager Diplomatie durchgesetzt, dass er seinen geliebten Koch mit in seine neue Residenz Wien nehmen dürfe. Noch arbeitete dieser Koch in Bonner Gefilden den Mägen der dortigen neuen Herrschaft und den Nutznießern tschechischer Gastlichkeit zu.

Vorgänger Gruša hielt den Maître für so ziemlich das Kostbarste, was ihm sein Diplomatendasein eingebracht hatte. Er liebte dessen dicke Saucen, er liebte dessen winzige gepanzerte Bramboráky, überhaupt liebte er alles, was diese früher einmal böhmisch geprägte Küche postsozialistischer Üppigkeit ausmachte. František Černý hasste dessen dicke Saucen, er hasste, die winzigen, gepanzerten Bramboráky und alles, was diese früher einmal böhmisch geprägte Küche postsozialistischer Üppigkeit ausmachte, zumindest machte er uns das glauben. Was immer Franta und Jiří für ein Verhältnis gehabt haben mochten, diese tiefempfundene Zu- sowie Abneigung machte aus beiden zumindest kochpersonell einen idealen Zusammenstand: Die Versetzung nach Wien kam jenem wie eine triumphale Errungenschaft vor, während sie diesem die Befreiung von einem schwer verdaulichen Alpdruck bedeutete, welch Glück auf beiden Seiten.

Erwähnenswert ist diese Episode schon deshalb, weil František Černý wohl der Mensch von Bildung und Kultur ist, der am achtlosesten überhaupt die feinsten Speisen dieser Welt zu sich nehmen kann, ohne sie mit einer einzigen anerkennenden Bemerkung zu adeln. Ohne sie gering zu schätzen – ihn interessieren mehr die guten oder bösen Worte, die dazu gesprochen werden. Das Gewürz seiner Mahlzeit ist das Fleisch, das Wort geworden ist, und nicht umgekehrt. Einmal gelang es, Franta zu einem der wahrhaftig besten Köche böhmischer Provenienz zu lotsen, zum genialen Erhard Špaček, der einst in München ein Lokal namens St. Wenzel betrieb und heimatlose tschechische oder tschechophile Seelen mit der Magie großmütterlicher Düfte und Leckereien labte, die schmackhafte Speise und milde Seelensalbung zugleich bedeuten.

Auch hier fand der Diplomat ganz undiplomatisch kaum ein gutes Wort für die Köstlichkeiten der Küche, geriet aber in höchstes Entzücken, als der Koch und Gastgeber, der ausgerechnet in seiner Münchner Küche unzählige Prager Köche ausgerechnet böhmische Küche erlernen ließ, seinerseits verbal aufkochte, was ihm alttestamentarischen Zorn über die Unarten des postsozialistischen Aufkochens in Tschechien eingab. Worauf, so empörte sich Špaček, sei ein Koch stolz? Ein französischer auf seine delikaten Saucen, ein italienischer auf die unnachahmlichen Ravio-

lini, ein ukrainischer auf seinen Borschtsch, ein österreichischer auf seinen makellosen Tafelspitz – ein tschechischer Koch aber sei ungemein stolz darauf, wie man aus einem Halsgrat ein Filet mache. Das Verdikt hat Franta gemundet wie nichts sonst, und es besteht der Verdacht, dass er dabei ungerechterweise an Jiří Grušas böhmischen Koch gedacht hat.

Den Umzug des ganzen diplomatischen Rummels von Bonn nach Berlin betrachtete der Botschafter mit stillem Wohlwollen, wie wenn sich eine exzentrische Welt endlich wieder in ihre gottgewollte Ordnung fügt. Er war ja immer derjenige unter den Tschechen, denen irgendwie ihr und aller Verhältnis mit den unbequemen, aber nicht aus der Welt zu schaffenden deutschen Nachbarn am Herzen lag, der darin auch eine große Chance zu erblicken vermochte. Sogar der zeitweilig von garstigen Wortgefechten und grollender Abneigung unterfütterte Umgang mit der Sudetendeutschen Landsmannschaft, die lange nach der europäischen Wende noch aus den Stinkfetttöpfen des alten Kalten Krieges schöpfte, wusste der seinen Landsleuten umzudeuten als die einzigen, die dermaleinst die wirkliche und vielleicht einzige wahrhaftige Lobby für sie, die gerade mal zehn Millionen Tschechen in der Welt, darstellen würden. Er behielt nicht unrecht damit.

In Berlin jedenfalls schien ihm mehr Bewusstsein zu Hause für diese spezifisch zentral- oder mitteleuropäische Befindlichkeit der Tschechen, die sich im Bewusstsein, das eigentliche Herz des Kontinents zu sein, fortwährend als „Osteuropäer" beschimpft sahen; in einem Berlin, das ja auch bis eben erst Osteuropa gewesen war und sich erst allmählich in seine mitteleuropäische Rolle fand, oder gar in seine verdammte Pflicht, wie man das neuerdings ansah, sich als Westeuropäer zu fühlen. Franta ist immer einer jener Wenigen gewesen, die begriffen haben, dass auch die so unglücklich als Ost-Erweiterung apostrophierte Ausdehnung der Europäischen Union durch Beitritt und Aufnahme des alten Mitteleuropas und Tschechiens inmitten dieses alten Mitteleuropas überhaupt erst aus diesem Werk das gemacht hat, was es schon lange im Namen führte: Die sogenannte Osterweiterung war in Wahrheit die Europäisierung der EU als eines ursprünglich und wesensmäßig westeuropäischen Einigungswerks.

Wo hätte man diese so bitter schiefe Weltsicht und die Weigerung des Westens, an ihr irgendetwas zu ändern, drakonischer zu verspüren bekommen als in Bonn. In dieser Stadt, die trotz unentwegter rastloser Modernisierung noch immer, bis zum letzten Augenblick, da sie Hauptstadtprovisorium war, den Geist Konrad Adenauers atmete, jenen Geist des alles prägenden Uraltkanzlers, der die alte Bundesrepublik selbstbewusst als den deutschen Staat nahm, obwohl er sie insgeheim als eine linksrheinisch-katholische Separatistenrepublik begriff, für den jenseits der Elbe die asiatische Steppe begann; für den Protestantismus oder gar staatlich verordneter Unglaube genau eben dies belegte, dass dort Sibirien herrsche. Dass, so also die logische Konsequenz, die Vereinigung beider Deutschland als die schwerste posthume Niederlage des Adenauerdenkens gesehen werden muss: Denn dieser so glücklich westgebundene linksrheinisch-katholische Separatstaat hatte Junkerland und diese so ostischen und – Gott behüte – so protestantischen, ja, gottlosen Pruzzen zurücknehmen müssen. Solche Analysen verursachen bei Franta stets ein gewisses Entzücken, zumal wenn derlei sogar von westdeutscher Seite dargelegt wird.

Küchentechnisch wurde Franta dann in Berlin übrigens richtig glücklich. Nicht weit von seiner Botschaft fand sich die Vertretung des Landes Baden-Württemberg beim Bund mit einer Hauslokalität, in der der sparsame Geist der schwäbischen Hausfrau und der üppige Sinn der badischen Köchin ihren idealen Zusammenstand gefunden hatten. Mitten in Sibirien. Was für ein Glück für alle.

DE GUSTIBUS

Michael Frank

novinář, dlouholetý korespondent Süddeutsche Zeitung pro střední Evropu a Rakousko (z toho v letech 1992–1998 v Praze)

© Archiv autora

Láska, která prochází žaludkem, se mimo tento orgán občas ubírá zvláštními cestami. Když František Černý přebíral úřad českého velvyslance v Bonnu – byl to on, kdo doprovázel přechod správy moci Spolkové republiky z provizoria na levém břehu Rýna do berlínské monumentality na březích Sprévy – nastal okamžik, kdy jeho veskrze slunečnou povahu zastínilo ještě intenzivnější veselí, ba dokonce nezvyklá bujarost. Byl to den, kdy mu jeho předchůdce Jiří Gruša triumfálně sdělil, že on, Gruša, konečně u pražské diplomacie prosadil, že si může s sebou na své nové působiště ve Vídni vzít svého milovaného kuchaře. Tento kuchař se ještě v bonnských luzích staral o žaludky tamního nového pána a těch, kdo si užívali české pohostinnosti.

Černého předchůdce Gruša považoval kuchaře téměř za to nejcennější, co mu jeho diplomatická existence přinesla. Miloval jeho husté omáčky, miloval jeho křupavé bramboráčky a vůbec miloval všechno, co tvořilo tuto postsocialistickou hojnost dříve české kuchyně. František Černý nenáviděl jeho husté omáčky, křupavé bramboráčky a všechno, co tvořilo tuto postsocialistickou hojnost dříve české kuchyně, nebo jsme mu to alespoň měli věřit. Ať už měli Franta a Jiří jakýkoliv vztah, tato hluboce prožívaná náklonnost, respektive nechuť z nich učinila alespoň v osobě kuchaře perfektní souručenství: přeložení do Vídně jednomu připadalo jako triumfální výdobytek, zatímco pro druhého znamenalo osvobození od těžko stravitelné noční můry, jaké to štěstí na obou stranách.

Tato epizoda stojí za zmínku už jen proto, že František Černý je ten, kdo ze vzdělaných a kulturních lidí dokáže pojídat nejvybranější pokrmy tohoto světa patrně vůbec nejpřezíravěji, aniž by je poctil jednou jedinou uznalou poznámkou. Aniž by jimi pohrdal – více ho zajímají dobrá či zlá slova, která se u toho pronáší. Kořením jeho krmě je maso, jež se stalo slovem, a ne naopak. Jednou se podařilo Frantu přivést k jednomu ze skutečně nejlepších kuchařů české provenience, ke geniálnímu Erhardu Špačkovi, který kdysi v Mnichově provozoval lokál St. Wenzel a oblažoval české či čechofilní duše bez vlasti magií vůní a dobrot jako od babičky, které byly chutným pokrmem i balzámem na duši zároveň.

I zde diplomat zcela nediplomaticky o lahůdkách kuchyně téměř neztratil slovo, zato se ocitl u vytržení, když kuchař a hostitel, který, světe div se, ve své mnichovské kuchyni naučil bezpočet pražských kuchařů vařit českou kuchyni, verbálně vykypěl starozákonním hněvem nad hanebnostmi postsocialistické kuchyně v Česku. Na co asi, pohoršoval se Špaček, může být kuchař hrdý? Ten francouzský na své delikátní omáčky, italský na své nenapodobitelné raviolini, ukrajinský na svůj boršč, rakouský na svou dokonalou hovězí špičku – ovšem český kuchař je nesmírně hrdý na to, jak z krkovičky dělá filety. Verdikt Frantovi chutnal víc než kdy cokoliv jiného, a panuje podezření, že při tom nespravedlivě myslel na Grušova kuchaře.

Stěhování celého toho diplomatického jarmarku z Bonnu do Berlína sledoval pan velvyslanec s tichou blahovůlí, jako kdyby se excentrický svět konečně zase vracel ke svému Bohem zamýšlenému řádu. Konec konců byl mezi Čechy vždy tím, komu jejich

vztah, a vůbec vztah všech, s nepohodlnými, ale ze světa nijak nevymazatelnými německými sousedy tak nějak ležel na srdci, kdo v tom dokázal spatřovat i velkou šanci. Dokonce svým krajanům dokázal reinterpretovat vztah k Sudetoněmeckému krajanskému sdružení, který byl jednu dobu určován ošklivými slovními přestřelkami a zlostnou antipatií. Sudetoněmecké krajanské sdružení, které ještě dlouho po evropském převratu čerpalo ze zasmrádlých hrnců staré studené války, jim vylíčil jako jejich, tedy oněch deseti milionů Čechů, co na světě žijí, jedinou, jednoho dne skutečnou a možná jedinou opravdovou lobby. V tom se nespletl.

Každopádně se mu zdálo, že v Berlíně panuje větší pochopení pro toto specificky středoevropské rozpoložení Čechů, kteří, domnívajíce se, že to oni jsou skutečným srdcem kontinentu, pociťovali neustálé označování za „Východoevropany" jako urážku; v Berlíně, který byl vlastně donedávna také východní Evropou a teprve postupně vklouzával do své středoevropské role, nebo dokonce do své zatracené povinnosti, jak se to v poslední době vnímalo, cítit se jako Západoevropan. Franta byl vždy jeden z mála, kdo chápal, že ono rozpínání Evropské unie, kterému se tak nešťastně říkalo východní rozšíření v podobě přistoupení a přijetí staré střední Evropy a Česka ležícího uprostřed této staré střední Evropy, teprve z tohoto výtvoru učinilo to, co už dlouho měl ve svém názvu: Takzvané východní rozšíření bylo ve skutečnosti europeizací EU, která byla původně a ze své podstaty západoevropským sjednocovacím projektem.

Kde mohl člověk tento tak trpce zkreslený pohled na svět a odmítání Západu na něm cokoliv měnit zakusit drakoničtěji než v Bonnu. V tomto městě, které navzdory ustavičné tvrdošíjné modernizaci stále ještě, až do posledního okamžiku, neboť bylo provizorním hlavním městem, dýchalo duchem Konrada Adenauera, duchem prastarého kancléře, který ovlivňoval úplně všechno a sebevědomě bral Spolkovou republiku jako německý stát, ačkoliv ji v skrytu chápal jako katolickou separatistickou republiku na levém břehu Rýna a na druhé straně Labe pro něj začínala asijská step; pro nějž bylo protestantství nebo dokonce státem nařízené bezvěrectví dokladem právě oné skutečnosti, že tam panuje Sibiř. Z toho tedy logicky vyplývá, že je sjednocení obou Německ potřeba chápat jako nejtěžší posmrtnou porážku adenauerovského myšlení: Neboť tento tak šťastně se Západem svázaný levobřežní rýnsko-katolický separátní stát si musel vzít zpátky junkerskou zemi a ty tak východní a – Bůh uchovej – tak protestantské, ano, bezbožné Prušáky. Podobné analýzy vzbuzují ve Frantovi vždy jisté nadšení, obzvlášť když je rozvíjí západoněmecká strana.

Mimochodem, z hlediska kuchyňsko-technického pak byl Franta posléze v Berlíně skutečně šťastný. Nedaleko jeho velvyslanectví se nacházelo spolkové zastoupení Bádenska-Württemberska s kantýnou, v níž se ideálně snoubila šetrná povaha švábské hospodyňky se smyslem pro hojnost bádenské kuchařky. Uprostřed Sibiře. Jaké štěstí pro všechny.

Přeložila Kateřina Sitařová

FRIEDEN MIT DEN MOLCHEN

Wolfgang Jung

Journalist, 1987 zum ersten Mal in Prag, seitdem immer wieder, Vize-Chefredakteur der „Prager Zeitung" (1994–1998), Korrespondent der Deutschen Presse-Agentur dpa in Prag (1998–2008), danach Korrespondent in Moskau, seit 2017 als dpa-Redakteur in Mannheim

© Björn Steinz

Wenn die Sonne über dem Saarland richtig steht, fällt ihr Strahl auf einen grob behauenen Stein im Zentrum von Merzig. Der Brocken erinnert an den Schriftsteller Gustav Regler, der in meiner Heimatstadt geboren wurde. Regler starb in Indien, aber zuvor war er im Exil in Mexiko – mit dem „rasenden Reporter" Egon Erwin Kisch und der böhmischen Autorin Lenka Reinerová. Merzig und Prag scheinen unvereinbar weit voneinander entfernt. Aber manchmal schrumpft die Distanz. Es gibt solche Tage.

Nach all diesen Jahren stand ich in einem Garten in Prag. Eine milde Septembersonne strahlte durch die Zweige der Bäume. „Was ist das Saarland anderes als ein Beispiel für Versöhnung – nach dem ganzen Blut und Hass?" Die Worte hingen in der Luft. Der tschechische Diplomat František Černý blickte mich an. Geboren 1931 in Prag, einst tschechischer Botschafter in Berlin, Brückenbauer zwischen Ländern, Nationen, Menschen. Er stand da, die Hand um einen frisch gepflückten Apfel geballt. Mir schien, als stünden unsichtbar hinter ihm Millionen Tschechen, Deutsche, Saarländer.

Es gibt so saarländische Redensarten. Wenn wir jemanden gut finden, sagen wir meist ohne nachzudenken: „Dat is awwer en kloore Kerl." Es gibt Momente, in denen werden Klischees zu Fleisch und Blut. František Černý war gerade eben ganz „kloor", ganz klar gewesen. Alle Wege eines Lebens waren in diesem Augenblick zusammengefasst in einem Satz.

Wir hatten über Saarländer in Prag gesprochen. Erst über Erich Honecker, dann über Ottmar Schreiner. Zuletzt über Oskar Lafontaine, der im Merziger Rathaus Sahra Wagenknecht geheiratet hat, nur einen Steinwurf von Gustav Reglers Elternhaus entfernt. František Černý hob die Augenbrauen – dass in Merzig ein Stein für Gustav Regler steht? Erstaunlich.

Wir hatten das Gespräch im Haus abgebrochen und waren in den Garten gegangen. Tschechien, der Westen, das Saarland, die Nachkriegsordnung. Es war eine Diskussion, die neue Bedeutung gewonnen hatte. Františeks Černýs Hand umklammerte immer noch den Apfel. Ehrgeiz spielte keine Rolle. Wir waren bemüht, einander zu verstehen.

Heute ging es nicht um den großen Krieg. Heute ging es um die gute alte Versöhnung. Es wirkte leicht, anders kann man es nicht sagen. Als wir sprachen, fiel alles von uns ab – außer dieser Diskussion, die neue Deutungen eröffnete.

Ich hoffte, der Gedanke würde sich auch bei jenen einstellen, die jeden Tag wie selbstverständlich die Chance auf ein Miteinander haben. Beiderseits der Saar, beiderseits der Elbe.

Beim Abschied drückten wir uns die Hände. „Vergiss diesen Tag nicht", schrieb ich später. Der Apfel lag lange auf meinem Balkon. Manchmal drückte ich ihn.

MÍR S MLOKY

Wolfgang Jung

novinář, v roce 1987 poprvé v Praze, od té doby opakovaně, zástupce šéfredaktora Prager Zeitung (1994–1998), korespondent Německé tiskové agentury DPA v Praze (1998–2008), posléze korespondent v Moskvě, od roku 2017 redaktor DPA v Mannheimu

© Björn Steinz

Když je slunce v Sársku správně vysoko, dopadá jeho paprsek na hrubě otesaný kámen v centru Merzigu. Kámen připomíná spisovatele Gustava Reglera, který pochází z mého rodného města. Regler zemřel v Indii, ale předtím byl v exilu v Mexiku – se „zuřivým reportérem" Egonem Erwinem Kischem a autorkou z Čech Lenkou Reinerovou. Zdá se, jako by Merzig a Praha byly nepřekonatelně vzdálené. Ale někdy se vzdálenost zmenší. Existují takové dny.

Po všech těch letech jsem stál v jedné pražské zahradě. Větvemi stromů prosvítalo měkké zářijové slunce. „Co je Sársko jiného než příklad smíření – po vší té krvi a nenávisti?" Ta slova visela ve vzduchu. Český diplomat František Černý se na mě podíval. Narodil se v roce 1931 v Praze, býval českým velvyslancem v Berlíně, stavěl mosty mezi zeměmi, národy, lidmi. Stál tam a v ruce svíral čerstvě utržené jablko. Připadalo mi, jako by za ním neviditelně stály miliony Čechů, Němců, obyvatel Sárska.

Máme taková sárská rčení. Když nám někdo připadá fajn, většinou o něm bez přemýšlení řekneme „Dat is awwer en kloore Kerl", „To je ale jasný chlapík." Existují okamžiky, kdy se klišé zhmotňují. František Černý byl právě takový „jasný chlapík". V tom okamžiku se všechny cesty jeho života zkondenzovaly do jedné věty.

Hovořili jsme v Praze o rodácích ze Sárska. Nejprve o Erichu Honeckerovi, potom o Ottmaru Schreinerovi. Nakonec o Oskaru Lafontainovi, který si vzal Sahru Wagenknechtovou na merzigské radnici, coby kamenem dohodil od rodného domu Gustava Reglera. František Černý pozvedl obočí – v Merzigu že je pamětní kámen Gustava Reglera? Pozoruhodné.

Přerušili jsme rozhovor v domě a šli na zahradu. Česko, Západ, Sársko, poválečné uspořádání. Byla to diskuse, která získala nový význam. Ruka Františka Černého stále ještě svírala jablko. Ctižádost nehrála roli. Snažili jsme se vzájemně si porozumět.

Dnes nešlo o velkou válku. Dnes šlo o staré dobré smíření. Působilo to snadně, jinak se to ani nedá říct. Když jsme hovořili, všechno z nás spadlo – kromě diskuse, která otevřela nové významy.

Doufal jsem, že ta myšlenka napadne i ty, kteří mají každý den šanci na soužití, jako by to byla samozřejmost. Na obou stranách Sáry, na obou stranách Labe.

Když jsme se loučili, stiskli jsme si ruku. Později jsem napsal: „Nezapomeň na tento den." To jablko mi dlouho leželo na balkoně. Občas jsem ho stiskl v dlani.

Překlad Kateřina Sitařová

VZKAZ Z NDR

Lída Rakušanová

nezávislá novinářka a spisovatelka, v letech 1978–1994 redaktorka Rádia Svobodná Evropa v Mnichově

© Josef Rakušan

Milý Františku,

že jsi se stal po listopadu 89 ve svých diplomatických funkcích motorem zpočátku tak zapeklitých česko-německých vztahů, vejde jednou do učebnic. Už proto, že se jen málokdy stane, aby se diplomat dokázal angažovat pro dobrou věc zcela bez ohledu na svou kariéru.

Teprve s velkým zpožděním mi ale došlo, že máš v česko-německých vztazích minimálně ještě jednu zásluhu. Pochopila jsem to v roce 2018, v drážďanské Frauenkirche, když se tam na mě po přednášce k 50. výročí „pražského jara" sesypaly moje ročníky z publika. Těm lidem muselo být tenkrát, před půl stoletím, kolem dvaceti a s pohnutím mi vyprávěli, jak ve druhé polovině šedesátých let hltali německé vysílání Radia Praha. Ve srovnání s tehdejší situací ve východním Německu, sešněrovaném cenzurou, byly prý hlasy z Prahy přímo zjevením. Na jaře 68 se Ulbrichtovi soudruzi báli pražského vysílání natolik, že proti němu zapojili rušičky.

K onomu tolik obávanému vysílání jsi tehdy patřil i Ty. A to evidentně „v první linii", protože Tě režim, když zjistil že Tě nezlomí, poslal jen o rok později, po ani ne jednom liberálním desetiletí, kdy jsi působil v německém vysílání pražského rozhlasu, do vnitřního exilu. Takže jsi na dalších dvacet let vyměnil rádiový mikrofon za katedru jazykovky.

V drážďanské Frauenkirche mi jeden z Tvých tehdejších východoněmeckých posluchačů, který šel po vpádu sovětských tanků do Československa na vojnu, říkal, že za nimi tenkrát přišel politruk, aby podepsali rezoluci odsuzující údajnou kontrarevoluci v Československu. Tvrdil, že to tehdy odmítli. Celá četa. A taky říkal, že mám v Praze tu tehdejší partu z německého vysílání moc pozdravovat. Často prý na ně myslel.

Takže to teď, Františku, vyřizuju aspoň Tobě. A víš, co mě přitom ještě napadlo? Že na rozdíl od slov uznání a díků na adresu těch několika málo statečných osobností, které proti okupaci Československa tehdy v Moskvě protestovaly a ve Varšavě proti ní Ryszard Siwiec dokonce obětoval život, jsme těm východoněmeckým dodnes ani nepoděkovali. Přitom jich musela být spousta. Když se po roce 89 otevřely archivy východoněmecké tajné policie, vyšlo najevo, že kvůli projevům odporu proti invazi vojsk Varšavského paktu do Československa bylo v NDR zadrženo po srpnu 1968 celkem 1292 osob.

A minimálně dvě z nich byly tenkrát potrestány exemplárně. Konkrétně písničkářka Bettina Wegnerová, kterou odsoudili na rok a sedm měsíců za to, že psala letáky na podporu Dubčeka. A taky Florian Havemann, který dostal za organizaci chystané demonstrace tříleté vězení a první tři měsíce si odpykal v samovazbě. Oběma byl sice trest později změněn na podmínku, ale podobně jako mnohé další je vyhodili ze školy a podrobili perzekucím. S jejich uznáním máme každopádně zpoždění už přes půl století.

Ach jo, milý Františku, obdělávat úhor česko-německých vztahů je fakt fuška. Nikdy to nekončí…

Tvoje

Lída Rakušanová

GRUSS AUS DER DDR

Lída Rakušanová

freie Journalistin und Schriftstellerin, 1978–1994 Redakteurin bei Radio Freies Europa in München

© Josef Rakušan

Lieber František,

dass du damals nach dem November 1989 in deinen diplomatischen Funktionen Motor des Beginns der höllisch komplizierten deutsch-tschechischen Beziehungen wurdest, wird einmal in den Geschichtslehrbüchern stehen. Und das schon allein deshalb, weil es nicht so oft vorkommt, dass sich ein Diplomat für eine gute Sache engagiert, ohne dabei Rücksicht auf seine eigene Karriere zu nehmen. Mit Sicherheit war ich damals, in jenen neunziger Jahren, nicht die Einzige, die dir alle Daumen gedrückt hat.

Erst viel später wurde mir dann bewusst, dass dir im Rahmen der deutsch-tschechischen Beziehungen mindestens noch ein großes Verdienst zukommt. Verstanden habe ich das erst 2018, als ich nach meinem Vortrag zum 50. Jahrestag des Prager Frühlings, den ich in der Dresdner Frauenkirche gehalten habe, von Leuten aus dem Publikum, die etwa in meinem Alter waren, umringt wurde. Diese Menschen waren damals, d. h. vor einem halben Jahrhundert, so um die zwanzig. Bewegt erzählten sie mir davon, wie sie in der zweiten Hälfte der sechziger Jahre die deutsche Sendung von Radio Prag verfolgt haben. Im Vergleich zur damaligen Situation in der DDR, in der strenge Zensur herrschte, waren die Stimmen aus Prag für die Menschen damals wie eine Verheißung. Sie brachten einen Hauch von Freiheit mit sich und weckten die Hoffnung, dass auch bei ihnen, in der DDR, eine bessere Welt möglich ist. Im Frühjahr 1968 war die Angst von Ulbrichts Genossen vor der Sendung aus Prag dann so groß geworden, dass sie das Sendesignal stören ließen.

Zu dieser so gefürchteten Sendung hast damals auch du dazugehört, und du warst offensichtlich „in der vordersten Reihe"! Denn du wurdest vom damaligen Regime, nachdem es festgestellt hatte, dass du nicht zu brechen bist, nur ein Jahr später – nach einem knappen Jahrzehnt der Liberalität, während dessen du in der deutschen Sendung des Prager Rundfunks tätig warst – sozusagen landesintern ins Exil geschickt und musstest für die nächsten zwanzig Jahre deinen Platz am Rundfunkmikrofon gegen einen Platz in einer Sprachschule eintauschen.

In der Frauenkirche in Dresden hat mir einer von deinen damaligen Hörern aus der DDR erzählt, dass er nach der Invasion der sowjetischen Panzer in die Tschechoslowakei seinen Militärdienst angetreten hat und dass damals der Politoffizier zu ihnen gekommen sei und sie aufgefordert habe, eine Resolution zu unterschreiben, in der die angebliche Konterrevolution in der Tschechoslowakei verurteilt wurde. Er sagte mir, dass sie alle, d. h. die ganze Truppe, das abgelehnt hätten. Und er trug mir auch auf, die ganze Mannschaft von der deutschen Sendung in Prag herzlich zu grüßen und ihnen auszurichten, dass er oft an sie denke.

Also richte ich dir diese Grüße wenigsten jetzt aus, František. Und weißt du, was mir dabei noch eingefallen ist? Nämlich dass wir im Unterschied zu den einigen wenigen mutigen Persönlichkeiten, die damals in Moskau gegen die Okkupation

der Tschechoslowakei protestiert haben, und Ryszard Siwiec, der damals in Warschau sogar sein Leben geopfert hat, den Menschen in der DDR, die dagegen protestiert haben, nie gedankt und ihnen Anerkennung gezollt haben. Dabei müssen es relativ viele gewesen sein. Denn als nach 1989 die Archive der Stasi geöffnet wurden, kam heraus, dass wegen Widerstands gegen die Invasion der Armeen des Warschauer Vertrages in die Tschechoslowakei damals im August 1968 in der DDR 1 292 Personen verhaftet worden waren.

Und mindestens zwei von ihnen sind damals exemplarisch bestraft worden. Konkret die Liedermacherin Bettina Wegner, die zu einem Jahr und sieben Monaten verurteilt wurde, weil sie Flugblätter zur Unterstützung von Dubček geschrieben hatte, und auch Florian Havemann, der wegen Organisation einer geplanten Demonstration zu drei Jahren Gefängnis verurteilt wurde und die ersten drei Monate der Strafe in Einzelhaft gesessen hat. Beiden ist die Freiheitsstrafe dann zwar bedingt erlassen worden, aber ähnlich wie viele andere mussten sie die Schule verlassen und waren Verfolgung ausgesetzt. Mit dem Dank und der Anerkennung für diese Menschen kommen wir jedenfalls schon jetzt mehr als ein halbes Jahrhundert zu spät.

Ach ja, lieber František, das Feld der deutsch-tschechischen Beziehungen zu beackern, ist ein hartes Stück Arbeit! Und es hat kein Ende …

Deine

Lída Rakušanová

Übersetzung von Carla Bezděková

4

PŘED ROKEM 1989 A PO SAMETOVÉ REVOLUCI
VOR 1989 UND NACH DER SAMTENEN REVOLUTION

MŮJ TÁTA ALIAS NEŠKODNÝ ŠARMÉR ANEB „DAS IST MEINE TOCHTER“

Kateřina Černá

dcera Františka Černého, filmová producentka, podílela se např. na filmech Fair Play, King Skate a dlouhodobě spolupracuje na filmech Heleny Třeštíkové

© Archiv autorky

Na své rané dětství před rokem 68 si moc nepamatuji, nevím, co jsou opravdu mé vzpomínky a co jsou vzpomínky založené na vyprávění. Vnímám to jako dobu, kdy máma s tátou hodně pracovali, mě dávali tetě Bédě na hlídání, táta jezdil často do Německa, zřejmě západního, a vozil mi hezké kapitalistické dárky. Pak byl najednou šlus. Rodiče byli hodně doma, nálada byla nedobrá, žádné dárky mi nikdo dlouho nevozil, a tak nějak jsem tušila a cítila, že naše rodina nemá prachy.

Již v této době dětství jsem se stala nechtěně součástí tátova celoživotního programu týkajícího se česko-německých vztahů.

Každé léto mě rodiče, zřejmě s vidinou života bez dítěte a s představou bujarých večírků, posílali k dědovi do Sudet, kde pobýval s paní Schöppovou v jejich tzv. letním bytě. Z duše jsem to nenáviděla. Děda s bábrlinkou, jak jsem jí říkala, mluvili německy a já nerozuměla ani slovo. Každé ráno mě polévali studenou vodou a lámanou češtinou mi vysvětlovali, že „ve zdravém těle, zdravý duch, cholka…“. Myslím, že tímto byly mé česko-německé vztahy od útlého dětství lehce narušeny a začaly se zlepšovat až návštěvami Anny Grassové (bývalé ženy Güntera Grasse), se kterou se táta během celého „totáče“ velmi přátelil a která mi vozila po své dceři západní oblečení, v němž se pak na diskotékách líp balili kluci.

V tomto období si vzpomínám na tátu jako na člověka, který stále kouřil, seděl za psacím strojem, četl, poslouchal německý rozhlas a Hlas Ameriky, nikdy nespal, a kterého milovali všechny moje spolužačky. Vzpomínám, že nějakou dobu byl bez práce a že pro mě bylo velké utrpení vyplňovat ve škole různé dotazníky s kolonkou povolání rodičů. Otec bez práce, matka uklízečka. Zlepšilo se to, až když dostal nabídku učit němčinu v jazykové škole a spousta mých kamarádek se najednou chtěla začít učit německy. Styděla jsem se a záviděla spolužákům, jejichž rodiče měli krásná povolání, chodili do Tuzexu, dostávali bez problému výjezdní doložky a jezdili na krásné dovolené, zatímco my se kodrcali v trabantu k Ostsee.

Cesta byla velké utrpení, jelikož se při ní již začaly projevovat některé tátovy vlastnosti, které jsem v té době neuměla řádně ocenit. Jedna z nich byla jeho zvídavost a určitá empatie, až úchylka pro různé sociální vrstvy. Neustále jsme zastavovali a ptali se na cestu, jelikož jeho další vlastnost byla absolutní absence orientace. Pokaždé jsme zabloudili, což táta sváděl na cedule s nápisem Umleitung (objížďka), které jako naschvál o letních prázdninách pokrývaly celé Sasko a Mittel Deutschland, oblasti, kterými jsme museli projet. Tyto nevinné zastávky, za účelem zjištění, o kolik kilometrů jsme si zase zajeli a kolik nás to bude na benzínu stát, se většinou protáhly na dlouhé rozhovory o smyslu života s různými prodejci, silničáři, východoněmeckými policisty atd.

Další vlastností, která se při těchto každoročních dovolených projevila, byla, kulantně řečeno, láska k věcem starým, olezlým a hlavně nalezeným. Když jsme v kempu konečně našli místo pro náš ubohý stan plný škvorů, šlo se na lup různých krabic, dřevěných beden atd., ze kterých se pak vyráběla kuchyň a „sezení“, abychom si to jaksepatří užili. Opět jsem trpěla a opět to zachra-

ňovaly oblečky od Anny Grassové, ve kterých jsem mohla oslňovat daleko od našeho stanoviště různé Dirky, Uwe a Klause, které jsem ale nikdy k našemu „ležení“ nepřivedla.

Německy jsem malinko uměla, jelikož jsme s bráchou museli navštěvovat jazykovou školu a studovat tento v té době pro mě velmi nehezký jazyk. Zase jsem záviděla všem, co byli vedle ve třídě a biflovali krásnou melodickou francouzštinu. Máma s námi nejezdila, nebylo to nic pro ni. Jezdily s námi ale máminy kamarádky, které tátu obdivovaly, a tak nějak tuším, že i platonicky milovaly, protože „neškodný šarmér“ byl táta již tenkrát, i když pak v pozdějších dobách tuto svoji vlastnost velmi vypiloval a zástup jeho „fanynek“ by byl ještě dnes velmi dlouhý.

© Archiv Kateřina Černá

S dcerou v Berlíně, 70. léta | Mit seiner Tochter in Berlin, 70er Jahre

Vzpomínkám, spadajícím do období mé školní docházky a dospívání, kraluje skutečnost, že můj táta mi nikdy nic nezakazoval, nikdy mě nebil, nekladl na mě žádné nároky, týkající se třeba známek ve škole atd. Myslím, že často ani nevěděl, do jaké chodím třídy, ale vždy mě ve všem, co jsem dělala, podporoval a rád si o mém životě se mnou povídal. Tuto určitou absenci rodičovských ambic jsem ocenila především v pubertě, kdy zase začali všichni záviděť mně, jelikož jsem v podstatě všechno směla. Rodiče odjížděli skoro každý víkend na chalupu a náš byt naproti Mánesu se tak mohl proměnit v mejdanové doupě, díky čemuž jsem se stala ve společnosti velmi oblíbenou.

Zálibu ve večírcích do ranních hodin jsem, myslím, po tátovi trochu zdědila. V době mé puberty jsme to měli tak nějak s rodiči rozdělené. Víkendy byly moje a přes týden snad nebyl den, aby doma nebyla nějaká návštěva. Chodila jsem ze školy až k večeru, a vždy mi chvíli trvalo, než jsem v cigaretovém dýmu rozeznala složení společnosti, která se v tu chvíli u nás v obýváku nacházela. Mluvilo se o nějaké chartě, o jakémsi Havlovi, poprvé jsem zjistila, že i lidé z „naší společnosti“ mohou být zavíráni do vězení, což jsem do té doby přisuzovala pouze jako výsadu osobám tetovaným, svalnatým a často bezzubým. Hodně se kouřilo a popíjelo. Vždycky jsem se na tyto večery těšila, protože to znamenalo, že si k nim mohu sednout, poslouchat hovory a nemusím se učit. Vzpomínám na to dodnes a myslím, že mi tyto hovory daly do života více než komunistické školství.

V tomto čase dospívání jsem už byla trochu schopná vidět věci jinak, přestala jsem záviděť spolužákům bony a výjezdní doložky a začala jsem být pyšná. Normalizace v Československu jela v plném proudu a já si začala tvořit určitý „světonázor“. Byla jsem pyšná na tátu s mámou, že se nikdy neohnuli, že si nikdy nepořídili červenou legitimaci, abychom ten život měli jednodušší, že si i za cenu ústrků a jistě velkých těžkostí, které jsem v té době úplně nechápala, udrželi svou hrdost a mohli se každé ráno s čistým svědomím na sebe kouknout do zrcadla. A tento pocit mám dodnes. V tzv. Husákově době byl nepřítel jeden a bylo jistě těžké s ním nekolaborovat, ale celkem jednoduché se orientovat; v době tzv. porevoluční začalo být „nepřátel“ více, a tím pádem bylo a je určité zorientování někdy těžké. Myslím, že moji rodiče tuto orientaci zvládli stejně jako za „totáče“ na jedničku, a právě proto si velice vážím, že jak táta, tak i máma dokázali vždy stát na té správné straně, kde vítězí slušnost, empatie, skromnost a pokora a kdy je někdy těžké stále

věřit, že pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí.

Tím se dostávám do dalšího období tátova, a tím pádem i mého života, kdy se začal jeho šarm rozvíjet v kruzích diplomaticko-politických a já začala být ve vyšší společnosti představována slovy „das ist meine Tochter".

© Archiv Kateřina Černá

Kateřina Černá s Jiřím Dienstbierem | Kateřina Černá mit Jiří Dienstbier

Žila jsem v té době v emigraci v Kolíně nad Rýnem, kde díky tátově přímluvě nade mnou držel ochrannou ruku tátův velký přítel Bedřich Utitz a jeho žena Irena. Jednou jsme tak seděli na jejich terásce nad Rýnem a zavolal Jirka Dienstbier s tím, že se chce poradit, koho by tak mohl poslat do Německa jako velvyslance. Bedřich se na mě podíval a bez váhaní řekl… No přece Frantu Černýho. A bylo hotovo, hned se volalo tátovi, který začal brblat, že je to nesmysl, že nemá rád Bonn, a že lepší by byl Jiří Gruša, který v Bonnu žije a jistě bude poctěn touto nabídkou. Ani nevím, jak dále jednání probíhala, každopádně za nějakou dobu odjížděl táta jako vyslanec ne do Bonnu, kde nastoupil právě Gruša, ale do Berlína a v jeho šedesáti letech mu začal zcela nový život. Nebudu hodnotit jeho diplomatické schopnosti a jednotlivé úspěchy, to náleží jiným, ale jako Tochter, která s ním často vyrážela a stále vyráží do společnosti, mohu sledovat jeho oblíbenost, někdy až nepřiměřený obdiv, a hlavně velkou úctu. Proto se domnívám, že i tuto etapu svého života zvládl na jedničku a pány Utitze a Dienstbiera jistě nezklamal.

Díky své schopnosti komunikace, zvídavosti a zájmu o „obyčejné lidi" se jistě výrazně zasloužil o narovnání česko-německých vztahů, což je vlastně jeho celoživotní téma. Podařilo se mu uskutečnit mnoho významných kulturních a společenských projektů, a díky svému šarmu, empatii a smyslu pro spravedlnost dosáhnout na poli vztahů jak diplomatických, tak česko-německých mnoha úspěchů. Toto diplomatické období vneslo do života naší rodiny trochu jiný rozměr. Najednou jsme se ocitli ve „vysoké společnosti", kde se jezdí mercedesy, jí vybrané jídlo a nosí oblečení Chanel. Ale i zde táta nezklamal a na významných společenských akcích zastínil svým šarmem v saku z Tchiba mnoho významných osobností v ručně šitých oblecích. Vzpomínám si, jak jednou přijížděl z Berlína na chalupu a zastavil se na malý pokec v takové místní romské osadě, kde se těšil veliké oblibě, jelikož jim kdysi dělal ve svém milovaném trabantu řidiče na svatbách. Mnoho lidí tomu nerozumělo, někteří se i pohoršovali, ale snobismus, pýcha a povyšování se nad ostatní byly tátovi vždycky cizí. Uměl, a stále umí, diskutovat se stejným zájmem s německým prezidentem jako s paní v prádelně.

Na začátku nového milénia se jeho šarmení přesunulo opět do Prahy, kde díky své energii a aktivitě zaujal čestné místo jako jeden z největších pražských večírkářů. Podílel se na založení Pražského literárního domu autorů německého jazyka a v době před covidovou pandemií by člověk našel v jeho diáři velmi málo volných večerů. I přes svůj vysoký věk je stále plný zájmu o druhé a o světové i tuzemské dění. Dodnes je jedním z mých hlavních arbitrů při utváření názoru na politickou situaci u nás i ve světě. Jeho zvědavost neutrpěla věkem skoro žádný šrám, což je pro členy rodiny někdy velmi obtížné. Nikdy nezapomenu, kdy naše Julča, již unavená z věčných tátových otázek typu: „Ty jsi byla ve škole??? A co jsi tam dělala???", přišla z návštěvy u kamarádky Anči, vnučky Věry Chytilové, se slovy: „Mami, víš, že na světě existuje člověk, který se ptá snad ještě víc než děda??? Babička Anči!"

Možná zvídavost spojená s určitou empatií a tolerancí je jednou z vlastností, kterou na tátovi obdivuji nejvíc. Toto určité kouzlo, kdy umí spojit lidi, kteří by spolu asi jinak nebyli schopni mluvit.

MEIN VATER ALS HARMLOSER CHARMEUR ODER „DAS IST MEINE TOCHTER"

Kateřina Černá

Tochter von František Černý, Filmproduzentin, Mitarbeit u. a. an den Filmen „Fair Play", „King Skate" und langjährige Zusammenarbeit mit der Regisseurin Helena Třeštíková

© Archiv der Autorin

An meine frühe Kindheit vor 1968 erinnere ich mich kaum. Ich bin mir nicht sicher, ob es wirklich meine Erinnerungen sind oder ob diese mit Erzählungen verschwommen sind. Ich erinnere mich an diese Zeit so, dass meine Mutter und mein Vater damals sehr viel gearbeitet haben und ich oft bei Tante Béďa war, die auf mich aufgepasst hat. Mein Vater fuhr oft nach Deutschland, wahrscheinlich nach Westdeutschland, denn er brachte mir immer schöne kapitalistische Geschenke mit. Damit war aber auf einmal Schluss. Meine Eltern waren viel zu Hause, die Stimmung war schlecht und lange brachte mir niemand mehr Geschenke mit. Irgendwie ahnte und fühlte ich, dass unsere Familie keine Kohle hat.

Bereits zu dieser Zeit meiner Kindheit war ich ungewollt in die Lebensaufgabe meines Vaters eingebunden: die deutsch-tschechischen Beziehungen.

Jeden Sommer schickten mich meine Eltern, wahrscheinlich mit der Vision von einem Leben ohne Kind und der Vorstellung von wilden Partys, zu meinem Opa ins Sudetenland, der dort mit Frau Schöppová in ihrer sogenannten Sommerresidenz weilte. Ich habe es von ganzem Herzen gehasst. Mein Opa und Bábrlinka, so nannte ich sie, sprachen miteinander Deutsch und ich verstand kein Wort. Jeden Morgen begossen sie mich mit kaltem Wasser und mit gebrochenem Tschechisch erklärten sie mir: „In einem gesunden Körper steckt ein gesunder Geist, Fräulein ..."

Ich denke, dass damit meine deutsch-tschechischen Beziehungen seit meinem frühen Kindesalter bereits leicht gestört waren, was sich erst langsam mit den Besuchen von Anna Grass (der Ex-Frau von Günter Grass) änderte, mit der mein Vater bereits die ganze Zeit vor der Wende sehr gut befreundet war und die mir alte Kleidung von ihrer Tochter aus dem Westen mitbrachte, mit der ich dann in den Discos viel besser die Jungs beeindrucken konnte.

Wenn ich an diese Zeit zurückdenke, dann sehe ich meinen Vater vor mir als Menschen, der ununterbrochen rauchte, an seiner Schreibmaschine saß, las, deutsches Radio und Voice of America hörte, nie schlief und den alle meine Mitschülerinnen liebten. Ich erinnere mich daran, dass er einige Zeit arbeitslos war und dass ich besonders darunter litt, dass ich in der Schule andauernd Fragebögen ausfüllen musste, wo ich in einer Spalte den Beruf meiner Eltern angeben sollte. Vater: arbeitslos. Mutter: Putzfrau. Das wurde erst besser, als er das Angebot bekam, in der Sprachschule Deutsch zu unterrichten und auf einmal viele meiner Freundinnen Deutsch lernen wollten. Ich habe mich geschämt und beneidete meine Mitschüler, deren Eltern wunderbare Berufe hatten, in den Tuzex-Geschäften einkauften, ohne Probleme Reisegenehmigungen erhielten und schöne Urlaubsorte besuchten, während wir mit unserem Trabi an die Ostsee tuckerten.

Diese Reisen waren eine große Qual, denn dabei kamen einige Eigenschaften meines Vaters ans Tageslicht, die ich damals noch nicht richtig wertschätzen konnte. Dazu gehörten seine Neugier und eine gewisse Empathie, vielleicht sogar eine Schwäche für unterschiedliche soziale Schichten. Ständig hielten wir

irgendwo an und fragten nach dem Weg, denn zu seinen Eigenschaften gehörte auch, dass er wirklich überhaupt keinen Orientierungssinn hatte. Wir verfuhren uns jedes Mal, wofür mein Vater die Umleitungsschilder verantwortlich machte, mit denen scheinbar mit Absicht in den Sommerferien ganz Sachsen und Mitteldeutschland übersät waren, genau die Gebiete, durch die wir fahren mussten. Diese unschuldigen Zwischenstopps mit dem Ziel, herauszufinden, um wie viele Kilometer wir uns mal wieder verfahren und wie viel Benzin wir wieder dafür verbraucht hatten, wurden meistens durch lange Gespräche über den Sinn des Lebens mit verschiedenen Händlern, Straßenarbeitern, ostdeutschen Polizisten etc. verlängert. Eine weitere Eigenschaft, die alljährlich während unseres Sommerurlaubs wieder zum Vorschein kam, war, diplomatisch ausgedrückt, die Vorliebe für alte, abgenutzte und vor allem gefundene Sachen. Als wir dann auf dem Camping-Platz endlich einen Platz für unser armseliges Zelt voller Ohrwürmer gefunden hatten, ging es auf die Jagd nach verschiedenen Kartons, Holzkisten etc. Daraus wurden dann eine Küche und „Sitzgelegenheiten" gebaut, damit wir es uns auch richtig gemütlich machen konnten. Wieder litt ich darunter, und wieder retteten mich die Kleider von Anna Grass, mit denen ich all die Dirks und Uwes beeindrucken konnte, die ich aber nie zu unserem Zeltplatz mitbrachte. Ich konnte ein wenig Deutsch, denn mein Bruder und ich mussten zur Sprachschule, um diese für mich damals unschöne Sprache zu lernen. Und wieder war ich neidisch auf die, die in der Nachbarklasse eine viel schönere und melodische Sprache büffelten: Französisch. Mama fuhr nie mit uns mit, für sie war das nichts. Aber dafür fuhren ihre Freundinnen mit, die meinen Vater bewunderten, und – wie ich vermute – auch platonisch in ihn verliebt waren, denn schon damals war mein Vater ein „harmloser Charmeur", obwohl er dann in späteren Zeiten weiter fleißig an dieser Eigenschaft feilte. Die Schar seiner „Bewunderinnen" wäre wohl auch heute noch ziemlich groß.

Die Erinnerungen, die meine Schulzeit und vor allem mein Erwachsenwerden dominieren, sind vor allem dadurch geprägt, dass mein Vater mir nie etwas verboten, mich nie geschlagen und mir gegenüber keine großen Ansprüche, z. B. was Schulnoten betrifft, gestellt hat. Ich glaube, dass er oft nicht einmal wusste, in welcher Klasse ich gerade war. Aber er hat mich immer in allem, was ich tat, unterstützt und unterhielt sich gerne mit mir über mein Leben. Vor allem als ich in der Pubertät war, wusste ich diese fehlenden Ambitionen meiner Eltern sehr zu schätzen. Nun wiederum beneideten die anderen mich, denn ich durfte fast alles. Fast jedes Wochenende fuhren meine Eltern ins Wochenendhaus und unsere Wohnung gegenüber dem Mánes-Gebäude verwandelte sich in eine Partyhöhle, weshalb ich schließlich sehr beliebt war. Die Vorliebe für Partys bis zum Morgengrauen habe ich wahrscheinlich ein wenig von meinem Vater geerbt. Als ich in der Pubertät war, gab es mit meinen Eltern eine gewisse Aufteilung: Die Wochenenden gehörten mir, wochentags gab es dafür wohl keinen Tag, an dem mal kein Besuch da war. Ich kam immer erst gegen Abend aus der Schule nach Hause, und es dauerte jedes Mal einen Moment, bis ich in der Rauchwolke erkannte, wer gerade in unserem Wohnzimmer zu Besuch war. Man sprach von irgendeiner Charta, einem Havel.

Zum ersten Mal stellte ich fest, dass auch Menschen aus „unserer Gesellschaft" in Gefängnisse eingesperrt werden konnten. Bis dahin dachte ich, dass nur Menschen mit Tätowierungen, vielen Muskeln und ohne Zähne im Gefängnis landen.

Es wurde viel geraucht und getrunken. Ich freute mich immer auf diese Abende, denn das bedeutete, dass ich mich dazusetzen und den Gesprächen folgen konnte und nicht für die Schule lernen musste. Bis heute kann ich mich daran erinnern, und ich denke, dass mir diese Gespräche viel mehr fürs Leben gebracht haben als das kommunistische Schulwesen. In dieser Zeit des Erwachsenwerdens hatte ich schon die Fähigkeit, die Dinge etwas anders zu sehen. Ich hörte auf, meine Mitschüler darum zu beneiden, dass sie Forumschecks oder Reisegenehmigungen bekamen, und ich begann, auch ein wenig stolz auf mich zu sein. Die „Normalisierung" der Tschechoslowakei war damals in vollem Gange und auch ich schuf mir damals ein gewisses „Weltbild". Ich war stolz auf meinen Vater und meine Mutter, dass sie sich nie verbiegen ließen, dass sie sich nie ein kommunistisches Parteibuch besorgten, nur damit unser Leben einfacher wäre, dass sie auch trotz vieler Demütigungen und sicherlich vieler

Schwierigkeiten, die ich damals gar nicht ausreichend verstand, ihren Stolz behielten und jeden Morgen mit reinem Gewissen in den Spiegel schauen konnten. Dieses Gefühl habe ich bis heute. In der sogenannten „Husák-Ära" gab es nur einen Feind, und es war sicherlich schwer, nicht mit ihm zu kollaborieren, aber es war recht einfach, sich zu orientieren. In der Zeit „nach der Revolution" gab es auf einmal mehrere „Feinde", weshalb einigen die Orientierung schwerer fiel und fällt. Ich denke, dass es meinen Eltern gelungen ist, sich auch in dieser Zeit genauso vorbildlich wie unter der Diktatur zu orientieren, und deshalb weiß ich es sehr zu schätzen, dass es sowohl meinem Vater als auch meiner Mutter gelungen ist, immer auf der richtigen Seite zu stehen – auf der Seite von Anstand, Empathie, Bescheidenheit und Demut, auf der es manchmal schwer ist, immer daran zu glauben, dass Wahrheit und Liebe über Lüge und Hass siegen werden.

Und da komme ich schon zum nächsten Lebensabschnitt meines Vaters und damit auch zu einer weiteren Etappe in meinem Leben, als sich sein Charme in diplomatisch-politischen Kreisen entfaltete und ich in der höheren Gesellschaft mit den Worten „Das ist meine Tochter" vorgestellt wurde.

Zu diesem Zeitpunkt lebte ich in der Emigration in Köln, wo, dank der Fürsprache meines Vaters, sein sehr guter Freund Bedřich Utitz und seine Frau Irena ihre schützende Hand über mich hielten. Einmal saßen wir so auf ihrer Terrasse am Rhein, da rief Jirka Dienstbier an, er brauche einen Tipp, wen er als Botschafter nach Deutschland schicken könnte. Bedřich schaute mich an und sagte ohne zu zögern: „Na, den Franta Černý!" Die Sache war klar, mein Vater wurde angerufen, er brummte, dass dies doch Unsinn sei, er möge Bonn nicht, da wäre doch Jiří Grůša viel geeigneter, der in Bonn lebe und den so ein Angebot bestimmt freuen würde. Man muss sich bewusst machen, dass dies im Jahr 1991 passierte und damals die sogenannten „wilden Neunziger" begannen. Ich weiß gar nicht, wie die Verhandlungen dann weitergeführt wurden, auf jeden Fall fuhr mein Vater einige Zeit später als Gesandter nach Berlin und begann mit sechzig Jahren ein völlig neues Leben. Seine diplomatischen Fähigkeiten und einzelnen Erfolge werde ich hier nicht bewerten, das überlasse ich anderen, aber als seine Tochter, die öfter mit ihm unterwegs war und auch heute noch mit ihm in der Gesellschaft präsent ist, sehe ich, wie beliebt er ist, wie sehr er, manchmal auch unangemessen, bewundert wird und welch große Ehre ihm erwiesen wird. Deshalb denke ich, dass er auch diesen Lebensabschnitt erstklassig gemeistert und die Herren Utitz und Dienstbier sicherlich nicht enttäuscht hat. Dank seiner kommunikativen Fähigkeiten, seiner Neugier und seinem Interesse für „die einfachen Menschen" hat er sich sicherlich stark um die Verbesserung der deutsch-tschechischen Beziehungen verdient gemacht, die ja eigentlich auch seine Lebensaufgabe ist. Es gelang ihm, viele bedeutende kulturelle und gesellschaftliche Projekte umzusetzen, und dank seinem Charme, seiner Empathie und seinem Gefühl für Gerechtigkeit erreichte er auf dem Feld der diplomatischen und auch der deutsch-tschechischen Beziehungen viele Erfolge. Diese diplomatische Etappe hatte auch Einfluss auf unser Familienleben. Auf einmal befanden wir uns „in der höheren Gesellschaft", in der alle Mercedes fahren, exquisites Essen genießen und Kleider von Chanel tragen. Aber auch hier enttäuschte mein Vater nicht und stellte auf wichtigen gesellschaftlichen Veranstaltungen mit seinem Charme und seinem Anzug von Tchibo bedeutende Gäste in maßgeschneiderten Anzügen in den Schatten.

Ich erinnere mich daran, wie er einmal aus Berlin direkt zu seinem Wochenendhaus fuhr und für ein Schwätzchen an einer kleinen Roma-Siedlung Halt machte, in der er sehr beliebt war, weil er für die Menschen dort in seinem geliebten Trabant damals bei Hochzeiten den Fahrer gegeben hatte. Viele Menschen konnten das nicht verstehen, waren sogar schockiert, aber Snobismus, Stolz und Selbsterhöhung über andere waren meinem Vater immer fremd. Er konnte, und das kann er immer noch, mit genauso großem Interesse mit dem Bundespräsidenten diskutieren wie mit einer Frau in der Wäscherei.

Am Anfang des neuen Millenniums kehrte er mit seinem Charme zurück nach Prag, wo er dank seiner Energie und Aktivität als einer der größten Prager Partylöwen einen Ehrenplatz einnahm. Er beteiligte sich an der Gründung des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren, und in der Zeit vor der Corona-Pandemie war es schwer, einen freien Abend in seinem Terminkalender zu finden. Trotz seines fortgeschrittenen Alters

interessiert er sich immer noch sehr für andere und auch für das Geschehen hierzulande und in der Welt. Bis heute ist er einer meiner wichtigsten Vermittler bei der Meinungsbildung im Hinblick auf die politische Situation in der Heimat und weltweit. Auch das Alter konnte seiner Neugier kaum etwas anhaben, was für die Familienmitglieder manchmal ziemlich schwierig ist. Nie werde ich die Situation vergessen, in der unsere Julča, bereits müde von den endlosen Fragen meines Vaters á la „Du warst in der Schule???“ „Und was hast du da gemacht???“, von einem Besuch bei ihrer Freundin Anča, der Enkelin von Věra Chytilová, mit den Worten nach Hause kam: „Mama, weißt du, dass es auf der Welt einen Menschen gibt, der wahrscheinlich noch mehr fragt als Opa??? Die Oma von Anča!“

Wahrscheinlich ist die mit einer gewissen Empathie und Toleranz verbundene Neugier eine der Eigenschaften, die ich an meinem Vater am meisten bewundere. Dieser gewisse Zauber, mit dem es ihm gelingt, Menschen miteinander zu verbinden, die ansonsten gar nicht fähig wären, miteinander zu sprechen.

Übersetzung von Bianca Lipanská

UND WAS SAGT FRANTIČEK?

Günter Grass

Schriftsteller, Bildhauer und Grafiker, gehörte zur Künstlergruppe 47, vielfach gekrönter Preisträger u. a. mit dem Literaturnobelpreis (1999)

AUS DEM TAGEBUCH EINER SCHNECKE

Der folgende Auszug wird mit der freundlichen Genehmigung des Steidl-Verlags und der Erben publiziert (Erstausgabe 1972, hier verwendete Ausgabe dtv 2006).

*

„Und was meinste mit Schnecke?"
„Die Schnecke, das ist der Fortschritt."
„Und was issen Fortschritt?"
„Bißchen schneller sein als die Schnecke …"

*

Kapitel 15 (Auszug)

Als Anna mit unserem Peugeot mich und Bruno bei Zinnwald im Erzgebirge über die Grenze ins Böhmische fuhr, sahen wir, daß die weißen, mit eiliger Quaste gesetzten Notzeichen – „Svoboda!" – „Dubcek!" – an Bretterzäunen und Fabrikwänden, über Torbögen und auf brüchigen Fassaden schon grau und verwaschen, von der Zeit (zehn lumpige Monate) angegriffen waren; also ist es die Zeit, die den Terror gewöhnlich werden läßt: gegen die Zeit schreiben.

Der bekannte Trick. Schon vor der Tat berechnen Verbrecher, wann ihre Tat verjährt, von den Taten anderer Verbrecher überbaut und nur noch am Rande Geschichtsstoff sein wird. Ob sie eitel gespreizt oder mickrig in ihrer Schläue handelten, ob sie sich nach gigantischem Maß streckten oder dem Schicksal ihr Leitmotiv pfiffen, ob Täter Stalin oder Hitler hießen (ob Ulbricht seinen Stalin überlebte, Kiesinger seinen Hitler verdrängte), die Zeit, die vergehende Zeit vergeht zugunsten der Täter; den Opfern vergeht die Zeit nicht.

*

Bald wird man (später auch euch, Kinder) die Okkupation der Tschechoslowakei als ein tragisches, aber (leider) aus Sicherheitsgründen notwendiges Ereignis erklären. Was die amerikanische Regierung (in Vietnam) „Befriedung" nennt, heißt bei der sowjetischen „Normalisierung". (Umschriebene Verbrechen, die ihre Umschreiber gefunden haben.)

Ich datiere (für euch) zurück: Im März 1921, dreieinhalb Jahre nach der Oktoberrevolution, haben Lenin und Trotzki den Aufstand der Kronstädter und Petrograder Matrosen und Arbeiter, die keine Parteidiktatur, sondern den demokratischen Kommunismus wollten, zusammenschießen lassen.

Siebenundvierzig Jahre später, als die tschechoslowakischen Kommunisten endlich und vorsichtig zu beweisen begannen, daß ein „menschlicher Sozialismus" möglich ist, hat Leonid Breschnew am 21. August 1968 militärische Einheiten aus fünf kommunistischen Ländern, darunter – nie zu vergessen – deutsche Soldaten in preußisch zugeschnittenen Uniformen, über die Grenzen in Marsch gesetzt.

Bis zur Berounka, einem Nebenfluß der Moldau, mußten wir uns durchfragen. – Mit den Einfällen schwacher und unterm Terror listig gewordener Leute haben sich die Tschechen und Slowaken gegen die dumme, immer eindeutige Gewalt zu wehren versucht. (Vertauschte Wegweiser, verschwundene Straßenschilder.) Zwar wurde die Dummheit kenntlich gemacht, aber sie ließ

sich nicht aufhalten. Jetzt lebt sie von verstreichender Zeit. – Ein Schriftsteller, Kinder, ist jemand, der gegen die verstreichende Zeit schreibt.

*

Als Anna, Bruno und ich in Nouzov, das mitten im Wald liegt, nach Umwegen ankamen, waren unsere Freunde schon da … Jetzt begrüßen wir uns lange und immer wieder. Wir versuchen zu lachen, und es gelingt. Wir essen Semmelknödel und trinken böhmisches Bier. (Ich habe meine Schreibmaschine dabei und die Melencolia als Kunstpostkarte.) Der Gasthof, in dem wir wohnen, ist ein ehemaliges Forsthaus. Wir laufen in den Wald, zerstreuen uns, treffen uns wieder und sparen Worte aus. Auf Laubschichten, auf Nadelgrund. Im Wald rufen. Jeder für sich sein. Lichtungen scheuen. Plötzlich Pilze sehen. (Hier gibt es Köhler, die außer der Zeit leben.) Für Bruno eine kühle Kröte aus dem Farnkraut heben. Oder staunen, wie groß und unbeirrbar Ameisenberge sein können. (Nirgendwo Zweifels rotbraune Laubschnecken.)

Am Nachmittag sprechen wir über anderes. Pausen, damit niemand verletzt wird. Wie gut, daß (versteckt) Ironie überdauerte und nun vorrätig ist. Im Halbschatten, zwischen den Kindern Štěpán und Tomáš, kniehoch in einer Wiese: Anna zum Einprägen.

*

Bald – jetzt gleich – fahren wir. Unsere Freunde stehen locker verteilt. Wir sehen uns auf Vorrat an. Kleinworte zum Mitnehmen. Ratschläge für Autofahrer; denn über Nacht, während Musik alles verdeckte, sind unserem Peugeot zwei Seitenspiegel, ein Scheinwerfer, ein Rücklicht und nur der rechte Scheibenwischer gestohlen worden. Wir lachen zu laut, halten uns an die Kinder und sagen: „Bis bald wieder mal." Noch was? Anna sucht, als habe sie was vergessen. Silbenverlust und ähnliche Rückstände. Wir reden jetzt nicht mehr über verstrichene Zeit. (Da alle schon ihren Part haben, bleibt mir die Mutmacherrolle.) Ich sage: „Vielleicht klappt es bei uns. Vielleicht gewinnen wir knapp. Dann wird der Druck vielleicht nachlassen. Ich meine …" Jetzt fahren wir mit zu wenig Rückspiegeln.

© Archiv Tomáš Kafka

Familie Kafka (Vladimír, Olga, Tomáš, Štěpán) und Familie Grass (Anna, Günter, Bruno, Laura) in Marienbad, 1967 | Kafkovi a Grassovi v Mariánských Lázních, 1967

Sie werden keine Ruhe bekommen. Die Macht wird sie nur notdürftig decken. Ihre Ängste werden sich spalten. Überall wird es krümeln und Fransen ziehen. Nie werden sie sicher sein. Schon sind sie lächerlich in ihrer Anstrengung, bieder zu wirken.

*

Man sieht der Gegend nicht an, wieviel Angst ich hatte. Überhaupt sieht man Gegenden wenig an. Auf einem Rastplatz kaufen wir einer Frau mit Kopftuch, die meine Großtante sein könnte, Blaubeeren ab. Bruno schläft gerollt auf dem Rücksitz. Wir fahren und entfernen uns.

Ich kann nicht sagen: Sie hätten schießen sollen, als die fünf Armeen in ihr Land einfielen. (In Israel hörte ich zu, wie junge Juden ihre ermordeten Väter und Großväter, auch die wenigen, die überlebt hatten, unter Anklage stellten: „Sie hätten sich wehren müssen, nicht stumm stillhalten dürfen …") Sobald den Mördern die Tat zu verjähren beginnt, werden die Opfer schuldig gesprochen: Sie hätten Widerstand leisten müssen. – Ideen künden Gewalt an; ihnen zu widerstehen ist möglich. Also muß Widerstand beginnen, bevor Ideen Gewalt bekommen.

Nach der Kontrolle begreifen wir den Aufwand: Beton Sta-

cheldraht Wachtürme Todesstreifen … Diese „Friedensgrenze“ scheut keine Vergleiche.

Wer mag Blaubeeren? Zu Hause erzählen wir von Štěpán und Tomáš. Wir bestellen Grüße und wiederholen uns. Ja, groß ist der Wald, man kann sich verlaufen, und richtige Köhler, die Holzkohle machen mitten im Wald, und Butterpilze und Ameisenberge … (Nein. Nichts bewegt sich. Die Leichenstarre befohlener Ordnung. Sogar die Schnecken verweigern sich.) Ja, es war schön dort. Der Fluß heißt Berounka …

„Und was sagt Frantiček?“

„Und Olga?“

„Und was sagt Vladimir?“

„Ist er noch trauriger, als er ist?“

(Was jetzt kommt, steht zwischen Löchern.) Ihr wißt, Kinder, ein Jahr später – als noch mehr Zeit verstrichen war – begann Vladimir, dem Anna anhing, dem ich befreundet daneben stand, zu sterben; und am 19. Oktober 1970 starb er, neununddreißig Jahre alt. Das hat uns an den Rand gebracht. Weil er, ist Anna, bin ich … – Euch baten wir um Geduld.

© Steidl Verlag, Göttingen 1993 & Günter und Ute Grass Stiftung, Lübeck 2020

© Archiv Helena Černá

Mit Günter Grass im Café des Karlsbrückenmuseums, 2007 | S Günterem Grassem v kavárně Muzea Karlova mostu, 2007

A CO FRANTIŠEK?

Günter Grass

spisovatel, sochař a grafik, působil v umělecké skupině 47,
nositel mnoha ocenění, mj. Nobelovy ceny za literaturu (1999)

Z DENÍKU HLEMÝŽDĚ

Ukázka z knihy Z deníku hlemýždě publikována s laskavým svolením nakladatelství Steidl a dědiců (první vydání 1972, přeloženo z vydání dtv-2006)

*

„A co má podle tebe hlemýžď znamenat?“
„Hlemýžď, to je pokrok.“
„A co je pokrok?“
„Být trochu rychlejší než hlemýžď…“

*

Kapitola 15 (výběr)

Když Anna vezla naším peugeotem mě a Bruna u Cínovce v Krušných horách přes hranice do Čech, viděli jsme, že bílé nouzové signály – „Svoboda!“ – „Dubček!“ – chvatně načmárané štětkou na laťkových plotech a továrních zdech, nad oblouky vrat a na opryskaných fasádách, už byly zešedlé a rozpité, poznamenané časem (mizernými deseti měsíci); takže čas dělá z teroru něco obyčejného: psát proti času.

Známý trik. Zločinci si již před činem spočítají, kdy bude jejich čin promlčen, překryt činy jiných zločinců a promění se v pouze marginální historickou látku. Ať už jednali v ješitné nadutosti nebo ve svém nedomrlém chytrácství, ať se vypínali do gigantických rozměrů nebo pískali osudu svůj leitmotiv, ať se pachatelé jmenovali Stalin nebo Hitler (ať Ulbricht přežil svého Stalina či Kiesinger vytěsnil svého Hitlera) – čas, ubíhající čas ubíhá ve prospěch pachatelů; obětem čas neubíhá.

*

Okupace Československa se bude brzy (později i vám, děti) vykládat jako tragická, ale z bezpečnostních důvodů (bohužel) nutná událost. To, co americká vláda (ve Vietnamu) nazývá „pacifikací“, se u té sovětské jmenuje „normalizace“. (Opisy pro zločiny, které našly své opisovače.)

Vracím se (pro vás) časem zpátky: V březnu 1921, tři a půl roku po Říjnové revoluci, dali Lenin a Trockij rozstřílet povstání kronštadtských a petrohradských námořníků a dělníků, kteří nechtěli diktaturu strany, ale demokratický komunismus.

O sedmačtyřicet let později, když českoslovenští komunisté začali konečně a opatrně dokazovat, že „lidský komunismus“ je možný, zavelel Leonid Brežněv 21. srpna 1968 vojenským jednotkám z pěti komunistických zemí, mezi nimi – na to se nesmí nikdy zapomenout – německým vojákům v uniformách pruského střihu, aby překročily hranice.

Až k Berounce, přítoku Vltavy, jsme se museli neustále doptávat na cestu. – Češi a Slováci se proti tupému, vždy jednoznačnému násilí pokoušeli bránit nápady slabých lidí, které teror naučil lstivosti. (Zaměněné směrovky, zmizelé uliční tabule.) Tupost sice byla obnažena, ale nedala se zadržet. Teď se živí ubíhajícím časem. – Spisovatel je, děti, někdo, kdo píše proti ubíhajícímu času.

Když jsme, Anna, Bruno a já, oklikami dorazili do Nouzova, který leží uprostřed lesů, byli naši přátelé už na místě … Teď se vítáme, dlouho a stále znova. Snažíme se smát, a daří se to. Jíme houskové knedlíky a pijeme české pivo. (Mám s sebou svůj psací stroj a Dürerovu Melancholii jako pohlednici.) Hostinec, v němž

bydlíme, je bývalá hájovna. Vyrazíme do lesa, rozbíháme se na všechny strany, zase se setkáváme a šetříme slovy. Po vrstvách listí, po půdě pokryté jehličím. Voláme v lese. Každý sám pro sebe. Vyhýbáme se mýtinám. Narazíme na houby. (Jsou tu uhlíři, žijící mimo čas.) Pro Bruna vytáhnu z kapradí studenou ropuchu. Nebo žasneme, jak velká a cílevědomě uspořádaná mohou být mraveniště. (Nikde Zweifelovi červenohnědí hlemýždi.)

Odpoledne mluvíme o něčem jiném. Odmlky, aby se nikdo necítil dotčen. Jak dobře, že ironie (vskrytu) přetrvala a teď po ní můžeme sáhnout. V polostínu, mezi dětmi Tomášem a Štěpánem, po kolena v trávě: Anna k zapamatování.

*

Brzy – teď hned – odjedeme. Naši přátelé postávají různě kolem. Chceme se na sebe vynadívat do zásoby. Slůvka jako dárek na cestu. Rady automobilistům; protože v noci, když všechno překrývala muzika, z našeho peugeota ukradli dvě postranní zrcátka, jeden světlomet, jedno zadní světlo a pouze pravý stěrač. Smějeme se příliš hlasitě, držíme se dětí a říkáme: „Tak zase někdy, brzy na viděnou." Ještě něco? Anna hledá, jako by něco zapomněla. Ztracené slabiky a podobné zůstatky. Teď už nemluvíme o uplynulém čase. (Protože všichni už mají svůj part, připadla mi role povzbuzovače.) Řeknu: „Snad to vyjde u nás. Snad těsně vyhrajeme. Pak snad ten tlak poleví. Chci říct…" Teď odjíždíme s neúplným počtem zpětných zrcátek.

Oni nebudou mít klid. Moc je ochrání jen provizorně. Jejich strachy se budou štěpit. Všude se to bude drobit a třepit. Nikdy nebudou mít jistotu. Už teď jsou směšní ve své snaze vypadat počestně.

*

Na té krajině se nepozná, jak velký strach jsem měl. Na krajinách se vůbec málo pozná. Na jednom odpočívadle si koupíme borůvky od ženy v šátku, která by mohla být mou pratetou. Bruno, stočený do klubíčka, spí na zadním sedadle. Jedeme a vzdalujeme se.

Nemohu říkat: Měli střílet, když pět armád vtrhlo do jejich země. (V Izraeli jsem poslouchal, jak mladí Židé obviňovali své zavražděné otce a dědy i ty nemnohé, kteří přežili: „Měli se určitě bránit, ne se mlčky poddat…") Jakmile pro čin vrahů začne nabíhat lhůta promlčení, jsou odsuzovány oběti: Měly se postavit na odpor. – Ideje ohlašují násilí; vzdorovat jim je možné. Odpor tedy musí začít dřív, než ideje dostanou moc.

Po kontrole pochopíme všechna ta opatření: beton ostnatý drát strážní věže zóna smrti … Tato „mírová hranice" se nebojí žádných srovnání.

Kdo chce borůvky? Doma vyprávíme o Štěpánovi a Tomášovi. Vyřizujeme pozdravy a opakujeme se. Ano, ten les je velký, člověk může zabloudit, a opravdoví uhlíři, co uprostřed lesa dělají dřevěné uhlí, a klouzky a velikánská mraveniště ... (Ne. Nic se nehýbá. Posmrtná ztuhlost nařízeného pořádku. Dokonce i hlemýždi se zapírají.) Ano, bylo tam hezky. Řeka se jmenuje Berounka…

„A co říká František?"

„A Olga?"

„A co říká Vladimír?"

„Je ještě smutnější, než je?"

(Co teď přijde, stojí mezi prolukami.) Však víte, děti, o rok později – když uteklo ještě víc času – Vladimír, k němuž Anna Inula, jemuž jsem přátelsky stál nablízku, začal umírat; a 19. října 1970 zemřel, devětatřicetiletý. To nás dohnalo na pokraj. Protože on, Anna je, já jsem… – Vás jsme prosili o trpělivost.

Z němčiny přeložil Jiří Stromšík

CO SI PAMATUJU

Věra Dvořáková

překladatelka z francouzštiny, manželka básníka Ladislava Dvořáka,
autorka pamětí Co si pamatuju (Triáda, 2019), odkud pochází i s laskavým svolením
nakladatelství vybraný úryvek

Naštěstí panovala tradice – už snad od konce padesátých let –, že se několik spřátelených redaktorů dvou velkých nakladatelství, Odeonu a Mladé fronty, sídlících v centru Prahy blízko sebe, scházelo v poledne na společný oběd. Hlavními sloupy toho byli Vláďa Kafka a Zdenka Koutenská za MF a Mirek Žilina za Odeon, ale ten s sebou často přiváděl i některé mladší redaktory nebo překladatele, s nimiž třeba právě spolupracoval. Myslím, že občas přicházeli i Jungwirth se Zábranou nebo Josef Vohryzek, který to ze svého krátkodobého působiště v redakci Čs. spisovatele na Národní třídě také neměl daleko, a samozřejmě i Kafkův kamarád František Černý, který byl do roku 68 redaktorem v rozhlase. Byla to prostě skupina s pevným jádrem, ale částečně i proměnlivá, průběžně se rozšiřující nebo zase smršťující. Chodívali většinou k Piaristům v Panské ulici nebo do některé jiné restaurace v blízkém okolí, například do Obecního domu. (…)

Přidával se k nim, v době, kdy pracoval s „tvářisty" v Nekázance, také Láďa a někdy jsem přijela z dejvického domova i já. Nevím, zdali se tahle „obědová" setkání od začátku konala v nějaký pevně stanovený pravidelný den, ale v polovině osmdesátých let, kdy jsem se z Žilinova popudu stala jejich pravidelnou účastnicí, to byl pátek, a tak to pak vydrželo po všechna další léta až dodnes, kdy nás z celé té často i dost velké společnosti zbývá už jen hrstka. S Mirkem Žilinou jsem se předtím vídala dost často. (…)

Když jsem měla cestu do Odeonu do francouzské redakce, vždycky jsem zaskočila i do jeho proslulého, dobrým lidem vždy otevřeného kumbálku ve stejném patře, který občas působil – a možná i fungoval – jako malá filiálka disentu. Právě tam (…) jsem potkala například Jaroslava Kořána, prvního porevolučního pražského primátora, nebo Havlova přítele výtvarníka Josku Skalníka, který Havlovi v hektických dnech listopadové revoluce poskytoval klidné lůžko k vyspání. Na pátečních schůzkách jsem pak získala dokonce i dva nové přátele. Jedním z nich byla bývalá novinářka (v padesátých letech komunistka a posléze signatářka Dvou tisíc slov a Charty 77) Irena Petřinová. Ta dnes už bohužel nežije. Druhým je rusista a germanista Jindřich Fischel, v té době kolega Františka Černého na jazykové škole, nesmírně milý, inteligentní a vzdělaný člověk a obdivovatel žen. Fischel je ale také zajímavý výtvarník – kreslíř. (…)

Irenu přivedl na páteční schůzky František, znali se z rozhlasu, kde jako členka strany mohla zastávat vyšší post než on, byla jeho šéfovou, ale zřejmě také dobrou přítelkyní. Nevím, jestli po srpnu 68 stranickou legitimaci vrátila, nebo jí byla odňata, ale z rozhlasu v každém případě dostala vyhazov stejně jako František a živila se pak myslím v nějaké trafice na Václavském náměstí a po jistý čas také v zoologické zahradě. V roce 77 podepsala Chartu, a když jsem ji já poznala, nezbýval v ní z komunismu už ani stín. (…)

Náš páteční stůl neosiřel ani během rušných revolučních dnů. Vím to proto, že jsem ten první pátek na chvíli zaskočila z Laterny magiky do kavárny U Nováků ve Vodičkově ulici, kam jsme v té době chodili, a našla tam sedět minimálně tři nebo čtyři z běžných stolovníků, určitě Zdeňku Koutenskou, Jindřicha Fischela a Irenu Petřinovou. Od Nováků jsme pak načas přešli do klidnějšího přístřeší v nově obnovené restauraci Slavia u Národního di-

© Archiv Kateřina Černá

(Zleva) Zdena Koutenská, Věra Dvořáková, manželka Helena, vnučka Julie, dcera Kateřina, František Černý, Tomáš Kafka, sedící Hanka Vohryzková | (V. l. n. r.) Zdena Koutenská, Věra Dvořáková, Ehefrau Helena, Enkelin Julie, Tochter Kateřina, František Černý, Tomáš Kafka, sitzend Hanka Vohryzková

vadla. (Na její pompézní zahájení pod novým soukromým majitelem jsem byla nevím proč také pozvána a v hlavě mi utkvělo především mohutné nadívané sele na bohatě obloženém stole. Maně jsem si nad ním vzpomněla na Hrabalova nadívaného velbloud pro etiopského císaře.) S prudkým zvýšením cen, kdy už nebylo prostému lidu možné dopřávat si obědy v restauracích městského centra, ale pouze kávu, jsme nakonec přešli do známé kavárny Louvre naproti paláci Metro… a odtud posléze do Pauzy ve Spálené ulici, kam chodíme dodnes. (…)

Během let se bohužel někteří účastníci sedánek od stolu také vytráceli. První to zahájil Josef Vohryzek svým náhlým odchodem ze života… Vohryzkův odchod jsem pociťovala jako velkou ztrátu, protože podobně jako v dávných letech Eman Frynta dokázal vnášet do přátelských rozprav nové, překvapivé, a leckdy až nečekané pohledy. Po jeho zkušenostech ve Švédsku, kam byl jako dítě poslán svými židovskými rodiči, aby ho zachránili před nacistickým „konečným řešením", zůstávaly Josefovy postoje a názory stále poznamenané určitými sympatiemi k levicové politice, ne ovšem sovětského, ale švédského typu, tedy politice výrazně sociální. A obzvlášť citlivý byl k jakémukoli, třeba jen minimálnímu, náznaku dělení lidí na rasy. Pokud se někomu stalo, že například v řeči o Romech bezděky použil slova problém, okamžitě následovala Josefova jednoznačná reakce: „Problém jsi ty."

Zdravě provokujícími činiteli u našeho stolu byli i František Černý a Mirek Žilina. František ovšem náš stůl brzy opustil, protože pod egidou svého někdejšího kolegy z rozhlasu a přítele, nového ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera, odešel v diplomatických službách do Německa, kde působil jako rada a posléze velvyslanec v Berlíně a pak v Bonnu. Do Berlína za sebou odvedl také mladšího syna svého blízkého přítele Vladimíra Kafky, talen-

tovaného rusistu a brzy i germanistu Tomáše. Ten nějaký čas působil v Berlíně jako kulturní atašé a později v Irsku jako velvyslanec. S nástupem Miloše Zemana do funkce prezidenta voleného přímou volbou se Tomáš vrátil do Prahy, a kromě svého působení v oblasti česko-německých vztahů očividně usiluje o definitivní zaujetí místa v české literatuře jako překladatel a básník, vytvářející někdy vtipné, někdy až podivné dadaistické verše, v nichž rád využívá svých bohatých cizojazyčných znalostí. (…)

Páteční stůl pro mě však v té době nebyl jediným místem, kde jsem se setkávala s přáteli. Po celá devadesátá léta jsem hodně navštěvovala divadla, většinou ve společnosti Josefa Topola, jak už jsem se někde shora zmínila, a později, když se ze své diplomatické mise občas vracel a posléze definitivně vrátil do Prahy František Černý, tak s ním. Výhodou pro mě krom jejich přátelského doprovodu bylo i to, že oba dostávali vstupenky na přední místa, jaká bych si byla těžko mohla tak často dovolovat a odkud se mé trochu už hluchnoucí uši nemusely tolik napínat.

…jak se po revoluci formovaly různé politické strany, rozvírala se i škála rozličných postojů a názorů mezi námi, a to od mírné levice až po mírnou pravici. Extremisté se mezi námi nevyskytovali, protože všichni účastníci schůzek byli a jsou přemýšliví lidé. Spíš každý z nás v rozhovorech a diskusích s ostatními spolustolovníky hledal a snažil se utvořit si ten podle sebe nejsprávnější názor na rychle se rozvíjející a rychle se měnící politické situace a jejich představitele, z nichž jen některé jsme znali ať už z undergroundu, nebo z jiných dřívějších neoficiálních setkání či aktivit.

WORAN ICH MICH ERINNERE

Věra Dvořáková

Übersetzerin aus dem Französischen, Ehefrau des Dichters Ladislav Dvořák, Autorin der Autobiographie „Co si pamatuju" (Woran ich mich erinnere), Verlag Triáda 2019, dieser Ausschnitt wird mit der freundlichen Genehmigung der Redaktion publiziert

Zum Glück bestand – wohl schon seit Ende der fünfziger Jahre – die Tradition, dass sich einige befreundete Lektoren der beiden großen Verlage „Odeon" und „Mladá fronta", die im Zentrum Prags nahe beieinander siedelten, zum Mittagessen trafen. Träger dieser Tradition waren Vladimír Kafka und Zdeňka Koutenská von „Mladá fronta" und Miroslav Žilina von Odeon, und letzterer brachte auch oft jüngere Lektoren oder Übersetzer mit, mit denen er gerade zusammenarbeitete. Manchmal kamen, glaube ich, auch Jungwirth und Zábrana dazu, oder Josef Vorhyzek, der es von seiner kurzzeitigen Arbeitsstätte in der Redaktion des Verlags „Československý spisovatel" an der Straße Národní třída auch nicht weit hatte. Und natürlich Kafkas Freund František Černý, der bis 1968 Rundfunkredakteur gewesen war. Die Gruppe hatte also einen festen Kern, veränderte sich aber auch, mal erweiterte sie sich, dann schrumpfte sie wieder. Meist ging man zu den Piaristen in der Panská-Straße oder in andere Restaurants in der näheren Umgebung, z. B. ins Repräsentationshaus „Obecní dům". (…)

Ladislav schloss sich der Gruppe irgendwann in der Zeit an, als er mit den Leuten von „Tvář" in der Nekázanka arbeitete, und dann kam auch ich von zu Hause aus Dejvice dazu. Ich weiß nicht, ob diese „Mittagessen" von Anfang an zu einem regelmäßigen Termin stattfanden, aber Mitte der achtziger Jahre, als ich auf Anregung Žilinas zu ihrer regelmäßigen Teilnehmerin wurde, traf man sich freitags, und dabei blieb es dann auch über all die weiteren Jahre bis zum heutigen Tag, wo von unserer ganzen, oftmals ziemlich großen Gesellschaft nur noch ein Häuflein übrig ist. Miroslav Žilina hatte ich schon vorher recht häufig getroffen (…)

Wenn ich zum Französisch-Lektorat bei Odeon ging, schaute ich immer auch noch im gleichen Stockwerk bei ihm in seinem berühmten Kämmerchen vorbei, das guten Menschen jederzeit offenstand und das manchmal wirkte wie eine kleine Filiale der Dissidentenbewegung – und es vielleicht auch war. Dort (…) lernte ich z. B. Jaroslav Kořán kennen, der später, nach der Revolution, der erste Oberbürgermeister Prags wurde, oder den Künstler Joska Skalník, einen Freund Václav Havels, bei dem dieser in den hektischen Revolutionstagen im November einen Rückzugsort zum Ausschlafen hatte. Bei den Freitagstreffen fand ich sogar zwei neue Freunde. Die eine war Irena Petřinová, eine ehemalige Journalistin, die in den fünfziger Jahren Kommunistin gewesen war und später das Manifest der zweitausend Worte und die Charta 77 unterzeichnete und die leider nicht mehr unter uns weilt. Der zweite war Jindřich Fischel, Russist und Germanist und damals František Černýs Kollege an der Sprachschule, ein unendlich lieber, intelligenter und gebildeter Mensch und Frauenverehrer. Er ist außerdem noch Künstler und kann wunderbar zeichnen (…)

Irena war von František zu den Freitagstreffen mitgebracht worden, sie kannten sich aus dem Rundfunk, wo Irena als Parteimitglied einen höheren Posten versehen hatte als er, sie war seine Chefin gewesen, aber offensichtlich auch eine gute Freundin. Ich weiß nicht, ob sie nach dem August 1968 ihr Parteibuch zurückgab oder ob es ihr entzogen wurde, sie wurde jedenfalls

beim Rundfunk rausgeworfen, genau wie František, und lebte dann, glaube ich, von der Arbeit in einem Kiosk am Wenzelsplatz und eine zeitlang auch im Zoo. 1977 unterschrieb sie die Charta, und als ich sie kennenlernte, war vom Kommunismus keine Spur mehr. (…)

Auch während der quirligen Tage der Revolution verwaiste unser Freitagstisch nicht. Ich weiß das deshalb, weil ich am ersten Freitag für eine Weile aus der Laterna magika ins Café „U Nováků" in der Vodičkova-Straße hinüberging, wo wir uns damals trafen, und dort mindestens drei oder vier der üblichen Tischgenossen sitzen sah: sicher Zdeňka Koutenská, Jindřich Fischel und Irena Petřinová. Von dort zogen wir dann rechtzeitig in ein ruhigeres Domizil im wiedereröffneten Restaurant Slavia am Nationaltheater um. (Zu dessen pompöser Eröffnung unter dem neuen Privatbesitzer war ich, wer weiß warum, auch eingeladen, und mir blieb vor allem das riesige farcierte Spanferkel auf dem reich gedeckten Tisch im Gedächtnis, es erinnerte mich an Hrabals gefülltes Kamel für den äthiopischen Kaiser.) Mit dem jähen Preisanstieg, durch den das einfache Volk sich Mittagessen in Restaurants im Stadtzentrum nicht mehr leisten konnte, sondern nur noch einen Kaffee, zogen wir dann weiter in das bekannte Café Louvre gegenüber dem Metro-Palast …, und von dort dann zu guter Letzt ins Restaurant „Pauza" in der Spálená-Straße, wo wir uns noch heute treffen.

Die Tischgesellschaft änderte sich jedoch im Laufe der Zeit. Den Anfang machte Josef Vohryzek, als er so plötzlich aus dem Leben schied. (…) Vohryzeks Tod habe ich als großen Verlust erlebt, denn er hatte, ähnlich wie in alten Zeiten Emanuel Frynta, eine besondere Art, neue, überraschende und oftmals auch geradezu unerwartete Perspektiven in die Freundesgespräche einzubringen. Nach seinen Erfahrungen in Schweden, wohin ihn seine jüdischen Eltern als Kind geschickt hatten, um ihn vor der „Endlösung" der Nazis zu retten, blieben Josefs Ansichten und Standpunkte immer von gewissen Sympathien für linke Politik gezeichnet, allerdings nicht diejenige sowjetischen, sondern die schwedischen Typs, also für eine ausgesprochen soziale Politik. Besonders empfindlich war er gegen jeden, der auch nur die geringste Andeutung einer Einteilung von Menschen in Rassen machte. Geschah es, dass jemand z. B. im Gespräch über Roma versehentlich das Wort „Problem" verwendete, folgte augenblicklich eine eindeutige Reaktion von Josef: „Das Problem bist du."

Agenten einer gesunden Provokation waren an unserem Tisch auch František Černý und Miroslav Žilina. Allerdings verließ František unsere Runde bald, um unter der Ägide von Jiří Dientsbier, seines alten Freundes und einstigen Kollegen aus dem Rundfunk, der nun Außenminister geworden war, in den diplomatischen Dienst einzutreten und nach Deutschland zu gehen, wo er als Botschaftsrat in Berlin und später als Botschafter in Bonn arbeitete. Dabei nahm er auch den jüngeren Sohn Tomáš seines engen Freundes Vladimír Kafka, einen talentierten Russisten und bald auch Germanisten, mit nach Berlin. Dieser war dort eine Zeit lang Kulturattaché, später dann Botschafter in Irland. Mit dem Amtsantritt Miloš Zemans als in Direktwahl gewählter Präsident kehrte Kafka dann nach Prag zurück, offensichtlich, um sich neben seiner Arbeit auf dem Feld der deutsch-tschechischen Beziehungen definitiv als Übersetzer und Dichter seinen Platz in der tschechischen Literatur zu sichern, der manchmal lustige, manchmal eigenartig dadaistisch anmutende Verse schreibt, in die seine reichen Fremdsprachenkenntnisse einfließen. (…)

Der Freitagstisch war für mich jedoch damals nicht der einzige Ort, an dem ich mich mit Freunden traf. Während der gesamten neunziger Jahre ging ich viel ins Theater, zumeist in Begleitung Josef Topols, (…) und später, als František Černý dann von seiner diplomatischen Mission ab und zu nach Prag kam und am Ende ganz dablieb, auch mit ihm. Dies hatte für mich außer ihrer freundschaftlichen Begleitung auch noch den Vorteil, dass die beiden immer Karten für vordere Plätze bekamen, die ich mir wohl kaum so häufig hätte leisten können und wo ich meine bereits schlechter werdenden Ohren nicht so beanspruchen musste.

…So, wie sich nach der Revolution verschiedene politische Parteien herausbildeten, differenzierten sich auch die Positionen und Ansichten in unserem Kreis aus, von gemäßigt links bis zur gemäßigten Rechten. Extremisten gab es bei uns keine, denn alle Teilnehmer unserer Treffen waren und sind nachdenk-

liche Menschen. Es ist wohl eher so, dass jeder von uns in den Gesprächen und Diskussionen mit den übrigen Tischgenossen nach Positionen suchte, um sich die seiner Ansicht nach beste Meinung zur politischen Situation zu bilden, die sich in hohem Tempo weiterentwickelte und veränderte, und zu den politischen Vertretern, von denen wir nun manche kannten, ob nun aus der Dissidentenbewegung oder von anderen früheren inoffiziellen Treffen und Aktivitäten.

Übersetzung von Kathrin Janka

FRANTIŠEK ČERNÝ VZPOMÍNÁ NA SVOU PRÁCI PRO ROZHLAS

Silja Schultheis a Libuše Černá

Přepis části rozhovoru natočeného v Praze v roce 2017

Františku, Vy jste po válce přišel na gymnázium v Truhlářské ulici, odmaturoval jste, potom jste krátkou dobu pracoval v Československé tiskové kanceláři (ČTK), ale škodil Vám Váš kádrový profil. Takže jste musel odejít. Jednu dobu jste dokonce uvažoval o tom, že byste mohl pracovat na venkově v Jednotném zemědělském družstvu. Ale nakonec jste v roce 1950 nastoupil do Československého rozhlasu v Českých Budějovicích.

No, stala se taková zvláštní věc. Najednou jsem dostal dopis z Českých Budějovic přes jednoho kamaráda, který tam už byl, že tam hledají asistenta režie pro Československý rozhlas. Tak jsem tam v roce 1950 nastoupil. A kdybych nebyl dvakrát vyhozenej, tak jsem dneska nejstarší žijící zaměstnanec Českého rozhlasu.

To bylo tak. Jeden z kamarádů, který neodmaturoval, protože byl špatnej žák – připravoval jsem ho na matematiku, ale propadl –, byl přesvědčenej, že bude jednou velkým hercem. On měl takovou ideu, kterou se pak proslavil: Chtěl natáčet obrovská historická témata, ne ve studiu, ale v reálu. Chtěl natočit husitské drama, ty masové scény na zimním stadionu v Budějovicích, a já, jako jeden z asistentů, jsem jim měl s amplionem všechno říkat. Pěti tisícům statistů. Natáčelo se to velmi primitivní technikou. To se mi líbilo. Ale pak přišli a řekli: „Hele, soudruhu, je tady soudružka Novotná, která jde příští týden na mateřskou a vede Ženskou hlídku. To bude muset někdo dělat. Ty jsi tady nejmladší." Já jsem jim říkal: „Je mi 19 a mám vést Ženskou hlídku?" Oni říkali, že to není žádnej problém. Tak jsem vedl Ženskou hlídku. To byl pravidelný pořad pro ženy v rozhlase. Pak jsem tam dělal taky folklórní pořady. To byly regionální věci, které vstupovaly do celostátního vysílání.

Pamatujete si na některá témata z té Ženské hlídky? Co Vás tenkrát v devatenácti letech napadlo?

Většinou to byly rozhovory s nějakými ženami. To netrvalo zas tak dlouho, protože tam byla stranická skupina, která měla pocit, že soudruh Černý s buržoazním původem by se měl osvědčit. Možná pamatujete, že lidé se měli osvědčit v praxi. Bylo mi naznačeno, že mě buď vyhoděj, nebo dobrovolně odejdu a zocelím se v továrně. Tak jsem se z Budějovic vrátil do Prahy, nastoupil jsem v ČKD a vyučil se soustružníkem. Mám na to list. Tam jsem byl tři roky.

Vy jste tedy vyučený soustružník. Potom jste ale musel narukovat. Byl jste u černých baronů. A konečně jste se tak osvědčil, že jste mohl studovat. Ale jak jste se dostal zase zpátky do rozhlasu?

Potřeboval jsem z něčeho žít a najednou se mi ozvali lidi z rozhlasu, jestli bych nechtěl dělat externě pro zahraniční vysílání. Pro německé vysílání, které existovalo od roku 1925. Víte, že Československý rozhlas byla druhá stanice, po BBC, která měla zahraniční vysílání? Já jsem tedy v padesátých letech nabídku rád přijal, mohl jsem si něco přivydělat. Pak se naskytlo místo redaktora, tak jsem řekl, dobře, budu redaktorem. Od roku 1958. Školu jsem ale pak dodělal. A v rádiu jsem zůstal, než mě vyhodili podruhé v roce 1969.

Zůstal jste po celou dobu v německé redakci?
Kmenově jsem byl v německý redakci, ale dělal jsem hodně i pro české vysílání, hlavně pro mládež. Podílel jsem se na Mikroforu. Já jsem jim dodal i tu jejich znělku, dodnes hranou.

Odkud jste ji měl?
V rádiu jsem ji měl, já jsem tu hudbu používal pro tzv. Mládežnickou hlídku v němčině.

Tak to jste zase dělal hlídku…?
Ano, já jsem tam založil KAM, to byl Klub angažovaného myšlení. Tam jsme dělali pořady v češtině a v němčině s různými myšlenkově vyspělými autory. To bylo hodně sledované. Soudruzi si to ale pletli. Považovali mě za hlavního iniciátora KANu – Klubu angažovaných nestraníků, to byla kontrarevoluční organizace.

Od roku 1963 se společenská situace celkově zlepšovala, bylo možné jezdit do ciziny, publikovat názory, které do té doby byly zakázané. Cenzura se uvolňovala. Jakou roli hrála Vaše vysílání v rozhlase v tomto kontextu?
My jsme měli dost posluchačů hlavně v NDR. Byli jsme placení za to, abychom dělali propagandu na západ, ale zjistili jsme, že jsme hodně poslouchaní právě v NDR. Stále víc, jak se blížil rok 1968. V červnu 1967 byla ta slavná konference spisovatelů, kde vystoupil Vaculík se svým fantastickým projevem a Kohout tam četl Solženicyna. O tom jsme samozřejmě vysílali. Dělali jsme škodolibě ideologickou diverzi. Hlavně směrem k Ulbrichtovi.

Ale cenzura byla zrušena až na jaře 1968. Takže Vaše vysílání taky musela být cenzurovaná. Jak to fungovalo?
Byla cenzura, existovala tak zvaná HSTD, což byla Hlavní správa tiskového dozoru. Ta byla ve všech redakcích, i v rozhlase. My jsme měli u těch zahraničních vysílání určitý privilegium, protože oni neuměli žádný jazyky. Já jsem tam přišel s tím KAM programem. Oni se ptali, co to mám. Tak jsem jim to popsal. Dali na to razítko a už to bylo. Pak byl někdy průšvih ex post. Takže byl takzvanej poslech. Třeba nějaký udavač něco slyšel, udal to, pak se sešli pohlaváři a nechali si to poslechnout: To bylo v češtině. Vaculík, můj tehdejší kolega, ten měl tyhle průšvihy. Na nás v tom německym vysílání žádná udání, že tam šíříme nějakou kontrarevoluci, nepřišla.

Tenkrát vedl redakci Bedřich Utitz, pak to vedla Irena Petřinová. Tam jsme měli slavný pořady. Můj „highlight" byl dlouhej rozhovor s Günterem Grassem o demokratickém socialismu, demokratischer Sozialismus. To se muselo pořád vysílat, neustále chodily z NDR dopisy, že by to chtěli slyšet, jestli to budeme znovu vysílat.

Mluvil jste s Günterem Grassem osobně?
Ano. Osobně. Byl tu několikrát.

Je to všechno ještě v rozhlasovém archivu?
Bohužel jsem to tam nechal, když jsem musel odejít. Chtěl jsem se pro to vrátit, ale už to nenašli.

Ty ohlasy vám přicházely jen z NDR?
I ze západního Německa, ale z NDR to byly hory pošty. Pro ně bylo strašně atraktivní, že tady z bratrské země, „aus dem Bruderland", za socialismu slyší věci, který doma neslyší. Že to je něco jinýho, než byl ten demokratickej socialismus pro lidi v NDR. To sledovali i ti nahoře. Tenkrát napsal Kurt Hager v Neues Deutschland, že nechce žádný pukavce z Prahy „keine faulen Eier aus Prag". A ty pukavce, to jsme byli my.

Pamatujete se konkrétně na 21. srpen?
Kdo by se nepamatoval.

Ale jak jste tu noc prožil, co Vám zůstalo v paměti?
Tu noc jsem cestoval s Pepíkem Vohryzkem a jeho rodinou vlakem do Bulharska, protože jsme si chtěli udělat oddych před 14. sjezdem KSČ, který byl naplánovaný na září, ten měl být velmi důležitý. A tu noc na 21. srpna jsme se zastavili někde na hranicích, myslím v Maďarsku. Kouřili jsme v chodbičce a proti nám stál vlak plnej tanků a my jsme ze srandy řekli: „Na Prágu?" A oni říkali: „Da, na Prágu." Vlaky se rozjely, tak jsem říkal: „Sakra, tady se něco děje." Mluvilo se o tom, že se něco stane, ale já patřil k těm, kteří říkali, že to je jenom hrozba, že jsou připravený, ale když to uděe

lají, znamená to konec. Taky to znamenalo konec projektu Sovětský svaz. Myslel jsem, že to bude jenom tak a že je to omrzí. Ráno jsme přijeli do Burgasu a tam jsme zjistili, co se stalo v Praze. Tam byl takový Bulhar, který nás měl ubytovat a vzít do Nesebaru. A on pořád říkal: Klid. Z tý cesty, která byla původně zaměřená na to, abychom si odpočinuli u Černého moře, jsme se horko těžko vraceli do Prahy. A tady jsme to pak ještě zažili, ale ten samotný vstup jsem zažil na hranicích.

© Archiv Helena Černá

Německá redakce zahraničního vysílání Československého rozhlasu, 60. léta (zleva) ?, „Kišínek" (příbuzný E. E. Kische), ?, Máša Radkovská, Irena Petřinová, ?, Ilse Löffler, vzadu Leoš Houska, František Černý | Deutsche Redaktion der Auslandssendungen des Tschechoslowakischen Rundfunks, 60er Jahre (v. l. n. r.): ?, „Kišínek" (Verwandter von E. E. Kisch), ?, Máša Radkovská, Irena Petřinová, ?, Ilse Löffler, hinten Leoš Houska, František Černý

Jaká byla situace, když jste se vrátil do Prahy?
V podstatě jsem hned šel do rozhlasu, už tam seděl Hanák a jiný a říkali: „Franto, kde jseš? Rozdávej." My jsme tam totiž hráli karty. V rozhlase jsem pracoval pak do roku 1969.

Dneska má hodně lidí představu, že změna probíhala velice rychle: propouštění, cenzura, celková takzvaná normalizace. Ale tak rychle to zase nešlo.
Člověk měl dojem, že se aspoň něco musí zachránit. Jakmile nastoupil Husák, a v tom rozhlase byli horší blbci než Husák, tak se ukázalo, že to už nejde. A už jsme nemohli dělat, co jsme dělali. Najednou byla cenzura.

Vy jste neodešel dobrovolně, Vás propustili.
Samozřejmě. Já měl možná šanci tam zůstat, protože jsem měl tu velkou výhodu, že jsem nebyl ve straně. Ti straníci byli novým režimem považováni za daleko větší nepřátele než já nestraník. Ale pak přišly pohovory v kádrovým oddělení. Věděli o mých kontaktech s různými lidmi. A já jsem si, jsa předtím poučen, že buď nemluvit vůbec, nebo mluvit příliš, při týhletý příležitosti začal prostě i vymejšlet: „No, tak vy myslíte z vězení, no tak koho já znám." Jmenoval jsem prostě všechny lidi, kteří pracovali tenkrát ve vyšších funkcích. Začal jsem vlastně ještě Svobodou – ale toho jsem opravdu znal. Možná to byl ještě Novotný a tak dále. Furt jsem takhle jmenoval lidi, a to jim bylo divný, a tak říkali: „Počkejte, mluvte o těch, který jste znal nějak víc." Já jsem odpověděl: „No tyhle víceméně." Tak toho pak nechali, přešli na něco jinýho.

V roce 1969 jste byl tedy propuštěn. Dvacet let jste učil němčinu, pracoval na jazykové škole na Národní třídě. A pak přišel rok 1989.
V roce 1989 mě zase lákali zpátky. František Pavlíček, dramatik, ředitel Divadla na Vinohradech, chtěl, abych se vrátil do rozhlasu jako ředitel zahraničního vysílání. To jsem naštěstí odmítl s odůvodněním, že nejsem schopen řídit cokoliv, ani sebe ne. A že bych musel vyhazovat lidi, kteří přežili tu normalizaci. Byl jsem ochotnej tam nastoupit, ale do normálního poměru jako redaktor. Pak mě ale přemluvili, abych nastoupil do takového podivného povolání, o kterým jsem předtím nikdy neuvažoval.

Tím myslíte, že jste šel do diplomatických služeb. Ale na tu dobu v rozhlase vzpomínáte rád?
Ano, na rádio vzpomínám velmi rád.

FRANTIŠEK ČERNÝ ERINNERT SICH AN SEINE ARBEIT IM RUNDFUNK

Silja Schultheis und Libuše Černá

Niederschrift eines 2017 in Prag geführten Interviews (Auszug)

František, nach dem Zweiten Weltkrieg besuchten Sie das Prager Gymnasium in der Truhlářská-Straße, legten dort das Abitur ab, und anschließend arbeiteten Sie kurze Zeit in der Tschechoslowakischen Presseagentur (ČTK), mussten diese Stelle jedoch wegen Ihres Kaderprofils verlassen. Eine Zeit lang erwogen Sie sogar, auf dem Lande in einer landwirtschaftlichen Genossenschaft zu arbeiten. Doch schließlich kamen Sie 1950 zum Tschechoslowakischen Rundfunk in Budweis.

Es geschah etwas Seltsames. Dank eines Freundes, der dort bereits beschäftigt war, bekam ich einen Brief vom Tschechoslowakischen Rundfunk Budweis, in dem es hieß, dass sie einen Regieassistenten suchen. Also begann ich dort 1950 zu arbeiten. Hätte man mich nicht zweimal rausgeworfen, wäre ich jetzt der älteste lebende Mitarbeiter des Tschechischen Rundfunks.

Die Geschichte ging so: Ein Freund von mir, der das Abitur nicht geschafft hatte, weil er ein miserabler Schüler gewesen war – ich hatte ihn auf die Matheprüfung vorbereitet, doch er war durchgefallen – war überzeugt, er werde ein großartiger Schauspieler. Er wollte Filme zu großen historischen Stoffen drehen, und zwar nicht im Filmstudio, sondern im Freien, eine Idee, die ihn später berühmt machte. Diese Massenszenen, ein Teil seines Dramas über die Hussitenkriege, sollten im Budweiser Eisstadion aufgenommen werden und ich sollte den 5 000 Statisten als einer der Assistenten über Lautsprecher Anweisungen geben. Das Ganze wurde mit primitiver technischer Ausstattung aufgenommen. Mir gefiel das. Doch dann hieß es: „Sieh mal, Genosse, die Genossin Novotná, Leiterin der Sendung ‚Frauenecho', tritt nächste Woche ihren Mutterschaftsurlaub an. Jemand muss ihre Stelle übernehmen und du bist hier der Jüngste." Ich wunderte mich, dass ich als 19-Jähriger eine Sendung für Frauen leiten sollte, doch sie meinten, das sei überhaupt kein Problem. Also wurde ich Redakteur des Frauenechos. Später machte ich auch Folkloresendungen – dabei ging es um Themen von regionaler Bedeutung, die Eingang in den überregionalen Rundfunk fanden.

Können Sie sich noch an irgendwelche Themen aus dem „Frauenecho" erinnern? Was fiel Ihnen damals als 19-Jährigem ein?

Meistens waren es Interviews mit irgendwelchen Frauen. Das ging nicht lange gut, da die örtliche Parteigruppe dachte, der Genosse Černý bürgerlicher Herkunft solle sich zuerst bewähren. Vielleicht wissen Sie noch, dass man sich damals in der Praxis bewähren musste. Man deutete mir an, dass ich entweder freiwillig gehen solle, um mich durch die Arbeit in einer Fabrik abzuhärten, oder rausgeworfen würde. Also kehrte ich aus Budweis nach Prag zurück, wo ich beim Maschinenhersteller ČKD eine dreijährige Lehrzeit antrat. Ich bin gelernter Dreher und habe sogar einen diesbezüglichen Facharbeiterbrief.

Nach Ihrer Lehrzeit mussten Sie aber einrücken. Sie waren bei den sog. „Schwarzen Baronen" (Bausoldaten), wo Sie sich endlich insoweit bewährt hatten, dass Ihnen ein Studium gestattet wurde. Wie kam es zu Ihrer Rückkehr zum Rundfunk?

Das war in den Fünfzigern. Ich musste ja irgendwie meinen Lebensunterhalt bestreiten und da meldete sich der Rundfunk und fragte, ob ich als externer Mitarbeiter für die Auslandssendungen arbeiten möchte. Ganz konkret für die deutschsprachigen Sendungen, die es seit 1927 gab. Wussten Sie, dass der Tschechoslowakische Rundfunk nach der BBC die zweite Rundfunkstation mit einer Auslandssendung war? In den fünfziger Jahren nahm ich dieses Angebot gerne an und konnte ein wenig Geld dazuverdienen. Und als sich 1958 die Gelegenheit bot, den Redakteursposten zu übernehmen, stimmte ich zu. Mein Studium brachte ich dann allerdings trotzdem zu Ende. Und beim Rundfunk blieb ich, bis ich 1969 zum zweiten Mal rausgeworfen wurde.

Arbeiteten Sie die ganze Zeit in der deutschsprachigen Redaktion?
Rein formal gehörte ich zur deutschsprachigen Redaktion, machte aber oft auch tschechische Sendungen – insbesondere für Jugendliche. Ich war beim sog. Mikroforum beteiligt und steuerte sogar den bis heute genutzten Jingle bei.

Woher hatten Sie ihn?
Ich hatte ihn schon früher für die deutschsprachige Sendung „Jugendecho" benutzt.

Also wieder ein Echo?
Ja, und dort gründete ich den KAM (Klub des engagierten Denkens). Wir machten sehr beliebte tschechisch- wie auch deutschsprachige Sendungen mit verschiedenen intellektuell reifen Autoren. Doch den Genossen unterlief ein Irrtum, denn sie hielten mich für den Hauptinitiator des KAN (Klub der engagierten Parteilosen), einer konterrevolutionären Organisation.

Ab 1963 begann sich die gesellschaftliche Lage insgesamt zu verbessern – man konnte ins Ausland fahren oder bis dahin verbotene Meinungen publizieren. Die Zensur wurde gelockert. Welche Rolle spielten Ihre Rundfunksendungen in diesem Kontext?
Vor allem in der DDR hatten wir sehr viele Hörer. Eigentlich wurden wir ja dafür bezahlt, Propaganda im Westen zu machen, doch es stellte sich heraus, dass wir gerade in der DDR hoch im Kurs standen. Bis 1968 nahm unsere Beliebtheit stetig zu. Im Juni 1967 fand der berühmte Kongress des tschechoslowakischen Schriftstellerverbandes statt, auf dem Ludvík Vaculík eine fantastische Rede hielt und Pavel Kohout Solschenizyns kritischen Brief vorlas. Das brachten wir natürlich in unseren Sendungen und betrieben auf diese Weise voll Schadenfreude ideologische Diversion. Vor allem gegen Ulbricht.

Die Zensur wurde ja erst im Frühling 1968 aufgehoben, sodass Ihre Sendungen bis dahin auch zensiert wurden. Wie funktionierte das?
Ja, sie wurden zensiert. Da gab es die sog. Hauptverwaltung für Presseaufsicht, deren Mitarbeiter in sämtlichen Redaktionen saßen und wir waren da natürlich keine Ausnahme. Doch die Auslandsredaktion genoss ein gewisses Privileg, da die Mitarbeiter der Hauptverwaltung über keinerlei Fremdsprachenkenntnisse verfügten. Als ich zum Beispiel diese Sendung unseres Klubs des engagierten Denkens präsentierte, wollten sie wissen, worum es da geht. Ich erklärte es ihnen, sie segneten es ab und das war's. Manchmal gab es aber erst im Nachhinein Probleme. Ein Denunziant hörte etwas, zeigte es an, und anschließend versammelten sich die Potentaten und wollten sich das anhören. So lief es bei tschechischsprachigen Sendungen. Mein damaliger Kollege Vaculík musste sich mit solchen Unannehmlichkeiten herumplagen. Von unseren deutschsprachigen Sendungen behauptete nie jemand, dass wir konterrevolutionäres Gedankengut verbreiteten.

Die Redaktion wurde zu der Zeit von Bedřich Utitz und nach ihm von Irena Petřinová geleitet.

Wir hatten damals wirklich berühmte Sendungen. Mein Highlight war ein langes Interview mit Günter Grass über den demokratischen Sozialismus, das wir immer wieder wiederholen mussten. Aus der DDR kamen ständig Anfragen von Hörern, die sich das Interview anhören wollten und fragten, ob wir es noch einmal senden werden.

Haben Sie mit Günter Grass persönlich gesprochen?
Ja, persönlich. Er war mehrere Male hier.

Sind diese Sendungen immer noch im Rundfunkarchiv zu finden?
Leider ließ ich sie nach meiner Kündigung dort. Ich wollte später nachsehen, aber da fand man sie nicht mehr.

Die Hörerreaktionen kamen ausschließlich aus der DDR?
Auch aus Westdeutschland, doch aus der DDR kam wirklich bergeweise Post. Für die DDR-Bürger war es ungeheuer interessant, aus dem sozialistischen Bruderland Dinge zu hören, die in der DDR nicht zu hören waren. Sie sagten, das sei etwas völlig anderes als der demokratische Sozialismus in der DDR, was den Oberen natürlich nicht entging. Kurt Hager schrieb damals im „Neuen Deutschland", er wolle „keine faulen Eier aus Prag". Und damit meinte er uns.

Erinnern Sie sich an den 21. August 1968?
Wer würde sich nicht erinnern.

Was machten Sie in jener Nacht, was blieb Ihnen in Erinnerung?
Ich saß mit Josef Vohryzek (tsch. Redakteur, Literaturkritiker und Übersetzer – Anm. des Übersetzers) und seiner Familie im Zug nach Bulgarien, wo wir uns vor dem für September angesetzten und voraussichtlich sehr wichtigen 14. Parteitag der KSČ ein wenig entspannen wollten. Und gerade in der Nacht auf den 21. August machten wir irgendwo an der ungarischen Grenze Halt. Wir rauchten im Gang und sahen auf dem Gegengleis einen Zug voller Panzer und fragten aus Spaß: „Na Pragu?" (russ.: Nach Prag?), worauf wir eine bejahende Antwort auf Russisch erhielten. Dann setzten sich die Züge in Bewegung und ich sagte mir: „Verdammt, hier passiert gerade was". Schon länger wurde darüber gesprochen, dass etwas passieren würde, doch ich war einer derjenigen, die behaupteten, es sei nur als Drohung gemeint, dass sie vorbereitet seien, aber wenn sie die Drohung wahrmachten, würde es das Ende bedeuten. Auch das Ende des Projektes namens Sowjetunion. Ich dachte, sie wollen nur ein wenig Druck ausüben und werden dessen bald überdrüssig. Am Morgen kamen wir in Burgas an und hörten, was in Prag geschehen war. Da gab es einen Bulgaren, der uns unterbringen und nach Nessebar bringen sollte. Er sagte immer, Ruhe bewahren. Wir hatten große Schwierigkeiten, von dieser Reise, bei der wir uns ursprünglich am Schwarzen Meer erholen wollten, zurück nach Prag zu kommen. Mit der Besetzung machten wir dann natürlich eigene Erfahrungen, doch den Einmarsch erlebten wir an der Grenze.

Wie sah die Lage nach Ihrer Rückkehr nach Prag aus?
Ich ging geradewegs in den Rundfunk, wo bereits mein Kollege Hanák und andere saßen und sagten: „Franta, wo warst du? Austeilen!" Wir spielten nämlich ständig Karten. Im Rundfunk blieb ich dann bis 1969.

Heute denken viele, die Veränderung vollzog sich damals sehr schnell: Entlassungen, Zensur, die sog. Normalisierung. Doch so schnell ging es auch wieder nicht, oder?
Man hatte das Gefühl, zumindest etwas retten zu müssen. Doch nach dem Amtsantritt von Gustáv Husák – und bei uns im Rundfunk gab es noch größere Dummköpfe als ihn – erwies sich das als nicht mehr möglich. Wir durften nicht mehr machen, was bis dahin möglich war, auf einmal war die Zensur wieder da.

Sie gingen nicht freiwillig, Sie wurden entlassen.
Natürlich. Ich hätte vielleicht bleiben können, da ich als Parteiloser einen großen Vorteil hatte. Das neue Regime betrachtete die Parteimitglieder als viel größere Feinde als mich, den Parteilosen. Doch dann kamen die Kadergespräche. Man wusste über meine Kontakte mit verschiedenen Leuten Bescheid. Und in dem Bewusstsein, dass ich entweder überhaupt nicht sprechen darf oder aber zu viel sprechen muss, begann ich bei diesem Kadergespräch zu fabulieren: „Ach so, Sie meinen die aus dem Gefängnis, na wen kenne ich da." Ich nannte sämtliche Personen, die damals höhere Ämter innehatten. Ich nannte den Präsidenten Svoboda, den ich jedoch tatsächlich kannte, womöglich auch den früheren Präsidenten Novotný und so weiter. Doch das fan-

den sie seltsam, sodass sie meinten, ich solle nur diejenigen nennen, die ich besser kenne, worauf ich erwiderte, das seien im Großen und Ganzen diese. Dann ließen sie es auf sich beruhen und gingen zu anderen Themen über.

1969 wurden Sie also entlassen. Zwanzig Jahre lang unterrichteten Sie Deutsch in der Staatlichen Sprachschule Prag. Und dann kam das Jahr 1989.
1989 wollten Sie mich wieder zurück. František Pavlíček, Dramatiker und Leiter des Prager Theaters in den Weinbergen wollte, dass ich in den Rundfunk zurückkehre und die Auslandsredaktion leite. Ich lehnte glücklicherweise mit der Begründung ab, ich sei nicht imstande irgendetwas zu leiten, nicht mal mich selbst. Und dass ich die Mitarbeiter entlassen müsste, die dort zur Zeit der Normalisierung gearbeitet hatten. Ich war bereit, dort als ganz normaler Redakteur zu arbeiten. Doch dann überredete man mich, diesen seltsamen Job anzunehmen, den ich nie zuvor in Erwägung gezogen hatte.

Damit meinen Sie den diplomatischen Dienst. Aber auf die Zeit im Rundfunk blicken Sie doch gerne zurück, oder?
Ja, auf die Zeit im Radio blicke ich gerne zurück.

Übersetzung von Jan Klofáč

DER BEGINN EINER VERMITTLERLAUFBAHN

Gerald Schubert

Außenpolitikredakteur der österreichischen Tageszeitung „Der Standard", Rundfunkredakteur bei Radio Prag (2002–2015, ab 2006 Leiter der deutschen Redaktion, später Chefredakteur)

© Archiv des Autors

Das Wendejahr 1989 stieß Millionen von Türen auf. Und es stellte Menschen millionenfach vor Entscheidungen. Ein politischer Umbruch ist eben nicht abstrakt. Er würfelt Leben durcheinander.

Dem damals 58-jährigen František Černý bot sich als Aufbruch in die neue Zeit zunächst eine Rückkehr in die alte an: eine Rückkehr in den Tschechoslowakischen Rundfunk. 1969, wenige Monate nach der blutigen Niederschlagung des Prager Frühlings, hatte er ihn verlassen müssen. Nun, 20 Jahre später, sollten dort Führungspositionen neu besetzt werden. Idealerweise mit Leuten, die sowohl Erfahrung als auch eine weiße Weste hatten – eine nicht allzu häufige Kombination.

Doch František Černý lehnte ab. Er wusste, dass man nicht zweimal in denselben Fluss steigt. Und er wusste auch, warum. Häufig wird das Sprichwort falsch verwendet, so als ob jedwede Rückkehr langweilig wäre, etwas für schwache Gemüter mit mangelndem Willen zur Selbstentfaltung. Die richtige Interpretation aber lautet: Man kann gar nicht zweimal in denselben Fluss steigen, weil das Wasser im Fluss immer ein anderes ist. Zu viel hatte sich in den vergangenen zwei Jahrzehnten verändert, als dass František nun kopfüber hineingesprungen wäre, um in leitender Funktion lauthals „Mir nach!" zu rufen. Mit seiner nachdenklichen Bescheidenheit wäre das auch kaum vereinbar gewesen. Wer ihn kennt, weiß das.

Dann schon lieber eine komplett neue Herausforderung: Auf Drängen seines Freundes Jiří Dienstbier, der gerade Außenminister geworden war, ging František als Diplomat nach Berlin. Kurioserweise brachte das vermutlich mehr Kontinuität in sein Leben, als es die Wiederaufnahme seiner Rundfunkkarriere getan hätte. Denn František ist ein Vermittler. Ein Vermittler zwischen seiner tschechischen Heimat und der deutschsprachigen Welt. Das war schon immer so: zuerst bei Radio Prag, dem Auslandssender des Tschechoslowakischen Rundfunks, wo er vor 1969 Leiter der deutschen Redaktion war; dann 20 Jahre lang als Deutschlehrer, während er als Journalist Berufsverbot hatte; dann im diplomatischen Dienst; und schließlich als Mitbegründer des Prager Literaturhauses, das sich liebevoll um das Erbe der deutschsprachigen Literatur im Land kümmert und zudem eine grenzüberschreitende Plattform für Autorinnen und Autoren der Gegenwart ist.

Der Auslandssender Radio Prag war für diese Vermittlerlaufbahn der ideale Auftakt. Insgesamt 13 Jahre, von 1956 bis 1969, arbeitete František beim Tschechoslowakischen Rundfunk, einen großen Teil davon bei Radio Prag, als Leiter der deutschen Redaktion. Auch wenn die wechselnden politischen Bedingungen den Sender auf unterschiedliche Weise geprägt haben, so galt stets die Maxime: Radio Prag ist die Stimme der Tschechoslowakei – und später Tschechiens – in der Welt.

Seine Gründung im Jahr 1936 kann man als Hilferuf des noch demokratischen Staates interpretieren, der vom nationalsozialistischen Deutschland bereits massiv bedrängt wurde. Später, während des Kalten Krieges, wurde Radio Prag dann zum Inst-

rument der kommunistischen Machthaber. Wie bei anderen Auslandssendern im damaligen „Ostblock“ ging es nun vor allem darum, der westlichen Welt über Kurz- und Mittelwelle ein idealisiertes Bild von der Heimat zu vermitteln. Dass dabei nicht nur der Glanz von Baudenkmälern und die Schönheiten der Natur gepriesen werden sollten, sondern vor allem die vermeintliche Überlegenheit der sozialistischen Gesellschaftsordnung, liegt auf der Hand. Doch die politische Liberalisierung, die bereits in den späten 1950er Jahren begann und 1968 im Prager Frühling ihren Höhepunkt fand, ließ immer mehr Freiräume zu – eine Entwicklung, die von František Černý und seinen Freunden in der Redaktion nicht nur genutzt, sondern maßgeblich mitgestaltet wurde.

© Radio Praha

Im Rundfunkstudio von Radio Prag, 2011 | V rozhlasovém studiu Rádia Praha, 2011

In vielen privaten Gesprächen hat František später seine Erinnerungen an diese Zeit skizziert, die zwar von Beschränkungen geprägt war, aber auch vom schrittweisen Aufbruch. Etwa die Erinnerung an den Zensor im Funkhaus, der meistens betrunken war und kein Deutsch verstand. „Was steht da drin?“, fragte er in der Regel, wenn man ihm das Sendemanuskript vorlegte. Dann sagte man irgendetwas, und er drückte seinen Stempel auf das Papier. Weitaus wichtiger als der leicht zu überlistende Zensurbeamte aber war die tatsächliche Lockerung des politischen und gesellschaftlichen Klimas. Sich Stück für Stück mehr Freiheit erkämpfen zu können und darin auch eine Verantwortung für sich selbst zu sehen – das war wohl das Grundgefühl jener Jahre.

Für die deutsche Redaktion von Radio Prag unter Františeks Leitung bedeutete das vor allem eines: immer größere Anstrengungen, die Sendungen nicht zum internationalen Schaufenster eines geschönten Status quo werden zu lassen. František ging es darum, gerade die Brüche und Umbrüche aufzuzeigen, die leidenschaftlichen Diskussionen rund um den Reformprozess im Land nachzuzeichnen, bis schließlich 1968 die Zensur ganz abgeschafft wurde. Parallel dazu beobachtete er ein interessantes Phänomen: Immer häufiger bekam er dankbare Reaktionen und sogar Besuch von Hörern aus der DDR. Die meisten von ihnen konnten zwar auch westdeutsches Radio empfangen, aber das, was da aus Prag kam, war doch viel interessanter: Sendungen aus einem kommunistischen Bruderstaat, die einen Weg aufzeigten, wie er doch eigentlich auch bei ihnen zu gehen sein müsste.

Im Frühjahr 1968 erhielt František eine Nachricht, die er später als Höhepunkt seiner Zeit als Rundfunkredakteur bezeichnet hat: Die Behörden in Ostberlin empfanden die liberale Debattenkultur in der Tschechoslowakei, die er den Bürgerinnen und Bürgern der DDR in seinen Sendungen vermittelte, als so bedrohlich, dass sie ihre Störsignale von westlichen „Feindsendern“ abzogen und lieber auf Radio Prag umpolten. Wer noch daran gezweifelt hatte, dass offener Diskurs selbst in den Augen autoritärer Machthaber stärker ist als stumpfe Propaganda, war spätestens jetzt eines Besseren belehrt.

Die Euphorie hielt nicht mehr lange an. Längst waren die Reformen in der Tschechoslowakei auch der Sowjetunion ein Dorn im Auge. Im August desselben Jahres walzten die Truppen der „verbündeten“ Warschauer-Pakt-Staaten den Prager Frühling mit Waffengewalt nieder. Eines der Hauptziele der Invasoren: das Funkhaus in der Vinohradská-Straße. Bald danach wurde der Rundfunk auf Linie gebracht. Für František Černý und viele ande-

re gab es nun keinen Platz mehr – weder im Radio noch anderswo im Journalismus.

Auch wenn es 20 Jahre später kein Bad im selben Fluss mehr gab: Auf seine Art ist František Radio Prag treu geblieben. Etwa wenn er sich als Diplomat für dessen weitere Finanzierung stark machte. Oder wenn er öffentlich für seine Überzeugung eintrat, dass ein Auslandssender niemals als Werbeplattform für das eigene Land missbraucht werden darf – auch nicht in demokratischen Gesellschaften. Einem ausländischen Publikum innere Konflikte verständlich zu machen, ist stets glaubwürdiger und verdienstvoller als die stromlinienförmige Präsentation offizieller Außenpolitik. Nicht für alle Diplomaten ist das eine Selbstverständlichkeit. Für echte Vermittler wie František Černý aber natürlich schon.

FRANTIŠEK ČERNÝ A RADIO PRAG – ZAČÁTEK KARIÉRY ZPROSTŘEDKOVATELE

Gerald Schubert

zahraničněpolitický redaktor rakouského deníku Der Standard, rozhlasový redaktor Radia Prag (2002–2015, od roku 2006 vedoucí německé redakce, později šéfredaktor)

© Archiv autora

Rok změny 1989 rozrazil mnohé dveře. A také postavil lidi před nutnost milionkrát se rozhodovat. Politický převrat prostě není abstraktní. Obrací životy vzhůru nohama.

Františku Černému bylo tenkrát 58 let a převrat a nová doba mu nabídly nejprve návrat do starých časů: návrat do Československého rozhlasu. V roce 1969, pár měsíců po krvavém potlačení pražského jara, odtamtud musel odejít. Nyní, o dvacet let později, bylo potřeba v rozhlase nově obsadit vedoucí posty. Ideálně lidmi, kteří měli jak zkušenosti, tak i čistý štít – a to nebyla příliš častá kombinace.

František Černý ale odmítl. Věděl, že člověk dvakrát nevstoupí do stejné řeky. A také věděl proč. Často se to úsloví používá nesprávně, jako by každý návrat byl nudný, cosi pro slabé nátury s nedostatkem vůle k vlastnímu rozvoji. Správná interpretace však zní: Člověk nemůže vstoupit dvakrát do stejné řeky, protože voda v řece je pokaždé jiná. Příliš mnoho věcí se za těch uplynulých dvacet let změnilo, než aby se do těch vod František střemhlav vrhl a z pozice šéfa zvolal „Za mnou!" Ani by to neladilo s jeho přemýšlivou skromností. Kdo ho zná, ten to ví.

To už radši zcela novou výzvu: na naléhání svého přítele Jiřího Dienstbiera, který se právě stal ministrem zahraničních věcí, se František vydal jako diplomat do Berlína. Je kuriózní, že to zřejmě přineslo jeho životu větší kontinuitu, než by mu byl přinesl návrat ke kariéře v rozhlase. Protože František je zprostředkovatelem. Prostředníkem mezi svou českou vlastí a německy hovořícím světem. A tak to bylo vždycky: nejdřív v Radiu Prag, zahraničním vysílání Československého rozhlasu, kde vedl před rokem 1969 německou redakci, pak dvacet let jako učitel němčiny, to když měl zákaz vykonávat novinářskou profesi, pak v diplomatických službách a nakonec jako spoluzakladatel Pražského literárního domu, který pečuje s láskou o dědictví německojazyčné literatury v zemi a navíc je přeshraniční platformou pro autorky a autory současnosti.

Zahraniční vysílání Radia Prag bylo ideálním úvodem k této kariéře zprostředkovatele. František pracoval v Československém rozhlase celkem třináct let, od roku 1956 do roku 1969, velkou část této doby strávil právě jako vedoucí německé redakce Radia Prag. Jakkoli měly měnící se politické okolnosti na vysílání různý vliv, vždycky platila zásada: Radio Prag je hlasem Československa – později Česka – ve světě.

Jeho založení v roce 1936 lze interpretovat jako volání ještě demokratického státu, již velmi ohroženého nacistickým Německem, o pomoc. Později, v dobách studené války, bylo Radio Prag nástrojem komunistických pohlavárů. Stejně jako u ostatních zahraničních vysílačů v tehdejším „východním bloku" šlo tenkrát především o to, zprostředkovávat západnímu světu na krátkých a středních vlnách idealizovaný obraz vlasti. Je zřejmé, že přitom nešlo jen o vychvalování lesku architektonických památek a přírodních krás, nýbrž především domnělé převahy socialistického společenského zřízení. Politická liberalizace, která započala již koncem padesátých let a vyvrcholila v roce 1968 pražským jarem, však vždy poskytovala trochu volného prostoru – a to byl

vývoj, který František Černý a jeho přátelé v redakci nejen využívali, nýbrž ho také výraznou měrou spoluvytvářeli.

V mnoha soukromých rozhovorech vzpomínal František na tyto časy jako na dobu, kdy sice vládly restrikce, kdy ale také postupně praskaly ledy. Třeba ve vzpomínce na rozhlasového cenzora, který byl většinou opilý a neuměl německy. „Co tam je?" ptával se zpravidla, když mu předložili podklady k vysílání. Něco se mu řeklo a on ten papír orazítkoval. Daleko důležitější než ten cenzor, kterého šlo tak lehce přelstít, bylo skutečné uvolňování politického a společenského klimatu. Vybojovávat si kousek po kousku svobodu a vidět v ní i svou vlastní odpovědnost – to byl zřejmě primární pocit oněch let.

Pro německou redakci Radia Prag pod Františkovým vedením to znamenalo především jedno: neustále větší úsilí nedopustit, aby se vysílání stalo mezinárodní výkladní skříní přikrášlovaného stavu věcí. Františkovi šlo o to ukazovat především trhliny a zlomy, přibližovat vášnivé diskuse kolem reformního procesu, až byla nakonec v roce 1968 cenzura zrušena úplně. Zároveň s tím pozoroval zajímavý jev: z NDR k němu přicházely stále častěji děkovné ohlasy, a dokonce i návštěvy posluchačů. Většina z nich mohla sice poslouchat i západoněmecký rozhlas, ale to, co přicházelo z Prahy, bylo daleko zajímavější. Vysílání z bratrské komunistické země, které ukazovalo cestu, kterou by se vlastně dalo jít i u nich.

Na jaře 1968 dostal František zprávu, kterou později považoval ve své kariéře rozhlasového redaktora za vrchol: úřady ve východním Berlíně považovaly liberální debatní kulturu v Československu, kterou ve svých příspěvcích zprostředkovával občanům NDR, za natolik rizikovou, že odklonily signály svých rušiček od západních „nepřátelských vysílaček" a přepólovaly je radši na Radio Prag. Kdo dosud ještě pochyboval, že i jen otevřená diskuse je v očích autoritářských vládců silnější než tupá propaganda, měl nejpozději teď příležitost prozřít.

Euforie však nevydržela dlouho. Reformy v Československu byly Sovětskému svazu už dlouho trnem v oku. V srpnu téhož roku vojska „bratrských" států Varšavského paktu krvavě a s použitím zbraní a násilí pražské jaro převálcovala. Jedním z hlavních cílů okupantů byla budova rozhlasu na Vinohradské třídě. Brzy poté byl rozhlas postaven do latě. Pro Františka Černého a mnohé další už tam teď nebylo místo – ani v rozhlase ani jinde v žurnalistice.

I když o dvacet let později na koupel ve stejné řece nedošlo, zůstal František Radiu Prag svým způsobem věrný. Například když se jako diplomat velmi zasazoval o jeho další financování. Nebo když veřejně vystupoval se svým přesvědčením, že zahraniční vysílání nesmí být nikdy zneužíváno jako reklamní platforma pro vlastní zemi – a to ani v demokratických společnostech. Vysvětlovat vnitřní konflikty zahraničnímu publiku srozumitelně je vždycky důvěryhodnější a přínosnější než bezmyšlenkovitá prezentace oficiální zahraniční politiky. Ne pro všechny diplomaty je to samozřejmostí. Ale pro skutečné prostředníky jako František Černý přirozeně ano.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

FRANTIŠEK ČERNÝ – UČITEL

Jindřich Fischel

učitel v jazykové škole a kreslíř

František Černý působil na Státní jazykové škole v Praze na Národní třídě 20 jako učitel němčiny více než dvacet let. Tam jsem se s ním také seznámil po svém nástupu do této školy v roce 1973. Škola měla dlouhou tradici, vynikající úroveň i pověst, mimo jiné také díky tomu, že „osvícené vedení" (slova F. Č.) přijímalo do řad učitelů plejádu skvělých filologů, vyhozených po roce 1968 z Karlovy univerzity a jiných vysokých škol. Byli to rusisté, anglisté a amerikanisté, francouzštináři, orientalisté, germanisté, učitelé balkánských jazyků.

© Jindřich Fischel

František Černý, kresba Jindřich Fischel, 2008 | Zeichnung Jindřich Fischel, 2008

František Černý, vzděláním germanista, po roce 68 vyhozen z Československého rozhlasu – se stal učitelem. Škola proslula nejen bohatou nabídkou a kvalitní výukou. Byla navíc v letech tzv. normalizace ostrůvkem mikroklimatu svobody jak pro učitele, tak pro žáky. Toto klima František Černý spoluvytvářel. Byl a je citlivý ve vztahu k lidem, přátelský, vtipný, laskavý a především svobodomyslný. Postupem času se stal jedním z nejoblíbenějších učitelů. Z jeho kurzů se často ozývaly salvy smíchu a na konci hodiny se z jeho tříd hrnuli rozjaření posluchači.

Myslím, že se František Černý příliš nedržel tehdy požadovaných „ideologických vložek", tzv. aktualit, ale že si ani nelámal hlavu s tzv. metodickými pokyny pro výuku jazyka. Učil po svém a skvěle. Svědčily o tom znalosti „jeho" posluchačů u státních zkoušek.

Dokonce si myslím, že se František Černý na škole cítil dobře. Získal si mnoho nových přátel a obdivovatelů i obdivovatelek. Sám o svém působení kdysi napsal: „Dodnes jsem proto vděčen těm zhruba dvaceti rokům, které jsem strávil jako učitel němčiny na jazykové škole, za mnohá inspirativní setkání s lidmi, se kterými bych se jinde asi nesetkal, i za obohacující poznatky z nejrůznějších prostředí, kam bych se bez JŠ a jejich rozmanitých působišť sotva kdy dostal."

Ať Františkovi Černému slouží i nadále pevné zdraví a neutuchající zvídavost. Vážím si velmi toho, že se dodnes oslovujeme, byť trochu komickým, „pane kolego".

FRANTIŠEK ČERNÝ – DER LEHRER

Jindřich Fischel

Lehrer an einer Sprachschule, Zeichner

František Černý arbeitete mehr als zwanzig Jahre als Deutschlehrer an der Staatlichen Sprachschule Prag. Dort lernte ich ihn auch kennen, als ich 1973 anfing dort zu unterrichten. Die Schule hatte eine lange Tradition, ihr Niveau und ihr Ruf waren ausgezeichnet, u. a. auch deshalb, weil die „erleuchtete Leitung" (Zitat F. Č.) eine Vielzahl von hervorragenden Philologen in das Lehrerkollegium aufnahm, die nach 1968 von der Karlsuniversität und anderen Hochschulen herausgeworfen wurden. Russisten, Anglisten und Amerikanisten, Französisten, Orientalisten, Germanisten, Lehrer für Balkansprachen.

František Černý, ausgebildet als Germanist, nach 1968 aus dem Tschechoslowakischen Rundfunk geworfen, wurde Lehrer. Die Schule zeichnete sich nicht nur durch ein reichhaltiges Angebot und guten Unterricht aus. In den Jahren der sog. Normalisierung war sie zudem auch eine Insel mit einem Mikroklima der Freiheit für Lehrer und Schüler. František Černý gestaltete dieses Klima mit. Er war und ist einfühlsam gegenüber Menschen, freundschaftlich, humorvoll, liebenswürdig und vor allem freiheitsliebend. Im Laufe der Zeit wurde er zu einem der beliebtesten Lehrer. Aus seinen Stunden hörte man häufig Lachsalven und nach Unterrichtsschluss drängten die vor Begeisterung sprühenden Teilnehmer aus seinen Klassen

Ich glaube, dass sich František Černý nicht gerade an die damals verlangten „ideologischen Einlagen", sogenannte „Aktualitäten" hielt, aber sich auch nicht den Kopf mit „methodischen Anleitungen" für den Sprachunterricht zerbrach. Er unterrichtete auf seine eigene Weise und hervorragend. Davon zeugten die Kenntnisse „seiner" Schüler bei den Staatsprüfungen.

Ich glaube sogar, dass sich František Černý an der Schule wohlfühlte. Er fand viele neue Freunde und Bewunderer, auch Bewunderinnen. Er selbst schrieb einmal darüber: „Bis heute bin ich deshalb jenen gut zwanzig Jahren als Deutschlehrer an der Sprachschule dankbar: für die vielen inspirierenden Begegnungen mit Menschen, die ich wohl anderswo nicht getroffen hätte, für die bereichernden Anregungen aus verschiedenen Milieus, die ich ohne die Sprachschule und ihre mannigfaltigen Wirkungsstätten wohl kaum kennengelernt hätte."

Ich wünsche František Černý auch weiterhin feste Gesundheit und unermüdliche Neugier. Ich schätze es sehr, dass wir uns bis heute mit dem etwas komischen „Herr Kollege" anreden.

Übersetzung von Andreas Weber

SETKÁNÍ, NA KTERÉ SE NEZAPOMÍNÁ

Luděk Sekyra

podnikatel a předseda správní rady Sekyra Foundation

© Archiv autora

Jsou nečekaná setkání, která člověka ovlivní na celý život. Když jsem koncem osmdesátých let působil na právnické fakultě coby mladý učitel, zabýval jsem se právní filozofií a zejména pojmem právního státu, pojmem „Rechtsstaat", který se zrodil v německé státovědě 19. století. Němčina byla můj první cizí jazyk a byla mi blízká i vzhledem ke geografickým souvislostem, neboť pocházím z Českého Krumlova. Chtěl jsem si její znalosti ještě více zdokonalit, a proto jsem se tehdy přihlásil do jazykového kurzu pro pokročilé na Národní třídě. Byl to legendární kurz, který vedl germanista František Černý. Výklady byly doprovázeny neopakovatelnou noblesou a vtipností, které jsou v mých očích tak charakteristické pro osobnost profesora Černého.

Výuka byla nejenom o zdokonalování konverzačních dovedností a gramatice, ale vzhledem k jeho hlubokým znalostem německé literatury mě nejvíce zaujaly diskuse o velkých postavách německé literatury včetně četby a výkladu jejich textů.

Vzhledem k tomu, že jsem se narodil v regionu, z něhož pocházel Adalbert Stifter, měl jsem afinitu k rakouské literatuře. Mým oblíbeným románem bylo jeho Pozdní léto i jeho neopakovatelné povídky jako Horský křišťál. K mým oblíbencům pak patřil Josef Roth se svou Kapucínskou kryptou a zejména Robert Musil, jehož román Muž bez vlastností významně ovlivnil můj intelektuální vývoj. A v neposlední řadě kritická reflexe poválečného Rakouska v knihách Thomase Bernharda.

V této době jsem začínal více číst německou literaturu, přečetl mnohé od bratří Mannů a diskuse s literátem na tomto poli tak nesmírně erudovaným, jako byl profesor Černý, pro mě – začínajícího čtenáře – byly velmi obohacující. Fascinovala mne mnohoznačná intelektuální konstrukce Doktora Faustuse, jakož i celý myšlenkový svět Thomase Manna. Freska vzestupu a pádu podnikatelské rodiny Buddenbrookových z jeho stejnojmenného románu byla pro mě do určité míry zjevením a často jsem si jednotlivé postavy vybavoval později, při svých podnikatelských začátcích, a nezřídka si na ně vzpomenu i dnes. Diskuse s profesorem Černým mi umožnily hlubší vhled do psychologie jednotlivých hrdinů i smyslu a poselství těchto děl. V pozdějším životě jsem mnohé z nich použil při konverzacích s významnými představiteli velkých německých či rakouských firem jakož i s lidmi z německojazyčného intelektuálního prostředí a kulturního okruhu. Bylo to pro mě nesmírně cenné a budu za to našemu jubilantovi navždy zavázán.

V období po sametové revoluci, kdy se profesor Černý stal nepřehlédnutelnou postavou česko-německých vztahů a následně i velvyslancem v Německu, jsem měl možnost se s ním setkat při různých společenských či slavnostních příležitostech, sršel vždy optimismem a byl nápomocen při řešení všech nových výzev a aspektů česko-německé vzájemnosti.

Rád vzpomínám na optimistické a obohacující konverzace v tomto období velké euforie.

V neposlední řadě profesor Černý svou činorodostí přispěl k tomu, že tradice pražské německé literatury je stále živým tématem a spisovatelé jako Franz Kafka, Egon Erwin Kisch či Joha-

nnes Urzidil jsou součástí kulturního odkazu obou národů. Jak dobře víme, stál společně s Lenkou Reinerovou u zrodu Pražského literárního domu autorů německého jazyka.

Byl jsem potěšen, že mě oslovil, abych podpořil začátky této dnes již velmi respektované instituce, což jsem s radostí učinil. Rád budu prostřednictví Nadace Sekyra Foundation v podpoře pokračovat a věřím, že činnost literárního domu přispěje k hlubšímu porozumění s Německem, naším osudovým sousedem, o němž řekl Václav Havel, že „je naše inspirace a naše bolest, zdroj mnoha pochopitelných traumat, jakož i měřítek, k nimž se vztahujeme". Jedním z konkrétních výrazů podpory německojazyčného kulturního odkazu v našich zemích bude v tomto roce i umístění busty Franze Kafky v hotelu Savoy (dříve Krone) ve Špindlerově Mlýně, v němž spisovatel začal psát svůj román Zámek.

V současné době jednáme o akvizici území v širším centru Berlína, a pokud se vše uskuteční, stálo by možná za to, aby jedna z nově vzniklých ulic nesla jméno Františka Černého. Co Vy na to?

© Archiv Lucie Eiermann

S Luďkem Sekyrou a Lucií Černohousovou v Pražském literárním domě, 2010 | Mit Luděk Sekyra und Lucie Černohousová im Prager Literaturhaus, 2010

EINE BEGEGNUNG, DIE MAN NICHT VERGISST

Luděk Sekyra

Unternehmer und Vorsitzender des Verwaltungsrats der Sekyra Foundation

© Archiv des Autors

Es gibt unerwartete Begegnungen, die einen Menschen für sein ganzes Leben beeinflussen. Als ich Ende der achtziger Jahre an der Juristischen Fakultät – als junger Lehrbeauftragter – tätig war, beschäftigte ich mich mit Rechtsphilosophie und vor allem mit dem Begriff des Rechtsstaats, der in der deutschen Staatswissenschaft des 19. Jahrhunderts entstanden war. Deutsch war meine erste Fremdsprache und war mir auch in Bezug auf geographische Zusammenhänge nahe, denn ich stamme aus Krumau. Ich wollte meine Kenntnisse noch mehr perfektionieren und meldete mich deshalb bei einem Sprachkurs für Fortgeschrittene auf der Straße Národní třída in Prag an. Es war ein legendärer Kurs, den der Germanist František Černý leitete. Die Kursstunden waren geprägt von einer einzigartigen Noblesse und Witzigkeit, die in meinen Augen so charakteristisch für die Persönlichkeit von František Černý sind.

Im Unterricht ging es nicht nur um eine Perfektionierung der Fähigkeiten zur Konversation und um Grammatik: Im Hinblick auf Černýs tiefe Kenntnisse der deutschen Literatur beeindruckten mich die Diskussionen über große Vertreter der deutschen Literatur einschließlich der Lektüre und Interpretation ihrer Texte am meisten.

Da ich in einer Region zur Welt kam, aus der Adalbert Stifter stammte, hatte ich eine Affinität zur österreichischen Literatur. Mein Lieblingsroman von ihm war „Nachsommer" und seine einzigartigen Erzählungen wie etwa „Bergkristall". Zu meinen Lieblingsschriftstellern gehörte auch Joseph Roth mit „Die Kapuzinergruft" und vor allem Robert Musil, dessen Roman „Der Mann ohne Eigenschaften" meine intellektuelle Entwicklung maßgeblich beeinflusste. Und nicht zuletzt auch die kritische Reflexion des Österreich der Nachkriegszeit in den Büchern von Thomas Bernhard.

Zu dieser Zeit begann ich damit, mehr deutsche Literatur zu lesen, ich las viel von den Mann-Brüdern und die Diskussionen mit einem auf diesem Feld so ungemein versierten Literaten wie unserem Lehrer Černý waren für mich – einen Leseanfänger – sehr bereichernd. Mich faszinierten die vieldeutigen intellektuellen Konstruktionen des Dr. Faustus, wie überhaupt die ganze Gedankenwelt von Thomas Mann. Das Fresko des Aufstiegs und Falls der Unternehmerfamilie Buddenbook aus seinem gleichnamigen Roman war für mich in gewisser Weise eine Offenbarung, ich erinnerte mich später, während meiner unternehmerischen Anfänge und nicht selten auch heute noch, oft an die einzelnen Figuren. Die Diskussionen mit Černý eröffneten mir einen tieferen Einblick in die Psychologie der einzelnen Protagonisten und in den Sinn und die Botschaften dieser Werke. Im späteren Leben griff ich auf viele von ihnen bei Gesprächen mit bedeutenden Vertretern großer deutscher oder österreichischer Firmen sowie auch mit Menschen aus dem deutschsprachigen intellektuellen Milieu und Kulturkreis zurück. Dies war für mich ungemein wertvoll, und ich werde unserem Jubilar immer dafür dankbar sein.

In der Zeit nach der Samtenen Revolution, als František Černý zu einer nicht wegzudenkenden Figur der deutsch-tsche-

chischen Beziehungen und im Folgenden auch Botschafter in Deutschland wurde, hatte ich die Möglichkeit, ihn bei verschiedenen gesellschaftlichen oder feierlichen Anlässen zu treffen, er sprühte immer vor Optimismus und half bei der Bewältigung aller neuen Herausforderungen und Aspekte der deutsch-tschechischen Wechselbeziehungen mit.

Gerne denke ich an die optimistischen und bereichernden Gespräche in dieser Zeit der großen Euphorie zurück.

Nicht zuletzt trug Dozent Černý durch seine Tatkraft dazu bei, dass die Traditionen der Prager deutschsprachigen Literatur nach wie vor ein aktuelles Thema bleiben und Schriftsteller wie Franz Kafka, Egon Erwin Kisch oder Johannes Urzidil Teil des Kulturerbes beider Völker sind. Wie wir wissen, zeichnet er zusammen mit Lenka Reinerová für die Entstehung des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren verantwortlich.

Ich war erfreut, als er mich ansprach, die Anfänge dieser heute bereits sehr respektierten Institution zu unterstützen, was ich gerne getan habe. Gerne werde ich mit Hilfe der Sekyra Foundation diese Förderung fortsetzen, und ich glaube, dass die Tätigkeit des Literaturhauses zu einer tieferen Verständigung mit Deutschland beiträgt, unserem Schicksalsnachbarn, über den Václav Havel sagte, dass er „unsere Inspiration und unser Schmerz ist, Quelle vieler verständlicher Traumata wie auch der Maßstäbe, auf die wir uns beziehen". Konkreter Ausdruck der Förderung des deutschsprachigen Kulturerbes in unseren Ländern wird in diesem Jahr auch die Aufstellung einer Franz-Kafka-Büste im Hotel Savoy (ehemals Krone) in Spindlermühle sein, in dem der Schriftsteller seinen Roman „Das Schloss" zu schreiben begann.

Derzeit verhandeln wir über den Ankauf eines Gebiets im erweiterten Zentrum von Berlin, und falls dies alles umgesetzt wird, wäre es überlegenswert, eine der neu entstandenen Straßen nach František Černý zu benennen. Was meinen Sie?

Übersetzung von Wolfgang Schwarz

DLOUHÉ NOHY, STARÝ JILM, BERLÍNSKÁ AMBASÁDA, LISABONSKÁ NOC

Jitka Jílková

překladatelka a ředitelka Pražského divadelního festivalu německého jazyka (1997–2020, nyní jeho dramaturgyně), dříve působila v Památníku národního písemnictví a na Rakouském velvyslanectví v Praze, první překladatelka Elfriede Jelinek do češtiny

© Archiv autorky

František Černý má nejdelší nohy na světě. Když na Státní jazykové škole vsedě na katedře učil německou konverzaci, sahaly mu špičky bot až ke druhé řadě. Tak to aspoň mám stále před očima. Zcela jistě ovšem vím, že jsme probírali článek Abschied von der alten Ulme. Byl to článek z časopisu a nezabral víc než jednu stránku, pro pana profesora a jeho imaginaci to ovšem byla bezedná studnice témat a námětů k rozhovoru, inspirace k odbočkám všeho druhu, jakož i příkladů, co všechno dokáže němčina. Se starým jilmem jsme se tedy, myslím, loučili celý školní rok. To bylo v první polovině sedmdesátých let.

Kurzy v jazykovce byly spása pro posluchače, kteří se chtěli učit, co je bavilo, ale pro politickou nezpůsobilost nesměli na vysokou školu. K jejich velkému štěstí tu ovšem – jako v případu Františka Černého – bylo útočiště i pro vyučující, kteří museli odejít z vysokých škol nebo svých jiných původních povolání. Kdyby nám tenkrát někdo řekl, že s námi konverzuje budoucí český velvyslanec v Berlíně, a to ani Východním, ani Západním, ale prostě Berlíně, považovali bychom ho samozřejmě za šílence.

© KIVA

Děkovačka po představení Noc v Lisabonu, 2019 |
Nach der Aufführung des Stücks „Die Nacht von Lissabon“, 2019

Jenže potom se v devadesátých letech dělo tolik zázračných věcí, že do nich tahle nová role Františka Černého zapadla s naprostou samozřejmostí. Snad byl jeho pozitivní vliv dostatečně oceněný i oficiálně, hlavní ovšem je, že přetrvává i po skončení jeho diplomatické mise. František Černý se vrátil do Prahy a od té doby je osvědčenou oporou česko-německých vztahů. Těžko říct, jak to stíhá, ale pokud se koná jakákoli akce, která takovými vztahy zavání, můžete se spolehnout, že ho tam potkáte. Naštěstí nevynechává ani náš festival. Jako jeden z našich nejvěrnějších diváků už s námi – soudě podle jeho ne vždycky lichotivých poznámek – leccos vytrpěl. O to víc samozřejmě potěší, když ho něco alespoň nezklame. A tak přikládám fotografii, na které se mu klaní herci po představení zdramatizované Noci v Lisabonu jeho srdečního autora E. M. Remarquea. Ta Františka Černého zaplaťpánbůh opravdu nadchla. Kéž bychom mu takový zážitek mohli zase brzy dopřát.

LANGE BEINE, EINE ALTE ULME, DIE BERLINER BOTSCHAFT, DIE „NACHT VON LISSABON“

Jitka Jílková

Übersetzerin und Direktorin des Prager Theaterfestivals deutscher Sprache (1997–2020, nun seine Dramaturgin), früher tätig im Museum der tschechischen Literatur und an der Österreichischen Botschaft in Prag, erste Übersetzerin von Elfriede Jelinek ins Tschechische

© Archiv der Autorin

František Černý hat die längsten Beine der Welt. Als er an der Staatlichen Sprachschule am Lehrertisch sitzend deutsche Konversation unterrichtete, reichten seine Schuhspitzen bis in die zweite Reihe. So zumindest habe ich das immer noch vor Augen. Ganz sicher jedoch weiß ich, dass wir den Artikel „Abschied von der alten Ulme“ durchgenommen haben. Dies war ein Artikel aus einer Zeitschrift, und er war nicht länger als eine Seite, für den Herrn Professor und seine Vorstellungskraft allerdings ein unerschöpflicher Quell für Gesprächsthemen und -anreize, Inspiration für Abstecher aller Art und auch für Beispiele, wozu das Deutsche alles fähig ist. Von der alten Ulme haben wir damals, so glaube ich, das gesamte Schuljahr lang Abschied genommen. Das war in der ersten Hälfte der siebziger Jahre.

Die Kurse in der Sprachschule waren die Rettung für Hörer, die lernen wollten, woran sie Spaß hatten, doch wegen ihrer mangelnden politischen Eignung nicht zum Studium durften. Zu ihrem großen Glück gab es hier jedoch – wie im Fall von František Černý – eine Zuflucht auch für Lehrkräfte, die die Hochschulen verlassen oder ihre anderen ursprünglichen Berufe aufgeben mussten. Hätte uns damals jemand gesagt, dass der künftige tschechische Botschafter in Berlin, und zwar weder in Ost-, noch in Westberlin, sondern einfach in Berlin, mit uns Konversation betrieb, so hätten wir ihn damals natürlich für verrückt erklärt.

Doch dann geschahen in den neunziger Jahren so viele wunderbare Dinge, dass diese neue Rolle des František Černý ganz selbstverständlich da ins Bild passte. Hoffentlich wurde sein positiver Einfluss auch offiziell ausreichend wertgeschätzt, die Hauptsache jedoch ist, dass dieser auch nach dem Ende seiner diplomatischen Mission andauert. František Černý kehrte nach Prag zurück, und seitdem ist er eine bewährte Stütze der deutsch-tschechischen Beziehungen. Schwer zu sagen, wie er das schafft, doch wenn irgendeine Veranstaltung stattfindet, bei der es nach solchen Beziehungen riecht, können Sie sich darauf verlassen, dass Sie ihn dort treffen. Glücklicherweise lässt er auch unser Festival nicht aus. Als einer unserer treuesten Zuschauer hat er mit uns – seinen nicht immer schmeichelhaften Bemerkungen nach zu urteilen – schon so einiges durchlitten. Umso mehr freut es uns natürlich, wenn ihn wenigstens etwas nicht enttäuscht. Und so füge ich ein Foto bei, auf dem sich die Schauspieler nach der in Szene gesetzten „Nacht von Lissabon“ seines Herzensautors E. M. Remarque vor ihm verbeugen. Diese hat František Černý Gottseidank tatsächlich begeistert. Wenn wir ihm doch ein solches Erlebnis bald wieder verschaffen könnten!

Übersetzung von Silke Klein

5.

PODPOROVATEL A INICIÁTOR KULTURNÍCH AKTIVIT

KULTURFÖRDERER UND -INITIATOR

BEINAHE BESTE FREUNDE

Jochen Bloss

Germanist und Historiker (u. a. zum Thema der Minderheitenpolitik in Südtirol),
Dozent des Goethe-Institutes (1970–2000), Gründungsleiter des Goethe-Instituts in Prag (1990–1996)

© Archiv des Autors

Vor 20 Jahren schrieb ich schon einmal einen Beitrag für die Festschrift für František Černý zum 70. Geburtstag unter dem Titel „Meine erste Telefonnummer in Prag". Diese oder besser gesagt Franta selbst samt Notarzt hatte mir im Oktober 1990 das Leben gerettet und wir wurden danach über Jahre sehr enge Freunde: beruflich, privat, als Gesprächs- und Schachpartner. Das ist mir alles in ganz lebendiger Erinnerung, obwohl 30 Jahre darüber vergangen sind.

In der Gründungsphase des neuen Goethe-Instituts Prag war er äußerst wichtig. Er brachte mich mit vielen tschechischen Persönlichkeiten des kulturellen und intellektuellen Lebens zusammen und war maßgebend beteiligt an der Zusammensetzung der sogenannten K-Gruppe, die mir von Anfang an beratend zur Seite stand. Sie hatte nichts mit einer Kadergruppe oder gar mit der KPČ zu tun, nein, sie war ein Freundeskreis von Franta Černý, der mir interdisziplinäre Kontakte ermöglichte.

Noch vor seiner Ernennung als Gesandter der ČSFR in Berlin im Herbst 1990 haben wir uns in einer vertrauten Runde getroffen: Hanuš Karlach, Generalsekretär des tschechoslowakischen PEN-Clubs; Barbara Köpplová, Publizistikprofessorin an der Karlsuniversität und erste Programmassistentin des neuen Goethe-Instituts; Kurt Krolop, Germanistikprofessor an der Philosophischen Fakultät und profunder Kenner der Prager deutschen Literatur; Marek Kopelent, Komponist und Berater in zeitgenössischer Musik; Helena Koenigsmarková, Direktorin des Museums für angewandte Kunst; Tomáš Kafka, Dichter und später Diplomat im Außenministerium; Jan Křen, bedeutender Historiker.

Mit ihnen allen waren wir über unsere Prager Jahre befreundet. Aber nicht nur in seiner Heimatstadt verfügte Franta über ein Netzwerk, sondern auch bald in Berlin. Dank seiner Vermittlung konnten wir im Goethe-Institut Vorträge und Diskussionen mit ehemaligen DDR-Dissidenten wie Wolfgang Thierse (später Bundestagspräsident) und Jens Reich (Kandidat für den Bundespräsidenten) durchführen, die wiederum für unser tschechisches Publikum interessant waren. Er war auch aus früheren Zeiten mit Günter Grass befreundet, der dann zweimal nach Prag kam. Franta arrangierte für ihn ein privates Abendessen im kleinen Kreis mit Václav Havel.

In Prag kannte er gut die Vorgängergeneration, die noch im k. u. k. Reich bzw. in der Masaryk-Zeit geboren waren und aus der alten tschechisch-jüdisch-deutschen Atmosphäre oder Symbiose stammten: Prof. Hugo Rokyta, Prof. Eduard Goldstücker und die letzte lebende deutschschreibende Prager Autorin Lenka Reinerová.

Franta war in mehrfacher Hinsicht ein Bindeglied und der ideale Kommunikator auf allen Ebenen. In einem Wort: für mich der Schlüssel in das nachrevolutionäre Prag der frühen 90er Jahre.

Ihn als Freund zu haben, war für den Neuankömmling auf dem schwierigen Terrain der deutsch-tschechoslowakischen Beziehungen aus vielerlei Gründen ein Geschenk und privat eine Bereicherung. Wir besuchten ihn in seinem Wochenendhaus im

Lausitzer Gebirge, das mit Büchern seiner beiden Sprachen vollgestopft ist. Wir trafen uns auf den Salzburger Festspielen und er besuchte uns als erster Gast an meinem neuen Dienstort in Madrid.

Man kann ohne Übertreibung sagen: Er war in unserer Wohnung hoch über der Moldau unser Stammgast. Wenn er spät abends heimging, am Masaryk-Ufer entlang, und noch Licht bei uns oben sah, klingelte er spontan und kam auf ein Glas Wein und die allfälligen Schachpartien herauf. Ich bin ihm für all das sehr dankbar und besonders auch für die Vermittlung einer Abschiedsaudienz bei Präsident Havel auf der Burg vor meiner Versetzung nach Madrid.

Ja, wir sind beinahe beste Freunde, obwohl er leider nie schreibt. Aber wenn wir uns sehen, fallen wir uns in die Arme …

© Archiv Goethe-Institut

Jochen Bloss mit seiner Frau Carola (rechts) und Štěpánka Kudrnáčová im Goethe-Institut in Prag, 1993 | Jochen Bloss s manželkou Carolou (vpravo) a Štěpánkou Kudrnáčovou v Goethe-Institutu v Praze, 1993

SKORO NEJLEPŠÍ PŘÁTELÉ

Jochen Bloss

germanista a historik (mj. se zabýval tématem menšinové politiky v Jižním Tyrolsku), lektor Goethe-Institutu (1970–2000), zakládající ředitel Goethe-Institutu v Praze (1990–1996)

© Archiv autora

Před dvaceti lety už jsem jeden příspěvek do sborníku pro Františka Černého, k sedmdesátým narozeninám, napsal, nazval jsem ho Moje první telefonní číslo v Praze. Toto číslo, nebo, lépe řečeno, Franta spolu s lékařem na pohotovosti mi v říjnu 1990 zachránili život, a pak jsme léta byli velmi blízkými přáteli: profesně, soukromě, jako partneři v debatách i šachách. To všechno si velmi živě pamatuji, i když od té doby už uběhlo třicet let.

V době zakládání nového Goethe-Institutu v Praze byl mimořádně důležitý. Seznámil mě s mnoha českými osobnostmi kulturního a intelektuálního života a zásadně se podílel na vzniku takzvané Skupiny K, která mě od samého začátku podporovala svými radami. Neměla nic společného s kádrovou skupinou nebo dokonce s KSČ, ne, byl to okruh přátel Franty Černého, který mi umožňoval interdisciplinární kontakty.

Než byl na podzim roku 1990 jmenován vyslancem ČSFR v Berlíně, scházeli jsme se v důvěrném kroužku: Hanuš Karlach, generální tajemník československého PEN klubu; Barbara Köpplová, profesorka publicistiky na Univerzitě Karlově a první asistentka programu nového Goethe-Institutu; Kurt Krolop, profesor germanistiky na Filozofické fakultě a skvělý znalec pražské německé literatury; Marek Kopelent, skladatel a poradce v otázkách současné hudby; Helena Koenigsmarková, ředitelka Uměleckoprůmyslového musea; Tomáš Kafka, básník a pozdější diplomat na ministerstvu zahraničí; Jan Křen, významný historik.

S nimi všemi jsme se během našeho pobytu v Praze přátelili. Franta ale neměl svou síť jen ve svém domovském městě, ale brzy i v Berlíně. Díky jeho prostřednictví jsme v Goethe-Institutu mohli uskutečnit přednášky a diskuse s bývalými disidenty z NDR jako Wolfgangem Thiersem (pozdější prezident Spolkového sněmu) a Jensem Reichem (kandidát na německého spolkového prezidenta), které byly zajímavé pro naše české publikum. Přátelství z dřívějších let ho pojilo také s Günterem Grassem, který pak dvakrát přijel do Prahy. Franta pro něj zorganizoval soukromou večeři v malém kruhu s Václavem Havlem.

V Praze se dobře znal s předchozí generací, která se narodila ještě v c. a k. monarchii, popř. za Masaryka, a vzešla ze staré česko-německo-židovské atmosféry nebo symbiózy: prof. Hugem Rokytou, prof. Eduardem Goldstückerem a poslední žijící německy píšící pražskou spisovatelkou Lenkou Reinerovou.

Franta byl v mnoha ohledech spojovacím článkem a ideálním komunikátorem na všech úrovních. Jedním slovem: pro mne představoval klíč k porevoluční Praze raných devadesátých let.

Mít ho za přítele byl pro nově příchozího v obtížném terénu československo-německých vztahů z mnoha důvodů dar a osobní obohacení. Navštěvovali jsme ho na jeho chalupě v Lužických horách, která je napěchovaná knihami v obou jeho jazycích. Setkávali jsme se na festivalu Salzburger Festspiele a on byl naším prvním hostem na mém novém působišti v Madridu.

Bez přehánění by se dalo říct, že byl v našem bytě vysoko nad Vltavou štamgastem. Když se pozdě večer vracel domů po Masarykově nábřeží a viděl, že se u nás nahoře svítí, spontánně zazvonil a stavil se na sklenku vína a případně partii šachu. Za to

všechno jsem mu velice vděčný a zejména také za zprostředkování audience na rozloučenou na Hradě u prezidenta Havla před mým přeložením do Madridu.

Ano, jsme skoro nejlepší přátelé, ačkoliv on bohužel nikdy nepíše. Ale když se vidíme, radostně se obejmeme…

Přeložila Kateřina Sitařová

AUSWÄRTIGE KULTURPOLITIK DES GOETHE-INSTITUTS

Ute Gräfin Baudissin

Juristin (Schwerpunkt Arbeits- und Sozialrecht), tätig in der Zentralverwaltung des Goethe-Instituts (1977–1983), Leiterin der Goethe-Institute (1983–2005) in Atlanta, Nairobi, Prag (2000–2003), Gründerin der GI in Washington, D.C., Kiew, Sydney

© Archiv der Autorin

Kriege und Krisen, Flucht und Vertreibung, Einschränkung der Meinungsfreiheit und Behinderung zivilgesellschaftlicher Prozesse weltweit bestimmten lange Zeit auch die Beziehungen zwischen der Tschechischen bzw. ehemals Tschechoslowakischen Republik und Deutschland. Umso wichtiger und bedeutsam ist das Wirken der Goethe-Institute mit einem Netz von 159 Instituten in knapp hundert Ländern, so auch seit mittlerweile 30 Jahren in Prag. Besonders schmerzhaft war die durch den Eisernen Vorhang jahrzehntelange Trennung der Nachbarländer Tschechien und Deutschland; daher unser erklärtes Ziel, diese wieder einander näher zu bringen!

Grundlage für die Tätigkeit des Goethe-Instituts im In- und vor allem im Ausland ist unsere Berufung auf Rechtsstaatlichkeit, Menschenrechte und eine demokratische Verfassung. Durch unsere Präsenz vor Ort, die von Anbeginn an gesuchten Kontakte mit Bildungseinrichtungen wie Universitäten und Schulen aller Art, mit Kultureinrichtungen sowie durch persönliche Kontakte mit Wissenschaftlern, Kulturschaffenden und Künstlern konnte unsere Zentralaufgabe – den ständigen Kulturdialog zu suchen und zu pflegen – im weitesten Sinne angegangen und im Laufe der Zeit auch gemeinsam erfüllt werden.

An dieser Stelle kommt das unermüdliche Wirken des Jubilars, František Černý, eines der engsten Freunde unseres Instituts, ganz besonders zur Geltung. Er war und ist einer der bedeutendsten Vertreter der tschechischen Kulturelite, ohne sich jedoch auch nur ansatzweise elitär zu gerieren, sondern überzeugte mit seiner in vielen Bereichen herausragenden Kompetenz und in seiner besonders hervorzuhebenden „feinen Art". Damit beeindruckte er Alt und Jung, Frauen und Männer, besonders aber unser akademisches jugendliches Publikum. Hier möchte ich auf ein außergewöhnliches und spektakuläres Projekt unserer Bibliothek in Zusammenarbeit mit der germanistischen Fakultät der Karls-Universität hinweisen, die Etablierung unseres „WEST-ÖSTLICHEN DIVANS". Zur Eröffnung hatten wir uns etwas Besonderes ausgedacht. Es wurde Wladimir Kaminer, ein nicht nur in Deutschland, sondern auch weit über die Landesgrenzen hinaus bekannter und bewunderter Autor, eingeladen. Mit seinem Roman „Russendisko" hat er einen Riesenerfolg begründet, weshalb wir ihn auch daraus lesen ließen, siehe das beigefügte Bild.

Der Andrang zu dieser Lesung mit Wladimir Kaminer auf dem Blauen Sofa war so groß, dass Freund Černý anfangs sogar stehen musste. Unsere Regionalbibliothekarin, Elisabeth Macan, erinnert sich sehr gut, wie František Černý voller Wohlwollen und in glänzender Stimmung dem Geschehen folgte. Durch seine Anwesenheit, ebenso wie die des Botschafter-Ehepaares Dr. Libal, wurde dem Ganzen ein besonderer Glanz verliehen. Ja, unser lieber Freund Černý war ein häufiger, vielbeachteter und allgemein geachteter Besucher unserer sehr schön gelegenen und guten Bibliothek.

An dieser Stelle ist es mir ein echtes Bedürfnis, noch einmal festzuhalten, welch großen Einfluss er in unserem Bemühen aus-

übte, ein Auseinanderdriften von Mittelosteuropa und Westeuropa verhindern zu helfen, indem wir unsere gemeinsamen Werte, wie gegenseitige Wertschätzung und Anerkennung, Respekt und Solidarität, in den Mittelpunkt unseres Handelns rückten. Letzteres ist auch ein wirksames Mittel, einen aktiven Beitrag zur europäischen Integration zu leisten, wobei wir immer von dem Ziel geleitet werden, den partnerschaftlichen Dialog zur Basis unserer Arbeit zu machen. Nicht Repräsentation, sondern partnerschaftliche Zusammenarbeit ist das Grundprinzip unserer Auswärtigen Kultur- und Bildungspolitik.

Noch ein Wort zu dem ausgewiesenen Germanisten František Černý, der sich in mannigfacher Weise auch um die vom Goethe-Institut vorrangig geförderte Mehrsprachigkeit, im vorliegenden Fall Deutsch, verdient gemacht hat. Hier darf ich meine ganz persönliche Bewunderung für das von František Černý so wunderbar gesprochene Deutsch – er war einer der wenigen, die das so melodisch, weich und elegant klingende sog. „Prager Deutsch" im wahrsten Sinne des Wortes zelebrierte – zum Ausdruck bringen. Mein Dank umfasst Person, Raum und Ort unserer Begegnungen, zuletzt sogar noch in Deutschland.

© Archiv Familie Baudissin

West-östlicher Divan – eine Reihe von Autorenlesungen und Diskussionen im Goethe-Institut in Prag von 2002 bis 2011 | Západovýchodní díván – řada autorských čtení a diskusí v Goethe-Institutu v Praze v letech 2002–2011

ZAHRANIČNÍ KULTURNÍ POLITIKA GOETHE-INSTITUTU

Ute hraběnka Baudissin

právnička (se zaměřením na pracovní a sociální právo), pracovala v centrále Goethe-Institutu (1977–1983), vedla Goethe-Instituty (1983–2005) v Atlantě, Nairobi, Praze (2000–2003), založila Goethe-Instituty ve Washingtonu D. C., Kyjevě, Sydney

© Archiv autorky

Války a krize, útěk a vyhnání, omezování svobody projevu a celosvětové omezování procesů občanské společnosti po dlouhou dobu určovaly i vztahy mezi Českem, resp. dříve Československou republikou a Německem. O to důležitější a významnější je působení sítě 159 Goethe-Institutů v bezmála stovce zemí, už 30 let také v Praze. Obzvlášť bolestivé bylo dlouhá desetiletí trvající rozdělení sousedních zemí, Česka a Německa, železnou oponou; naším deklarovaným cílem tedy bylo je zase sblížit!

Základem pro činnost Goethe-Institutu doma, ale především v zahraničí je naše přihlášení se k principu právního státu, lidským právům a demokratické ústavě. Díky tomu, že jsme byli v zemi přítomni, že jsme od začátku vyhledávali kontakty se vzdělávacími institucemi jako univerzitami a všemi typy škol, s kulturními zařízeními, a zároveň jsme pěstovali osobní kontakty s vědci, umělci a lidmi působícími v oblasti kultury, se nám podařilo v nejširším slova smyslu uchopit a v průběhu času také společně naplňovat náš hlavní cíl – navazovat a podporovat neustálý kulturní dialog.

Právě k tomu cíli výjimečným způsobem přispíval jubilant a jeden z nejbližších přátel Goethe-Institutu František Černý. Byl a je jedním z nejvýznamnějších zástupců české kulturní elity, aniž by se však jediným náznakem elitářsky projevoval, naopak dokáže přesvědčit svou výjimečnou kompetentností v mnoha oblastech a „vybranými způsoby“, které bych chtěla zvlášť vyzdvihnout. Okouzlil jimi staré i mladé, ženy i muže, především ale naše mladé akademické publikum. Zde bych chtěla připomenout jeden výjimečný a neobyčejný projekt naší knihovny ve spolupráci s Ústavem germánských studií na Univerzitě Karlově, pořad Západovýchodní díván. Na zahájení této řady jsme si připravili něco výjimečného. Pozvali jsme Wladimira Kaminera, spisovatele známého a obdivovaného nejen v Německu, ale i daleko za hranicemi. Jeho román Ruské disko odstartoval nesmírný úspěch, proto jsme z něj Kaminera v Praze také nechali číst.

Nával na toto čtení s Wladimirem Kaminerem na Modré pohovce byl tak velký, že přítel František Černý ze začátku musel dokonce stát. Naše regionální knihovnice, Elisabeth Macan, si dobře pamatuje, jak František Černý s velikou náklonností a ve skvělé náladě sledoval dění v sále. Jeho přítomnost, stejně jako přítomnost velvyslance Dr. Libala a jeho manželky, celé akci propůjčila zvláštní lesk. Ano, náš milý přítel František Černý byl častým, velmi respektovaným a obecně váženým návštěvníkem naší nádherně situované a dobré knihovny.

Na tomto místě bych upřímně chtěla ještě jednou vyzdvihnout, jak velký vliv měl v rámci našeho úsilí přispět k tomu, aby se zabránilo vzájemnému vzdalování se střední a západní Evropy tím, že jsme veškeré naše jednání odvíjeli od společných hodnot, jako je vzájemná úcta a uznání, respekt a solidarita. Ta je také účinným prostředkem, jak aktivně přispět k evropské integraci, přičemž vždy usilujeme o to, aby naše práce byla založena na partnerském dialogu. Základním principem naší zahraniční kulturní a vzdělávací politiky není reprezentace, ale partnerská spolupráce.

Ještě slůvko o kovaném germanistovi Františku Černém, který se mnoha způsoby zasloužil i o mnohojazyčnost, v tomto případě o němčinu, kterou Goethe-Institut tolik podporuje. Ráda bych vyjádřila svůj osobní obdiv němčině Františka Černého, který jako jeden z mála v pravém slova smyslu celebroval onu tak melodickou, měkkou a elegantně znějící tzv. „pražskou němčinu“. Můj dík zahrnuje osobu, prostor a místo našich setkání, naposledy dokonce i v Německu.

Přeložila Kateřina Sitařová

DEUTSCH-TSCHECHISCHE BEGEGNUNG ALS HERZENSANGELEGENHEIT

Angelika Ridder

Juristin, nach einer ersten Tätigkeit in der Wirtschaft seit 1990 beim Goethe-Institut tätig, u. a. in der Personalabteilung der Münchner Zentrale, Leiterin in Oslo, Freiburg und Paris mit Regionalauftrag für Südwesteuropa, 2013–2018 Leiterin der Abteilung Zentrale Dienste des Goethe-Instituts und seit 2018 Institutsleiterin in Tschechien mit regionalem Auftrag für Mittel- und Osteuropa in Prag

© Goethe-Institut

Interesse und Gastfreundschaft der Menschen im jeweiligen Land, darauf ist das Goethe-Institut mit seiner Sprach- und Kulturarbeit in 98 Ländern der Erde in besonderem Maß angewiesen, um erfolgreich zu sein. Der partnerschaftliche Ansatz der Arbeit funktioniert am besten auf einer „Zweibahnstraße" des Gebens und Nehmens.

František Černý verkörpert beides, Interesse und Gastfreundschaft, auf eine einmalige Art und Weise. Sein auch heute im hohen Alter unvermindertes Interesse, gepaart mit seinem wunderbaren Deutsch und seinem fundierten Wissen über Deutschland sind herausragend. Er ist ein Deutschlandkenner im besten Sinn.

Mitsamt seiner wechselhaften Geschichte, gerade im Verhältnis zur Tschechoslowakei beziehungsweise zu Tschechien, ist Deutschland kein einfacher Partner. Es geht um viele Jahrhunderte gemeinsame Geschichte, um tiefe Verletzungen, um das Miteinander der ungleich großen Nachbarn, um die Zukunft innerhalb des europäischen Gebildes. František Černý hatte bereits in seinen Jahren als Botschafter in Deutschland vor und nach der Wiedervereinigung immer auf Versöhnung und Verständigung hingewirkt. Hierzu zählt auch sein Engagement für Europa.

Als es nach der Wiedervereinigung der beiden Teile Deutschlands und den 1989er-Umbrüchen in den Ländern Zentraleuropas um die Aufnahme kultureller Beziehungen mit der damaligen Tschechoslowakei ging, war das auch für das Goethe-Institut die entscheidende Stunde. Die durch Botschafter Černý verkörperte Gastfreundschaft, seine ausgestreckte Hand und sein persönlicher Einsatz sind die Pfeiler, auf denen das Goethe-Institut in Prag nach der Samtenen Revolution einen besonderen Ort gestalten durfte. Seit nunmehr 30 Jahren ist das schöne und geschichtsträchtige Gebäude am Masarykovo-Kai der Ort für tausendfache Begegnungen zwischen Tschech*innen mit deutscher Kultur und Sprache.

Sein großartiges persönliches Netzwerk und seine Eingebundenheit in den politisch-kulturellen Diskurs sind eine immense Hilfe. Wir durften und dürfen Herrn Černý immer um Unterstützung bitten, ihm heikle Fragen stellen oder um eine aufrichtige Einschätzung anfragen. Er ist wohlwollend-kritischer Begleiter unserer Arbeit. Er hat diesen jahrzehntelangen Blick, der auch eine Gelassenheit und Altersweisheit beinhaltet, die jedoch niemals Gleichgültigkeit ist. Er ist ein Seismograph für die Stimmung im Gastland und damit ein wichtiger Ankerpunkt für uns.

Für alle Institutsleiter*innen, die sich in den letzten 30 Jahren in die neue Stelle in Prag und das Netzwerk in Tschechien einarbeiten durften, ist František Černý als unbestechlicher, kenntnisreicher Zeitzeuge eine unersetzbare Wissensquelle und wird es hoffentlich auch noch bleiben. Die Gespräche mit ihm reichen von Geschichtsvorträgen über seinen reichen Anekdotenschatz, den er augenzwinkernd in die Gespräche einfließen lässt, bis zu bestechend klar geäußerten Anmerkungen zu einer Autorin, einem aktuellen Film, einer Ausstellung im Goethe-Institut. Zur echten Freundschaft gehört eben auch das klare, offene Wort und gerade das schätzen wir enorm an František Černý.

Wir genießen jeden Tag der Arbeit in diesem Haus, am allermeisten, wenn wir Kulturprogramme und Sprachkurse mit vielen Besucher*innen veranstalten dürfen. Eine tiefe Dankbarkeit für das unverbrüchliche Interesse und die jahrzehntelange Gastfreundschaft František Černýs verbinden wir mit dem Wunsch, dass er uns bald und oft wieder im Goethe-Institut mit seiner kritischen, humorvollen und lebensfrohen Persönlichkeit die Ehre erweist.

© Peter Becher

Kurt Krolop, František Černý, Karl-Peter Schwarz, Gregor Schusterschitz vor dem Goethe-Institut in Prag, 2002 | Kurt Krolop, František Černý, Karl-Peter Schwarz, Gregor Schusterschitz před Goethe-Institutem v Praze, 2002

ČESKO-NĚMECKÉ SETKÁNÍ JAKO SRDEČNÍ ZÁLEŽITOST

Angelika Ridder

právnička, od roku 1990 působí v Goethe-Institutu, mj. v personálním oddělení Mnichovské centrály, ředitelka institutů v Oslu, Freiburgu a Paříži (s pověřením pro jihozápadní Evropu), 2013–2018 vedla Oddělení centrálních služeb Goethe-Institutu, od roku 2018 působi jako ředitelka Goethe-Institutu v České republice s pověřením pro region střední a východní Evropy

© Goethe-Institut

Upřímný zájem a pohostinnost – to jsou dvě hodnoty, jimiž je ve velké míře podmíněn úspěch Goethe-Institutu, který vykonává jazykovou a kulturní práci v 98 zemích světa. Partnerská spolupráce totiž nikdy není jednostranná, vždy jde o to dávat i brát.

František Černý obě tyto hodnoty, tedy zájem a pohostinnost, ztělesňuje a činí tak jedinečným způsobem. Jeho zájem, který se vzrůstajícím věkem neklesá a který kráčí ruku v ruce s báječnou němčinou a s fundovanými znalostmi o Německu, je vynikající. Je v nejlepším slova smyslu znalcem Německa.

S ohledem na proměnlivost dějin není Německo, pokud jde o vztah k Československu, potažmo k Česku, zrovna jednoduchým partnerem. Je nutno řešit mnohá staletí společných dějin, hluboká zranění, soužití nestejně velkých sousedů, ale i společnou budoucnost v rámci Evropy. František Černý pracoval coby velvyslanec na vzájemném smiřování našich národů před i po znovusjednocení Německa. K tomu je třeba připočíst i jeho angažovanost pro celoevropské otázky.

Když po událostech, které do střední Evropy přinesl rok 1989, jakož i po znovusjednocení obou německých států došlo v tehdejším Československu k navazování kulturních vztahů, uhodila hodina pravdy. Pohostinnost, ztělesňovaná velvyslancem Františkem Černým, jeho podaná ruka a jeho osobní nasazení bylo to, co po sametové revoluci nasměrovalo Goethe-Institut v Praze na velice speciální místo. Už více než třicet let je krásná a na historické události bohatá budova na Masarykově nábřeží místem tisíců setkání mezi Čechy a německou kulturou i jazykem.

Velkolepé osobní vztahy Františka Černého k mnoha lidem a jeho provázanost s politicko-kulturním diskurzem jsou nám nezměrnou pomocí. Vždy jsme se směli – a stále smíme – na něj obrátit s prosbou o podporu, klást mu ožehavé otázky nebo jej žádat u upřímný názor. Je vítaným kritikem naší práce. Je mu totiž vlastní zkušený pohled na věc, zahrnující vyrovnanost a životní moudrost, pohled, který nikdy není lhostejný. Je pro nás seizmografem nálad v hostitelské zemi, a tedy důležitým pilířem, o který se opíráme.

Pro všechny ředitelky a ředitele Goethe-Institutu, kteří se v uplynulých třiceti letech na své pozici zapracovávali, byl a je František Černý coby neopominutelný, znalý svědek doby nenahraditelným zdrojem informací. Jistě jím ještě dlouho zůstane. Rozhovory s ním se rozpínají od historických přednášek přes pestré anekdotické příhody, jež do svých vyprávění vplétá s potutelným mrknutím oka, až po okouzlující, jasně vyjádřené postřehy k autorům, k novým filmům či výstavám, které Goethe-Institut nabízí. K pravému přátelství patří upřímná slova, a toho si na Františku Černém velice ceníme.

Práci v našem domě si užíváme každý den. Nejvíce ovšem tehdy, když můžeme velkému množství návštěvníků nabídnout kulturní program a jazykové kurzy. Naši hlubokou vděčnost za neutuchající zájem a dekády trvající pohostinnost Františka Černého přitom spojujeme s přáním, aby nás v Goethe-Institutu opět brzy poctil svou kritickou a humornou osobností, která má radost ze života.

Přeložil Tomáš Moravec

WIR BRÜCKENBAUER – FRANTIŠEK ČERNÝ UND DIE BRÜCKE/MOST-STIFTUNG

Helmut Köser

Politikwissenschaftler und Gründer der Brücke/Most-Stiftung

© Brücke/Most-Stiftung

Ich lernte František Černý in einer Zeit kennen, als Tschechen und Deutsche in einem Meer von Vorurteilen, Misstrauen und distanzierter wechselseitiger Wahrnehmung orientierungslos umherirrten. Beneš-Dekrete und Restitutionsansprüche, Odsun und Vertreibung, Okkupation und NS-Terror, in dieser Zeit Anfang der 1990er Jahre, als selbst Václav Havel ein einsamer Rufer in der Wüste war, saß ich 1996 zusammen mit Herrn Baumann im Keller einer DDR-Ruine in Dresden, des späteren Gebäudes des Generalkonsulats der Tschechischen Republik, bei einer freundlichen Dame namens Jana Šebková, die wissen wollte, warum ich die Brücke/Most-Stiftung gründen möchte. Die Antwort auf diese mir häufig gestellte Frage lautete, dass für mich als Politikwissenschaftler der Prager Frühling 1968, die Samtene Revolution 1989/90 und die Persönlichkeit von Václav Havel entscheidende Faktoren seien. Ich lud Frau Šebková zu einem Besuch in eine ebensolche DDR-Ruine ein, die später der Sitz der Brücke/Most-Stiftung wurde.

Ein gutes Jahr später erschien dann auch der damalige tschechische Botschafter Jiří Gruša, der nach Abschluss der Hausführung durch das entstandene Begegnungszentrum und Vorstellung unserer Absichten die Kernidee der Stiftung auf den Punkt brachte mit dem Satz: „Tento dům je náš společný domov! – Dieses Haus ist unsere gemeinsame Heimat!“ Darauf folgte eine Einladung von Pavel Tigrid zu einem Besuch oben auf dem Hradschin. Da fiel erstmals der Name František Černý, damals Gesandter in der tschechischen Botschaft in Berlin, mit der Empfehlung um Kontaktaufnahme. Das Gespräch auf dem Hradschin war verbunden mit einem komfortablen Menü und ziemlich viel Becherovka, so dass wir danach Mühe hatten, auf dem Rückweg die Karlsbrücke zu erreichen.

Nach erfolgter Kontaktaufnahme und zahlreichen weiteren Gesprächen wurde schnell deutlich, dass es dieser stets freundliche pan Černý gut mit uns meinte und schon seit geraumer Zeit im Hintergrund die diplomatischen Fäden während der Gründungsphase der Brücke/Most-Stiftung zog und uns wichtige Kontakte vermittelte. Folglich war es eine Selbstverständlichkeit, S. E. Herrn Botschafter František Černý in das Kuratorium der Brücke/Most-Stiftung zu berufen.

Dies war für die künftige Stiftungsarbeit von entscheidender Bedeutung, denn insbesondere von deutscher Seite wurde unser Engagement mit großer Skepsis verfolgt, waren wir doch Newcomer in der bis dahin sehr traditionell veranlagten und beinahe „geschlossenen“ Gesellschaft der deutsch-tschechischen Beziehungen. Wir waren unbekannte Außenseiter in der Bohemistik, hatten keinen sudetendeutschen Hintergrund, kamen nicht einmal aus Bayern und wollten ohne Vorbehalte daran arbeiten, dass Tschechen und Deutsche gute, gemeinsame Nachbarn in einem geeinten Europa werden.

So stand am Anfang unser Bemühen, mit der Wanderausstellung und dem zweisprachigen Ausstellungskatalog „Kde domov můj? – Wo ist meine Heimat?“ etablierte Kreise von unseren Fähigkeiten zu überzeugen. František Černý war von Anfang an

dabei und unser diplomatischer Begleiter, gab gemeinsam mit Jan Sokol und Ludger Udolph wertvolle Hinweise bei der thematischen Gestaltung der Ausstellung und des Kataloges und veranlasste eine kritische Prüfung der tschechischen Übersetzung. Auch die Etablierung der Tschechisch-Deutschen Kulturtage als größtes Festival tschechischer Kultur in Deutschland gehört ebenfalls zu den zahlreichen Verdiensten von František Černý. Denn die Finanzierung dieses Kulturfestivals erforderte zahlreiche und langwierige Verhandlungen mit der sächsischen und tschechischen Seite. Mit einem aktiven und unterstützenden Botschafter an unserer Seite konnten wir jedenfalls gewiss sein, stets Gehör zu finden.

© Ondřej Staněk

In dieser Zeit entstand ein Netzwerk deutsch-tschechischer Beziehungen, das einmalig im geeinten Deutschland und in der Tschechischen Republik war: Der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds wurde gegründet, das binationale und bilinguale Deutsch-Tschechische Gymnasium in Pirna, das Tschechische Zentrum in Dresden-Neustadt und das Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem. Für viele Tschechen waren die Brücke-Villa in Dresden-Blasewitz und das Tschechische Zentrum in Dresden-Neustadt erste Anlaufstationen in Deutschland. Ich wage die Behauptung, dass ohne František Černý dieses Netzwerk so nicht entstanden wäre. Zu diesem Netzwerk gehörten auch die freundschaftlichen Beziehungen zu den Eheleuten Jana Šebková / Václav Šebek und zu Bernd Wenzel, dem Leiter des Schiller-Gymnasiums in Pirna und vielen anderen.

Gemeinsam mit dem Vorsitzenden der Franz-Kafka-Gesellschaft, Kurt Krolop, leistete er 2004 einer außergewöhnlichen Idee Geburtshilfe: dem Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren. Es war der große Wunsch der Grande Dame der Prager deutschsprachigen Literatur, Lenka Reinerová, ein solches Literaturhaus als Standort für Interessenten und Gönner des einst so berühmten „Prager Kreises“ sowie als Treffpunkt für Freunde der zeitgenössischen Literatur zu etablieren. Das inzwischen sehr kooperative Netzwerk deutsch-tschechischer Institutionen unterstützte die drei Gründer bei der Umsetzung dieser Idee. So war es selbstverständlich, dass auch die Brücke/Most-Stiftung einen Beitrag dazu leistete. Ein Büroraum des neu eröffneten Stiftungsbüros im YMCA in Prag wurde dem Prager Literaturhaus unentgeltlich für zwei Jahre zur Verfügung gestellt. Die räumliche Nähe, sozusagen Tür an Tür, war Nährboden für einen stetigen gegenseitigen Erfahrungs- und Gedankenaustausch für unsere beiden Mitarbeiterinnen Eva Tomková (Brücke/Most-Stiftung) und Lucie Černohousová (Prager Literaturhaus). Die Perspektive dieser offensichtlichen Synergieeffekte war auch einer der Bausteine, die die Robert-Bosch-Stiftung von einer Förderung des Prager Literaturhauses überzeugte.

Mit diesen gemeinsamen Schnittstellen entstand in den Folgejahren ein weiteres und vielfältiges Netzwerk in Prag unter Beteiligung und Mitwirkung der Brücke/Most-Stiftung mit ihrem Büro „Pragkontakt“, dem Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, dem Goethe-Institut in Prag, dem Koordinierungszentrum für den deutsch-tschechischen Jugendaustausch „Tandem Plzeň“, dem Tschechischen Zentrum Prag und dem „Kulturzentrum Řehlovice“ im nordböhmischen Grenzgebiet.

Die 2001 erschienene Festschrift für František Černý zum 70. Geburtstag hat den Titel „Der Grenzgänger oder: eine Vision an vier Strömen“. Für mich und die Brücke/Most-Stiftung war František Černý ein Brückenbauer, mit dem ich fast 20 Jahre gemeinsam auf der deutsch-tschechischen Brücke stand. Im Kellerraum der Brücke-Villa steht im Kühlschrank eine Flasche Becherovka, die darauf wartet, mit František Černý als „Absacker“ getrunken zu werden.

STAVÍME MOSTY – FRANTIŠEK ČERNÝ A NADACE BRÜCKE/MOST

Helmut Köser

politolog a zakladatel Nadace Brücke/Most

© Brücke/Most-Stiftung

S Františkem Černým jsem se seznámil v době, kdy Češi a Němci dezorientovaně bloudili v moři předsudků, nedůvěry a odtažitosti ve vzájemném vnímání. Benešovy dekrety a restituční nároky, odsun a vyhnání, okupace a nacistický teror, v té době počátkem devadesátých let 20. století, kdy i Václav Havel byl osamělým hlasem v pustině, jsem v roce 1996 seděl společně s panem Baumannem ve sklepě východoněmecké ruiny domu v Drážďanech, pozdější budovy generálního konzulátu České republiky, u milé dámy jménem Jana Šebková, která chtěla vědět, proč chci založit Nadaci Brücke/Most. Odpověď na tuto otázku, která mi byla často kladena, zněla, že pro mě coby politologa jsou rozhodujícími faktory „pražské jaro 1968", sametová revoluce 1989/90 a osobnost Václava Havla. Paní Šebkovou jsem pozval do podobné východoněmecké ruiny, která se později stala sídlem Nadace Brücke/Most.

O rok a kousek později přijel i tehdejší český velvyslanec Jiří Gruša, který po prohlídce nově vzniklého centra setkávání a prezentaci našich představ shrnul hlavní myšlenku nadace následující větou: „Tento dům je náš společný domov." Následovalo pozvání od Pavla Tigrida k návštěvě na Hradě. Tam poprvé zaznělo jméno Františka Černého, tehdejšího vyslance na českém velvyslanectví v Berlíně, spolu s doporučením, abychom s ním navázali kontakt. Rozhovor na Hradě byl spojen s příjemným menu a značným množstvím becherovky, takže jsme pak cestou odtamtud měli potíž dojít ke Karlovu mostu.

Když jsme později navázali kontakt, během řady hovorů se rychle ukázalo, že to s námi tento vždy laskavý pan Černý myslí dobře a během fáze zakládání Nadace Brücke/Most už delší dobu tahal v pozadí za diplomatické nitky a zprostředkovával nám důležité kontakty. Tudíž bylo samozřejmé, že jsme J. E. pana velvyslance Františka Černého jmenovali do kuratoria Nadace Brücke/Most.

Tento krok měl pro budoucí práci nadace rozhodující význam, protože zejména německá strana sledovala naše úsilí se značnou skepsí, neboť jsme ve společnosti česko-německých vztahů, která byla do té doby velmi tradiční a téměř „uzavřená", byli úplnými nováčky. Byli jsme neznámými outsidery v bohemistice, neměli jsme žádné sudetoněmecké kořeny, dokonce jsme ani nebyli z Bavorska, a chtěli jsme bez předsudků pracovat na tom, aby se Češi a Němci stali dobrými, společnými sousedy ve sjednocené Evropě.

A tak jsme se hned na začátku pokusili o našich schopnostech přesvědčit etablované kruhy pomocí putovní výstavy a dvojjazyčného výstavního katalogu Kde domov můj – Wo ist meine Heimat? František Černý byl u toho od samého začátku, byl naším diplomatickým průvodcem, spolu s Janem Sokolem a Ludgerem Udolphem nás zásoboval cennými tipy při tematické přípravě výstavy a katalogu a zařídil zrevidování českého překladu. K četným zásluhám Františka Černého patří i to, že se Dny české a německé kultury etablovaly jako největší festival české kultury v Německu. Financování tohoto kulturního festivalu vyžadovalo řadu vleklých jednání se saskou a českou stranou. Po boku s aktivním

velvyslancem, který nás podporoval, jsme si ale mohli být jisti, že budeme vyslyšeni.

V té době vznikla síť česko-německých vztahů, která ve sjednoceném Německu a České republice neměla obdoby: Byl založen Česko-německý fond budoucnosti, binacionální a dvojjazyčné česko-německé gymnázium v Pirně, České centrum v Dresden-Neustadt a Collegium Bohemicum v Ústí nad Labem. Pro mnoho Čechů se vila Nadace Brücke/Most v Dresden-Blasewitz a České centrum v Dresden-Neustadt staly místem prvních kontaktů v Německu. Dovolím si tvrdit, že bez Františka Černého by tato síť takto nevznikla. K této síti patřily i přátelské vztahy s manželi Janou a Václavem Šebkovými a s Berndem Wenzelem, ředitelem Gymnázia Friechricha Schillera v Pirně.

V roce 2004 pomohl František Černý společně s Kurtem Krolopem, předsedou Společnosti Franze Kafky, ke zrození mimořádné myšlenky: Pražského literárního domu autorů německého jazyka. Vytvořit takový literární dům jako místo pro zájemce a příznivce dříve tak proslulého „pražského kruhu" a zároveň jako centrum setkávání přátel současné literatury bylo velkým přáním Grande Dame pražské německojazyčné literatury Lenky Reinerové. Při realizaci této myšlenky zmíněné tři zakladatele podpořila v té době již velmi kooperativní síť česko-německých institucí. Bylo tak jen samozřejmé, že přispěla i Nadace Brücke/Most. V nově otevřeném sídle nadace v budově YMCA v Praze poskytla Pražskému literárnímu domu na dva roky bezplatně kancelář. Prostorová blízkost, doslova těsné sousedství, vytvořilo živnou půdu pro neustálou vzájemnou výměnu myšlenek a zkušeností mezi našimi dvěma pracovnicemi, Evou Tomkovou (Nadace Brücke/Most) a Lucií Černohousovou (Pražský literární dům). Perspektiva těchto zjevných synergických efektů byla rovněž jedním z kamínků mozaiky, která přesvědčila Nadaci Roberta Bosche, aby Pražský literární dům podpořila.

Díky těmto společným rozhraním v následujících letech vznikla v Praze další pestrá síť se zapojením a účastí Nadace Brücke/Most a její kanceláře „Pragkontakt", Pražského literárního domu autorů německého jazyka, Goethe-Institutu v Praze, Koordinačního centra česko-německých výměn mládeže Tandem Plzeň, Českého centra Praha a Kulturního centra Řehlovice v severočeském pohraničí.

Sborník k sedmdesátinám Františka Černého, který vyšel v roce 2001, nese název Der Grenzgänger oder: eine Vision an vier Strömen. Pro mě a Nadaci Brücke/Most byl František Černý stavitel mostů, s nímž jsem téměř dvacet let společně stál na česko-německém mostě. Ve sklepě vily nadace stojí v lednici láhev becherovky, která čeká na to, až si s Františkem Černým dáme „frťana".

Přeložila Kateřina Sitařová

BYL JEDNOU JEDEN PÁN

Markéta Mališová

spisovatelka, publicistka, v letech 2002–2018 ředitelka Centra Franze Kafky, spoluzakladatelka Pražského literárního domu autorů německého jazyka

© Archiv autorky

Byl jednou jeden pán. Slyšela jsem o něm, že má moc rád knihy, a také, že ačkoliv měl svou rodinu, staral se o dva kluky svých přátel, kteří zemřeli. Jejich tatínek byl jeden z nejlepších překladatelů Franze Kafky u nás. Osobní příběh o lidskosti a opravdovém přátelství, který mě pokaždé dojímá. Později jsem se dočetla, že byl z generace mých rodičů a také, jako můj táta, synek ze „špatné" rodiny, který si s komunisty užil své. Soustružník, absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, redaktor Československého rozhlasu, učitel německého jazyka, nezaměstnaný, několikrát vyhozený z práce. Až sametová revoluce ho poslala tam, kde už měl dávno být. Do Německa, do služeb české diplomacie.

Františka Černého jsem znala jen z vyprávění. V době, kdy jsem začala pracovat v Centru Franze Kafky, v roce 1998, František právě nastoupil v Berlíně jako velvyslanec České republiky v Německu. Už ani nevím, kde jsem se s ním setkala poprvé, ale nejspíš na nějaké akci Německého velvyslanectví v Praze, nebo v Goethe-Institutu. Milý usměvavý šarmantní muž, vždy obklopený společností nejen krásných žen.

Pak jsem se stala ředitelkou. Paní Železná už chtěla zůstat v Bretani, a tak mi v roce 2002 Centrum Franze Kafky předala. V té době opustil výbor Společnosti Franze Kafky Oldřich Král, tři roky před ním to učinil Zdeněk Urbánek. Souviselo to prý s rodinou Železných. To jsem ale nevěděla a výbor bylo třeba doplnit.

Byli jsme spřízněni s Goethe-Institutem. Na jednom podzimním pořadu stojím se sklenkou v ruce a přede mnou v hloučku lidí František Černý vypráví historku. Chvíli jsem ho pozorovala. Vypadal skvěle. Najednou mi blesklo hlavou, to je ten pravý! Slušný, vzdělaný člověk, diplomat. To by byl přínos do výboru Společnosti vedle Kurta Krolopa, Josefa Čermáka, Violy Fischerové, Vladimíra Vodičky, Marie Vodičkové, Bohuslava Holého, Ivana Vyskočila a Jindřicha Špicnera. Dala jsem si další sklenku vína, dodala si odvahy a vyčíhala chvíli, kdy František byl sám, což je skoro nemožné.

„Dobrý den, pane doktore, jsem Markéta Mališová," podávala jsem mu ruku. „Zadržte, to si mě pletete, nejsem doktor," usmál se. „Tak tedy dobrý den, pane velvyslanče." „To už je lepší, ale bývalý," potutelně se zase usmál a čekal, co ze mě vypadne. „Promiňte, chtěla jsem se vás zeptat, zdali byste nechtěl jako člen výboru pracovat pro Společnost Franze Kafky?" „Prosím vás, já už jsem pensionovaný starý důchodce, já už nechci nikde pracovat," kroutil hlavou. „Vždyť se na mě podívejte, je mi přes sedmdesát. Mně to takhle vyhovuje," naklonil se ke mně a pozvedl skleničku vína. „Ať se toho ujmou mladí, to už není pro mě." „No, a to je právě to. Ti nemají tolik zkušeností, přehled a rozvahu," namítala jsem. „A kdo v tom výboru je?" Dal mi malou šanci. Vyjmenovala jsem všechny. „Jo, s Kurtem a Joskou Čermákem se znám. Ale co ten Šélezný (jak mu říkal) s tou hroznou televizí." „Ten tam moc není," trochu jsem zalhala. „Ale Nova nás přes svou nadaci podporuje, a tak můžeme vydávat Kafkovy spisy a děláme samé dobré věci." V tu chvíli jsem nevěděla, že pana Železného za rok z Novy vyhodí a nikdy už nedá ani korunu. „Jste milá, hezká, ale já už jsem starý a nikam nechci." „Tak si to ještě promyslete a já se

vám za týden ozvu.“ „Klidně mi zavolejte, budu rád, ale mám to rozmyšlené,“ trval na svém František. Tak jsme se po chvilce rozešli.

Na příští valné hromadě v roce 2003 byl František Černý zvolený novým členem výboru Společnosti Franze Kafky. Mezi tím k nám začala často chodit Lenka Reinerová. Měla ráda mladé lidi a nějak jsme si padly do oka. V tu dobu jsme obývali podkroví v Maiselově ulici č. 15, naproti Židovské radnici. Měla to po cestě, když tam občas zašla na oběd. Začalo to pokaždé telefonem. „Markétko, já bych se zítra dopoledne zastavila. Vy uvaříte kafe a já přinesu perníčky, jo?“ Lenka si sedla v sekretariátu do pohodlného sofa mezi nás a povídali jsme si. Jednou jsme měli shon s pozvánkami. „Dejte mi taky něco dělat,“ dožadovala se. Poděkovala jsem jí a řekla, ať si v klidu vypije kafe. To jsem to schytala. „A vy si, Markéto, myslíte, že neumím zalepit obálku, nebo co?“ A pustila se do toho s námi. Byla úžasná. Vždy upravená, v pěkném svetříku s barevnými korálky na krku a krásnou rtěnkou. Obdivovala jsem ji. Viděla, jak to u nás chodí, a jednou se zeptala: „Mám něco na srdci, nemohla bych se s vámi sejít někde v kavárně?“ Daly jsme si schůzku v Café Dolce Vita v Široké ulici. A tam to všechno začalo. Další úvazek pro Františka.

© Archiv Markéta Mališová

Při předávání Cen Franze Kafky (v popředí Arnošt Lustig a Markéta Mališová) | Bei der Verleihung des Franz-Kafka-Preises (vorn Arnošt Lustig und Markéta Mališová)

Lenka mi začala vyprávět svůj dávný sen o Muzeu pražské německé literatury, které měli už od šedesátých let vymyšlené spolu s Františkem Černým. Chtěla ho umístit do rodného domu Egona Erwina Kische, jejího velkého přítele. Dům stojí na rohu Melantrichovy a Kožné ulice. Stala se tehdy čestnou občankou Prahy a myslela si, že bych jí mohla se získáním prostor pomoct. „A ještě něco, Markétko. Představte si, že mi jen tak z ničeho nic napsala nějaká paní z Gerbrunnu, že má velkou knihovnu pražské německé literatury, a že by jí ráda někam věnovala, jestli ji náhodou nechci.“ Spadla mi lžička do kávy. Gerbrunn je poměrně malé městečko u Würzburgu. „Já tu knihovnu znám, listovala jsem si v ní a spala jsem pod ní. Nejmenuje se ta paní Holzheuer? Katherina?“„Jo, to bude ona,“ sešpulila Lenka rty a vzhlédla od šálku. „Znám paní Katherinu i jejího muže. Bydleli jsme u nich tři dny, když měl Josef v Gerbrunnu výstavu. Je to partnerské město Černošic. Bylo to asi před rokem. To je neuvěřitelné a možná dobré znamení. Moc ráda, Lenko, pomůžu, ale abychom mohli o něco žádat, musíme dát myšlence muzea nějakou právní formu a mít lidi, kteří do toho půjdou s námi. A tak byl u stolu, v dnes již neexistující kavárně Café Dolce Vita, založen budoucí Pražský literární dům, tehdy ještě Muzeum pražské německé literatury.

Příště jsme se sešli s Lenkou a Františkem u mě v kanceláři a už se psal okruh spřízněných lidí. Manželé Šebkovi, Binar, Kafka, Eis, Houska, Bárta, Stecher a další. A samozřejmě Kurt Krolop, který ovšem tehdy ležel ve velmi vážném stavu po mozkové mrtvici v nemocnici. Nikdo nevěděl, jak to dopadne. Z našich schůzek a debat vzešlo, že ustanovíme Nadační fond s názvem Pražský literární dům autorů německého jazyka, což se Lence moc nelíbilo, ale nakonec od názvu Muzeum ustoupila. Připravili jsme stanovy a už to jelo. Bylo ještě třeba složit základní jmění. „Jak to uděláme?“ zeptala jsem se. Nastalo ticho. V tom Ivan Binar zalovil v kalhotách a položil na stůl tři tisíce. „Právě jsem dostal honorář, tak tady je.“ Společnost dodala tisíc a bylo.

8. září 2004 přišla Jana Šebková se skvělou zprávou, že Literaturhaus je oficiálně založený se základním kapitálem čtyři tisíce korun a sídlem Děvínská 4, Praha 5. Byla to její velká zásluha a několikaměsíční trpělivá práce, než všechno vyběhala.

A tak bylo úředně potvrzené, že zakladatelé Pražského literárního domu autorů německého jazyka jsou: Helena Fodorová (Lenka Reinerová) a František Černý a Společnost Franze Kafky.

První správní rada má členy: předseda – František Černý, místopředsedkyně – Markéta Mališová, členové – Kurt Krolop, Ivan Binar, Pavel Kosatík a Jana Šebková.

První dozorčí rada: Miloš Bárta, Zdeněk Eis, David Stecher a Leoš Houska.

Oficiální sídlo na adrese manželů Šebkových bylo jen papírové, a tak se všechno odehrávalo u nás v kanceláři v Maiselově ulici. A tady také vzešla z konkurzu první ředitelka PLD Lucie Černohousová. Do ředitelny vešla vysoká štíhlá černovlasá dívka s usměvavýma očima. František oživnul. Ačkoliv Lucie vystudovala hudbu, měla výbornou němčinu. Aby ne, když studovala také germanistiku a působila v Německu. A jak se ukázalo, znala z dřívějších dob Carstena Lenka z nadace Bosch, která nás jako první díky Františkovým kontaktům podporovala. Konkursní komise se ve složení František, Lenka a já tehdy na kandidátce jednomyslně shodla. Lucie se ničeho nebála. Jeden měsíc se u nás porozhlédla, a pak se do všeho plnou parou vrhla. Nikdy nezapomenu, jak odcházela z pohovoru z ředitelny, otočila se a prohlásila: „Jestli mě vyberete, nebudete litovat!“ A šla. Měla pravdu. Začala na bílé louce a odcházela z fungující renomované literární společnosti s vybudovaným sídlem a Kabinetem pražské německé literatury.

Ale proč o všem tak obšírně píšu? Protože byl jednou jeden pán, co od roku 2002 už nechtěl nic dělat. Zatím je stále činným a aktivním člověkem, doyenem významných událostí v Praze i v zahraničí, který institucím, ale zvláště Pražskému literárnímu domu dělá milieu, garanta a člověka, který se stále snaží věci posouvat dále a který říká a ví, že náš vztah k Německu je pro nás tak důležitý jako žádný jiný, přímo osudově daný. Já se mu dnes omlouvám, že jsem ho tehdy přemluvila, ale na druhou stranu vím, že by stejně nezůstal tím nečinným důchodcem, jak mi chtěl namluvit.

© Peter Becher

Na výstavě Spolku Adalberta Stiftera „Praha-Prag 1900–1945“ s Lucií Černohousovou v Mnichově, 2010 | Bei der Ausstellung des Adalbert Stifter Vereins „Praha-Prag 1900–1945“ mit Lucie Černohousová in München, 2010

ES WAR EINMAL EIN MANN

Markéta Mališová

Schriftstellerin, Publizistin und Direktorin des Franz-Kafka-Zentrums (2002–2018), Mitbegründerin des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren

© Archiv der Autorin

Es war einmal ein Mann. Ich hörte von ihm, dass er sehr gern Bücher mochte, und auch, dass er sich, obwohl er seine eigene Familie hatte, um die zwei Jungen seiner Freunde kümmerte, die gestorben waren. Ihr Vater war einer der besten Kafka-Übersetzer in Tschechien gewesen. Eine persönliche Geschichte von Menschlichkeit und echter Freundschaft, die mich jedes Mal aufs Neue rührt. Später las ich, dass er aus der Generation meiner Eltern stammte und auch wie mein Vater, ein Sohn aus „schlechtem Hause" war, der mit den Kommunisten so einiges erlebt hat. Dreher, Absolvent der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität, Redakteur des Tschechoslowakischen Rundfunks, Deutschlehrer, mehrmals aus dem Job geworfen. Erst die Samtene Revolution brachte ihn dahin, wo er schon längst hätte sein sollen. Nach Deutschland, in den Dienst der tschechischen Diplomatie.

František Černý kannte ich nur aus Erzählungen. In der Zeit, als ich 1998 beim Franz-Kafka-Zentrum begann, trat František gerade seinen Dienst als Botschafter der Tschechischen Republik in Berlin an. Ich weiß gar nicht mehr, wann ich ihm das erste Mal begegnet bin, aber es war wohl bei irgendeiner Veranstaltung der Deutschen Botschaft in Prag oder im Goethe-Institut. Ein netter, freundlicher, charmanter Mann, immer umgeben von einer Gesellschaft (nicht nur) schöner Frauen.

Dann wurde ich Direktorin. Frau Železná wollte in der Bretagne bleiben, und so übergab sie mir im Jahre 2002 das Franz-Kafka-Zentrum. Zu dieser Zeit verließ Oldřich Král den Ausschuss der Franz-Kafka-Gesellschaft, drei Jahre vor ihm hatte dies bereits Zdeněk Urbánek getan. Es soll mit der Familie Železný zusammengehangen haben. Das wusste ich aber nicht, und so musste ich den Ausschuss nachbesetzen.

Wir waren mit dem Goethe-Institut verbunden. Auf einer Abendveranstaltung stand ich mit dem Glas in der Hand da, und vor mir erzählte František Černý in einer kleinen Ansammlung von Menschen eine Geschichte. Eine Weile beobachtete ich ihn. Er sah toll aus. Auf einmal schoss mir durch den Kopf: Das wäre der Richtige! Ein anständiger, gebildeter Mensch, ein Diplomat. Das wäre ein Gewinn für den Ausschuss der Gesellschaft neben Kurt Krolop, Josef Čermák, Viola Fischerová, Vladimír Vodička, Marie Vodičková, Bohuslav Holý, Ivan Vyskočil und Jindřich Špicner. Ich griff mir ein weiteres Glas Wein, nahm all meinen Mut zusammen und lauerte auf einen Moment, in dem František allein sein würde, was fast unmöglich war.

„Guten Tag, Herr Doktor, ich bin Markéta Mališová", reichte ich ihm die Hand. „Gemach, gemach, Sie verwechseln mich, ich bin kein Doktor", lachte er. „Also gut, dann eben guten Tag, Herr Botschafter." „Das ist schon besser, aber Botschafter a. D.", lachte er wieder verschmitzt und wartete, was ich wohl sagen würde. „Entschuldigen Sie, ich wollte Sie fragen, ob Sie nicht als Ausschussmitglied für die Franz-Kafka-Gesellschaft arbeiten würden?" „Ich bitte Sie, ich bin bereits ein pensionierter alter Rentner, ich will nie mehr irgendwo arbeiten", schüttelte er den Kopf. „Schauen Sie mich doch einmal an, ich bin über siebzig. Ich fühle mich so

wohl", beugte er sich zu mir und erhob sein Weinglas. „Sollen das doch die Jungen machen, das ist nichts mehr für mich." „Na, das ist es ja gerade. Die haben nicht so viel Erfahrung, Überblick und Besonnenheit", wandte ich ein. „Und wer ist in dem Ausschuss?" Er gab mir eine kleine Chance. Ich zählte alle auf. „Ja, Kurt und Joska Čermák kenne ich. Aber was ist das mit diesem Šéležný (wie er ihn nannte), mit diesem schrecklichen Fernsehen?" „Der kommt nicht oft", schwindelte ich ein wenig. „Aber der Fernsehsender Nova unterstützt uns über seine Stiftung etwas, und so können wir Kafkas Schriften herausgeben und tun lauter gute Dinge." In diesem Moment wusste ich nicht, dass man Herrn Železný ein Jahr später bei Nova hinauswerfen und uns keinen Cent geben würde. „Sie sind nett und hübsch, aber ich bin schon alt und will nirgendwo mehr hin." „Dann denken Sie noch einmal drüber nach, ich melde mich in einer Woche bei Ihnen." „Rufen Sie mich ruhig an, ich würde mich freuen, aber ich habe schon nachgedacht", beharrte František auf seiner Meinung. Und so trennten wir uns nach einer Weile.

Auf der nächsten Mitgliederversammlung im Jahre 2003 wurde František Černý zum neuen Mitglied des Ausschusses der Franz-Kafka-Gesellschaft gewählt. In der Zwischenzeit kam Lenka Reinerová oft zu uns. Sie mochte junge Leute, und irgendwie hatten wir Gefallen aneinander gefunden. Damals hatte unsere Gesellschaft ihren Sitz im Dachgeschoss in der Maiselova-Straße 15 gegenüber dem Jüdischen Rathaus. Bei ihr lag das auf dem Weg, wenn sie manchmal zum Mittagessen dorthin ging. Jedes Mal begann es mit einem Telefonat. „Markéta, ich würde morgen Vormittag vorbeikommen. Sie kochen Kaffee und ich bringe Lebkuchen mit, ja?" Lenka setzte sich im Sekretariat auf das bequeme Sofa zu uns, und wir erzählten. Einmal hatten wir es eilig wegen ein paar Einladungen. „Geben Sie mir auch etwas zu tun", verlangte sie. Ich dankte ihr und sagte, sie solle in Ruhe ihren Kaffee austrinken. Da bekam ich etwas zu hören. „Markéta, denken Sie, dass ich keinen Umschlag zukleben kann?" Und sie machte mit. Sie war wunderbar. Immer gepflegt, in einem hübschen Pullover mit bunten Perlen am Hals und schönem rotem Lippenstift. Ich habe sie bewundert. Sie sah, wie es bei uns zuging und fragte einmal: „Ich habe etwas auf dem Herzen, könnte ich mich mit Ihnen irgendwo in einem Café treffen? Wir verabredeten uns im Café „Dolce Vita" in der Široká-Straße. Und dort begann dann alles. Wieder Arbeit für František.

Lenka erzählte mir von ihrem lang gehegten Traum von einem Museum der Prager deutschen Literatur, über das sie bereits seit den sechziger Jahren zusammen mit František Černý nachgedacht hatte. Sie wollte es im Geburtshaus von Egon Erwin Kisch, ihrem großen Freund, unterbringen. Das Haus steht an der Ecke der Straßen Melantrichova und Kožná. Damals war sie Ehrenbürgerin von Prag geworden und dachte, ich könne ihr dabei helfen, die Räumlichkeiten zu bekommen. „Und noch etwas, Markéta. Stellen Sie sich vor, dass mir einfach so irgendeine Frau aus Gerbrunn geschrieben hat, sie habe eine große Bibliothek mit Prager deutscher Literatur, die sie gern jemandem stiften würde, ob ich sie nicht zufällig wolle." Der Löffel fiel mir in den Kaffee. Gerbrunn ist eine recht kleine Stadt bei Würzburg. „Ich kenne die Bibliothek, ich habe darin geblättert und unter ihr geschlafen. Heißt diese Frau nicht Holzheuer? Katherina?" „Ja, das wird sie sein", Lenka spitzte die Lippen und blickte von ihrer Tasse auf. „Ich kenne Katherina und ihren Mann. Wir haben drei Tage bei ihr gewohnt, als Josef in Gerbrunn eine Ausstellung hatte. Das ist die Partnerstadt von Černošice. Das war etwa vor einem Jahr. Das ist unglaublich und vielleicht ein gutes Zeichen. Lenka, ich helfe sehr gern, aber damit wir etwas beantragen können, müssen wir der Idee vom Museum irgendeine rechtliche Form geben und Leute haben, die mitziehen. Und so wurde an einem Tisch im heute nicht mehr existierenden Café „Dolce Vita" das künftige Prager Literaturhaus gegründet, also damals noch Museum der Prager deutschen Literatur.

Beim nächsten Mal trafen sich Lenka, František und ich bei mir im Büro, und schon formierte sich ein Kreis von Verbündeten. Das Ehepaar Šebek, Binar, Kafka, Eis, Houska, Bárta, Stecher und andere. Und natürlich Kurt Krolop, der jedoch in sehr ernstem Zustand nach einem Schlaganfall im Krankenhaus lag. Niemand wusste, wie es ausgehen würde. Aus unseren Treffen und Debatten ergab sich, dass wir einen Stiftungsfonds mit der Bezeichnung „Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren" gründen, was Lenka nicht besonders gefiel, doch schließlich hielt

sie nicht mehr an der Bezeichnung „Museum“ fest. Wir bereiteten eine Satzung vor, und die Sache lief. Nun musste nur noch das Grundkapital aufgebracht werden. „Wie machen wir das?“, fragte ich. Stille. Da kramte Ivan Binar in seinen Hosentaschen und legte dreitausend Kronen auf den Tisch. „Ich habe gerade ein Honorar bekommen, hier ist es.“ Die Gesellschaft legte noch eintausend drauf, das war es dann.

Am 8. September 2004 kam dann Jana Šebková mit der tollen Nachricht, dass das Literaturhaus offiziell mit einem Grundkapital von viertausend Kronen und Sitz in Prag 5, Děvínská 4, gegründet sei. Das war ihr großes Verdienst und das Ergebnis mehrerer Monate andauernder geduldiger Arbeit, ehe sie alles abgeklappert hatte.

Und so war amtlich bestätigt, dass folgende Personen die Gründer des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren waren: Helena Fodorová (Lenka Reinerová), František Černý und die Franz-Kafka-Gesellschaft.

Der erste Verwaltungsrat hat folgende Mitglieder: Vorsitzender – František Černý, stellvertretende Vorsitzende – Markéta Mališová, Mitglieder – Kurt Krolop, Ivan Binar, Pavel Kosatík und Jana Šebková.

Erster Aufsichtsrat: Miloš Bárta, Zdeněk Eis, David Stecher und Leoš Houska.

Der offizielle Sitz unter der Anschrift des Ehepaars Šebek stand nur auf dem Papier, und so spielte sich alles bei uns im Büro in der Maiselova ab. Und hier ging auch die erste Direktorin des PLD Lucie Černohousová aus einer Ausschreibung hervor. Ins Direktorenzimmer trat eine große, schlanke, schwarzhaarige Frau mit lachenden Augen. František lebte auf. Obwohl Lucie Musik studiert hatte, war ihr Deutsch hervorragend. Und wie sich zeigte, kannte sie von früher Carsten Lenk von der Bosch-Stiftung, die uns dank der Kontakte von František als erste unterstützte. Die Bewerbungskommission in der Zusammensetzung František, Lenka und ich einigte sich damals einstimmig auf diese Kandidatin. Lucie hatte vor nichts Angst. Einen Monat lang schaute sie sich bei uns um, dann stürzte sie sich voller Elan in all ihre Aufgaben. Ich werde nie vergessen, wie sie nach dem Gespräch das Direktorenzimmer verließ, sich umdrehte und sagte: „Wenn Sie mich nehmen, werden Sie es nicht bereuen!“, und ging. Sie hatte recht. Sie begann mit nichts und verließ eine funktionierende renommierte Literaturgesellschaft mit festem Sitz und dem „Kabinett der Prager deutschen Literatur“.

Doch warum schreibe ich das alles so ausschweifend? Weil da einmal ein Mann war, der seit 2002 nichts mehr tun wollte. Bisher ist er immer noch ein tatkräftiger, aktiver Mensch, ein Doyen bedeutender Ereignisse in Prag und im Ausland, der für verschiedene Institutionen, vor allem aber für das Prager Literaturhaus, ein Bezugspunkt, ein Garant und ein Mensch ist, der sich ständig bemüht, Dinge nach vorn zu bringen, und der sagt und weiß, dass unsere Beziehung zu Deutschland so wichtig ist wie keine andere, geradezu schicksalhaft vorherbestimmt. Ich entschuldige mich heute bei ihm, dass ich ihn damals überredet habe, aber andererseits weiß ich, dass er sowieso kein untätiger Rentner geblieben wäre, wie er mir hatte einreden wollen.

Übersetzung von Silke Klein

FRANTIŠEK ČERNÝ ALS BOTSCHAFTER DER KULTUR UND ZWISCHEN DEN KULTUREN

Ferdinand Trauttmansdorff

österreichischer Botschafter (zuletzt 2010–2015 in Prag), Jurist, Diplomat und Universitätslehrer (Diplomatie und Völkerrecht)

© Archiv des Autors

Diese Verneigung vor František Černý beginnt mit einem Geständnis: Ich hatte das seltene Privileg, praktisch sechs Jahre lang Österreich in Prag vertreten zu dürfen. Dabei brauchte es aber viel zu lange, bis ich endlich seiner wiederholten Einladung gefolgt bin und das Prager Literaturhaus besucht habe. Und dies geschah trotz häufigen freundschaftlichen Zusammentreffens. Schließlich konnte er seine Enttäuschung über die damit offensichtlich geringe Priorität, die ich gegenüber diesem mit seinem Namen und seiner Persönlichkeit eng verbundenen Kulturjuwel an den Tag gelegt habe, nicht verbergen. Tatsächlich werfe ich mir bis heute vor, mein Interesse an dem von ihm gemeinsam mit den Literaturikonen Lenka Reinerová und Kurt Krolop bereits 2004 gegründeten, lebendigen Denkmal für die Verbindung zwischen Prag und der deutschsprachigen Literatur nicht gleich nach meiner Ankunft und in angemessener Weise dokumentiert zu haben. Gerade als österreichischer Vertreter in Prag war mir die Prager deutschsprachige Literaturszene nicht nur aufgrund ihrer starken Verbindungen zu Wien – mitgeprägt von der bestimmenden Präsenz und dem verbindenden Einfluss gerade auch von Autoren jüdischer Herkunft wie Franz Werfel, Friedrich Torberg, Alfred Polgar und von anderen in ihren Kreisen Verkehrenden wie Milena Jesenská – höchst bewusst. Wie dem auch sei, die langdauernde Vernachlässigung des Prager Literaturhauses war ganz einfach eine menschliche, kulturpolitische und diplomatische Sünde, und ich muss mich dazu zerknirscht bekennen.

Dies trifft umso mehr zu, als es meiner tiefsten Überzeugung entspricht, dass die deutschsprachige Literatur, ja die Kultur des deutschen Sprachraumes überhaupt, mit Prag seit vielen Jahrhunderten eng, ja eigentlich untrennbar, verbunden ist. Daran konnte auch die Vertreibung der „Deutschen" nach 1945 nichts ändern, nachdem die NS-Diktatur es zuvor geschafft hat, genau diese Kultur in den Kot der Entmenschlichung zu treten. Die Wunden dieses nicht nur menschlichen, sondern auch kulturellen Verbrechens nährten auch den stark antideutsch geprägten tschechischen Nachkriegsnationalismus und wirkten noch lange nach. Auch das kommunistische Regime nutzte diese nachwirkende Stimmung zu ihrer Abgrenzungspolitik gegenüber „dem Westen" und förderte sie dementsprechend. Niemand kann es den Tschechen daher verübeln, dass die deutsche Sprache nicht nur für Nationalgeschichtsbewusste oder Rückwärtsgewandte weniger als Grundlage kultureller Großleistungen, sondern eher als Werkzeug und Symbol jahrhundertealter Auseinandersetzungen, von Bevormundung von außen und im eigenen Land und zuletzt von brutaler Unterdrückung durch Nazi-Deutschland wahrgenommen wurde. Dieser Prozess wurde durch viele Jahrzehnte als Befreiung von der mit fremder Dominanz verbundenen deutschen Sprache erlebt und gelebt. Daher war und ist es ein weiter Weg, in Tschechien die deutsche Sprache als Rahmen für kulturelle Großleistungen wieder zu erkennen und anzuerkennen, nicht nur als fruchtbaren Boden literarischer Entwicklungen. Ein noch weiterer Weg war und ist es,

die wahre Größe von Jahrhunderten tschechischen Kulturlebens im kreativen Neben- und Miteinander der tschechischen und deutschen Sprache und Kultur zu sehen. Menschen wie František Černý haben daher viel Mut gebraucht, um – gerade auch im repressiven kommunistischen System – dafür zu stehen und dafür zu kämpfen, dass diese mit Recht stolze tschechische Nation Erbin nicht nur der tschechischen Nationalkultur ist, sondern auch Miterbin und Miteigentümerin der von der deutschen Sprache mitgeprägten Kultur.

Es brauchte und braucht daher immer noch mutige, menschlich verbindende und gleichzeitig wirkungsmächtige Persönlichkeiten, um die geschlagenen Wunden zu heilen und unseren Blick wieder für den Reichtum des jahrhundertealten, so fruchtbaren Nebeneinanders der tschechischen und deutschen Kultur in Prag zu öffnen, ja ihm sogar wieder eine für das heutige Europa richtungsbestimmende Zukunft zu geben. František Černýs beeindruckende Vita beweist, dass er genau diese Persönlichkeit ist.

Als Diplomat und als europäisch und multinational denkender ehemaliger Vertreter Österreichs in Prag ziehe ich daher meinen Hut vor ihm. Ich ziehe den Hut vor ihm als schon von seiner Erscheinung her beeindruckende und gleichzeitig warmherzige Persönlichkeit, als lebendige Zeitgeschichte und als mutiger Bekenner und Bewahrer der deutschen Sprache und Kultur hier in Prag, das wie wenige andere Städte Europa kulturell und historisch versinnbildlicht. Ja, er verkörpert genau den Mut, die Initiative und Durchsetzungsfähigkeit gepaart mit dem Geist und der Fähigkeit der Verständigung, die es gebraucht hat und es immer noch braucht. In diesem Sinne war und bleibt František Černý Botschafter im ureigensten Sinne des Wortes: Botschafter nicht nur zwischen zwei benachbarten Staaten auch in schwierigen Zeiten des Zueinanderfindens, sondern auch Botschafter zwischen zwei und mehreren Kulturen – Botschafter zwischen Vergangenheit und Zukunft – Botschafter für das wahre Europa!

© Peter Becher

Mit Kurt und Regina Krolop, Klaas-Hinrich Ehlers und Kateřina Čapková, 2010 | S Kurtem a Reginou Krolopovými, Klaasem-Hinrichem Ehlersem a Kateřinou Čapkovou, 2010

František Černý hat den Mut und die Initiative aufgebracht, auch gegen politischen und emotionalen Widerstand das Bewusstsein lebendig zu halten und wieder zu erneuern, dass Prag, dass ganz Tschechien, auch Erbe und Miteigentümer auch solcher unermesslicher kultureller Werte ist, die oft leichtfertig ausschließlich der deutschen und österreichischen Kultur zugerechnet wurden und werden. Dafür sei auch seinen Mitkämpferinnen und Mitkämpfern, wie eben Lenka Reinerová, Kurt Krolop, Lucie Černohousová und später David Stecher für das Prager Literaturhaus, aber ganz besonders auch Jitka Jílková für das deutsche Theaterfestival gedankt. Auch zum letzteren so wichtigen Festival hat sich Botschafter Černý bekannt und für dessen Unterstützung geworben. Er und seine MitkämpferInnen pflegen mit der deutschen Literatur in Tschechien einen Reichtum, der damit als gemeinsames Gut bewahrt und weiter entwickelt wird und längst keinen Gegenstand der Abgrenzung und Ablehnung mehr darstellt. Gemeinsamer Reichtum bedeutet auch gemeinsame Verantwortung. Diese gemeinsame Verantwortung reicht mindestens sieben Jahrhunderte zurück, bis zu der Zeit, als Prag de facto bereits Hauptstadt eines multikulturellen

und vielsprachigen Europas war. Und diese Verantwortung hat František Černý wie wenige andere aus vollem Herzen wahrgenommen und in tiefster Überzeugung gelebt und er lebt sie hoffentlich noch lange weiter. Er tat dies als Rundfunkjournalist, er tat dies als verbindender Diplomat zwischen Tschechien und Deutschland in schwierigen Zeiten und er widmet sich der Pflege dieses gemeinsamen Reichtums zweier so großartiger Kulturen auch heute inmitten dieses Wunders, als das man unser gegenwärtiges Europa heute trotz aller Schwierigkeiten begreifen kann. Dieses Wunder lebt aber gerade von großen, die europäischen Völker verbindenden Menschen wie ihm. Nur dank solcher Persönlichkeiten, solcher Menschen im wunderbarsten Sinne wird es überleben und sich weiter entwickeln können.

Mögen die von František Černý zu neuer Blüte gebrachten jahrhundertealten gemeinsamen Wurzeln noch weiter reiche Frucht bringen!

© Ondřej Staněk

FRANTIŠEK ČERNÝ JAKO VELVYSLANEC KULTURY MEZI KULTURAMI

Ferdinand Trauttmansdorff

rakouský velvyslanec (naposledy v letech 2010–2015 v Praze), právník, diplomat a univerzitní učitel (diplomacie a mezinárodní právo)

© Archiv autora

Tato poklona před Františkem Černým začíná doznáním: Měl jsem to vzácné privilegium, že jsem směl prakticky šest let zastupovat Rakousko v Praze. Přitom mi ovšem trvalo příliš dlouho, než jsem konečně na jeho mnohokrát opakované pozvání navštívil Pražský literární dům. Bylo to tak navzdory častým přátelským setkáním. Nakonec už dál nedokázal skrývat své zklamání z evidentně nízké priority, kterou jsem přikládal tomuto kulturnímu skvostu, tak těsně spojenému s jeho jménem a jeho osobností. A já si skutečně dodnes vyčítám, že jsem svůj zájem o tento památník připomínající spojení mezi Prahou a německojazyčnou literaturou, který František Černý spolu s literními ikonami Lenkou Reinerovou a Kurtem Krolopem založil již v roce 2004, nedal najevo hned po svém příjezdu a přiměřeným způsobem. Právě jako zástupce Rakouska v Praze jsem si byl velice dobře vědom významu německojazyčné literární scény a jejího silného spojení s Vídní, kterou spoluurčovala přítomnost a propojující vliv právě také autorů židovského původu, jako byli Franz Werfel, Friedrich Torberg, Alfred Polgar a dalších, kteří se pohybovali v jejich kruzích jako třeba Milena Jesenská. Tak nebo tak, toto dlouhé zanedbávání Pražského literárního domu bylo prostě lidským, kulturně politickým a diplomatickým hříchem, k němuž se musím se skřípěním zubů doznat.

A to tím spíš, že odpovídá mému nejhlubšímu přesvědčení, že německojazyčná literatura a vůbec celá kultura německojazyčného prostoru je už po mnoho století velmi úzce, ba nerozlučně spojena s Prahou. Na tom nemohlo nic změnit ani vyhnání „Němců“ po roce 1945, poté co nacistická diktatura dokázala právě tuto kulturu zašlapat do bahna odlidštění. Jizvy tohoto nejen lidského, ale i kulturního zločinu živily i silně protiněmecky orientovaný český poválečný nacionalismus a ještě dlouho se projevovaly. I komunistický režim využíval této doznívající nálady k politice vymezování proti „Západu“, a proto ji také přiživoval. A tak nikdo nemůže mít Čechům za zlé, že nejen ti, kdo se zabývali národní historií nebo se ohlíželi jen do minulosti, nevnímali německý jazyk jako základ velkých uměleckých počinů, ale spíš jako nástroj a symbol několikasetleté konfrontace a vnějšího poručníkování vlastní zemi a v neposlední řadě jako nástroj brutálního útlaku nacistickým Německem. Tento proces se dlouhá desetiletí prožíval a žil jako osvobození od německého jazyka spojeného s cizí nadvládou. Proto vedla a vede k rozpoznání a uznání německého jazyka jako rámce velkých kulturních počinů, nejen jako úrodné půdy literárního vývoje, dlouhá cesta. Ještě delší cesta byla a je k uznání skutečné velikosti kreativního spolužití a soužití českého a německého jazyka, české a německé kultury. Lidé jako František Černý tedy potřebovali velkou odvahu – právě i v represivním komunistickém režimu, aby se k němu hlásili a bojovali o to, aby právem hrdý český národ nebyl jen dědicem české národní kultury, ale i spoludědicem a spoluvlastníkem kultury spoluutvářené německým jazykem.

Bylo tedy a stále ještě je zapotřebí odvážných osobností, které zároveň dokážou lidsky propojovat a také se silně zasazo-

vat o to, aby se utržené rány zhojily a aby se nám znovu otevřely oči pro bohatství několikasetletého spolužití české a německé kultury v Praze, a ba co víc, aby se toto spolužití i v budoucnu rozvíjelo tím směrem, který je určující pro současnou Evropu. Působivý životopis Františka Černého dokazuje, že takovou osobností je právě on.

Jako diplomat a jako evropsky a multinacionálně myslící bývalý reprezentant Rakouska v Praze tedy před ním smekám. Smekám před ním jak před jeho zjevem a působivou a zároveň vřelou osobností, tak jako před zosobněním současných dějin a odvážným vyznavačem a uchovávatelem německého jazyka tady v Praze, která je jako málo dalších měst symbolem evropské historie i kultury. Ano, František Černý ztělesňuje přesně tu odvahu, iniciativu i schopnost prosadit se spojenou s duchem a schopností dorozumět se, kterou Evropa potřebovala a stále potřebuje. V tomto smyslu byl a nadále je velvyslancem v tom nejryzejším slova smyslu: velvyslancem nejen mezi sousedními státy i v těžkých dobách složitého hledání cesty jednoho k druhému, ale i velvyslancem mezi dvěma a více kulturami – velvyslancem mezi minulostí a budoucností – velvyslancem pro pravou Evropu!

František Černý měl tu odvahu, že i proti politickému a emocionálnímu odporu iniciativně udržoval a obnovoval povědomí o tom, že Praha, že celé Česko je dědicem a spoluvlastníkem i takových nezměrných kulturních hodnot, které se často lehkovážně přisuzovaly a přisuzují výlučně německé a rakouské kultuře. Za to patří díky i jeho spolubojovnicím a spolubojovníkům Lence Reinerové, Kurtu Krolopovi, Lucii Černohousové a později Davidu Stecherovi za Pražský literární dům, ale také obzvláště Jitce Jílkové za německojazyčný divadelní festival. I k posledně jmenovanému tak důležitému festivalu se velvyslanec Černý hlásil a zasazoval se o jeho podporu. On a jeho spolubojovníci a spolubojovnice tak pečují o bohatství, které je třeba společně uchovávat a dál rozvíjet a které nelze pokládat za předmět vymezování se a odmítání. Společné bohatství znamená i společnou zodpovědnost. Tato společná zodpovědnost sahá až sedm století do minulosti, až do doby, kdy Praha byla de facto hlavním městem multikulturní a vícejazyčné Evropy. A tuto zodpovědnost František Černý vnímal celým svým srdcem jako málokdo a byl o ní hluboce přesvědčen. Doufejme, že tak to ještě dlouho zůstane. Činil tak ostatně už jako novinář v rozhlase, jako diplomat spojující v těžkých dobách Česko a Německo, a věnuje se péči o toto společné bohatství dvou tak velkolepých kultur i dnes uprostřed tohoto zázraku, za jaký můžeme navzdory všem těžkostem pokládat současnou Evropu. Tento zázrak ovšem žije právě z velkých, evropské národy spojujících lidí, jako je on. Jen díky takovým osobnostem, takovým lidem v nejbáječnějším smyslu slova bude moci přežívat a dál se rozvíjet.

Nechť tedy několikasetleté kořeny, které František Černý přivedl k novému rozkvětu, nadále nesou bohaté plody!

Přeložila Jitka Jílková

EUROPA BRAUCHT DAS PRAGER KAFFEEHAUS

Bernd Posselt

Europapolitiker, ehemaliger Abgeordneter im Europäischen Parlament, Journalist und Buchautor, Präsident der Paneuropa-Union Deutschland und Sprecher, d. h. oberster politischer Repräsentant der Sudetendeutschen Volksgruppe

© Archiv Paneuropa

Es gibt Orte, die ich schon immer geliebt habe, aber während der vielen Schließungen und Reisebeschränkungen der letzten langen Monate vermissen musste: Das böhmische oder bayerische Bierlokal, wenn möglich mit einem Garten; die südmährische oder österreichische Weinstube, am liebsten mit einer Terrasse für schöne Sommer- und Herbstabende; und natürlich das Wiener und das Prager Kaffeehaus.

Nun gibt es selbst an der Moldau Politiker und Kommentatoren, die „Prager Kaffeehaus" gerne als Schimpfwort benutzen – völlig verkennend, dass es ein Platz sehr nahe am Paradies ist. Verkörpert wird es durch Persönlichkeiten wie meinen verehrten Freund František Černý, der nicht nur ein kluger politischer Kopf und ein herausragender Diplomat ist, sondern sowohl ein literarischer Gestalter als auch eine literarische Gestalt. Menschen wie ihm ist es selbst in der schlimmsten Zeit des Kommunismus gelungen, Freiräume zu schaffen für Lyrik und Prosa, wie es sie nur in einem Prag geben kann, in dem sich jahrhundertelang Tschechen, Juden und Deutsche begegnet sind; aber auch für Gedanken, die bereits sehr früh in das Europa von morgen gewiesen haben.

Eine Blume braucht Wasser, Humus und Sonne. Unser Europa, soll es wirklich blühen, braucht Kultur, Liebe zur Vielfalt und christlich-humanistische Wertvorstellungen. Den biblischen Satz „Der Mensch lebt nicht vom Brot allein" scheint man gerade in Krisenzeiten gerne zu vergessen, indem man das Wort „systemrelevant" auf gewisse Dinge des täglichen Lebens verengt. Wer in die Totalitarismen des 20. Jahrhunderts hineingeboren wurde und ihre Wiederkehr verhindern möchte, weiß, dass es gerade Dinge sind, die manche für nebensächlich halten, die einen Menschen wirklich frei und groß machen. Kultur ist das, was den Menschen vom Tier unterscheidet. Deshalb sind Einrichtungen wie das Prager Literaturhaus kein Luxus und keine schöne Nebensache, sondern von existenzieller Bedeutung. Sie führen Menschen zusammen, die der böse Geist des Nationalismus und des Materialismus getrennt hat.

Der Materialismus ist nie verschwunden, sondern nur immer wieder mutiert. Nationalismus und Nationalegoismus drohen zurückzukehren. Es ist die jahrhundertealte kulturelle Aufgabe unseres zeitweise zerstörten und geteilten Mitteleuropa, zu verhindern, dass unser europäischer Kontinent und die darauf errichtete Friedensgemeinschaft in Einzelteile zerfallen, die sich wieder gegenseitig – und damit auch selbst – zerstören.

Deshalb sind Geburtstage wie dieser Festtage für jeden überzeugten Europäer, nicht nur, aber vor allem, wenn er böhmische Wurzeln hat.

© Archiv Paneuropa

Im Prager Literaturhaus (v. l. n. r.): Peter März, Bernd Posselt, Lucie Černohousová, Ludwig Spaenle (Bayerischer Kultusminister), František Černý, Werner Karg, 2010 | V Pražském literárním domě (zleva): Peter März, Bernd Posselt, Lucie Černohousová, Ludwig Spaenle (bavorský ministr školství), František Černý, Werner Karg, 2010

EVROPA POTŘEBUJE PRAŽSKOU KAVÁRNU

Bernd Posselt

evropský politik, poslanec Evropského parlamentu (1994–2014), novinář, spisovatel, prezident Panevropské unie v Německu, mluvčí, tj. nejvyšší politický představitel Sudetoněmeckého krajanského sdružení

© Archiv Paneuropa

Jsou na světě místa, jež jsem vždycky miloval, ale bez nichž jsem se v posledních měsících, v době mnohých uzavření a cestovních omezení, musel obejít: česká nebo bavorská pivnice, pokud možno se zahrádkou; jihomoravský či hornorakouský vinný sklípek, nejlépe s terasou pro krásné letní a podzimní večery; a přirozeně vídeňská a pražská kavárna.

Dnes vidíme dokonce i u Vltavy politiky a komentátory, kteří používají s oblibou označení „pražská kavárna" jako nadávku – a vůbec přitom nechápou, že je to místo blízké ráji. Ztělesňované takovými osobnostmi jako můj vážený přítel František Černý, který je nejen moudrou politickou hlavou a význačným diplomatem, nýbrž také literárním tvůrcem, i literární postavou. Lidem, jako je on, se i v těch nejhorších dobách komunismu dařilo vytvářet volný prostor pro lyriku i prózu, jež mohou existovat jen v oné Praze, v níž se po staletí potkávali Češi, Židé a Němci; ale stejně tak vytvářel prostor pro myšlenky, které se již velmi záhy začaly obracet k Evropě zítřka.

Květina potřebuje vodu, živnou půdu a slunce. Naše Evropa, má-li opravdu kvést, potřebuje kulturu, lásku k rozmanitosti a křesťansko-humanistické hodnoty. Zdá se, že biblický výrok „nejen chlebem živ je člověk" upadá právě v dobách krize často v zapomnění s tím, že pojem „důležitý pro systém" je zužován jen na některé věci všedního života. Kdo se narodil do totalit 20. století a chce zabránit jejich návratu, ví, že právě ony věci, které jsou mnohými považovány za druhořadé, jsou tím, co činí člověka velkým a svobodným. Tím, co člověka odlišuje od zvířat, je kultura. Takové instituce jako Pražský literární dům jsou proto nikoliv luxusem či nějakou krásnou podružností, nýbrž mají existenciální význam. Sbližují lidi, které rozdělil zlý duch nacionalismu a materialismu.

Materialismus nikdy nezmizel, nýbrž vždy znovu zmutoval. Nacionalismus a národní egoismus hrozí návratem. Staletí trvajícím kulturním úkolem naší občas pochroumané a rozdělené střední Evropy je zabránit tomu, aby se náš evropský kontinent a na něm založené mírové společenství rozpadly na kusy, které se navzájem – a tím i sebe samy – zničí.

Proto jsou narozeniny jako tyto svátkem pro každého přesvědčeného Evropana, zvláště pak, ale nejen, když má své kořeny v Čechách.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

IN DER SPUR VON TOMÁŠ G. MASARYK

Jürgen Serke

Journalist und Schriftsteller, Mitbegründer des Zentrums für verfolgte Künste in Solingen

© Karel Cudlin

Wer von František Černý spricht, muss von Tomáš G. Masaryk sprechen. Černý lebte und lebt in der Haltung, die dem Traum des Staatsgründers entsprach, die Vielfalt des Denkens und Fühlens von Tschechen, Slowaken, Deutschen und Juden zum Gewinn für die neue Republik zu machen. Černý, der in der tschechischen und deutschen Sprache aufwuchs, hielt die Geschichtslinie Masaryks trotz der beiden Totalitarismen des vergangenen Jahrhunderts durch. Längst bevor der gelernte Journalist nach der Wende von 1989 Botschafter seines Landes in Deutschland wurde, war er bereits ein Tscheche mit einer Botschaft von Geschichte, die nicht trennt, und dort, wo sie getrennt wurde, das Getrennte zusammenführt.

Černý lebte und lebt im geistigen Quellgebiet dreier gewachsener Kulturen – tschechisch-deutsch-jüdisch –, in dem eine einzigartige Literatur zuerst von den deutschen Okkupanten und dann von den Kommunisten zerstört wurde. Auch im Bewusstsein eines Robert Musil, der einst Prag als „Mittelpunkt" benannt hatte, „wo die Weltachsen sich schneiden". Černý gewann als Mitbegründer des Prager Literaturhauses mit Lenka Reinerová und Kurt Krolop die alte geistige Dimension der Masaryk-Republik zurück. Den Verlusten ethnischen Denkens setzte er als Vorstandsvorsitzender des Prager Literaturhauses ein Konzept der Wiederanknüpfung an Franz Werfels heilige Dreieinigkeit des Tschechischen, Deutschen und Jüdischen entgegen.

Die historischen Traumata der Tschechen hatte Jaroslav Durych in den 50er Jahren ziemlich allein mit seinem Roman „Gottes Regenbogen" dargestellt. Sollte da noch etwas kommen? Es kam in zwei Strängen. Nach dem Ende des Prager Frühlings schrieben Jiří Stránský und Jiří Kratochvil über das tschechische Drama zerstörter Vielfalt. Und auf einmal war auch die deutsche Sprache in der tschechischen Literatur wieder da. Ins Exil getrieben, schrieben Jiří Gruša, Ota Filip, Markéta Brousek deutsch. Seit der Wende ist die Verflechtung der drei historischen Kulturen in vollem Gange. Die großen Romane von Libuše Moníková und ein Teil der Lyrik Tomáš Kafkas sind deutsch geschrieben. Es ist eine Literatur, die auf Auferstehung setzt.

In tschechischer Sprache sind es die Werke von Jáchym Topol, Kateřina Tučková und Radka Denemarková, die die tschechischen Deutschen aus der Vertreibung zurückholen und ihnen Platz geben in der tschechischen Geschichte. Deutsch ist wieder ein Ausdruck tschechischen Denkens. Am sinnfälligsten zu sehen in dem Roman „Winterbergs letzte Reise" von Jaroslav Rudiš. Ein Jahrhundert-Roman über die Zerstörung und Selbstzerstörung Mitteleuropas, geschrieben von einem Tschechen in deutscher Sprache. Deutsch ist eine tschechische Sprache: so wie Deutsch nach den Worten Ruth Klügers eine jüdische Sprache ist.

Auch ich fühle mich mit meinen „Böhmischen Dörfern. Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft" im Prager Literaturhaus Františeks Černýs zuhause.

© Ondřej Staněk

Moderator des Diskussionsabends „Schriftsteller hinter der Grenze“ mit Jürgen Serke und Milan Uhde im Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, 2019 | Moderátor diskusního večera Spisovatelé za hranicí s Jürgenem Serkem a Milanem Uhdem v Pražském literárním domě autorů německého jazyka, 2019

VE STOPÁCH TOMÁŠE G. MASARYKA

Jürgen Serke

novinář a spisovatel, spoluzakladatel Centra pronásledovaných umění v Solingenu

© Karel Cudlín

Kdo mluví o Františku Černém, musí mluvit o Tomáši G. Masarykovi. Černý zosobňuje postoj, který odpovídá snu zakladatele státu, aby se mnohotvárnost myšlení a cítění Čechů, Slováků, Němců a Židů zúročila v nové republice jako její obohacení. Černý, vyrůstající v českém i německém jazyce, sledoval Masarykovu historickou linii navzdory oběma totalitním režimům minulého století. Dávno před tím, než se vyškolený novinář stal po přelomu v roce 1989 vyslancem své země v Německu, vysílal a šířil už tento Čech poselství historie, jež nerozděluje – kde však už k rozdělení došlo, rozdělené opět sceluje.

Černý nepřestává žít v duchovním prameništi tří vyspělých kultur – česko-německo-židovském –, v němž jedinečnou literaturu nejprve ničili němečtí okupanti a posléze komunisté. A to při plném vědomí výroku Roberta Musila, který Prahu nazval „středobodem, v němž se kříží světové osy“. Černý spolu s Lenkou Reinerovou a Kurtem Krolopem jakožto spoluzakladatelé Pražského literárního domu navrátili zemi duchovní dimenzi Masarykovy republiky. Proti ztrátám vyvolaným etnickým myšlením nastavil Černý jako předseda správní rady Pražského literárního domu koncept znovunavázání na Werfelovu trojjedinost českého, německého a židovského prvku.

Historická traumata Čechů vylíčil v padesátých letech dosti osamoceně Jaroslav Durych v románu Boží duha. Mělo nastat ještě něco dalšího? Došlo k tomu hned ve dvou proudech. Po skončení pražského jara psali Jiří Stránský a Jiří Kratochvil o českém dramatu zničené mnohostrannosti. A najednou se v české literatuře opět objevil i německý jazyk. Z vyhnanství exilu psali Jiří Gruša, Ota Filip, Markéta Brousková německy. Od pádu komunismu je prolínání tří historických kultur v plném chodu. Velké romány Libuše Moníkové a zčásti poezie Tomáše Kafky jsou sepsány v němčině. Je to literatura, která sází na znovuvzkříšení.

Kdežto češtinou navracejí české Němce zpět z vyhnanství do českých dějin díla Jáchyma Topola, Kateřiny Tučkové a Radky Denemarkové. Němectví opět našlo místo v českém myšlení. Nejvíce to bije do očí v románu Winterbergova poslední cesta od Jaroslava Rudiše. Román o století ničení a sebeničení střední Evropy, jejž napsal Čech německým jazykem. Němčina je český jazyk: tak jako je slovy Ruth Klügerové němčina jazyk židovský.

A také já se svou knihou Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární krajinou se cítím doma v Pražském literárním domě Františka Černého.

Přeložila Věra Koubová

FRANTIŠKOVI ČERNÉMU K NAROZENINÁM

Ivan Binar

spisovatel, překladatel, redaktor Rádia Svobodná Evropa v Mnichově (1983–1994), od roku 1994 žije v Praze, předseda Obce spisovatelů ČR (2003–2004), člen poradního výboru Pražského literárního domu autorů německého jazyka

© Archiv autora

V čase nákazy panující nad celým světem postrádám Františka. Když ho nemám kde potkat, musím si ho představit: sedí u stolu nebo jen tak v křesle zavalen knihami, brožurami, časopisy, novinami – a čte a čte a čte. František přečte všecko potištěné, co se mu dostane pod ruku: Johannese Urzidila, slevy v Kauflandu, Naši Prahu, jízdenku městské hromadné dopravy, Elfriede Jelinek i lístek z čistírny. Jen si ho nedovedu představit nad obrazovkou computeru nebo s chytrým, nejchytřejším telefonem v ruce. Ale co když se mýlím?

V dobách před pohromou jsme se potkávali, aniž bychom se na setkáních domlouvali. Naše diáře měly bezpochyby u stejných dat podobný záznam: Kn. VH – 19.00, rezidence primátora – cena K. Čpk 17.00, Klementinum – konf. o lit. 10.00 – 17.00, Rak. fórum – Becher-Stifter 17.00, Žofín – rak. svátek – 19.00, Pr. lit. dům… Prohodili jsme spolu pár slov o tom, jak jde život, a rozešli se po svých. Teď nám brání v setkávání koronavirus.

Žádná pohroma naštěstí netrvá věčně. Až pomine, zas budu potkávat Jeho Excelenci Františka Černého, velvyslance v. v., přítele Františka na oběžné dráze kulturní Prahou. Každopádně ho najdu v Pražském literárním domě autorů německého jazyka, který spolu s Lenkou Reinerovou, poslední pražskou německy píšící spisovatelkou, a s předsedou Společnosti Franze Kafky profesorem Kurtem Krolopem v roce 2004 zakládal.

Vždyť v Praze, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se nemluvilo jenom česky, nevznikala tu pouze česky psaná literatura. První němečtí mluvící lidé přišli do Čech už ve 12. století, značně velký kus dějin jsme prožili s Němci v jednom státě; po vzniku Československa tvořili v mladé republice třicet procent obyvatel. Nacionalismus ve 20. století nebývale vykvetl a hrůzy, které spustil, neměly v dějinách obdoby. Rány, které světová válka a poválečná pomstychtivost způsobily, bylo třeba zacelit. Sousedy jsme už hodně dlouho a bezpochyby jimi zůstaneme napořád. Přece si nebudeme neustále vyčítat, že jedni zavinili válku a druzí se za to krutě pomstili i nevinným, co provedl můj dědeček tvému dědečkovi. Vždyť na té obludné válce v minulém století se žádný z nás živých nepodílel, nemohl podílet.

Abychom spolu mohli žít v dobrých sousedských vztazích, abychom mohli být přáteli, musíme se znát. A kultura je duší národa, kulturní styky nelze ničím jiným nahradit, bez nich se těžko domluvíme. František Černý se tomu věnoval celý život. Působil dlouhá léta v německé sekci zahraničního vysílání Československého rozhlasu jako redaktor, na přelomu tisíciletí byl velvyslancem ve sjednoceném Německu; a konečně je tu Pražský literární dům autorů německého jazyka, na jehož základech František Černý pilně pracoval, a nebyla to práce snadná. Už neuvěřitelných sedmnáct let plní dům svoji funkci: pořádá diskusní večery, autorská čtení, poskytuje stipendijní pobyty pro německé i české autory, umožňuje badatelskou činnost v rozsáhlé knihovně s pražskou německou literaturou… pěstuje vzájemné vztahy mezi Čechy a Němci.

František Černý stojí v čele správní rady a s entusiasmem sobě vlastním ovlivňuje chod tohoto významného kulturního zařízení.

Sotva mohu uvěřit, že ten čiperný, zvídavý Všudybyl a Všepřečetl už má tolik křížků na zádech… Až se zas potkáme, prohodíme pár zdánlivě bezvýznamných slov o životě a svět bude zase jako dřív. Už se těším, Františku!

© Peter Becher

František Černý, Lenka Reinerová, Ivan Binar v Horní Plané, 2001 | in Oberplan, 2001

FRANTIŠEK ČERNÝ ZUM GEBURTSTAG

Ivan Binar

Schriftsteller, Übersetzer, Redakteur bei Radio Free Europe in München (1983–1994), seit dem Jahr 1994 lebt er in Prag, Vorsitzender des tschechischen Schriftstellerverbands (2003–2004), Mitglied des Beirats des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren

© Archiv des Autors

In Zeiten der die ganze Welt beherrschenden Epidemie vermisse ich František. Wenn ich ihn nirgendwo treffen kann, muss ich ihn mir vorstellen: Er sitzt am Tisch oder nur so im Sessel, überhäuft mit Büchern, Broschüren, Zeitschriften, Zeitungen – und liest und liest und liest. František liest alles Bedruckte, was ihm in die Hände fällt: Johannes Urzidil, Preisnachlässe bei Kaufland, Unser Prag, Fahrkarten des Prager öffentlichen Nahverkehrs, Elfriede Jelinek und Zettel aus der Reinigung. Bloß vor dem Bildschirm eines Computers oder mit einem smarten, dem smartesten Telefon in der Hand kann ich ihn mir einfach nicht vorstellen. Oder sollte ich mich irren?

In der Zeit vor der Katastrophe trafen wir uns, ohne dass wir das verabreden mussten. Unsere Kalender hatten ohne Zweifel bei denselben Daten ähnliche Eintragungen: Václav-Havel-Bibliothek – 19.00, Residenz des Oberbürgermeisters – Karel-Čapek-Preis 17.00, Konf. ü. Lit. 10.00–17.00, Österr. Kult.-Forum – Becher – Stifter 17.00, Žofín – österr. Nationaltag – 19.00, Prager Literaturhaus … Wir wechselten ein paar Worte, wie es so im Leben geht, und gingen unserer Wege. Jetzt verhindert das Coronavirus unsere Treffen.

Zum Glück dauert keine Katastrophe ewig. Wenn sie vorbei ist, werde ich wieder Seine Exzellenz František Černý, Botschafter a. D., meinen Freund František, in der Umlaufbahn des kulturellen Prag treffen. Auf jeden Fall finde ich ihn im Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, das er zusammen mit Lenka Reinerová, der letzten Prager deutsch schreibenden Schriftstellerin und mit dem Vorsitzenden der Franz-Kafka-Gesellschaft, Professor Kurt Krolop, im Jahre 2004 gegründet hat.

Wurde doch in Prag, in Böhmen, Mähren und Schlesien nicht nur tschechisch gesprochen, entstand hier nicht nur tschechisch geschriebene Literatur. Die ersten deutsch sprechenden Menschen kamen schon im 12. Jahrhundert nach Böhmen, einen sehr großen Teil der Geschichte verlebten wir mit Deutschen in einem Staat, nach der Entstehung der Tschechoslowakei bildeten sie in der jungen Republik 30 Prozent der Bevölkerung. Der Nationalismus erlebte im zwanzigsten Jahrhundert eine außerordentliche Blüte, und die Schrecken, die er heraufbeschwor, waren in der Geschichte einmalig. Die Wunden, die der Weltkrieg und die Rachsucht nach dem Krieg verursacht hatten, mussten geheilt werden. Nachbarn sind wir schon sehr lange und werden es ohne Zweifel auch immer bleiben. Wir werden uns doch nicht ständig vorwerfen, dass die einen den Krieg verschuldet und die anderen sich dafür grausam gerächt haben, auch an Unschuldigen, was mein Großvater deinem Großvater angetan hat. An dem monströsen Krieg im letzten Jahrhundert war doch niemand von uns Lebenden beteiligt, konnte nicht beteiligt sein.

Um in guten nachbarschaftlichen Beziehungen leben zu können, um Freunde sein zu können, müssen wir uns kennen. Und die Kultur ist die Seele der Nation, kulturelle Beziehungen lassen sich durch nichts ersetzen, ohne sie könnten wir uns kaum verständigen. Dem hat František Černý sein ganzes Leben gewidmet. Er arbeitete lange in der deutschen Sektion des Tschechoslowaki-

schen Rundfunks als Redakteur, um die Jahrtausendwende war er Botschafter im vereinten Deutschland, und dann ist da noch das Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, an dessen Grundlagen František Černý fleißig gearbeitet hat, und es war keine leichte Arbeit. Schon unglaubliche siebzehn Jahre erfüllt das Haus seine Funktion: Es veranstaltet Diskussionsabende, Autorenlesungen, gewährt Stipendienaufenthalte für deutsche und tschechische Autoren, ermöglicht Forschungstätigkeit in der umfangreichen Bibliothek mit Prager deutscher Literatur …, pflegt die gegenseitigen Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen.

František Černý steht an der Spitze des Verwaltungsrats und mit dem ihm eigenen Enthusiasmus beeinflusst er den Gang dieser bedeutenden Kultureinrichtung. Ich kann kaum glauben, dass dieser lebhafte, neugierige Allgegenwärtige und Allesleser schon so viele Jahre hinter sich hat … Wenn wir uns wiedertreffen, wechseln wir ein paar scheinbar belanglose Worte und die Welt wird wieder wie früher sein. Ich freue mich schon, František!

Übersetzt von Joachim Bruss

FRANTIŠEK ČERNÝ

Joachim Bruss

Slavist, Übersetzer (u. a. Texte von Václav Havel), Dolmetscher an der Deutschen Botschaft in Prag (1994–2010), Geschäftsführer im Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds in Prag (2011–2017), Vorstandsmitglied des Prager Literaturhauses

© Ondřej Staněk

Sympathie ist eine merkwürdige Erscheinung. Entweder sie ist da oder sie ist nicht da. Und wenn sie da ist, weiß man (jedenfalls ich) nicht, woher sie kommt. Ist sie in dem begründet, der einem sympathisch ist, oder in einem selber? Wahrscheinlich muss beides irgendwie zusammenkommen, vorhanden sein, sich ergänzen. Aber sie kann auch asymmetrisch daherkommen, demjenigen, der mir sympathisch ist, muss ich nicht sympathisch sein. Und umgekehrt. Das ist dann in der Kommunikation schon etwas schwieriger und setzt ein gewisses zivilisiertes Verhalten voraus, damit es erträglich bleibt. Oder man sieht sich besser gar nicht. Doch das ist nicht der Fall, über den hier gesprochen (geschrieben) wird. Der in der Überschrift Genannte ist in bestimmten, allerdings sehr vielen und weiten Kreisen gut bekannt und wird, was ich über lange Jahre so gehört habe, sehr geschätzt als ein sehr sympathischer Mensch.

Diese Einschätzung ist mir nicht fremd, sie stimmt erstaunlich mit meiner eigenen überein. Wenn ich darüber nachdenke, seit wann ich ihn (den Genannten) eigentlich kenne, stelle ich mit einer gewissen Verwunderung fest, dass ich das gar nicht genau weiß. Gehört hatte ich von ihm, er war Botschafter in Berlin, und ich arbeitete an der Deutschen Botschaft in Prag, da konnte man eigentlich nicht nicht von ihm gehört haben. Aber es gab eine Zeit, da hatte ich zwar von ihm gehört, kannte ihn aber nicht persönlich.

Und dann war es mit ihm irgendwie so wie mit der Sympathie. Auf einmal war er da. Wir sprachen miteinander, sahen uns bei allen möglichen Gelegenheiten: diplomatischen Empfängen, kulturellen Veranstaltungen jeglicher Art, auch im Café Slavia, wie es sich für Prag gehört. Ich kann das alles gar nicht aufzählen, einerseits, weil es so viel war, andererseits, weil ich kein Tagebuch führe und an die Wohltat des Vergessens glaube. Was jetzt kommt, sind daher nur einige Erinnerungsfetzen, was mir so einfällt, wenn ich an ihn denke.

Er nahm, aus dem Nebel unklarer Erinnerungen kommend, immer deutlichere Formen an. Ein sehr lebhafter, immer neugieriger Mensch, durchaus auch ein bewusster Provokateur, doch zugleich von einer solchen Liebenswürdigkeit, dass ihm niemand auf Dauer böse sein konnte. Und in dem, was er für wesentlich hielt, ausdauernd. In dieser Hinsicht durchaus mit Lenka Reinerová vergleichbar, ohne die beiden wäre das Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren nie entstanden.

So habe ich ihn zunächst mehr aus der Ferne erlebt, unmittelbar beteiligt war ich nicht.

Im persönlichen Kontakt, der später offenbar unausweichlich wurde und doch, so hoffe ich, von beiden Seiten gewollt war, konnte er durchaus insistieren. So hat er mich nach den Vorstellungen während des Prager Theaterfestivals deutscher Sprache, dessen Aufführungen wir beide ziemlich regelmäßig und ziemlich vollständig besuchten, durch seine neugierigen Fragen sozusagen gezwungen, mein Verständnis dessen, was wir gesehen hatten, auch tatsächlich zu formulieren, was ich mir sonst vielleicht erspart und daher bald vergessen hätte. So habe

ich es erst sehr viel später vergessen.

So sahen wir uns also bei vielen Gelegenheiten des kulturellen und gesellschaftlichen Lebens hier in Prag. Er war sicher noch viel häufiger irgendwo als ich, doch ich hatte das Gefühl, es gibt kaum eine Veranstaltung in Prag, an der er nicht teilnimmt.

Eine unbekannte Seite zeigte er, als ich einmal zu einer Veranstaltung bei mir zu Hause eingeladen hatte. Kaum angekommen, schaute er sich um und sagte, mit dem Gefühl einer gewissen Unsicherheit, die ich nicht erwartet hatte: Hier kenne ich ja niemanden. Das konnte in dem Fall schon sein, da die Gäste zu einem großen Teil aus dem Umfeld der freiberuflichen Dolmetscher in Prag kamen. Doch dieses Gefühl dauerte gewiss nicht sehr lang, in seiner Art, auf die Menschen zuzugehen, spielte sehr bald die Tatsache, dass er am Anfang kaum jemanden kannte, keine Rolle mehr, und so weit ich mich erinnern kann, hat er sich mit vielen und gut unterhalten, was ihm ja nie schwerfiel.

Im weiteren Verlauf unserer Bekanntschaft war er es dann, der mir das Angebot machte, Mitglied des Verwaltungsrats des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren zu werden. Ich nahm dieses Angebot tatsächlich an. Angesichts seines Alters konnte ich mein Alter nicht als Gegenargument ins Feld führen,

© Peter Becher

In einer freundschaftlichen Runde mit Joachim Bruss und Peter Becher (hinter der Kamera) im Café Slavia, 2001 | V přátelské debatě s Joachimem Brussem a Peterem Becherem (fotící) v Kavárně Slavia, 2001

und da ich das Literaturhaus ja schon lange kannte und als eine nützliche und anregende Institution kennen und schätzen gelernt hatte, war ich auch gerne bereit, da ein wenig mitzumischen.

Die Mitarbeit im Literaturhaus führte zu noch etwas Anderem. Ich lernte wieder eine – für mich – neue Seite von ihm kennen. Er zeigte dort zwei Seiten, die ich so noch nicht zusammen gesehen hatte. In den Entscheidungen, die er als Vorsitzender des Verwaltungsrats zu treffen hatte und die nicht immer einfach waren, ging es doch um Geld und damit auch um das weitere Bestehen des Hauses an sich, war er zögerlicher, als ich erwartet hatte, doch an Ideen, was man inhaltlich noch alles machen könnte, hatte er keinen Mangel. So waren die Sitzungen des Verwaltungsrats spannender, als ich mir gemalt hatte.

Alles in allem und über die Jahre hinweg ist er nicht zu einem ehrfurchtgebietenden Denkmal alter Zeiten geworden, sondern ein lebhaftes Mitglied der Gesellschaft geblieben, in der wir leben und in der er immer neugierig auf alles ist, was um ihn herum und anderswo geschieht. Es bleibt mir also nur, ihm zu wünschen, dass er weiterhin gesund und lebhaft bleibt und andere dazu anregt, auch über die Dinge nachzudenken, die er wahrnimmt und die ihn beschäftigen.

FRANTIŠEK ČERNÝ

Joachim Bruss

slavista, překladatel (mj. textů Václava Havla), tlumočník na německém velvyslanectví v Praze (1994–2010), ředitel Česko-německého fondu budoucnosti v Praze (2011–2017), člen správní rady Pražského literárního domu

© Ondřej Staněk

Sympatie je prapodivný jev. Buď je, nebo není. A když je, člověk (alespoň já) neví, kde se vzala. Je její příčina založena v tom, kdo je druhému sympatický, nebo v tom, kdo k druhému sympatii chová? Asi se musí obojí nějak sejít, být, doplňovat se. Sympatie ale může být i asymetrická – někomu, kdo je sympatický mně, nemusím být sympatický já. A naopak. To je pak v komunikaci poněkud svízelné, a aby se to dalo snést, je třeba jistého civilizovaného chování. Anebo se radši vůbec nepotkávat. To ovšem není případ, o němž se hovoří (píše) zde. Osoba uvedená v nadpisu je v určitých, ovšem velmi četných a rozsáhlých kruzích dobře známa a, co jsem tak po léta slýchal, velmi vážena jako člověk navýsost sympatický.

Toto hodnocení mi není cizí, překvapivě se shoduje s mým vlastním. Když přemýšlím o tom, od kdy ho (onoho jmenovaného) vlastně znám, zjišťuji s jistým podivením, že to vlastně vůbec přesně nevím. Slýchal jsem o něm, byl velvyslancem v Berlíně a já jsem pracoval na německém velvyslanectví v Praze, takže neslyšet o něm člověk nemohl. Ale byly doby, kdy jsem o něm sice slýchával, ale osobně jsem ho neznal.

A pak to s ním bylo nějak jako s těmi sympatiemi. Najednou tu byl. Mluvili jsme spolu, vídali jsme se při všemožných příležitostech: diplomatických recepcích, kulturních akcích všeho druhu, i v kavárně Slavia, jak se na Prahu sluší. Ani to nemohu všechno vypočítat, jednak proto, že toho bylo tolik, ale také proto, že si nevedu deník a věřím v blaženost zapomnění. Co následuje, jsou tedy jen útržky vzpomínek, co mi tak vytane na mysli, když na něj myslím.

Vystupuje z mlhy nejasných vzpomínek, nabýval stále zřetelnějších tvarů. Velmi živý, vždycky zvídavý člověk, také vědomý provokatér, ale zároveň tak laskavý, že se na něj nikdo nemohl dlouho hněvat. A v tom, co považoval za podstatné, byl vytrvalý. V tomto ohledu naprosto srovnatelný s Lenkou Reinerovou, bez těch dvou by Pražský literární dům autorů německého jazyka nikdy nebyl vznikl.

Tak jsem ho zažíval, nejprve víc z dálky, aniž bych byl bezprostředně účasten.

V osobním kontaktu, který byl později zjevně nevyhnutelný, avšak, jak doufám, z obou stran žádoucí, dokázal být umanutý. Třeba mě po představeních Pražského divadelního festivalu německého jazyka, která jsme oba celkem pravidelně a víceméně bez výjimky navštěvovali, svými zvídavými otázkami takříkajíc donutil, abych svůj dojem z toho, co jsme právě viděli, konkrétně formuloval. Což bych si jinak sám ušetřil, a tudíž bych to brzy zapomněl. Kdežto takto jsem to zapomněl až mnohem později.

Tak jsme se tady v Praze vídali při mnoha příležitostech kulturního a společenského života. Určitě býval někde daleko častěji než já, ale měl jsem pocit, že se v Praze sotva koná něco, čeho by se neúčastnil.

Z neznámé stránky se ukázal jednou, když jsem ho pozval na jedno setkání u mě doma. Sotva dorazil, rozhlédl se a s pocitem určité nejistoty, kterou bych byl nečekal, řekl: Já tady přece nikoho neznám. To tenkrát mohla být pravda, protože hosty byli z velké části pražští tlumočníci na volné noze. Ale ten pocit urči-

tě netrval dlouho, při způsobu, jak k lidem přistupoval, nehrála záhy skutečnost, že na začátku nikoho neznal, žádnou roli, a pokud si pamatuji, bavil se s mnoha lidmi a bavil se dobře, což mu ostatně nikdy nepřišlo zatěžko.

V době, kdy už jsme se znali, byl on tím, kdo mi nabídl, abych se stal členem správní rady Pražského literárního domu autorů německého jazyka. Jeho nabídku jsem skutečně přijal. S ohledem na jeho věk jsem nemohl použít jako protiargument ten svůj, a protože jsem Literární dům už dlouho znal a vážil si ho jako užitečné a podnětné instituce, byl jsem s radostí připraven se na tom trochu podílet.

Spolupráce v Literárním domě vedla ještě k něčemu. Poznal jsem ho z jeho další – pro mě – nové stránky. Projevoval tam dvě své polohy, které jsem dosud ještě neviděl v jednu chvíli současně. V rozhodnutích, která musel přijímat jako předseda správní rady a která bývala ne vždy jednoduchá – šlo totiž o peníze, a tedy i o další existenci Domu – býval váhavější, než bych čekal, ovšem nápady, co by se obsahově všechno ještě dalo podniknout, ty mu nechyběly nikdy. Takže zasedání správní rady bývala vzrušující víc, než jak jsem si to maloval.

Suma sumárum se František za ta léta nestal ctihodným pomníkem starých časů, nýbrž zůstal živoucím členem společnosti, v níž žijeme a v níž je stále zvědavý na všechno, co se kolem něj i jinde děje. Nezbývá mi tedy než mu popřát, aby zůstal i nadále zdráv a plný života a aby ostatní ponoukal k tomu, aby i oni přemýšleli o věcech, které vnímá a které ho zaměstnávají.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

BIS BALD, FRANCO NERO

Libuše Černá

Journalistin, Rundfunkredakteurin (Radio Bremen), Hochschuldozentin,
Leiterin von „globale° – Festival für grenzüberschreitende Literatur“

© Archiv der Autorin

František Černý kenne ich nun seit mehr als 25 Jahren. Ich selbst würde unsere Beziehung als Freundschaft bezeichnen. Dabei blieben wir all die Zeit beim höflichen Sie. František Černý hat mein Angebot zum Duzen und einige unbeholfene Versuche stets abgelehnt. Natürlich ganz charmant. Die Begründung: „Wenn wir uns duzen, könnten wir uns nicht mehr so toll streiten.“ Das sagte er einmal. Und es stimmt, wir diskutierten immer wieder – mal nett, mal etwas heftiger. Wir streiten uns halt gern.

Zum Beispiel über die Aussagen der Politikerin Erika Steinbach, ehemalige Präsidentin des Bundes der Vertriebenen. Ein kurzer Rückblick: Steinbach ist aus ihrer Mutterpartei CDU ausgetreten, wurde parteilos und unterstützte bekanntlich die AfD. Ihre strittigen Äußerungen wurden immer wieder in den Medien thematisiert. Und was sagte František Černý zum Abschluss unseres Gesprächs? „Sie war die Bundestagsabgeordnete mit den schönsten Beinen, das muss man ihr lassen.“ Nun, was soll frau dazu noch sagen? So ist er halt.

Er umgarnt seine Gesprächspartner und -partnerinnen mit zahlreichen verbalen Pirouetten, springt von einem Thema zum anderen und bleibt stets bei seinem Grundsatz; immer auf der Suche nach dem Gemeinsamen, nach dem gegenseitigen Verständnis, nach dem Respekt dem Anderen gegenüber. Stunden um Stunden verbrachten wir zusammen. Niemals vor der Mittagszeit. Erst am Abend läuft er zur Hochform auf. Und tief in der Nacht, während unsere Augen vor Müdigkeit zufallen, erstrahlen seine Gedanken in der Dunkelheit.

Niemals verlässt ihn seine Neugier. Er liest alles und lässt kein Buch auf dem Grabbeltisch liegen. Auch in der Jury des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises kümmert er sich wenig um Formalien, die er sich allerdings immer wieder geduldig lauschend erklären lässt. Er verfolgt sein Ziel, argumentiert zu Gunsten seiner Favoriten, arbeitet manchmal auch mit ganz ungewöhnlichen Begründungen, zwingt die anderen zum aufmerksamen Zuhören. Seine Überzeugungskraft ist erstaunlich, seine Hartnäckigkeit bewundernswert, seine Verbindlichkeit ist zur Nachahmung empfohlen.

Auch praktische Lebenshilfe hat er mal eben so parat. So verriet er mir einmal, was zu tun ist, wenn man ohne Eintrittskarte eine begehrte, ausverkaufte Veranstaltung besuchen möchte. Also: Man tritt selbstbewusst an den Einlasskontrolleur heran und flüstert ihm ganz leise ins Ohr: „Ich bin Černý.“ Der Mensch ist verwirrt, vermutet einen hochkarätigen Gast, den er nicht kennt, will seinen Fehler nicht zugeben und lässt den Unangemeldeten durch. Ehrlich gesagt, ich habe mich niemals getraut, diesen Trick anzuwenden.

Doch habe ich immerhin etwas übernommen; es bleibt in diesem Zusammenhang ein Zitat für mich nachhaltig mit František Černý verbunden: „Ich komme immer zu spät, aber ich komme immer.“ Ja, so ist er halt.

Bleiben Sie so, František Černý. Oder in der Variante, die Sie zum besseren Verständnis manchmal in Deutschland verwendeten: Bleiben Sie so, Franco Nero.

© Ondřej Staněk

Bei der feierlichen Übergabe des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises, 2019 | Při předávání Česko-německé novinářské ceny, 2019

NA VIDĚNOU, FRANCO NERO

Libuše Černá

novinářka, rozhlasová redaktorka (Rádio Brémy), vysokoškolská pedagožka,
ředitelka festivalu „globale° – Festival literatury překračující hranice“

© Archiv autorky

S Františkem Černým se znám už déle než čtvrt století. Jak bych označila náš vztah? Z mého pohledu je to jednoznačně přátelství. A přesto si celou dobu zdvořile vykáme. Mé nabídky k tykání (a několik poněkud neohrabaných pokusů) František Černý vždy odmítl. Samozřejmě s noblesou. Jeho zdůvodnění: „Kdybychom si tykali, nemohli bychom se už tak hezky hádat.“ Tak mi to jednou vysvětlil. Ano, je to pravda, naše rozepře jsou někdy mírné, někdy intenzivnější, ale hlavně pravidelné. Prostě se rádi handrkujeme.

Jednou jsme se dohadovali o vystoupeních německé političky Eriky Steinbach, bývalé předsedkyně Svazu vyhnanců. Krátce připomenu: Steinbach vystoupila ze strany křesťanských demokratů, kde byla dlouholetou členkou, jako bezpartajní podporovala krajně pravicovou AfD. Její kontroverzní výroky byly vždy tématizovány ve sdělovacích prostředcích. A co k tomu řekl František Černý na konci jednoho našeho rozhovoru? „Ale byla poslankyní s nejkrásnějšíma nohama v německém parlamentě, to se jí musí nechat.“ Co se na to dá odpovědět? On už je takový.

Oslňuje v rozhovorech svými slovními piruetami, odbíhá z jednoho tématu k druhému, a přitom si zůstává v jednom naprosto věrný: jeho zásadou je vždy hledat společné body, pokusit se o vzájemné porozumění a mít úctu k druhému. Strávili jsme spolu mnohé hodiny. Nikdy před polednem. Až k večeru nachází svou správnou formu. A v pozdní noční době, kdy se nám ostatním už únavou klíží oči, září jeho myšlenky v temnotě.

Nikdy ho neopustí zájem, zvědavost. Čte všechno, co mu přijde pod ruku, a nikdy nenechá ležet žádnou knihu, kterou knihkupci nabízejí v rozprodeji pod cenou. I při setkáních poroty k Česko-německé novinářské ceně ho nezajímají formality, i když si je trpělivě vždy znovu a znovu nechává vysvětlit. Nikdy neztrácí z očí svůj cíl, argumentuje ve prospěch svého favorita. Někdy ohromí i naprosto nekonvenční argumentací a nutí ostatní, aby mu pozorně naslouchali. Jeho schopnost přesvědčit je neuvěřitelná, jeho tvrdohlavost obdivuhodná, jeho spolehlivost příkladná.

A přitom dává vždy i praktické rady do života. Jednou mi prozradil, jak se člověk dostane bez vstupenky na vytoužené představení, které je beznadějně vyprodané. Takže: přistoupíte sebevědomě ke kontrole u vstupních dveřích a zašeptáte člověku, který stojí před vámi, do ucha: „Já jsem Černý.“ Uvaděč je zmatený, předpokládá, že jde o důležitého hosta, kterého nezná, nechce připustit vlastní chybu a pustí vás dovnitř. Abych pravdu řekla, nikdy jsem si netroufla tento trik použít.

Ale přeci jenom jsem v této souvislosti od Františka Černého něco převzala, jedna průpovídka pro mě vždy zůstane s ním spojená: „Přicházím vždy pozdě, ale vždy přijdu.“ Ano, takový je. A takový máte taky zůstat, Františku Černý. Anebo tak, jak jste si nechal říkat v Německu, aby si všichni dobře zapamatovali Vaše jméno: Takový máte zůstat, Franco Nero.

Překlad autorka

TAK KOMU TU CENU DÁME, ABY SE NÁM TROCHU PROFILOVALA

Jan Šícha

novinář, autor knih, zakládající ředitel Českého centra v Mnichově, kurátor stálé expozice o našich Němcích při společnosti Collegium Bohemicum v Ústí nad Labem (2007–2014), spolupracovník Národní galerie (2015–2018), provozovatel památek v českém pohraničí

© Archiv autora

Pan František Černý patří k těm několika lidem, kteří mi pomohli na zásadní životní křižovatce. Je nás takových hodně, pár z nás si to dokonce občas přizná.

Byl jsem v Bonnu na ambasádě, když Klausova vláda úspěšné transformace přijala úsporný balíček, protože se úspěšně transformovanému hospodářství nedařilo. Jeho výsledkem, někdy v roce 1998, měla být redukce diplomatických míst. Byl jsem na řadě. Mé místo na kulturním a tiskovém oddělení ambasády nebylo strategicky nejnutnější, nezúčastňoval jsem se ambasádních večírků kremelského typu v komplexu ze socialistických dob (úřad, bytovka, propojené tunelem), zvaném podle sovětské hantýrky Gorodok. Při pohledu zpět musím uznat, že jsem ani jinak nezavdával moc důvodů k oblíbenosti v kolektivu, která na ministerstvech může ochránit před redukcí. Být tam někdo jiný než František Černý, prostě by mě vymetl.

Měl jsem tenkrát vyhraný konkurz na dosud nezaložené České centrum v Mnichově. Nebýt Františka Černého, žádné nové české centrum by se nezakládalo, nota bene v době úsporných balíčků. Česká centra ale tehdy vedl noblesní a kultivovaný Vladimír Koller, kterého pan velvyslanec znal z jeho skvělé práce v Berlíně, a já ostatně také, byl jsem tam chvíli za německé peníze na diplomatické stáži.

Takže jsem skončil v Bonnu, což bylo v rámci balíčku nařízeno, začal v Mnichově, což nebylo zakázáno, protože v době úsporného balíčku nikoho nenapadlo explicitně říct, že není doba na to, aby se něco nového zakládalo.

Antonín Jaroslav Liehm popsal dobu, která vedla k pražskému jaru, jako zvětšování děr v ementálu. Aby proudil vzduch svobody, ve kterém se dá dýchat. Považuji Františka Černého za bytostného a modelového osmašedesátníka, s velkým citem pro stále víc děravý ementál. V díře, kterou mi v sýrové hmotě úspor a klausismu vytvořil, dostal jsem příležitost založit České centrum v Mnichově. Mělo výbornou pověst v Německu, strašnou v Praze. Kollerovi následovníci se ho opakovaně pokoušeli zrušit. Svou spoluprací se sudetskými Němci jsem to s Českým centrem dotáhl do hlavních zpráv České televize, a jako ukázkový velezrádce do pořadu Jany Bobošíkové Sedmička, kterému se v Mnichově přezdívalo Jedová kuchyně.

Při pohledu zpět naše České centrum, byli jsme tam s Marikou Veličovou, přispělo k prolomení řady dosavadních tabu a k vyčištění vzduchu otráveného našimi stalinisty. České centrum na prestižní adrese v Prinzregentenstraße existuje dodnes. Když jsme vstupovali do Evropské unie, v jeho oknech o půlnoci stáli páni od jazzu a do ulice hráli evropskou hymnu. Do německých médií jsme pomáhali s publikováním rozumnějších hlasů české politiky. Právě zde, mnoho let po mém odchodu z Mnichova, se český premiér Sobotka viděl s mluvčím všech sudetských Němců Posseltem, na což stalinističtí komunisté reagovali interpelací, kde jsem měl tu čest být jmenován spolu se svým novým pracovištěm Collegium Bohemicum. Opět jako kolaborant. Všechno to bylo v duchu Františka Černého, což se pokusím zdůvodnit.

František Černý mluví rád a umí se novinářsky zeptat, takže pokud neví všechno, ví toho dost. O sobě řekne vlastně málo, bytuje někde za zábavnými historkami. Jen mimochodem poznamenal, jak jako kluk na konci války odešel z bytu plného krásných hraček a už se do něj nikdy nevrátil. O letech na vojně u de facto trestné jednotky, kde byl jedním ze vzorů Švandrlíkova vojína Kefalína, také řekne málo, a jen na požádání. U příležitosti devadesátin se sluší položit otázka po místě dané osobnosti v dějinách, protože devadesát let kus dějin u nás je, což dokládá i počet států, ve kterých František Černý v Praze žil.

© Archiv Helena Černá

František Černý s mladším bratrem Jiřím, 1933 |
František Černý mit seinem jüngeren Bruder Jiří, 1933

Domnívám se, že se u nás dochovalo pár lidí budoucnosti. František Černý k nim patří. S valnou částí ostatních si tykal nebo tyká. Budoucnost vynikne, když se přejedou hranice. Je osmašedesátník, což u nás byla dlouho nadávka. Za hranicemi je to velký a jedinečný pokus humanizovat totalitní socialismus sovětského typu. Je socializovaný v českém, německém a židovském prameni kultury českých zemí. U sudetských Němců to léta byla nadávka, latentní antisemitismus z českých zemí mizí jen zvolna, a kdoví jestli. Hned za hranicemi je tento profil ceněn a vítán.

Co je za hranicemi vítáno a přijímáno, zvykli jsme si, my někteří, považovat za znamení budoucnosti. Vývoj nám s některými škobrtnutími dává za pravdu. František Černý je do budoucna obráceným starým mužem. Budoucnost předjímá a umožňuje. A to i přesto, že po nějaký čas rád opakoval větu své ženy: „Františku, už ti není šedesát.“ Nevím, jestli ji pořád opakuje, už je to dlouho, co mu bylo šedesát. Je už po několik desetiletí v důchodu, přesto přítomný ve společnosti.

Blanka Mouralová, zakládající ředitelka společnosti Collegium Bohemicum, která připravovala stálou expozici o českých Němcích, ho charakterizuje jako podporovatele a přímluvce spousty projektů. Dobrých věcí. Je schopen někam zavolat, neodmítá pozvání někde vystoupit. Prestiž velvyslance a šarméra, kterého všichni znají, dává k použití tam, kde to považuje za dobré.

V Collegiu se v pracovní skupině mluvilo o vícečetných identitách v českých zemích. František Černý je jejich zvídavým reprezentantem. Na Sudetoněmeckém sněmu s ním vždy závodím, kdo bude dřív u stolu s knihami, které odložily různé krajanské organizace. Měřeno taškami, které si v posledních letech odnášel, jsem optimista, co se týče jeho dalšího žití. Potřebuje dvacet a více let, než přečte to, co už má doma.

Zažil jsem ho také na jednání o česko-německé umělecké ceně. „Tak komu tu cenu dáme, aby se nám trochu profilovala?“ Věta typická pro realismus, bez kterého by nebyl velvyslancem nebo jím nebyl dlouho. Umí a otevřeně říká ministerskou větu „vyšší bere“. Ale pak někoho jako mě pošle do Mnichova, místo na dlažbu.

František Černý je pro mě postavou, která sem léta přináší tu budoucnost, ve které chci žít, a která dává prostor lidem, jichž si dokážu vážit.

NA, WEM GEBEN WIR DEN PREIS, DAMIT UNSER PREIS EIN WENIG BEKANNTER WIRD?

Jan Šícha

Journalist, Buchautor, Gründungsdirektor des Tschechischen Zentrums in München, Kurator der Dauerausstellung über „Unsere Deutschen" beim Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem (2007–2014), Mitarbeiter der Nationalgalerie (2015–2018), engagiert sich für die Erhaltung von Denkmälern im tschechischen Grenzland

© Archiv des Autors

František Černý gehört zu den vier oder fünf Menschen, die mir an einem grundlegenden Scheideweg meines Lebens behilflich waren. Es gibt viele unter uns, denen es ähnlich ergeht, und einige von ihnen geben dies bisweilen sogar zu.

Ich war in Bonn an der Botschaft tätig, als die Regierung der erfolgreichen Transformation unter Klaus ein Sparpaket verabschiedete, weil es der so erfolgreich transformierten Wirtschaft nicht gut ging. Ihr Ergebnis sollten – irgendwann im Jahre 1998 – Stelleneinsparungen im diplomatischen Korps sein. Ich war an der Reihe. Meine Stelle an der Kultur- und Presseabteilung der Botschaft war nicht von außerordentlicher strategischer Bedeutung, ich nahm nicht an den Botschaftsabenden im russischen Stil teil, die in einem Gebäude aus sozialistischen Zeiten (Büro und Wohneinheit durch einen Tunnel verbunden) stattfanden, das nach sowjetischem Jargon „Gorodok" genannt wurde. Wenn ich zurückschaue, muss ich anerkennen, dass ich auch ansonsten keinen besonderen Anlass zur Beliebtheit im Kollektiv gab, die einen in Ministerien vor dem Stellenabbau schützen kann. Wäre dort jemand anders als František Černý gewesen, er hätte mich einfach hinausgefegt.

Ich hatte damals die Ausschreibung für das noch nicht in Betrieb genommene Tschechische Zentrum in München gewonnen. Ohne František Černý wäre kein neues Tschechisches Zentrum entstanden, geschweige denn in Zeiten von Sparpaketen. Die Tschechischen Zentren leitete damals der noble und kultivierte Vladimír Koller, den der Herr Botschafter aus seiner hervorragenden Arbeit in Berlin kannte, und ich übrigens auch, da ich dort eine Zeit lang bei einer Diplomatenschulung des Auswärtigen Amtes verbracht hatte.

So machte ich in Bonn Schluss, wie es im Rahmen des Pakets angeordnet worden war, und begann in München, was nicht verboten war, da es in der Zeit des Sparpaketes niemandem einfiel, explizit zu sagen, dass nicht die Zeit dafür sei, etwas Neues zu gründen. Antonín Liehm beschrieb die Zeit, die zum Prager Frühling führte, als eine Vergrößerung der Löcher im Emmentaler Käse. Damit die Luft der Freiheit hindurchströme, in der sich atmen lässt.

Meiner Meinung nach ist František Černý seinem Wesen nach ein typischer Achtundsechziger, mit ausgeprägtem Sinn für einen immer löchrigeren Emmentaler. In einem solchen Käse-Loch, das er mir in den Zeiten von Einsparungen und des „Klausismus" geschaffen hatte, erhielt ich die Möglichkeit, das Tschechische Zentrum in München zu gründen. Es genoss in Deutschland einen ausgezeichneten Ruf, in Prag dagegen einen schrecklichen. Kollers Nachfolger versuchten wiederholt, es zu schließen. Durch die Zusammenarbeit mit den Sudetendeutschen schaffte ich es mit dem Tschechischen Zentrum bis in die Hauptnachrichten des Tschechischen Fernsehens, und als Vorzeige-Landesverräter in Jana Bobošíkovas Sendung „Sedmička" (Die Sieben), die in München den Spitznamen „Giftküche" bekam.

Im Rückblick trug unser Tschechisches Zentrum – ich war dort zusammen mit Marika Veličová – zum Bruch einer Reihe von

bis dahin existierenden Tabus bei, und zur Reinigung der von unseren Stalinisten vergifteten Luft. Das Tschechische Zentrum existiert bis heute in der Prinzregentenstraße, einem prestigeträchtigen Standort. Als wir der EU beitraten, standen dort um Mitternacht in den Fenstern die Herren vom Jazz und spielten die Europa-Hymne in die Straße hinein. Wir halfen, den vernünftigeren Stimmen der tschechischen Politik in den deutschen Medien Gehör zu verschaffen. Eben dort traf sich – viele Jahre nach meinem Abschied aus München – der tschechische Premier Sobotka mit dem Sprecher der Sudetendeutschen Posselt, worauf die stalinistischen Kommunisten mit einer Interpellation im Parlament reagierten, in der ich die Ehre hatte, mit meiner neuen Arbeitsstelle im Collegium Bohemicum namentlich genannt zu werden. Wieder als Kollaborateur. Das alles war im Sinne von František Černý, ich versuche es zu begründen.

František Černý redet gerne und kann wie ein Journalist Fragen stellen, d. h. auch wenn er nicht alles weiß, so weiß er genug. Über sich redet er eigentlich wenig, er verschanzt sich irgendwo hinter unterhaltsamen Anekdoten. Nur nebenbei merkte er einmal an, wie er als Junge am Kriegsende aus einer Wohnung voller wundervoller Spielsachen wegging und nie mehr dorthin zurückkehrte. Über die Jahre bei der Armee in einer De-facto-Strafeinheit, wo er sich den Soldaten Kefalín aus dem in Tschechien sehr berühmten Roman des Schriftstellers Švandrlík zum Vorbild nahm, spricht er auch kaum und nur nach Aufforderung. Aus Anlass des 90. Geburtstags ziemt es sich, die Frage nach dem Platz der betreffenden Persönlichkeit in der Geschichte zu stellen, denn 90 Jahre sind ein Stück Geschichte bei uns, was auch die Zahl der Staaten belegt, in denen František Černý in Prag lebte.

Ich denke, dass es bei uns ein paar Menschen gibt, welche die düstere Vergangenheit so überlebten, dass sie wunderbar in die Zukunft passen. František Černý gehört zu ihnen. Mit einem großen Teil der anderen duzte oder duzt er sich. Die Zukunft zeigt sich, wenn man über die Grenzen fährt. Er ist ein Achtundsechziger, was unter Tschechen lange als Schimpfwort galt. Jenseits der Grenzen ist 1968 ein großer und einzigartiger Versuch, den totalitären Sozialismus sowjetischen Typs menschlicher zu machen. František ist an der Quelle der tschechischen, deutschen und jüdischen Kultur der böhmischen Länder zu Hause. Der Begriff Sudetendeutsche galt über Jahre hinweg als Schimpfwort, der latente Antisemitismus verschwindet aus den böhmischen Ländern nur langsam, wer weiß, ob überhaupt jemals. Gleich hinter der Grenze wird dieses Profil geschätzt und begrüßt.

Manche von uns haben sich daran gewöhnt, das, was jenseits der Grenzen begrüßt und anerkannt wird, für ein Merkmal der Zukunft zu halten. Die Entwicklung gab uns – von einigen Ausreißern abgesehen – recht. František Černý ist ein der Zukunft zugewandter alter Mann. Er antizipiert die Zukunft und macht sie möglich, trotz der Tatsache, dass er einige Zeit lang gerne den Satz seiner Frau wiederholte: „František, du bist keine sechzig mehr." Ich weiß nicht, ob er ihn immer noch wiederholt, es ist schon lange her, dass er sechzig Jahre alt war. Seit einigen Jahrzehnten ist er schon in Rente und trotzdem in der Gesellschaft sichtbar geblieben.

Blanka Mouralová, Gründungsdirektorin der gemeinnützigen Gesellschaft Collegium Bohemicum, welche die Dauerausstellung über die böhmischen Deutschen vorbereitete, charakterisiert ihn als Förderer und Fürsprecher für eine Vielzahl von Projekten. Von guten Dingen. Er ist fähig, einfach irgendwo anzurufen, Einladungen, irgendwo aufzutreten, lehnt er nicht ab. Das Prestige des Botschafters und Charmeurs, den alle kennen, nutzt er dort, wo er es für eine gute Sache hält.

Im Collegium Bohemicum sprach man in einer Arbeitsgruppe von mehrfachen Identitäten in den böhmischen Ländern. František Černý ist einer ihrer wissbegierigen Repräsentanten. Auf dem Sudetendeutschen Tag wetteifern wir immer darum, wer früher an dem Tisch mit den Büchern sein wird, welche von den Heimatverbänden dort abgelegt wurden. Gemessen an den Taschen, die er in den letzten Jahren wegtrug, bin ich optimistisch, was sein weiteres Leben betrifft. Er braucht zwanzig und mehr Jahre, um all das zu lesen, was er schon zu Hause hat.

Ich erlebte ihn auch bei den Sitzungen zum Kunstpreis der deutsch-tschechischen Verständigung. „Na, wem geben wir den Preis, damit unser Preis ein wenig bekannter wird?" Ein Satz, typisch für den Realismus, ohne den er nicht Botschafter

geworden oder es nicht lange geblieben wäre. Er beherrscht und zitiert offen den ministerialen Satz „Ober sticht Unter“. Um anschließend jemanden wie mich nach München zu schicken, anstatt auf die Straße.

František Černý ist für mich eine Persönlichkeit, die über Jahre hinweg eine solche Zukunft hierher gebracht hat, in der ich leben will und die solchen Menschen Raum gibt, die meine Wertschätzung genießen.

Übersetzung von Wolfgang Schwarz

JAHRZEHNTELANGES ENGAGEMENT FÜR DIE DEUTSCH-TSCHECHISCHEN BEZIEHUNGEN

Anne Seyfferth

Leiterin der Friedrich-Ebert-Stiftung in Prag 2015–2020 und aktuell in Brandenburg, zuvor leitete sie das Referat Westeuropa und Nordamerika (WENA) der FES in Berlin

© Archiv der FES

Schon bald nach Antritt meiner neuen Stelle als Leiterin des Büros der Friedrich-Ebert-Stiftung in Prag im Spätsommer 2015, fiel mir ein älterer Herr auf, der regelmäßig bei unseren Veranstaltungen in Prag teilnahm. Er kam zwar manchmal etwas später, blieb aber immer bis zum Schluss und schien gut vernetzt: Immer standen Menschen an seinem Tisch, wenn im Anschluss bei einem „glass of wine" oder einer Tasse Kaffee noch weiter diskutiert wurde.

Schnell erfuhr ich, dass es sich bei diesem interessierten tschechischen Bürger um František Černý handelte. Und schnell wurde auch sehr deutlich, dass ihm – allein durch seine interessante Biografie – das deutsch-tschechische Verhältnis und die Frage, wie die aktuellen gesellschaftspolitischen Herausforderungen in unseren beiden Ländern angegangen werden können oder müssen, ein großes Anliegen ist.

Er, der vielfach in seinem Leben ausgezeichnet wurde – so auch mit dem Bundesverdienstkreuz der Bundesrepublik Deutschland – trat immer bescheiden auf. Kein diplomatisches oder elitäres Gedünkel oder Aufsehen um seine Person. Er war einfach da, immer hellwach, aufgeschlossen und gut gelaunt, nahm sich irgendeinen Platz und hörte aufmerksam zu – beteiligte sich auch an den Debatten zu den unterschiedlichsten Themen, suchte den Austausch.

Während meiner Zeit in Prag traf ich František Černý nicht nur auf Veranstaltungen der Friedrich-Ebert-Stiftung, sondern auch bei vielen kulturellen Events in der wunderschönen Stadt Prag. Kein Weg war ihm offensichtlich zu weit, kein Empfang zu voll oder zu wuselig. Und immer beteiligte er sich an den Gesprächen und war dabei auch immer der Älteste. Kein Thema für ihn, wie es mir schien.

Das Aufgeschlossensein für die heutigen politischen Themen und Herausforderungen der bilateralen Beziehungen zwischen Deutschland und Tschechien und die vielen damit verbundenen Begegnungen haben sicher dazu beigetragen, dass er trotz seines hohen Alters so lebendig geblieben ist. Und sicherlich auch die Beschäftigung mit der Kultur und damit nicht zuletzt der Literatur.

Wenn wir uns nach einer Veranstaltung oder einer Begegnung im kulturellen Prag mit einem „Bis bald!" verabschiedet haben, vergaß er nie zu sagen: „Wenn ich dann noch lebe!" Er tat das mit dem ihm eigenen verschmitzten Lächeln und für mich stand jeweils fest, dass wir uns natürlich schon sehr bald wieder begegnen würden. Und so war es dann auch immer.

František Černý, der treue Freund unserer politischen Stiftung und der deutsch-tschechischen Beziehung hat mir viel erzählt von seinem Land, dessen Politik. Dass er trotz der Pandemie auch bei unserer Feier zum 30. Bestehen des Büros der Friedrich-Ebert-Stiftung in Prag, der auch meinen Abschied bedeutete, dabei war, hat mich sehr gefreut!

© Archiv der FES

Mit Urban Überschär (FES) und Angelika Ridder (Goethe-Institut), 2020 |
S Urbanem Überschärem (Nadace Friedricha Eberta) a Angelikou Ridder (Goethe-Institut), 2020

DESÍTKY LET ZAUJETÍ PRO ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY

Anne Seyfferth

ředitelka Nadace Friedricha Eberta v Praze v letech 2015–2020, nyní v Braniborsku, dříve vedoucí referátu pro západní Evropu a Severní Ameriku (WENA) této nadace v Berlíně

© Archiv FES

Velmi brzy po mém nástupu na místo ředitelky Nadace Friedricha Eberta v Praze koncem léta 2015 jsem si nemohla nevšimnout staršího pána, který se pravidelně účastnil našich pražských akcí. Přicházel sice někdy o trochu později, vždycky ale zůstával až do konce a zdálo se, že nemá nouzi o kontakty: když se dál diskutovalo už při sklence vína nebo šálku kávy, stála u jeho stolku vždycky spousta lidí.

Rychle jsem zjistila, že tenhle zajímavý český občan je František Černý. A rychle mi taky bylo naprosto jasné, že mu – už jen na základě jeho zajímavého životopisu – velice leží na srdci česko-německé vztahy i otázka, jak by se v obou našich zemích mohlo nebo nutně mělo přistupovat k aktuálním společensko-politickým výzvám.

V životě už získal mnoho vyznamenání – také Kříž za zásluhy Spolkové republiky Německo, ovšem vždycky vystupoval zcela skromně. Ani náznak diplomatické nebo elitářské nafoukanosti, ani náznak potřeby na sebe upozorňovat. Prostě tu byl, vždycky svěží, otevřený a s dobrou náladou, zaujal libovolné místo a pozorně naslouchal, účastnil se i debat na nejrozmanitější témata, vyhledával diskusi.

Za dobu mého působení v Praze jsem se s Františkem Černým nesetkávala jen na akcích Nadace Friedricha Eberta, ale i při mnoha kulturních podnicích v tomto překrásném městě. Žádná cesta mu nebyla dost daleká, na žádné recepci pro něj nebylo příliš plno nebo příliš živo. A vždy se také účastnil rozhovorů, a jakkoli byl mezi přítomnými třeba nejstarší, zdálo se mi, že se tím vůbec nezabýval.

Jeho otevřenost k dnešním politickým tématům a výzvám v oblasti bilaterálních vztahů mezi Německem a Českem a mnoho s nimi spojených setkání jistě přispěly k tomu, že navzdory svému vyššímu věku zůstal tak živoucí. A jistě to je i tím, že se zabývá kulturou a v neposlední řadě literaturou.

Když jsme se po nějaké akci nebo setkání v pražských kulturních kruzích loučili slovy „tak zase brzy na shledanou“, nikdy nezapomněl dodat: „Jestli ještě budu naživu!“ Provázel to svým typickým potutelným úsměvem a já jsem si byla jistá, že se samozřejmě zase brzy uvidíme. A také to tak vždycky bylo.

František Černý, věrný přítel naší politické nadace a česko-německých vztahů, mi hodně vyprávěl o své zemi a její politice. Přišel i na naši oslavu 30. výročí od založení kanceláře Nadace Friedricha Eberta v Praze, kdy jsem se s Prahou zároveň loučila. Velice mě tím potěšil!

Přeložila Jitka Jílková

UČEDNICKÁ LÉTA S FRANTIŠKEM ČERNÝM

Ondřej Matějka

historik a politolog, ředitel o. s. Antikomplex (1998–2014) věnující se reflexi německojazyčných dějin Českých zemí, spoluzakladatel Centra občanského vzdělávání Masarykovy univerzity, od roku 2014 náměstek ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů

© Archiv autora

Touží-li mladý člověk zapojit se do řešení nějakého velkého společenského problému, měl by si k tomu sehnat nějakého učitele. O velkých společenských problémech se toho totiž obvykle hodně píše, hodně se o nich diskutuje, prezentují se ve velkém rozpětí od konkrétních aktivistických návodů až po různě velkolepé úvahy. V tom všem se dá snadno ztratit – zvláště když si mladý člověk nezačne postupně tříbit nejen své intelektuální názory, ale také své motivace, proč se o téma vlastně zajímá. Utřídit si vše tak, aby zapojení se do řešení takového tématu bylo věrohodné pro něho samotného i pro jeho okolí, není tak snadné. Má-li přitom člověk učitele, je to velké štěstí.

Považuji za štěstí, že když jsme se na konci devadesátých let začali spolu s několika dalšími studenty ve spolku Antikomplex aktivně zajímat o česko-sudetoněmecké vztahy, potkali jsme Františka Černého. Začátky Antikomplexu byly svým způsobem divoké. Divocí jsme byli samozřejmě hlavně my sami, ale zpětně mi připadá, že na naší divokosti měla podíl i tehdejší doba. Byla prodchnutá mnoha příležitostmi něco opravdu důležitého dělat. Což alespoň na mě působilo tak, že jsem občas nevěděl, kde mi hlava stojí. A právě tehdy za námi, partou dvacetiletých studentů, sám od sebe přišel do kavárny Arco, v níž se tehdy po čase opět dalo scházet, František Černý a chtěl se s námi bavit. Nepřišel za námi s tím, že bude učitel, tuším, že o takovou titulaturu dodnes nestojí, ale pro mě i pro nás tuto roli sehrál a sehrál ji, myslím, v pravý čas.

První dojem byl okouzlující, jak asi Františka Černého zažil snad každý – hovorný, vtipný a hlavně duchem zcela otevřený společník do jakékoli debaty. Speciálně pro nás bylo okouzlující i to, že se s námi otevřeně baví diplomat, a že si s ním skvěle rozumíme v tehdy ještě tak kontroverzních otázkách vztahu k sudetským Němcům. Ze strany české diplomacie jsme tehdy zažívali především, diplomaticky řečeno, podezírání ze služby silám nepřátelských státu.

Zažil jsem Františka Černého při nesčetných rozhovorech s lidmi u nás i v Německu. Pozoroval jsem u něj, že bavit se přátelsky téměř s každým nemusí znamenat, že člověk nemá žádný svůj vyhraněný názor. Nejdřív to vypadalo jako výjimečná sociální dovednost, jeho osobní talent. Časem mi došlo, že jenom ve vzácném komunikačním talentu to nespočívá. Podstatou jeho „umění", jak tomu rozumím, je mnohem spíše velká otevřenost na jedné a jasně formulované názory na druhé straně, přičemž spojnicí mezi těmito zdánlivě protikladnými pilíři jsou pokora a z ní pramenící autentická úcta k lidem. František Černý proto opravdu není „Labertasche", jak si sám ze sebe často utahuje.

Jakkoli může být každý přátelsky vedený a veselý hovor plný brilantních či provokativních formulací opojný, vedle Františka Černého jsem zjistil, že i takové hovory můžou nebo dokonce mají mít také střízlivějící účinky. Snažil jsem se odkoukat, čím to vzniká. Jeví se mi to tak, že František Černý ani při velkém nesouhlasu s někým dotyčného nikdy neztratil ze zřetele jako celého člověka. V debatách pro něj nebyly ve hře jen různé názory a přesvědčení, ale vždy také lidé jako takoví, které nejde redukovat na nějaký jejich, třebas i hodně hloupý, názor. Projevovalo se to

u něj různě – schopností nadhledu, humoru v každé situaci, a hlavně jsem u něj nezažil, že by se nechal strhnout k zášti a nenávisti. Považuji tuto schopnost Františka Černého za velmi dobrou průpravu pro působení ve svého času velmi konfliktních debatách o minulosti Čechů a Němců, v nichž byly běžné i osobní útoky. V zájmu spravedlnosti je třeba dodat, že lidí, kteří toto umění do česko-německého dialogu vnášeli, bylo více, pro mě mezi ně patří třeba Anton Otte nebo Jiří Gruša, což ovšem zásluhy Františka Černého nijak nesnižuje.

© Archiv Ondřej Matějka

Se členy Antikomplexu a zástupkyněmi Deutsches Kulturforum östliches Europa v Berlíně, 2005 |
Mit Vertretern des Vereins Antikomplex und des Deutschen Kulturforums östliches Europa in Berlin, 2005

Pevným bodem, který František Černý vytvořil pro orientaci mladého aktivisty, byl také způsob, jakým propojoval teze o potřebě česko-sudetoněmeckého porozumění s tím, co žil. My všichni z Antikomplexu jsme tehdy měli různé motivace, proč se věnovat tomuto tématu, ale už jen kvůli našemu věku jsme se nemohli opřít o žádnou zkušenost. Chtě nechtě si tak člověk musel klást otázku po vlastní věrohodnosti. Vytvořit z roztodivné směsi svých inspirací a motivací pevný a věrohodný postoj není zvláště u tak turbulentního tématu, jakým byl vztah k německé minulosti Českých zemí, úplně snadné. Na jednoho v tom číhá spousta výhybek na slepou kolej, jen namátkou: možnost se zviditelnit, udělat kariéru, vydělat peníze atd. František Černý se mezi těmito nástrahami pohybuje s přehledem. Jistě z více důvodů, ale podstatné je pro mě pozorování, že je u něj zcela zřetelná souvislost mezi osobními zkušenostmi a intelektuálně formulovanými postoji.

Zapsala se do mě řada jeho vyprávění o zkušenostech vlastních, jeho rodiny, mnoha lidí, které poznal. S určitým odstupem bylo totiž zřejmé, že vyprávění nejsou jen historky, ale jsou srostlé s jeho často dost nekonvenčními názory. Čitelně provázaný vnitřní svět Františka Černého je tím receptem, jak i názory, které mohou být danou chvíli pro většinovou společnost nekonvenční, učinit věrohodnými a jak díky tomu takříkajíc nezabloudit, a jak je přitom s klidem a vytrvalostí zastávat.

Není na mě, abych posuzoval, jak moc bylo výchovné působení Františka Černého na mě a na ostatní v Antikomplexu v posledku úspěšné. Obavy jsou na místě. Což ale nemění nic na vděku za to, že jsem mohl vedle něho strávit několik učňovských let. Konec konců nejde jen o příspěvek k výchově několika divokých studentů. Ve Františkovi Černém byla každému, kdo ho potkal, nabídnuta příležitost setkat se s pozoruhodným typem osobnosti. V našich dějinách jsou takoví lidé vzácní a je tudíž třeba je pozorně vnímat a jejich význam zviditelňovat. Jde o osobnosti schopné pohybovat se mezi lidmi velmi různého založení a na mnoho způsobů je propojovat; svým působením konflikty nezvětšují, ale pomáhají je krok za krokem odpracovávat a ve výsledku mírnit. Žádný obor a konec konců žádná společnost nemohou být úspěšné bez lidí, kteří jsou schopni hrát takovou roli, jakou pro česko-německé a česko-sudetoněmecké vztahy hraje František Černý.

LEHRJAHRE MIT FRANTIŠEK ČERNÝ

Ondřej Matějka

Historiker und Politikwissenschaftler, Direktor des Vereins Antikomplex (1998–2014), der sich mit der Reflexion der deutschsprachigen Geschichte der böhmischen Länder beschäftigt, Mitbegründer des Zentrums für Bürgerbildung der Masaryk-Universität, seit 2014 stellvertretender Direktor des Instituts für das Studium totalitärer Regime

© Archiv des Autors

Wenn ein junger Mensch sich an der Lösung eines großen gesellschaftlichen Problems beteiligen möchte, tut er gut daran, sich einen Lehrer zu suchen. Über große gesellschaftliche Probleme wird nämlich in der Regel viel geschrieben, es wird viel darüber diskutiert und sie werden in großer Spannbreite präsentiert, angefangen von konkreten aktivistischen Handlungsanleitungen bis hin zu den verschiedensten großangelegten Überlegungen. Darin kann man sich leicht verlieren, insbesondere dann, wenn der junge Mensch nicht beginnt, daran zu arbeiten, seine eigenen intellektuellen Ansichten zu festigen und sich seine Motivationen, warum er sich eigentlich für dieses oder jenes Thema interessiert, klar vor Augen zu führen. Dies alles so zu bewerkstelligen, dass der eigene Beitrag zur Lösung eines solchen Themas sowohl für ihn selbst als auch für sein Umfeld glaubwürdig ist, ist gar nicht so einfach. Wenn man auf diesem Weg einen Lehrer hat, kann man das als großes Glück bezeichnen.

Ich erachte es als Glücksfall, dass wir, als wir Ende der neunziger Jahre zusammen mit ein paar Studenten im Verein Antikomplex begannen, uns aktiv für die tschechisch-sudentendeutschen Beziehungen zu interessieren, František Černý getroffen haben. Die Anfänge des Vereins Antikomplex waren in gewisser Weise ziemlich wild. Wild waren natürlich in erster Linie wir selbst. Doch rückschauend habe ich den Eindruck, dass auch die damalige Zeit ihren Anteil zu unserer Wildheit beigetragen hat, war sie doch voller Chancen, etwas wirklich Wichtiges zu tun. Das hat sich – zumindest auf mich – so ausgewirkt, dass ich ab und zu nicht mehr wusste, wo mir der Kopf steht. Und genau in dieser Zeit kam František Černý ganz von sich aus zu uns, einer Gruppe zwanzigjähriger Studenten, ins Café Arco, in dem man sich damals nach geraumer Zeit wieder treffen konnte, und wollte sich mit uns unterhalten. Er kam nicht zu uns, um sich vor uns als Lehrer aufzuspielen – und ich denke, dass ihm an einer solchen Betitelung bis heute nicht gelegen ist. Aber für mich und für uns alle hat er damals diese Rolle gespielt, und er kam damit – so denke ich – genau zur richtigen Zeit.

Der erste Eindruck war einfach hinreißend, so, wie František Černý wohl jeder kennengelernt hat: gesprächig, humorvoll und vor allem mit offenem Geist für jede Debatte. Speziell für uns war es auch ein wunderbares Gefühl, dass ein Diplomat sich mit uns ganz offen unterhält und dass wir uns mit ihm in den damals noch so kontroversen Fragen der Beziehung zu den Sudetendeutschen so gut verstehen. Von Seiten der tschechischen Diplomatie wurden wir bis dahin in erster Linie– diplomatisch ausgedrückt – verdächtigt, Kräften feindlicher Staaten zu dienen.

Ich habe František Černý bei unzähligen Gesprächen mit Menschen bei uns und in Deutschland erlebt. Ich habe an ihm beobachten können, dass sich mit fast jedem freundschaftlich zu unterhalten, nicht bedeuten muss, dass man nicht seine ganz eigene ausgeprägte Meinung hat. Zuerst sah es für mich aus, als sei das eine außerordentliche soziale Fähigkeit, sein persönliches Talent. Im Laufe der Zeit wurde mir jedoch klar, dass es allein mit einem herausragenden Kommunikationstalent nicht getan

ist. Das Wesen seines „Könnens" besteht meinem Verständnis nach vielmehr in seiner großen Offenheit des Geistes auf der einen Seite und klar formulierten Ansichten auf der anderen Seite, wobei diese beiden scheinbar gegensätzlichen Stützpfeiler von Demut und der daraus erwachsenden authentischen Wertschätzung des Menschen getragen werden und miteinander verbunden sind. Deshalb ist František Černý beim besten Willen keine „Labertasche", als die er sich selbst oft scherzhaft bezeichnet.

Doch möge jedes freundschaftlich und humorvoll geführte Gespräch voller brillanter oder provokativer Formulierungen noch so anregend sein, neben František Černý habe ich festgestellt, dass auch solche Gespräche durchaus eine ernüchternde Wirkung haben können oder sogar haben sollen, und ich habe versucht, mir von ihm abzuschauen, wie das funktioniert. Mir scheint, dass es so ist, dass František Černý, selbst wenn er mit jemandem überhaupt nicht einverstanden war, denjenigen niemals als Menschen in seiner Gesamtheit aus den Augen verloren hat. In Debatten ging es für ihn nie nur um verschiedene Meinungen und Überzeugungen, sondern immer auch um die Menschen als solche, die man nicht einfach auf eine von ihnen geäußerte Meinung – und sei sie noch so dumm – reduzieren kann. Diese seine Haltung hat er in unterschiedlichster Form zum Ausdruck gebracht – durch die Fähigkeit, über den Dingen zu stehen, genauso wie durch Humor, den er in jeder Situation bewahrte. Vor allem aber habe ich bei ihm eins nie erlebt, nämlich dass er sich hätte zu Gehässigkeit oder Hass hinreißen lassen. Diese Fähigkeit erachte ich bei František Černý als eine ausgezeichnete Voraussetzung für seine Rolle in den seinerzeit äußerst konfliktreichen Debatten über die Vergangenheit der Tschechen und der Deutschen, in denen auch persönliche Angriffe durchaus an der Tagesordnung waren. Ohne die Verdienste von František Černý in irgendeiner Weise schmälern zu wollen, sei nur der Gerechtigkeit halber auch gesagt, dass es noch mehr Menschen gegeben hat, die diesen Geist in den tschechisch-deutschen Dialog hineinzutragen vermocht haben. Für mich gehören zu diesen Menschen zum Beispiel auch Anton Otte oder Jiří Gruša.

Ein fester Anhaltspunkt, den František Černý zur Orientierung eines jungen Aktivisten beisteuern konnte, war auch die Art und Weise, wie er die Thesen über die Notwendigkeit der tschechisch-sudetendeutschen Verständigung damit verknüpfte, was er lebte. Wir alle von Antikomplex hatten damals verschiedene Motivationen, warum wir uns mit diesem Thema beschäftigen wollten, doch allein schon aufgrund unseres Alters konnten wir nicht auf Erfahrungen zurückgreifen. Gezwungenermaßen musste man sich demnach früher oder später die Frage nach der eigenen Glaubwürdigkeit stellen. Aus dieser wunderlichen Mischung aus Inspirationen und Motivationen eine eigene feste und glaubwürdige Haltung zu entwickeln, ist – insbesondere bei einem so turbulenten Thema wie der deutschen Vergangenheit in den böhmischen Ländern – weiß Gott nicht ganz einfach, und es gibt auf diesem Weg eine Menge Weichen, die einen in eine Sackgasse führen. So zum Beispiel die Möglichkeit, sich sichtbar zu machen und gesehen zu werden, die Möglichkeit, Karriere zu machen oder ordentlich Geld zu verdienen u. v. a. František Černý weiß, mit diesen Verlockungen souverän umzugehen. Sicher gibt es dafür mehrere Gründe, aber wesentlich ist für mich die Beobachtung, dass bei ihm ein ganz deutlicher Zusammenhang zwischen seinen persönlichen Erfahrungen und seinen intellektuell formulierten Haltungen besteht. Viele seiner Erzählungen über seine eigenen Erfahrungen, über die Erfahrungen seiner Familie und über die Erfahrungen von vielen Menschen, die er kannte, haben sich in mein Gedächtnis eingeprägt. Mit einem gewissen Abstand wurde nämlich offensichtlich, dass seine Erzählungen nicht nur Geschichten waren, sondern dass sie mit seinen häufig ziemlich unkonventionellen Meinungen verwachsen waren. Die transparent verknüpfte innere Welt von František Černý ist jenes Rezept dafür, wie man Meinungen, die zu einem gegebenen Zeitpunkt für die Mehrheitsgesellschaft unkonventionell sein können, glaubwürdig machen kann, ohne sich dabei sozusagen zu verirren, und wie man diese mit Ruhe und Beständigkeit vertreten kann.

Es ist nicht an mir, zu beurteilen, in welchem Maße letztendlich die erzieherische Einwirkung von František Černý auf mich und die anderen vom Verein Antikomplex erfolgreich war. Gewisse Befürchtungen sind durchaus angebracht. Das ändert jedoch nichts an der Dankbarkeit, die ich dafür verspüre, dass ich neben

ihm einige Lehrjahre verbringen durfte. Letztendlich geht es ja auch nicht nur um den Beitrag zur Erziehung von ein paar wilden Studenten. Mit František Černý hat jeder, der ihm begegnet ist, die Gelegenheit angeboten bekommen, eine außerordentliche Persönlichkeit zu treffen. Solche Menschen sind in unserer Geschichte rar, und deshalb ist es notwendig, sie aufmerksam wahrzunehmen und ihre Bedeutung sichtbar zu machen. Es sind diese Persönlichkeiten, die in der Lage sind, sich unter Menschen verschiedenster Prägung zu bewegen und diese auf vielfältige Art und Weise aufeinander zugehen zu lassen bzw. zusammenzubringen; ihr Auftreten und ihr Handeln ist dazu angetan, Konflikte nicht zu vergrößern, sondern diese vielmehr Schritt für Schritt aufzuarbeiten und so im Endeffekt zu lindern. Keine Sphäre und letztendlich auch keine Gesellschaft kann erfolgreich sein, wenn sie keine Menschen hat, die in der Lage sind, eine solche Rolle zu spielen, wie sie František Černý für die tschechisch-deutschen und die tschechisch-sudetendeutschen Beziehungen gespielt hat und weiterhin spielt.

Übersetzung von Carla Bezděková

GRUSSWORT

Joachim Rogall

Professor für Osteuropäische Geschichte, seit 2017 Vorsitzender der Geschäftsführung der Robert Bosch Stiftung GmbH

© Björn Hänssler

Lieber Herr Černý,

zu Ihrem runden Geburtstag wünsche ich Ihnen für die Robert Bosch Stiftung und persönlich alles Gute. Wir haben Ihnen viel zu verdanken, Sie waren für uns der ideale Partner in der Verständigung zwischen unseren beiden Nachbarvölkern. Ihr Prager Literaturhaus und Ihr großes Engagement für die deutschsprachige Literatur in Ihrer Heimat sind beispielhaft. Unvergessen die Begegnungen mit Ihnen und Lenka Reinerová, auf denen diese Idee geboren wurde und dank Ihnen dann auch realisiert werden konnte.

Wir haben leider auf beiden Seiten viel zu wenig Persönlichkeiten mit Ihrem Stil, Ihrem Format und Ihrem Anspruch, an sich und an die Gesellschaft, sich auch den unbequemen Wahrheiten zu stellen.

Sie haben es wie kein anderer verstanden, die Bürde des Amtes mit der stillen Freude an dem damit verbundenen Privileg zu verbinden. Sie waren ohne Illusionen, aber voller Emotionen und Visionen.

Es muss Sie mit großer Befriedigung erfüllt haben, dass Sie nach den langen dunklen Jahrzehnten aktiv dazu beitragen konnten, dass Tschechen und Deutsche in einer guten Nachbarschaft in einem vereinten Europa leben können. Wer hätte sich das so vor 1989 vorstellen können? Vielleicht Sie mit Ihrem unerschütterlichen Humor, der Geduld und dem Bewusstsein, dass Unrecht nicht für alle Zeiten Bestand haben kann.

Sie waren der beste Botschafter, den sich die Tschechen für Deutschland und die Deutschen für Tschechien wünschen konnten.

Danke und ad multos annos!

ZDRAVICE

Joachim Rogall

profesor dějin východní Evropy,
od roku 2017 předseda představenstva Nadace Roberta Bosche

© Björn Hänssler

Milý pane Černý,

k Vašim kulatým narozeninám Vám za Nadaci Roberta Bosche i za sebe přeji vše nejlepší. Vděčíme Vám za mnohé, byl jste pro nás ideálním partnerem při hledání porozumění mezi našimi sousedními národy. Váš Pražský literární dům a Vaše zásluhy o německojazyčnou literaturu ve Vaší vlasti jsou příkladné. Rád vzpomínám na setkání s Vámi a Lenkou Reinerovou, z nichž vzešla myšlenka tohoto domu, která se díky Vám mohla též realizovat.

Na obou stranách máme bohužel příliš málo osobností Vašeho stylu, Vašeho formátu, s Vašimi nároky na sebe samého a s nárokem na společnost, aby se stavěla čelem i k nepříjemným skutečnostem.

Jako nikdo jiný jste uměl spojovat břímě úřadu s tichou radostí z privilegia s ním spojeného. Byl jste bez iluzí, ale pln emocí a vizí.

Muselo Vás naplňovat velkým uspokojením, že jste mohl po dlouhých temných desetiletích aktivně přispívat k tomu, aby Češi a Němci mohli žít jako dobří sousedé ve sjednocené Evropě. Kdo by si to dovedl před rokem 1989 představit? Možná Vy, se svým neotřesitelným humorem, trpělivostí a vědomím, že bezpráví nemůže trvat navěky.

Byl jste ten nejlepší velvyslanec, kterého si Češi pro Německo a Němci pro Česko mohli přát.

Děkujeme a ad multos annos!

Přeložila Anna Paap

6.

SETKÁVÁNÍ
HERZENSBEGEGNUNGEN

EIN HERR

Walter Persché

Grafik-Designer, Journalist, Direktor des Österreichischen Kulturforums in Bratislava (1997–2002) und Prag (2002–2009), Kulturrat der Österreichischen Botschaft Prag a. D.

© Ronja Barz

František Černý,
so wie ich ihn kennenlernen durfte,
das ist
Charme ohne Schmeichelei,
Souveränität ohne Überheblichkeit,
Liebenswürdigkeit ohne Unterwürfigkeit,
Grandezza ohne Großmannssucht,
Vertrauen ohne Naivität,
Kompetenz ohne Herablassung,
Noblesse ohne Allüren;
ein Mensch, ohne den die Welt viel ärmer wäre.

SVŮJ PÁN

Walter Perché

grafický návrhář, novinář, ředitel Rakouského kulturního fóra v Bratislavě (1997–2002) a v Praze (2002–2009), bývalý kulturní rada Rakouského vyslanectví v Praze

© Ronja Barz

František Černý,
jak jsem ho poznal
– toť
šarm bez šmajchlování,
svrchovanost bez povýšenosti,
přívětivost bez podbízivosti,
velkolepost bez velikášství,
důvěryplnost bez prostodušnosti,
kompetentnost bez blahosklonnosti,
noblesa bez manýr;
člověk, bez něhož svět by byl chudší.

Přeložila Věra Koubová

FRANTIŠEK

Helena Koenigsmarková

po studiu dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1967–1971) spojila svůj profesní život s Uměleckoprůmyslovým museem v Praze, od roku 1991 je jeho ředitelkou

© Archiv autorky

Moje vzpomínání bude asi více osobní než služební. Jsme totiž příbuzní: tedy přes manželku Franty – Helenu (po níž mám jméno, neboť Helenin otec Karel Honzík byl zase rodinným favoritem mé matky). Původ mají tyto rodinné vazby ve třech sestrách Guldenerových, dcerách obrozeneckého dramatika Bernarda Guldenera v Plzni. Velmi dobře si vzpomínám na první setkání s Frantou, byť jen na fotografii, a to jejich svatební, kdy mně oba připadali jako úžasný pár.

Pak jsem přišla v roce 1967 do Prahy na studia a mohla jsem první semestr bydlet v jejich rodině v domě u Mánesa. Byl to pro mě vstup do velkého světa, a ještě k tomu v přízemí byla v té době jedna z mála skutečných vináren Orlík. Po pravdě řečeno jsem se spíše přizpůsobila jejich rytmu, sama jsem byla „ze z Plzně". Bylo to ještě v prvním nadějném období pražského jara, kdy oba, Franta i Helena, byli pohlceni prací v zahraničním rozhlase a společenským životem, který jsem nesměle „očuchávala". Ale díky tomuto pobytu jsem se mohla začít orientovat v soudobém dění, poznat spoustu zajímavých lidí, kteří Černé navštěvovali, vyslechnout vážné i vtipné debaty na konto současné politiky a posléze chmurné prognózy. V té době jsem se také začala stěhovat na VŠ kolej a tehdejší Frantovu zaneprázdněnost dokládá jeho reakce, když mu jednoho dne jeho tchyně oznámila, že se Helenka odstěhovala (myšleno tedy mě, nikoliv Frantovu ženu). Podivil se a odpověděl, „Že nic neřekla…"

Pak nastalo období, kdy měli oba co dělat, aby se uživili, ale přesto ta posezení u nich nebyla nikdy naplněna stěžováním, maximálně nadáváním. Po delší profesní odmlce se mohl František stát aspoň vyučujícím na jazykové škole na Národní třídě. Účastníci kurzů mu říkali pan profesor. Záhy byl o jeho hodiny největší zájem, neboť sice svůj osud neosvětloval, ale ti chytřejší pochopili, že mají před sebou osobnost, od které se mohou naučit nejen jazyk, ale dozvědět se i více o německé kultuře. Takže dalším paradoxem doby bylo, že vlastně mohl daleko více ovlivnit dost široké publikum než v případném zaměstnání v normalizovaném rozhlase či novinách. O ohlasu jeho vyučování vím od několika tehdejších frekventantek. Samozřejmě i zde působil též jeho známý šarm a vlídné vystupování se zájmem (resp. zvědavostí) o druhé. Prostě ty hodiny pro něj možná nebyly osobně velkou satisfakcí, ale učinil z nich opět pozitivum, jako dříve v rozhlasové činnosti.

V době zesilující represe normalizačních nařízení jsem v roce 1971 ukončila studia a měla to štěstí, že jsem se dostala hned do Uměleckoprůmyslového musea, oázy slušných lidí. Stejnou oázou bylo mé soukromí, včetně stále se zesilující frekvence společných pobytů na chalupě u Černých v osmdesátých letech, kde měl Franta svůj velký prostor pro záliby, do kterých se, myslím, uchyloval z nedostatku jiného uplatnění svých schopností. Zejména nezbytná potřeba informací se rozvíjela do formy, že knihy se zachraňují a nevyhazují, stejně jako cokoliv potištěného, což chalupu, ale i domov poměrně rychle zaplňovalo často na úkor životního prostoru ostatních členů rodiny. Vášnivé sběratelství se vlastně týkalo i dalších opuštěných věcí, ať to byly vyhozené

© Archiv Helena Koenigsmarková

Rodina Černých s Helenou Koenigsmarkovou | Familie Černý mit Helena Koenigsmarková

hračky (ovšem k potěše třeba mého syna), nebo jakékoliv palivové dřevo.

Nemohu nezmínit i jeden úžasný zážitek, kdy jsem se se synem mohla zúčastnit tradičního výjezdu na Rujánu. Na Frantův stan se chodil dívat celý kemp, neb byl vybaven azbukou popsanými bednami od munice a dalšími kuriózními předměty. Nejvíc však vítězila plážová ohrádka proti větru, kterou tvořil poměrně bytelný transparent opět s něčím jako „Da zdrastvujet CCCP", nebo tak nějak. Vše, co bylo získáno na skládce sovětské armády blízko chalupy, teď bylo předmětem tichého obdivu obyvatel kempu, vnímáno jako demonstrace názoru, čímž ostatně také bylo.

Trávit volné dny s Frantou byl prostě zážitek. Neznám mnoho lidí, kteří současně poslouchají rádio, televizi, čtou noviny a konverzují k věci. Ta mnohovrstevnost je také jednou z typických vlastností Františka, kromě talentu jednat a zajímat se o kohokoliv, což bylo jeho latentním předpokladem pro diplomatickou funkci. Stejně jako vrozená a nezáměrná schopnost působit elegantně v letitých manšestrácích, jako později pak v obleku, když se skutečně stal diplomatem.

Jaká to byla úžasná doba, když se v těch zabarikádovaných a zašifrovaných budovách vyslanectví objevily osobnosti jako František v Německu či třeba jeho kolega Jaroslav Šedivý v Paříži. I my jsme se jako muzeum konečně napojovali do mezinárodních konání. Byl zájem o výstavy českého umění, bylo úžasné se neformálně obracet i na tyto naše zástupce. Nebylo nutné jim vysvětlovat význam kulturní prezentace, naopak, dokázali ji podpořit a využít k propagaci toho, co jsme měli jako země specifické. Bylo též úžasné sledovat při oficiálních příležitostech, jaký respekt s postupem doby František v této roli získával a kolik udělal pro dobré jméno země i v případě našich některých špatných národních vlastností, jako je neochota objektivně zhodnotit vlastní minulost…

Velice přínosné pro mě také bylo, že mě František často in-

formoval o zajímavých akcích a setkáních v Praze, kde se nově etablovaly vztahy právě třeba s Goethe-Institutem, se kterým mohlo naše muzeum spolupracovat na kulturních akcích a kde jsem poznala jejich ředitele. Jedni z prvních byli manželé Blossovi, velice neformální představitelé německé kultury.

František mě též často zval jako svůj doprovod (snad nejen z rodinné vazby, ale i kvůli mé němčině) na setkání se zajímavými návštěvami, na uvádění filmů a speciálně na divadelní představení, zejména v rámci festivalu německého divadla. A opět zde nemůžu závěrem nezmínit historku, kterou se rodina baví dodnes.

V roce 1995 jsem se ocitla v těžké životní situaci po ztrátě partnera, a, jak tak Franta vždy nabízel nějaký program, položil jednou evidentně řečnickou otázku. „Nechceš se mnou jet na hudební festival do Salzburgu? Mám pozvání a nechce se mi jet sám." Nečekaně jsem kývla. Byla to šance přijít na jiné myšlenky a dostat se na tento festival nebylo jen tak. Ukázalo se však, že na festivalu musím splnit roli jakési garde dámy, resp. štítu před úmysly jedné vysoko postavené dámy, která za pozváním stála. No, neměla mě napřed vůbec ráda, ale když bylo jasné, že jsme nevinný pár, festival jsme si užili a František byl zachráněn… Využili jsme tehdy také blízkosti místa a vyjeli do Berchtesgadenu, kde Františkova schopnost pokládat otázky i v tak podivných místech zatížených příšernou minulostí mě uváděla trochu do zoufalství. Zpovídaní evidentně do detailů také nechtěli zacházet.

František se prostě zajímá o vše a důkladně.

FRANTIŠEK

Helena Koenigsmarková

Kunsthistorikerin, seit 1971 tätig im Kunstgewerbemuseum in Prag, seit 1991 seine Direktorin

© Archiv der Autorin

Meine Erinnerungen sind eher persönlicher als dienstlicher Natur. Wir sind nämlich verwandt: also über Františeks Frau Helena (von ihr habe ich nämlich meinen Namen, denn Helenas Vater Karel Honzík war wiederum der Lieblingsverwandte meiner Mutter). Ihren Ursprung haben diese familiären Beziehungen in den drei Guldener-Schwestern, den Töchtern von Bernard Guldener, einem Dramatiker der Zeit des erwachenden tschechischen Nationalbewusstseins aus Pilsen. Ich kann mich sehr gut an die erste Begegnung mit František erinnern, wenngleich nur auf einer Fotografie, und zwar auf ihrem Hochzeitsfoto, wo mir beide als großartiges Paar erschienen.

Dann kam ich 1967 nach Prag zum Studium und konnte das erste Semester bei ihrer Familie am Mánes-Haus wohnen, das war für mich die Eintrittskarte in die große weite Welt, und außerdem befand sich dort im Erdgeschoss eine der wenigen echten Weinstuben, „Orlík". Ehrlich gesagt habe ich mich eher ihrem Rhythmus angepasst, ich selbst kam ja „ze z Plzně" – aus Pilsen. Es war noch vor der ersten hoffnungsvollen Zeit des Prager Frühlings, als beide, František und Helena, in der Auslandsredaktion des Tschechischen Rundfunks bis über beide Ohren in Arbeit steckten und ein überaus reiches gesellschaftliches Leben führten, in das ich schüchtern „hineinschnupperte". Doch durch diesen Aufenthalt konnte ich mich auch im damaligen Zeitgeschehen orientieren, viele interessante Menschen kennenlernen, die die Černýs besuchten, ernste und witzige Debatten zur damaligen Politik und die sich anschließenden trüben Prognosen verfolgen. In dieser Zeit zog ich dann auch in ein Wohnheim der Hochschule, und dass František damals wirklich ausgelastet war, belegt seine Reaktion, als ihm eines Tages seine Schwiegermutter mitteilte, Helena (also ich und nicht Františeks Frau) sei ausgezogen. Er wunderte sich und antwortete: „Dass sie nichts gesagt hat …"

Dann begann die Zeit, wo beide zu tun hatten, ihren Lebensunterhalt zu verdienen, trotzdem waren Begegnungen mit ihnen nie von Beschwerden geprägt, es wurde höchstens geschimpft. Nach einer längeren beruflichen Pause konnte František wenigstens Lehrer an der Sprachschule auf der Straße Národní třída werden. Die Kursteilnehmer nannten ihn Herr Professor. Wenig später waren seine Stunden die meistgefragten, weil er zwar nicht über sein Schicksal sprach, doch die Klügeren verstanden, dass sie eine Persönlichkeit vor sich hatten, von der sie nicht nur die Sprache lernen, sondern auch mehr über die deutsche Kultur erfahren konnten. Somit war es ein weiteres Paradox dieser Zeit, dass er so ein weitaus größeres Publikum beeinflussen konnte als bei einer eventuellen Anstellung beim politisch gleichgeschalteten Rundfunk oder bei der Zeitung. Vom Echo, das sein Unterricht fand, weiß ich von mehreren damaligen Kursteilnehmerinnen. Natürlich spielten hier auch sein bekannter Charme und sein freundliches, an anderen interessiertes Auftreten eine Rolle. Diese Stunden waren für ihn persönlich möglicherweise nicht besonders zufriedenstellend, doch er machte wieder das Beste daraus, so wie früher bei seiner Tätigkeit im Rundfunk.

In der Zeit, als die repressiven Maßnahmen der Anordnungen aus der Zeit der politischen „Normalisierung“ stärker wurden, schloss ich 1971 mein Studium ab und hatte das Glück, dass ich sofort ins Kunstgewerbemuseum kam, eine Oase anständiger Leute. Ebenfalls eine Oase war mein Privatleben, einschließlich der immer häufiger werdenden Aufenthalte im Wochenendhaus der Černýs in den achtziger Jahren, wo František viel Raum für seine Hobbys hatte, in die er sich, möglicherweise weil er seine Fähigkeiten nicht anderweitig ausleben konnte, zurückzog. Vor allem der notwendige Bedarf an Informationen nahm die Form an, dass Bücher gerettet und nicht weggeworfen wurden, ebenso wie sämtliches Bedrucktes, was das Wochenendhaus relativ schnell füllte, oft zu Lasten des Lebensraums der anderen Familienmitglieder. Die Begeisterung für das Sammeln betraf eigentlich auch andere herrenlose Dinge, ob es sich um weggeworfenes Spielzeug (allerdings zum Trost beispielsweise meines Sohnes) oder Brennholz aller Art handelte.

Ich muss auch unbedingt ein wunderbares Erlebnis erwähnen, das ich hatte, als ich mit meinem Sohn an einer traditionellen Reise nach Rügen teilnehmen konnte. Františeks Zelt wurde vom gesamten Camp beäugt, denn es war ausgestattet mit kyrillisch beschrifteten Munitionskisten und weiteren kuriosen Gegenständen. Doch am meisten Erfolg hatte der Windschutz für den Strand, ein recht stabiles Transparent, wieder mit so einer Aufschrift: „Da sdrastwujet CCCP“ – „Es lebe die UdSSR“ oder so ähnlich. Das alles hatte er von einer Deponie der Sowjetarmee in der Nähe seines Wochenendhauses, nun war es Gegenstand stiller Bewunderung der Campbewohner und wurde als Meinungsäußerung wahrgenommen, was es übrigens auch war.

Freie Tage mit František zu verbringen war einfach ein Erlebnis. Ich kenne nicht viele Menschen, die gleichzeitig Radio und Fernsehen hören und sich zur Sache unterhalten. Diese Vielschichtigkeit ist auch eine von Františeks typischen Eigenschaften, neben seinem Talent zu handeln und sich für alles zu interessieren, was eine latente Voraussetzung für sein diplomatisches Amt darstellte, ebenso wie die angeborene und unbeabsichtigte Fähigkeit, in abgetragenen Manchesterhosen elegant zu wirken, genauso wie später im Anzug, als er dann tatsächlich Diplomat geworden war.

Welch tolle Zeit war das, als in den verbarrikadierten und chiffrierten Gebäuden der Gesandtschaft Persönlichkeiten wie František in Deutschland und beispielsweise sein Kollege Jaroslav Šedivý in Paris auftauchten. Auch wir als Museum banden uns endlich ins internationale Geschehen ein. Es bestand Interesse an Ausstellungen zur tschechischen Kunst, und es war großartig, sich informell auch an die Vertreter unseres Landes zu wenden. Man musste ihnen die Bedeutung kultureller Präsentation nicht erklären, im Gegenteil, sie verstanden diese zu unterstützen und zur Werbung für das zu nutzen, was für unser Land spezifisch war. Es war auch toll, bei offiziellen Anlässen zu beobachten, welchen Respekt František im Laufe der Zeit in dieser Rolle erwarb und wie viel er für den guten Ruf des Landes getan hat, auch im Fall einiger unserer schlechten nationalen Eigenschaften wie der mangelnden Bereitschaft, die eigene Vergangenheit objektiv zu bewerten …

Sehr nutzbringend für mich war auch, dass mich František oft über interessante Veranstaltungen und Begegnungen in Prag informierte, wo sich gerade eben die Beziehungen beispielsweise zum Goethe-Institut neu etablierten, mit dem unser Museum an kulturellen Veranstaltungen zusammenarbeiten konnte und wo ich die Direktoren kennenlernte. Zu den ersten gehörte das Ehepaar Bloss, sehr informelle Vertreter der deutschen Kultur.

František lud mich auch oft als seine Begleitung (hoffentlich nicht nur wegen der familiären Beziehung, sondern auch wegen meiner Deutschkenntnisse) zu Treffen mit interessanten Besuchern, zu Filmvorführungen und speziell zu Theatervorstellungen ein, vor allem im Rahmen des Theaterfestivals deutscher Sprache. Und wieder muss ich am Ende einfach eine Geschichte erzählen, über die sich die Familie bis heute amüsiert.

Im Jahre 1995 befand ich mich nach dem Verlust meines Partners in einer schweren persönlichen Situation, und wie František immer irgendein Programm anbot, stellte er mir einmal eine offensichtlich rhetorische Frage. „Willst du nicht mit mir zu den Salzburger Festspielen kommen? Ich bin eingeladen und mag nicht allein fahren.“ Erstaunlicherweise nickte ich. Dies war eine Chance, auf andere Gedanken zu kommen, und es war schon etwas, dieses Festival besuchen zu können. Es zeigte sich, dass ich

bei den Festspielen sozusagen die Rolle einer Gardedame bzw. eines Schutzschilds vor den Absichten der hochrangigen Dame erfüllen sollte, die hinter der Einladung stand. Nun, sie mochte mich zuerst überhaupt nicht, doch als klar war, dass wir ein unschuldiges Paar waren, genossen wir das Festival und František war gerettet … Wir nutzten damals die regionale Nähe und fuhren nach Berchtesgaden, wo Františeks Fähigkeit, auch an solch seltsamen, von einer schrecklichen Vergangenheit belasteten Orten Fragen zu stellen, mich etwas verzweifeln ließ. Die Befragten wollten jedenfalls offenbar nicht ins Detail gehen.

František interessiert sich einfach für alles, und das gründlich.

Übersetzung von Silke Klein

FRANTAS REICHTUM

Anna Grass

Tanzpädagogin

© Štěpán Kafka

Auf einem Foto sieht man ca. ein Dutzend Menschen, zwischen 30–40, locker verteilt an einem Hang sitzend. Es ist Frühling 1968, in der Nähe von Prag. Eine Gruppe politisch gleichgesinnter Tschechoslowaken: Vladimír und Olga Kafka, František und Helena Černý, Václav und Olga Havel, und ein paar Künstler, Intellektuelle, Männer, Frauen, dazu aus Westberlin Günter Grass und ich.

Das Picknick hatte František Černý organisiert. Wir hatten ihn über unsern Freund Vladimír Kafka kennengelernt, mit dem er eng verbunden war, hatten über ihn gehört, er hätte sehr viele Freunde, sehr viel Bekannte, sehr viele Kontakte mit Bekannten von Bekannten, von allen Sorten, aus allen Schichten und außerdem sei er ein wandelndes Lexikon.

Nach dem frühen Tod von Vladimír und dem von Olga ein paar Jahre später wurden wir Freunde. Bis zur Wende verbrachte ich mit Günter Schulz jede Pfingsten auf der Datscha von Franta und Helena in Markvartice. Svatý Duch im Mai mit meist bestialní freddo (mit Helena sprachen wir italienisch). Dort bewahrheiteten sich die Gerüchte über Franta: er hatte von Vielem Vieles. Zu Freunden und Bekannten kamen eine Menge Nachbarn. Von allen, mit ihnen, über sie hatte er eine Vielzahl von Geschichten im Kopf, täglich kamen neue hinzu, wenn er mit seinem Fahrrad seine Tour durch die Gegend machte.

Seine Neugier war immens, seine Toleranz schier unerschöpflich – nur manchmal verriet er sich durch ein knappes ironisches, sogar sarkastisches Urteil. Da er nicht nur viele Geschichten im Kopf hatte, sondern über fast alles ein gründliches Wissen, wusste er auch fast alles besser. Diese leidige Tatsache nahm er mit seinem Fatalismus gelassen und seine Mitmenschen ertrugen sie dank Frantas Fähigkeit zu freundschaftlicher Zugewandtheit und Nachsicht.

Wenn ich in Markvartice eine verborgene Ecke einsah, bemerkte ich, dass er auch sehr reich an Zubehör war. Eine Schublade voller Bierdeckel, eine voller Flaschenverschlüsse, ein Schrank voll Besenstile, usw. usw., es gab nichts, was er nicht aufhob. Und natürlich Papier, Papier, Stapel von Zeitungen, Zeitschriften, Gedrucktem, Beschriebenem, geschichtet auf Möbeln, Regalen, auf dem Fußboden turmhoch mit schmalen Fußgängerpassagen. Worte im Überfluss.

Nur einmal sah ich Franta leicht kleinlaut vor einem Haufen gestapelter Dinge. Als er von Havel nach Berlin geschickt in seiner Botschaftervilla eintraf, rief er uns an: Kommt mich bitte besuchen. Er führte uns in den Keller vor die Regale mit Kristallglas, unnützem und nützlichem kostbarem Kram. Der machte ihm Angst, möglicherweise stellvertretend für die jähe Veränderung, die ihm widerfuhr. Er bat mich, mir davon etwas auszusuchen. Ich entschied mich für eine größere Blumenvase.

Lieber Franta: ich halte sie in Ehren und die Erinnerung an unsere alte Freundschaft auch.

Anna

© Archiv Štěpán Kafka

Marcela Tetivová, Laura Grass, Anna Grass und die Kafka-Brüder, 1975 |
Marcela Tetivová, Laura Grass, Anna Grass a bratři Kafkové, 1975

FRANTOVO BOHATSTVÍ

Anna Grass

taneční umělkyně, pedagožka

© Štěpán Kafka

Fotografie ukazuje tak tucet lidí, mezi třicítkou a čtyřicítkou, volně rozesazených na mezi. Je jaro 1968, poblíž Prahy. Skupina stejně politicky smýšlejících Čechoslováků: Vladimír a Olga Kafkovi, František a Helena Černí, Václav a Olga Havlovi a pár umělců, intelektuálů, mužů, žen, a taky Günter Grass a já ze Západního Berlína.

Výlet zorganizoval František Černý. Poznali jsme ho díky příteli Vladimíru Kafkovi, s nímž se kamarádil, slyšeli jsme o něm, že má velmi mnoho přátel, velmi mnoho známých, velmi mnoho kontaktů se známými známých, všeho druhu, ze všech vrstev, a že je navíc chodící encyklopedie.

Po časném Vladimírově úmrtí a o pár let později i smrti Olgy jsme se spřátelili. Až do převratu jsme s Günterem Schulzem trávili každé svatodušní svátky na Frantově a Helenině chatě v Markvarticích. Svatý Duch v máji s většinou bestiálním freddo (s Helenou jsme mluvili italsky). Tam se fámy o Frantovi potvrdily: měl ode všeho vrchovatě. K přátelům a známým přibývaly spousty sousedů. Od nich všech, s nimi, o nich nosil v hlavě množství historek, dennodenně se k nim přidávaly nové, jak tak na kole objížděl krajinu.

Nezměrná byla jeho zvědavost, zhola nevyčerpatelná jeho tolerance – jen někdy mu uklouzl strohý ironický, ne-li sarkastický odsudek. A protože v hlavě neměl jen množství historek, nýbrž téměř o všem také důkladné vědění, věděl také téměř všechno líp. Tuto nemilou skutečnost bral Franta při svém fatalismu vyrovnaně a jeho bližní ji díky jeho přátelské přívětivosti a shovívavosti snášeli.

Když jsem v Markvarticích narazila na nějaký skrytý kout, zaznamenala jsem, že Franta rovněž oplývá nemalým příslušenstvím. Zásuvka překypující pivními tácky, jiná nacpaná zátkami, skříň plná násad od smetáků, atd. atd., neexistovalo nic, co by nezachoval. A samozřejmě papír, papír, stohy novin, časopisů, tiskovin, popsaných papírů vršících se na nábytku, policích, na podlaze do závratných výšek s úzkými průsmyky pro chodce. Slov na rozdávání.

Jen jednou jsem Frantu přistihla poněkud zaraženého před hromadou nakupených věcí. Když ho Havel vyslal do Berlína a on se ocitl ve své velvyslanecké vile, zatelefonoval nám: Prosím vás, přijeďte za mnou na návštěvu. Zavedl nás do sklepa před police s broušeným sklem, bez užitku užitným drahocenným haraburdím. Vzbuzovalo v něm úzkost, možná zástupně za celou tu náhlou změnu, jež ho postihla. Poprosil mě, abych si něco z toho vybrala. Rozhodla jsem se pro větší květinovou vázu.

Milý Franto: chovám ji v úctě, a tak i vzpomínku na naše staré přátelství.

Anna

Přeložila Věra Koubová

DĚDA A JEHO OTÁZKY

Julie Colin

vnučka Františka Černého, umělecká ředitelka kreativního a divadelního studia Crumble Production, žije v Paříži

© Archiv autorky

Ahoj, jak se máš? Co budeš dnes odpoledne dělat? Co teď zrovna čteš? Co říkáš na toho Macrona? Jak se má Marine Le Pen? Jak se jmenuje ten váš pes? Nestýská se mu po tobě? Ty máš dítě??? A máš ho ráda???

Podobných neuvěřitelných dědových otázek jsem si za ta léta nasbírala nespočet. Vždy nabírají podobu realistického výslechu se špetkou absurdity. Jak mám přece vědět, jak se Marine Le Pen má? A nebo co si náš pes myslí o tom, že jsem se přestěhovala do Paříže a že už víc jak deset let v Praze nežiju? Léta jsem si v duchu říkala, jestli ho mé odpovědi opravdu zajímají. Dnes vím, že děda je opravdový milovník diskusí a že se o lidi upřímně zajímá.

Mohla bych o něm vyprávět jako o velvyslanci, já si ale hlavně pamatuju, jak jsem si v jeho kanceláři v rezidenci v Berlíně hrála s barbínami. Bylo mi asi tak pět let. V té době si ho vybavuji, jak hodně telefonoval, četl, vystřihával z novin nějaké články a jak v jeho pokoji byl velký chaos. Později, v Praze v bytě na nábřeží naproti Mánesu, si pamatuji na nepřetržité faxy, které mu chodily bez přestání. Bavilo mě koukat se na ně, i když němčině jsem ještě nerozuměla.

© Archiv Kateřina Černá

S vnučkou Julií před Louvrem v Paříži, 2017 | Mit seiner Enkelin Julie vor dem Louvre in Paris, 2017

Mohla bych o dědovi vyprávět jako o předsedovi správní rady Pražského literárního domu, já si ho ale hlavně vybavuji s bačkorama a v tílku na chalupě. V jedné ruce hrnek s hodně dlouho vylouhovaným černým čajem a v druhé ruce noviny. Pamatuji si, jak mě učil hrát šachy a, i když jsem v té době byla jedináček, tak se vždy postaral o to, abych si měla s kým hrát a povídat. Se slovy „holka, holka, jdeme ti najít kamarádku", jsme vyrazili po okolních chalupách a hledali nějakou podobně starou holčičku. Ať to byla sousedka ve vedlejší chalupě, anebo nějací kluci na koupališti. Vždy se někdo našel.

Velmi brzy, už jako malá, jsem pochopila, že děda je taková chodící knihovna. Vždy stačilo, abych mu pár dní dopředu řekla, jakou knihu bych si chtěla přečíst nebo jaké téma bych potřebovala prostudovat, a on mi to vždy našel, často i vystřihnul. Při každé návštěvě u něho doma byly na stole takové hromádky vystřižených článků z novin a časopisů. Jedna byla pro mě, druhá pro mámu, další pro strejdu nebo pro babičku a pak později i pro máminýho přítele a moje brachy. Pro každého podle jeho zájmů – já měla vždy články o cestování a o Francii, máma

o filmu a o kultuře, bráchové pak o křečcích, hadech, psech, kočkách, a hlavně o hokeji.

Můj děda je pro mě stále velkou inspirací a vždy na mě udělá velký dojem. Je stále velmi charismatický a, i když si už léta nenakoupil žádné nové oblečení, vždy se ukáže ve slušivé košili a v šarmantním sáčku. To, že je ze mě dnes kreativní člověk, který se zajímá o spoustu věcí, připisuji jeho výstřižkům a otázkám. Právě ty mi rozšířily obzor a přinutily mě myslet tak nějak „out of the box". Ráda o dědovi vyprávím a v mém kruhu přátel není nikdo, kdo by neznal jeho dobrodružný život. Čím víc roky plynou a já dospívám, tak si uvědomuji, jak málo toho o svém dědovi vím, protože to je přece on, ten expert na otázky. A já si čím dál víc uvědomuji, jak je v životě důležité ty otázky klást.

© Archiv Kateřina Černá

Na chalupě v Markvarticích u Jablonného v Podještědí v Lužických horách | Im Wochenendhaus in Markvartice bei Deutsch Gabel im Lausitzer Gebirge

OPA UND SEINE FRAGEN

Julie Colin

Enkelin von František Černý, künstlerische Direktorin des Kreativ- und Theaterstudios Crumble Production, lebt in Paris

© Archiv der Autorin

Hallo, wie geht's? Was machst du heute Nachmittag? Was liest du jetzt gerade? Was sagst du zu diesem Macron? Wie geht es Marine Le Pen? Wie heißt noch mal euer Hund? Hat er keine Sehnsucht? Du hast ein Kind??? Und liebst du es???

Von solchen und ähnlichen Fragen meines Opas habe ich in all den Jahren eine Unmenge gesammelt. Stets nehmen sie die Form eines realistischen Verhörs mit einer Prise Absurdität an. Wie soll ich denn wissen, wie es Marine Le Pen geht? Oder was unser Hund davon hält, dass ich nach Paris gezogen bin und dass ich schon länger als zehn Jahre nicht mehr in Prag lebe? Jahrelang habe ich mich im Geist gefragt, ob ihn meine Antworten tatsächlich interessieren. Heute weiß ich, dass Opa ein echter Fan von Diskussionen ist und dass er ein wirkliches Interesse an den Menschen zeigt.

Ich könnte von ihm als Botschafter berichten, doch ich kann mich vor allem daran erinnern, wie ich in seinem Büro in der Residenz in Berlin mit Barbie-Puppen gespielt habe. Da war ich etwa fünf Jahre alt. Aus dieser Zeit kann ich mich daran entsinnen, dass er viel telefonierte, las, irgendwelche Artikel aus Zeitungen ausschnitt und dass in seinem Zimmer großes Chaos herrschte. Später, in Prag in seiner Wohnung am Moldauufer gegenüber dem Gebäude des Künstlervereins Mánes, kann ich mich an die unendlichen Faxe erinnern, die ständig bei ihm ankamen. Es machte mir Spaß, sie anzuschauen, auch wenn ich damals noch kein Deutsch verstand.

Ich könnte von Opa als Vorsitzendem des Verwaltungsrates des Prager Literaturhauses erzählen, aber vor allem erinnere ich mich an ihn in Pantoffeln und T-Shirt im Wochenendhaus. In einer Hand eine Tasse mit lange gezogenem schwarzem Tee und in der anderen Hand die Zeitung. Ich kann mich daran erinnern, wie er mir das Schachspielen beibrachte, und auch wenn ich damals ein Einzelkind war, so hat er sich stets darum gekümmert, dass ich mit jemandem spielen und reden konnte. Mit den Worten „Mädel, Mädel, gehen wir dir mal eine Freundin suchen", liefen wir zu den umliegenden Wochenendhäusern und suchten ein etwa gleich altes Mädchen. Ob das nun die Nachbarin aus dem Haus nebenan oder irgendwelche Jungs im Schwimmbad waren. Immer fand er jemanden.

Sehr bald, schon als kleines Mädchen, begriff ich, dass mein Opa so eine Art wandelnde Bibliothek war. Es reichte immer, dass ich ihm ein paar Tage vorher sagte, welches Buch ich gern lesen würde oder mit welchem Thema ich mich würde befassen müssen, er fand immer etwas, oft schnitt er auch etwas aus. Bei jedem Besuch bei ihm zu Hause lagen auf dem Tisch solche Haufen aus Zeitungen und Zeitschriften ausgeschnittener Artikel. Einer war für mich, der andere für Mama, ein weiterer für meinen Onkel oder meine Oma und dann später auch für Mamas Freund und meine Brüder. Für jeden ganz nach seinen Interessen – ich bekam immer Artikel über das Reisen und über Frankreich, Mama über Film und Kultur, meine Brüder dann über Hamster, Schlangen, Hunde, Katzen und vor allem Hockey.

Mein Opa ist für mich immer noch eine große Inspiration und

beeindruckt mich nach wie vor. Er ist immer noch ein charismatischer Mensch, und auch wenn er schon jahrelang keine neue Kleidung gekauft hat, zeigt er sich immer in einem schicken Hemd und einem aparten Sakko. Dass ich heute ein kreativer Mensch bin, der sich für viele Dinge interessiert, schiebe ich auch auf seine ausgeschnittenen Artikel und seine Fragen. Gerade diese erweiterten meinen Horizont und zwangen mich, etwas „out of the box" zu denken. Ich erzähle gern von meinem Opa, und in meinem Freundeskreis gibt es niemanden, der nicht sein abenteuerliches Leben kennen würde. Je mehr die Jahre verrinnen und ich erwachsen werde, umso mehr merke ich, wie wenig ich von meinem Opa weiß, denn er ist ja der Experte für Fragen. Ich werde mir immer stärker bewusst, wie wichtig es im Leben ist, diese Fragen zu stellen.

Übersetzung von Silke Klein

KRAJINY SETKÁNÍ

Matěj Spurný

historik, spoluzakladatel občanského sdružení Antikomplex zabývajícího se reflexí nuceného vysídlení Němců a problematikou krajiny a společnosti českého pohraničí, odborník na témata etnicity, identity a životního prostředí ve střední Evropě ve 20. století

© Jiří Smisal

Původně nás s Františkem pojili hlavně sudetští Němci a vypořádávání se s tím, co jsme s nimi my Češi po válce provedli. Jako studentům nám připadalo, že se za tou ošklivou historií nemůže udělat prostě tlustá čára, jak by si to přáli mnozí ze starších a zkušenějších. František k těm starším a zkušenějším v devadesátých letech už dávno patřil, tlustou čáru ale dělat nechtěl. Našemu odporu proti zametání nepohodlného pod koberec rozuměl a tehdy ještě z pozice velvyslance nás podporoval. Zprvu nečekaně a především vytrvale.

Časem se ale ukázalo, že tohle rozumění obtížnému dědictví minulosti není zdaleka to jediné, co nás spojuje. Nás, tedy česko-(východo)německý pár, s jedním z největších českých znalců (východo)německé kultury, mentality a každodennosti. Krom dalšího to byla a jsou místa, která máme všichni tři rádi, ba která považujeme za součást sebe sama. A těm bych tu rád vzdal hold.

Takovým místem je bezpochyby Berlín. Město, v němž František dlouhá léta působil jako (vel)vyslanec, a to nejen v tom úzkém, diplomatickém slova smyslu. Byl tu vyslancem české kultury, propojujícím ji s kulturou německou. A hlavně člověkem, kterého měli a mají v Berlíně všichni rádi. Tedy všichni ti, kdo v jeho éře mohli alespoň jednou zažít tehdejší pohostinnou náruč českého velvyslanectví a jím pořádaných akcí. Kdykoliv mi František vyprávěl o Berlínu, vždycky jsem měl pocit, že se spolu, člověk a město, nějak skvěle našli a že si vzájemně dost rozumí. Když jsem tam pak rok pobýval, nejdřív kousek od Schönhauser Allee a pak na hranici Kreuzbergu a Neuköllnu (Kreuzkölln, jak těm pár blokům s atmosférou Istanbulu říkají místní), možná jsem trochu pochopil, proč. Berlín přelomu tisíciletí byl zhmotněním svobody. Berlín k tomu byl předurčen, právě tady se pár let předtím zhroutila zeď oddělující světy a ohraničující lidské osudy.

Ale město dýchalo svobodu i v jiném smyslu. Nikde jsem nezažil tolik porozumění a uznání vůči stovkám a tisícům svébytných cest, jež si jednotlivci i komunity prorážejí životem, bez valných ohledů na panující systém a někdy taky systému navzdory. Hluboké porozumění pro jinakost a svébytnost jsem vždycky obdivoval i na Františkovi a myslím, že právě v tomhle může spočívat jeden ze silných momentů porozumění mezi ním a městem na Sprévě. Možná ale také v množství vrstev nedávných dějin, které se propsaly do jeho ulic a domů. Berlín na každém kroku vypráví o tom, že za dějinami není možné udělat tlustou čáru, jak si to v době, kdy tu František velvyslancoval, představovali někteří povrchní smiřovači na obou stranách Šumavy. O minulých dramatech, nejhlubších pádech lidství, protrpěných údobích zpřetrhání vazeb i euforických prožitcích osvobození a sjednocení tu vypráví skoro každá dlažební kostka. Město s tímhle prokletím i darem umí žít – a my se to od něj můžeme učit.

Tři hodiny cesty na sever od Berlína jsme, Susanne a já, ale myslím, že i František, taky trochu doma. Východoněmecký „Balt“, pás země mezi Rostockem a Usedomem, omývaný mořem, v němž je kultura východní části Německa zakořeněná ještě hlouběji než staleté buky nad křídovými útesy u Sasnice. Pro Susanne je souboj s větrem a chladným mořem u Baltu už od dět-

ství synonymem léta, rodinné soudržnosti, odpočinku i svobody. Na Rujaně jsme si kdysi (to ale bylo v předjaří a prudké deště střídala chumelenice) řekli, že se chceme vzít.

Svatební cestu jsme podnikli na ostrůvek Hiddensee, kam jsme se pak vraceli s přibývajícím počtem dětí. Asi patnáct kilometrů dlouhý proužek země. Borovice, vřes, ovce a rybí pochoutky. Tři vesnice bez plotů. Bílé domky s doškovými střechami, mezi nimi se na loukách pasou koně a vlaje prádlo. Na severu kousek lesa a pár kopců, na jihu kilometry písečné pláže bičované mořem a větrem. A hlavně žádná auta, jsou tu zakázaná od roku 1928. Chodí se tu pěšky a jezdí na kolech. Dost písku, svobody a bezpečí pro děti. A dost ticha na to, aby se člověk mohl vracet k příběhům z minulosti, těm vlastním i těm mnohem dávnějším. Třeba do dob, kdy se tu z útesů na moře díval Gerhard Hauptmann, „objevitel" této končiny pro komunitu pruských intelektuálů, s Thomasem Mannem. Mannovi tu ovšem za Hauptmannem byli jenom jednou, doma se pochopitelně cítili o pár desítek kilometrů dál na západ. Příběhy německé literární historie, které tu vypráví vítr i mořský příboj.

U Baltu jsem s Františkem nikdy nebyl, v Berlíně jsem ho zažil jen párkrát. Přesto mám pocit, že tyhle krajiny prokvetlé kulturou a lidskými příběhy mají sílu propojovat napříč generacemi.

© Matěj Spurný

LANDSCHAFTEN DER BEGEGNUNG

Matěj Spurný

Geschichtswissenschaftler und Mitbegründer der Bürgerinitiative Antikomplex, beschäftigt sich insbesondere mit der Zwangsaussiedlung der Deutschen sowie mit der Landschaft und Gesellschaft in den tschechischen Grenzregionen, Spezialist für die Themen Ethnizität, Identität und Umwelt im Mitteleuropa des 20. Jahrhunderts

© Jiří Smlsal

Zu Beginn unserer Freundschaft mit František hat uns vor allem die Geschichte der Sudetendeutschen verbunden – und die Frage, wie wir Tschechen mit ihnen nach dem Krieg umgegangen sind. Wir Studenten waren der Meinung, dass man unter diesen schlimmen geschichtlichen Ereignissen nicht so einfach einen Schlussstrich ziehen sollte, wie es sich viele Ältere und Erfahrene wünschten. František gehörte in den neunziger Jahren schon zu den Älteren und Erfahrenen, einen Schlussstrich unter die Geschichte wollte er aber nicht ziehen. Er verstand unseren Widerwillen dagegen, das Unbequeme unter den Teppich zu kehren, und unterstützte uns, damals noch in seiner Funktion als Botschafter – zuerst war seine Unterstützung überraschend, vor allem war sie jedoch von Dauer.

Mit der Zeit wurde zudem klar, dass das Verständnis für das schwierige Erbe der Vergangenheit nicht das Einzige ist, was uns verbindet. Uns, das heißt das (ost)deutsch-tschechische Paar, und einen der besten tschechischen Kenner der (ost)deutschen Kultur, der Mentalität und des Alltags. Zudem gab und gibt es Orte, die wir alle drei sehr ins Herz geschlossen haben. Sie sind ein wichtiger Teil unserer Erinnerungen, unserer Biografie. Um eben diese soll es auch in meinem Text gehen.

Zu diesen Orten gehört ohne Zweifel Berlin. Die Stadt, in der František viele Jahre als Botschafter gewirkt hat, und das nicht nur im engeren, diplomatischen Sinn des Wortes. Er war hier Botschafter der tschechischen Kultur, die er meisterhaft mit der deutschen Kultur verband. Und er ist vor allem ein Mensch, den in Berlin alle sehr mochten und mögen. Jedenfalls all jene, die zu seiner Zeit wenigstens einmal die damalige Gastfreundlichkeit der tschechischen Botschaft erleben konnten. Wann immer mir František von Berlin erzählte, hatte ich das Gefühl, dass beide, der Mensch und die Stadt, sich wunderbar gefunden haben und sich miteinander ziemlich gut verstehen. Als ich dann selbst ein Jahr dort verbrachte, zuerst nicht weit von der Schönhauser Allee und dann an der Grenze zwischen Kreuzberg und Neukölln (Kreuzkölln, wie diese Häuserblocks mit der Atmosphäre Istanbuls genannt werden), habe ich vielleicht ein bisschen die Gründe dafür verstanden. Das Berlin der Jahrtausendwende war die sich materialisierende Freiheit. Berlin war dafür vorbestimmt. Eben hier war ein paar Jahre zuvor die Mauer gefallen, die die Welt teilte und menschliche Schicksale beengte. Die Stadt bedeutete auch in einem anderen Sinn Freiheit. Nirgendwo anders habe ich so viel Verständnis und Anerkennung für ungezählte eigenwillige Wege erlebt, die sich Einzelne und Gemeinschaften in ihrem Leben bahnen, ohne große Rücksicht auf das herrschende System oder manchmal sogar dem System zum Trotz. Ein tiefes Verständnis für das Anders- und Eigenwillig-Sein habe ich auch immer an František bewundert und denke, dass eben darin auch eines der starken Momente in der Verbundenheit zwischen ihm und der Stadt an der Spree besteht. Vielleicht aber auch in der Vielzahl der Schichten der jüngeren Vergangenheit, die sich in seine Straßen und Häuser eingeschrieben haben. Berlin erzählt auf Schritt und Tritt davon, dass man unter der Geschichte keinen Schlussstrich

ziehen kann, wie es sich in der Zeit, als František hier Botschafter war, ein paar oberflächliche Versöhner auf beiden Seiten des Böhmerwaldes vorstellten. Hier erzählt fast jeder Pflasterstein von den Dramen der Vergangenheit, den tiefsten Tiefen der Menschheit, durchlittenen Trennungen und euphorischen Gefühlen zurückgewonnener Freiheit und Wiedervereinigung. Die Stadt hat gelernt mit Fluch und Segen zu leben – und wir können wiederum von ihr lernen.

Von Berlin drei Stunden Fahrt nach Norden liegt die Ostseeküste zwischen Rostock und Usedom. Dort sind wir, Susanne und ich, ebenfalls ein bisschen zu Hause und ich denke František ebenso. Dort ist die Kultur des östlichen Teils von Deutschland noch tiefer verwurzelt als die hundertjährigen Buchen über den Kreidefelsen von Sassnitz. Für Susanne ist die Begegnung mit dem Wind und dem kühlen Meer an der Ostsee schon von Kindheit an das Synonym für Sommer, Familienzusammenhalt, Erholung und nicht zuletzt auch Freiheit gewesen. Auf der Insel Rügen haben wir uns verlobt – im Vorfrühling, als heftiger Regen von Schneegestöber abgelöst wurde. Die Hochzeitsreise führte uns auf die Insel Hiddensee, wohin wir später fast jedes Jahr mit unseren Kindern für den Sommerurlaub zurückkehrten. Hiddensee – ein etwa fünfzehn Kilometer langer Landstreifen mit Kiefern, Heidekraut, Schafen und leckerem Essen, zubereitet aus allen möglichen, vor ihrer Küste frisch gefangenen Fischen. Drei Dörfer fast ohne Zäune, weiße Häuser mit Schilfdächern, zwischen ihnen auf den Wiesen weidende Pferde und im Wind trocknende Wäsche. Im Norden ein Stück Wald und ein paar steil zum Meer abfallende Hügel. Im Süden kilometerlange, dem Wind und dem Meer trotzende Sandstrände. Vor allem gibt es hier jedoch keine Autos, seit 1928 sind sie auf Hiddensee schon verboten. Hier geht man zu Fuß oder fährt mit dem Fahrrad. Auf dieser Insel gibt es viel Sand, Freiheit und Sicherheit für Kinder. Und spätestens am Abend, wenn die Tagesausflügler mit dem letzten Schiff abgefahren sind, gibt es auch genug Stille, um in die Vergangenheit einzutauchen, um sich an die eigenen und auch die viel weiter zurück liegende(n) Geschichte(n) zu erinnern. Beispielsweise an die Zeit, als hier Gerhard Hauptmann und Thomas Mann gemeinsam von der Steilküste aufs Meer blickten. Hauptmann war es, der diese versteckte Insel für die preußischen Intellektuellen entdeckte. Die Familie Mann war hier nur einmal, zu Hause haben sie sich dann doch eher in Richtung Westen gefühlt. Geschichten aus der deutschen Literaturgeschichte, denen man sich hier zwischen Wind und Brandung nahe fühlen kann.

An der Ostsee war ich mit František leider nicht, in Berlin konnte ich ihn ein paarmal erleben. Dennoch habe ich das Gefühl, dass diese von der Kultur und Menschengeschichten durchwachsenen Landschaften eine Kraft haben, die über Generationen hinweg verbinden kann.

Übersetzung von Susanne Spurná

SEELENVERWANDT

Silja Schultheis

seit 2015 Leiterin der Presse- und Öffentlichkeitsarbeit im Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, vorher als freie Journalistin und Rundfunkredakteurin tätig, u. a. bei Radio Prag (2001–2007)

© Ondřej Staněk

Die vielen Begegnungen und Gespräche mit František Černý zählen für mich ohne Zweifel zu den schönsten, bereicherndsten Momenten in meinem Prager Leben.

Kennengelernt haben wir uns 2001 bei einem Empfang der Deutschen Botschaft. Ich war kurz zuvor nach Prag gezogen und arbeitete in derselben (deutschsprachigen) Redaktion im Tschechischen Rundfunk, die er nach dem Ende des Prager Frühlings verlassen musste. Er war gerade von seiner diplomatischen Mission in Berlin, meiner Heimatstadt, nach Prag zurückgekehrt, von den Berlinern mit vielen Tränen verabschiedet und ausgezeichnet mit dem Großen Verdienstkreuz (was ich damals noch nicht wusste).

Wir standen zusammen an einem Stehtisch mit anderen Gästen, tranken Wein, lachten viel. „Wollen Sie nicht am Dienstag in die Philharmonie gehen?", fragte er plötzlich. „Ich habe eine Karte, kann aber leider nicht. Ich hinterlege sie für Sie an der Kasse, Sie brauchen nur meinen Namen zu nennen." Ich musste lachen – das schien mir zu einfach, um funktionieren zu können. Wie sich am Dienstag zeigen sollte, irrte ich.

Von Anfang an mochte ich seine verbindliche Art, mit der er allen ohne Unterschied begegnet. Nie scheint er seine Gegenüber nach Visitenkarten und beruflicher Stellung zu kategorisieren, sondern hört allen mit demselben aufmerksamen Interesse zu. Ich glaube, er kannte jahrelang weder meinen Namen noch meinen Beruf, aber jedes Mal haben wir uns angeregt unterhalten, wenn wir uns bei irgendeiner Veranstaltung (zufällig) trafen. Es waren zum Glück sehr regelmäßige Zufälle, denn er ließ kaum einen deutsch-tschechischen Abend aus, blieb gerne – wie ich auch – bis zum Schluss und verabschiedete sich jedes Mal mit seinem freundschaftlichen „Ahoooj", obwohl wir uns ansonsten siezen. Nie wirkt er gehetzt oder ungeduldig. Dieses bedingungslose Sich-Einlassen auf den anderen und die Situation fand ich von Anfang an bemerkenswert und sehr sympathisch.

Dank des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds bekamen wir später auch in anderen Kontexten miteinander zu tun wie in der Jury des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises. Hier bereichert er, der leidenschaftliche Radiohörer, seit 2015 die Diskussionen – durch seine jahrzehntelange Erfahrung mit der gegenseitigen medialen Wahrnehmung von Deutschen und Tschechen, vor allem aber durch seine unermüdliche Freude an Auseinandersetzung und Dialog.

Die Kontaktbeschränkungen während der Pandemie müssen für ihn, den analogen Menschen par excellence, besonders schwer zu ertragen gewesen sein.

Ich rief ihn im Lockdown mehrmals von ausgedehnten Spaziergängen durch die Stromovka an. Wir einigten uns darauf, dass das Telefon eine der besten Erfindungen sei. „Beim Internet bin ich mir schon nicht mehr so sicher", sagte er. Wir unterhielten uns über alles Mögliche, die Themen kamen immer ganz von allein.

„Sie sind so eine Art Seelenverwandte", sagte er manchmal. Ich empfinde es ganz genauso: Seine zugewandte, warmherzige Art, mit Menschen zu kommunizieren, das Zulassen von Nähe und

das Bemühen, Trennendes zu überwinden; die Neugier und das Interesse am anderen, die Fähigkeit, den Moment zu genießen, die Freude an kleinen, scheinbar banalen Situationen, sein Humor und sein Optimismus – all das ist mir sehr nah und vertraut.

© Ackermann-Gemeinde

Mit Silja Schultheis und Matthias Dörr bei einer Buchpräsentation von Antikomplex in Prag, 2017 | Se Siljou Schultheis a Matthiasem Dörrem při knižní prezentaci sdružení Antikomplex v Praze, 2017

SPŘÍZNĚNÉ DUŠE

Silja Schultheis

Česko-německý fond budoucnosti (PR, Česko-německá novinářská cena),
dříve redaktorka Českého rozhlasu a nezávislá novinářka

© Ondřej Staněk

K nejkrásnějším okamžikům mého pražského života, které mě nejvíc obohatily, patří bezesporu mnohá setkání a rozhovory s Františkem Černým.

Seznámili jsme se v roce 2001 na recepci německého velvyslanectví. Krátce předtím jsem se přistěhovala do Prahy a pracovala ve stejné (německojazyčné) redakci Českého rozhlasu, kterou on musel po konci pražského jara opustit. Právě se vrátil do Prahy ze své diplomatické mise v Berlíně, mém domovském městě, kde jej vyznamenali Velkým křížem za zásluhy (což jsem tehdy ještě nevěděla) a Berlíňané se s ním loučili v slzách.

Stáli jsme u stolku spolu s jinými hosty, pili víno a hodně se smáli. „Nechcete jít v úterý do filharmonie?", zeptal se zničehonic. „Mám lístek, ale bohužel nemůžu. Nechám vám ho na pokladně, stačí, když řeknete moje jméno." Musela jsem se smát – znělo to příliš jednoduše na to, aby to mohlo fungovat. V úterý se ukázalo, že jsem se mýlila.

Od začátku se mi líbilo jeho přívětivé chování, s nímž přistupoval ke všem lidem bez rozdílu. Zdá se, že svůj protějšek nikdy nekategorizuje podle vizitky nebo postavení v práci, naopak všem naslouchá se stejným zájmem. Myslím, že roky neznal mé jméno ani povolání, ale vždy, když jsme se (náhodou) na nějaké akci potkali, podnětně jsme si popovídali. Naštěstí to byly velmi pravidelné náhody, protože nevynechal téměř žádný česko-německý večer, stejně jako já zůstával rád až do konce a pokaždé se loučil svým přátelským „Ahoooj", i když jsme si jinak vykali. Nikdy nevypadal uhoněně nebo netrpělivě. Tato bezvýhradná otevřenost vůči druhému a situaci mi od začátku připadala pozoruhodná a velmi sympatická.

Díky Česko-německému fondu budoucnosti jsme se později setkávali i v jiných kontextech, jako např. v jury Česko-německé novinářské ceny. Zde tento vášnivý posluchač rádia obohacoval diskuse od roku 2015 – díky své mnohaleté zkušenosti se vzájemným mediálním vnímáním Němců a Čechů, ale především díky svému neutuchajícímu potěšení z debaty a dialogu.

Snášet omezení kontaktů během pandemie musí být pro něj, analogového člověka par excellence, obzvlášť těžké.

Během lockdownu jsem mu několikrát zavolala z dlouhých procházek Stromovkou. Shodli jsme se na tom, že telefon je jeden z nejlepších vynálezů. „U internetu už si nejsem tak jist," řekl. Bavili jsme se o všem možném, témata vždy přicházela sama od sebe.

Občas pronesl: „Vy jste taková spřízněná duše." Vnímám to úplně stejně: Jeho vstřícný, srdečný způsob, jak komunikuje s lidmi, to, že umožňuje blízkost a snaží se překonávat to, co rozděluje; zvědavost na druhého a zájem o něj, schopnost vychutnat si okamžik, radost z malých, zdánlivě banálních situací, jeho humor a optimismus – to všechno je mi velice blízké a důvěrně známé.

Přeložila Kateřina Sitařová

BEGEGNUNG, UM JEDEN PREIS!

Daniel Kraft

Pressesprecher der Bundeszentrale für politische Bildung/bpb und Mitglied im Vorstand der Brücke/Most-Stiftung

© Martin Scherag

Diese Geschichte beginnt an einem frühen Freitagnachmittag im März 2020. Der eben noch exotische Virus verlässt nicht nur seine Ausgangsregion, sondern immer mehr die Randnotizen der Medien, rückt auf die Startseiten vor, taucht in Europa, taucht in Heinsberg und Bulovka, taucht im eigenen Umfeld auf. Und im Windschatten von Klopapierhamsterkäufen und Maskendiskussionen legt er einen ganzen Lebensbereich lahm.

Einen Bereich, der es sich zur Aufgabe gemacht hat, Menschen durch Begegnung einander näherzubringen: die kulturelle Begegnung. Ziel all dieser Aktivitäten: der Austausch in der unmittelbaren Begegnung, die Kulturvermittlung und der Dialog. Ein Bereich, der oft von diesen kleinen Momenten am Rande lebt; von der Kaffeepause, dem Drink an der Bar, dem Gespräch auf der Buchmesse-Party, nach dem Hauskonzert oder nach der Lesung.

Veranstaltungen werden hektisch abgesagt, tausende Autoren, Referenten, Dolmetscher, Studienreise-Guides storniert, Lesungen und Konzerte vertagt, Messestände verschoben und Tagungs- und Literaturhäuser zu Kulissen „heruntergefahren". Konzerthäuser stehen leer, Dichtung verstummt.

Und im Windschatten des verzweifelten Versuchs, wieder Normalität herzustellen, die hier als Synonym zu Analogität, Präsenz oder Publikumsverkehr gedacht wird, staut sich der Fluss auf, wächst zu einem riesigen Stausee an, drückt gegen die Sperre.

Und der Damm bricht

Eine riesige Schlammwelle von Kommentaren, Videos, Verschwörungsmythen, antisemitischen Hasstiraden, Telegram-Posts und Fake News rollen tsunamigleich über all die Barrieren, Dämme, Polder, Deiche, Köge, Sperren, Schöpfwerke, Flutschotten und Siele, die in den letzten Jahrzehnten in mühevoller Kleinstarbeit von den Kultur- und Demokratievermittlern errichtet wurden.

Klar, die waren schon immer da. Aber wie sehr sich die Schlammschicht vor dem Damm aufgestaut hatte, das war an diesem frühen Freitagnachmittag im März noch nicht klar. Aber in diesem Moment setzte sich diese gigantische Schlammmasse in Bewegung. Während manche „analogen" Mittler, die Ausgleicher, die Entschleuniger der Begegnung, in Schockstarre verfielen.

Die Verwüstungen dieser ersten Schlammlawine waren verheerend und sie werden unsere Länder für lange Zeit prägen.

Begegnung, trotz Distanz

Aber, wo Schlamm und Wasser sind, da kann auch neues Leben entstehen. Bei manchen langsamer, bei anderen sehr schnell, wuchs das Gefühl, dass kulturelle Vermittlung und Dialog nicht zwingend in räumlicher Präsenz zu erfolgen haben, dass Begegnung auch trotz Distanz möglich ist. Dass Messen, Lesungen und Vorträge auch digital ihren Reiz, Sinn und eine Berechtigung haben.

Denn an diesem frühen Freitagnachmittag im März 2020 be-

ginnt zugleich die Geschichte eines Fadens, der bis heute nicht abgerissen ist. Die ersten Ideen werden geboren, ein Zug setzt sich in Bewegung. Klar, es ist kein echter Zug, aus Stahl und mit rotplüschigen Coupés. Es ist ein virtueller Zug. Über 30 Jahre nach den Samtenen Revolutionen startete am 31. 8. 2020 eine „Studienreise" entlang der längsten umsteigefreien Eisenbahnstrecke innerhalb der EU. Auf den Schienen des legendären EC 173, dem „Hungaria", ging es von Hamburg über Berlin, Prag und Bratislava bis nach Budapest. Virtuell und per Livestream, 13 Stunden, 44 Minuten am Stück. Und so manch ein Kultur- und Bildungsmittler ist zwischen Ústí und Břeclav zugestiegen. Und am Ende wurde gekocht, gegessen und gequatscht – an virtuellen Tischen –, bei einem Glas Rotwein und man war sich erstaunlich nah (www.bpb.de/go-east).

Begegnung zu ermöglichen, auch unter schwierigsten Bedingungen

Jetzt fragt sich der aufmerksame Lesende dieser Geschichte, was aber hat das alles mit František Černý zu tun? Diesem wohl analogsten aller analogen Vermittler, diesem ungewöhnlichsten aller ungewöhnlichen Diplomaten, diesem Präsentesten aller Präsenten auf Veranstaltungen, Treffen und Empfängen.

Sehr viel! Nicht nur, dass er die oben erwähnte Strecke tausende Male selbst gefahren ist. Es geht – ihm geht es – ums Ermöglichen. Es geht um Begegnung um jeden Preis, um Vermittlung auch unter schwierigsten Bedingungen, um das Arrangieren von Treffen – und selbst wenn man schon 1968 wusste, dass Dutschke und Dubček wenig verbindet. Oder anders gesagt: Auch wenn ihm „Streaming", „Zoom" und „50 Mbit Upload" sicher Fremdwörter sind, stand er am „Führerstandspult" des virtuellen Triebwagens. Auch unter schwierigen, ja schwierigsten Bedingungen, Begegnung zu ermöglichen, diesem – seinem Streben – folgte dieses Projekt.

Černý ging und geht es immer darum, kleine Steine in die Brücke (Most) der deutsch-tschechischen Verständigung zu platzieren, weniger ums Repräsentieren aus UFO-ähnlichen Botschaften heraus als ums Öffnen des Raumschiffs für neue Besatzungsmitglieder. Darum, das Vielfältige, das Bunte, das Miteinander zu erinnern, was einmal dort war, wo seine Heimat ist, es dort wieder „brodeln und werfeln und kischen" zu lassen. Es geht ihm um nicht mehr und nicht weniger als um ein gutes deutsch-tschechisches Verhältnis, wofür er 2010 den „Einheitspreis" der bpb erhalten halt. Und würde er in diesen Zeiten nochmals ein Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren „erfinden", es wäre ganz sicher auch im Stream auf YouTube zuhause.

Sein Wirken stärkt die „Leitplanken der Demokratie" (Levitsky/Ziblatt). Sein Ansinnen ist es, das, was das Gute in unserer Beziehung ausmacht, resilient zu machen, Spuren freizulegen, das Verbindende größer zu schreiben als den Bruch, nicht ohne die Ursachen des Letzteren klar zu benennen. Ohne sein Engagement wäre der oben beschriebene Dammbruch verharrender. Černý ist und bleibt ein Dammbauer gegen die braunen Schlammwellen. Und das unter den manchmal schwierigsten Bedingungen.

© Daniel Kraft

František Černý, Ludvík Vaculík und Jiřina Šiklová in Prag, 2008 | František Černý, Ludvík Vaculík a Jiřina Šiklová v Praze, 2008

Vor vielen Jahren habe ich einmal ein antiquarisches Buch gekauft, „Gespräche an der Moldau" von Antonín Liehm, und dort spricht Liehm mit Ludvík Vaculík und zitiert dessen Credo: „Jetzt kann ich eigenwillig vorwärtsschreiten, das ist mein Gewinn aus der Angst nach allen Richtun-

gen.“ Als ich die beiden Männer am Rande einer Konferenz im Prager Goethe-Institut anlässlich des Jahres 1968 im Jahr 2008 dort sitzen sah, wurde mir klar: Es verbindet sie viel, sicher auch dieses Credo.

Und was weiter?

Was es braucht, ist eine politische und kulturelle Bildung, die sich als „Digital Experience“ versteht, als ein Mehrwert zum Seminarraum, zum faktischen analogen Literaturhaus, zum perfekten Kulturinstitut und zum schönsten gedruckten Buch. Es braucht Mittler, die bereit sind, sich auf dieses Wagnis einzulassen. Es braucht Know How und Ausbildung für alle, die da kommen werden, es braucht Übung und Fortbildung für alle, die schon da sind, und es braucht Leidenschaft für diese Form zu vermitteln – von allen. Es braucht Visionäre des Digitalen, des Hybriden, denen Begegnung, Austausch, Kultur und Dialog das Wichtigste ist, die sich nicht aufhalten lassen von widrigen Bedingungen. Die sich auch unter Druck dafür einsetzen, den Damm stark und sicher zu bauen und „vorwärtsschreiten, in alle Richtungen“ für Begegnung, um jeden Preis!

© Daniel Kraft

Mit Antonin J. Liehm im Goethe-Institut in Prag, 2008 | S Antonínem J. Liehmem v Goethe-Institutu v Praze, 2008

SETKÁVÁNÍ, ZA KAŽDOU CENU!

Daniel Kraft

tiskový mluvčí Spolkové centrály pro politické vzdělávání/bpb
a člen představenstva Nadace Brücke/Most

© Martin Scherag

Tento příběh začíná jednoho brzkého pátečního odpoledne v březnu 2020. Před nedávnem ještě exotický virus opouští nejen svůj výchozí region, ale stále hojněji také okrajové noticky v médiích, přesouvá se na první stránky, objevuje se v Evropě, objevuje se v Heinsbergu a na Bulovce, objevuje se v našem vlastním okolí. A za kouřovou clonou vykupování toaletního papíru z obchodů a diskusí o rouškách ochromuje jednu celou oblast života.

Oblast, která si dala za úkol sbližovat lidi vzájemným setkáváním: kulturním setkáváním. Cíl všech těchto aktivit: komunikace při bezprostředním setkání, zprostředkování kultury a dialog. Oblast, která často žije z drobných chvilek na okraji; z přestávky na kávu, z drinku u baru, z rozhovoru na večírku knižního veletrhu, po domácím koncertě nebo po čtení.

Akce se hekticky ruší, stornují se tisíce autorů, referentů, tlumočníků, průvodců studijních cest, odkládají se čtení a koncerty, přesouvají se veletržní stánky, konferenční centra a literární domy se „utlumují" do modu kulis. Koncertní síně jsou prázdné, básně utichly.

A ve stínu zoufalého pokusu o obnovení normálního stavu, který je zde myšlen jako synonymum analogového světa, přítomnosti nebo provozu s publikem, hladina řeky stoupá, vytváří velikánské přehradní jezero, tlačí na hráz.

A hráz se prolamuje

Přes všechny bariéry, hráze, poldery, vrata a uzávěry, náspy a stavidla, které byly v uplynulých desetiletích pracně krůček po krůčku vybudovány zprostředkovateli kultury a demokracie, se jako tsunami valí ohromná vlna bahna komentářů, videí, spikleneckých mýtů, nenávistných antisemitských tirád, postů v telegrafickém stylu a fake news.

Samozřejmě, že tu byly vždycky. Ale onoho brzkého pátečního odpoledne v březnu ještě nebylo jasné, jak mocná vrstva bahna se před hrází usadila. Ale v tom okamžiku se ta gigantická masa bahna dala do pohybu. Zatímco někteří „analogoví" zprostředkovatelé, vyrovnávači, brzdiči toho pohybu upadli po utrpěném šoku do strnulosti.

Důsledky tohoto prvního přívalu bahna byly zničující a budou naše země ovlivňovat dlouho.

Setkání, odstupu navzdory

Ale tam, kde je bahno a voda, může vznikat i nový život. Narůstal pocit, v někom pomaleji, v někom rychleji, že zprostředkování a dialog nemusí nutně probíhat za přítomnosti v témže prostoru, že je možné setkávání vzdálenosti navzdory. Že veletrhy, čtení a přednášky jsou oprávněné a mají svůj půvab a smysl i v digitální podobě.

Neboť onoho brzkého pátečního odpoledne v březnu 2020 také začíná příběh jednoho vlákna, které se dodnes nepřetrhlo. Rodí se první myšlenky, rozjíždí se vlak. Jistě, není to skutečný vlak z oceli se sedačkami z červeného plyše. Je to vlak virtuální. 31. 8. 2020, více než třicet let po sametové revoluci, odstartovala

„studijní cesta“ po nejdelší železniční trati v EU, na které se nemusí přestupovat. Legendárním EC 173 Hungaria se po kolejích jelo z Hamburku přes Berlín, Prahu a Bratislavu až do Budapešti. Virtuálně a v živém streamu, v kuse 13 hodin a 44 minut. Mezi Ústím a Břeclaví přistoupil nejeden zprostředkovatel kultury a vzdělání. Nakonec se – u virtuálních stolů – při sklence červeného vína vařilo, jedlo a povídalo a lidi si byli překvapivě blízcí (www.bpb.de/go-east).

Umožnit setkání, i v nejsložitějších podmínkách

Pozorný čtenář tohoto příběhu si teď ale klade otázku, co to má společného s Františkem Černým? S tímto patrně nejanalogovějším zprostředkovatelem ze všech, s tímto nejneobyčejnějším ze všech neobyčejných diplomatů, s tímto nejpřítomnějším ze všech přítomných na akcích, setkáních a recepcích.

Hodně! Nejen proto, že on sám výše zmíněnou trať nesčetněkrát projel. Jde o – Františkovi Černému jde o – umožňování. Jde o setkávání se za každou cenu, o zprostředkování i v těch nejsložitějších podmínkách, o organizování setkání – a to i když se vědělo už v roce 1968, že Dubčeka s Dutschkem téměř nic nespojuje. Nebo jinými slovy: I když jsou pro něj „Streaming“, „Zoom“ a „50 Mbit Upload“ bezpochyby cizí slova, stál za „řídícím pultíkem“ virtuální lokomotivy. Umožnit setkání i za složitých, ba dokonce nejsložitějších podmínek, o to usiloval tento projekt – a on.

Františku Černému vždy šlo a jde o to vkládat malé kamínky do mostu (Brücke) česko-německého porozumění, ne o reprezentaci z ambasád, které působí jako UFO, ale o otevření vesmírného korábu novým členům posádky. O připomínání rozmanitosti, pestrosti, soužití, které kdysi panovalo tam, kde leží jeho vlast, o tom, aby se tam zase „brodovalo, werflovalo a kischovalo“. Nejde mu o nic víc a o nic míň, než o dobré česko-německé vztahy, za což v roce 2010 obdržel Cenu jednoty Spolkové centrály pro politické vzdělávání. A pokud by v těchto dobách zase přišel s Pražským literárním domem autorů německého jazyka, určitě by byl tento jeho „vynález“ jako doma i na YouTube.

Jeho působení posiluje „svodidla demokracie“ (Levitsky/Ziblatt). Jeho úmyslem je zajistit, aby to, co je v našem vztahu dobré, získalo odolnost, aby se odkrývaly stopy, aby se to, co spojuje, vyzdvihovalo víc než roztržka, navíc aniž by se jasně pojmenovaly její příčiny. Bez jeho nasazení by výše popsané prolomení hráze bylo trvalejší. Černý byl a je i nadále stavitelem hrází proti přívalům hnědého bahna. A to někdy i v nejsložitějších podmínkách.

Před mnoha lety jsem si v antikvariátu koupil knihu od Antonína Liehma Gespräche an der Moldau (Rozhovory na Vltavě), v níž Liehm hovoří s Ludvíkem Vaculíkem a cituje jeho krédo: „Teď mohu ze své vůle kráčet kupředu, to je můj zisk ze strachu ze všech směrů.“ Když jsem oba pány viděl v roce 2008 v pražském Goethe-Institutu sedět na konferenci k roku 1968, uvědomil jsem si: Spojuje je mnohé, určitě i toto krédo.

A co dál?

Teď to chce politické a kulturní vzdělávání, které bude pojaté jako „digital experience“, jako přidaná hodnota k seminární místnosti, k faktickému analogovému literárnímu domu, k perfektnímu kulturnímu institutu a nejkrásnější tištěné knize. Chce to zprostředkovatele kultury, kteří budou ochotni na tuto troufalost přistoupit. Chce to know how a vzdělání pro všechny, kteří tam přijdou, a chce to cvik a školení pro všechny, kteří už tu jsou, a chce to zprostředkovávat zapálení pro tuto formu – ode všech. Chce to vizionáře digitálních, hybridních forem, pro které je nejdůležitější setkávání, výměna, kultura a dialog a kteří se nenechají zastavit nepříznivými podmínkami. Kteří se i pod tlakem budou snažit vybudovat silnou a bezpečnou hráz a budou „kráčet kupředu, všemi směry“, aby umožnili setkávání, za každou cenu!

Přeložila Kateřina Sitařová

TO BÄRLIN WITH LOVE

Štěpán Kafka

ekonom, finanční ředitel
a provozovatel nakladatelství Smršť

© Archiv autora

František Černý
miluje Berlín
a Berlín miluje jeho.

Tak to bylo, je a bude.

© Štěpán Kafka

TO BÄRLIN WITH LOVE

Štěpán Kafka

Ökonom, Finanz- und Betriebsleiter des Verlags Smršť

© Archiv des Autors

František Černý
liebt Berlin
und Berlin liebt ihn.

So war es, ist es und wird es immer bleiben.

Übersetzung Lucie Eiermann

IN ALTER FREUNDSCHAFT MIT EINEM KOMMUNIKATIONSGENIE

Peter Becher

Germanist und Schriftsteller, Vorsitzender des Adalbert Stifter Vereins,
Mitglied des tschechischen PEN

© Archiv des Autors

František Černý ist mit Gaben gesegnet, um die ihn viele beneiden, Gaben, die sich paradoxerweise auch als Mangel beschreiben lassen: Er ist frei von Ressentiments und Allüren, von lautstarken Bekenntnissen und herablassender Distanzierung. Man findet an ihm keine Eitelkeiten, keine Besserwisserei, keine Machtansprüche, aber auch keine Missgunst, keinen Neid. Er muss nichts beweisen, nichts bekämpfen, nicht auf seinen Status pochen, all dies ist ihm fremd, entspricht nicht seinem Naturell. Was ihn stattdessen auszeichnet, ist eine tiefe Empathie, eine immerwährende intellektuelle Neugierde, die ihn zu einem hervorragenden Kenner der tschechischen wie der deutschen Literatur gemacht hat, und ein kommunikatives Talent von ganz erstaunlichem Ausmaß. Kein Wunder, dass ihm Frauenherzen zufliegen und Männer verzweifelt fragen, worin sein Trick besteht, obwohl er nie seine Muskeln spielen lässt, nicht in den Ring der Hahnenkämpfe steigt, sondern seinen Rivalen lediglich mit einer eleganten Geste den Arm um die Schultern legt.

Černý bewegt sich mit einer traumtänzerischen Sicherheit auf dem Parkett zwischenmenschlicher Beziehungen, er kann mit hohen Vertretern der Politik und der Diplomatie, zu denen er selbst eine Zeitlang gehörte, genauso unbefangen reden wie mit Künstlern und Besuchern einer Vernissage oder Biertrinkern und Gulaschgourmets in einer verrauchten Spelunke. Viele Begegnungen habe ich erlebt. An eine möchte ich besonders erinnern.

Als Černý Botschafter seines Landes in Berlin war und zu den beliebtesten Diplomaten der boomenden Hauptstadt nach der Wiedervereinigung zählte, nahm er auch am Berliner Oktoberfest der bayerischen Vertretung teil, mit dem es eine besondere Bewandtnis hat. Das weltberühmte Originalfest findet bekanntlich jedes Jahr Ende September in München statt und ist mit einem Privileg verbunden, das den bayerischen Ministerpräsidenten immer wieder aufs Neue schmerzt: Nicht ihm, sondern dem Münchner Oberbürgermeister steht das Recht zu, das erste Fass vor hundert Fernsehkameras anzuzapfen und seinen Erfolg weltweit mit dem Ruf „Ozapft is!“ zu verkünden. Beim Berliner Oktoberfest dagegen steht dieses Recht dem bayerischen Ministerpräsidenten zu. Und wenn ihm dort auch nur 5 Kameras folgen und keine Eurovision stattfindet, so lässt er es sich doch nicht nehmen, nach Berlin zu fliegen und sein heiliges Amt demonstrativ auszuüben. So war das in den 1990er Jahren. Černý gehörte selbstverständlich zu den Gästen der Berliner Eröffnung, und als ich einmal zu dieser Zeit in Berlin war, lud er mich ein, mitzukommen. Meinen Einwand, dass ich keine Einladung habe und gar keinen Zugang bekomme, quittierte er augenzwinkernd mit der Bemerkung, dass er mich einfach mitnehme, als Sudetentschechen sozusagen, dessen Münchner Oktoberfestkompetenz für ihn unverzichtbar sei. Ich solle einfach zur besagten Stunde zum Eingang kommen. Ich muss zugeben, die Neugierde, wie sich der bayerische Ministerpräsident beim Anzapfen anstellt, war weitaus größer als meine Bedenken. Ich fand mich zur verabredeten Stunde ein und sah schon beim Näherkommen vor dem Eingang einen Pulk von Menschen, die nicht eingelassen wurden. Ord-

ner und Polizisten fragten streng nach Einladungskarten und wiesen alle ab, die keine besaßen, mochten sie sich auch noch so lautstark als Journalisten, persönliche Freunde hochrangiger Politiker oder Prominente bezeichnen, die es nicht nötig haben, sich zu legitimieren. Černý war nirgendwo zu sehen. Wie sollte er auch, als Botschafter war es nicht seine Aufgabe, zufälligen Besuchern einen Einlass zu vermitteln. Ich schaute mir das Treiben eine Zeitlang an und war gerade dabei zu gehen, als ich meinen Namen rufen hörte. Tatsächlich, da kämpfte sich Černý einen Weg durch das Gedränge, winkte mir wiederholt zu, wies sich bei den Ordnern als Botschafter aus und bewirkte, dass ich anstandslos eingelassen wurde. Schön, dass du gekommen bist, sagte er, jetzt kannst du nach München melden, wie geschickt sich euer Ministerpräsident anstellt. Was soll ich sagen, er meisterte die Aufgabe souverän, wahrscheinlich hatte er zuvor mit dem Oberbürgermeister gemeinsam geübt, eine große Koalition von CSU und SPD im Münchner Rathauskeller, unter Ausschluss der Öffentlichkeit natürlich, ohne eine einzige Kamera.

Černýs Auftreten in Berlin war durch und durch typisch für ihn. Ihn quälte nicht die Frage, ob er als diplomatischer Vertreter seines Landes auf eine gewisse Distanz achten sollte, ihn bewegte vielmehr die Neugierde, ob es gelänge, den hochheiligen Akt des Anzapfens gemeinsam zu sehen und zu begutachten. Dass dieses Oktoberfest in Berlin genau eine Woche vor dem Münchner eröffnet wurde, vermittelte dem bayerischen Ministerpräsidenten wenige Tage später die Genugtuung, dem Münchner OB sagen zu können: Hab ich alles schon hinter mir, mal sehen, ob du genauso wenig Schläge zum Anzapfen brauchst wie ich in Berlin.

Černý lachte über diese kleinen Rivalitäten der großen Welt und offenbarte damit eine weitere Gabe, die ihn bis heute auszeichnet: einen wunderbaren Humor. Wo auch immer man ihm begegnete, erlebte man ihn so, im Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, dessen Vorsitzender er ist, bei der Union für gute Nachbarschaft, dessen Vorsitzender er war, bei den Konferenzen des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums und ganz besonders in den Cafés und Kneipen seines geliebten Prags.

© Archiv Peter Becher

Peter Becher, František Černý, Tomáš Kafka, Jörg Bernig

STARÉ PŘÁTELSTVÍ S GÉNIEM KOMUNIKACE

Peter Becher

germanista a spisovatel, předseda Spolku Adalberta Stiftera,
člen českého PEN klubu

© Archiv autora

Františkovi Černému se dostalo darů, které mu mnozí závidí, které lze ale paradoxně vidět také jako nedostatky: nepotrpí si na resentimenty či extravagance, halasné proklamace či blahosklonnou odměřenost. Je prost jakékoli ješitnosti, není přesvědčen o své vševědoucnosti, nemá mocenské nároky, netrpí zlobou ani závistí. Nemá potřebu něco dokazovat, proti něčemu bojovat, dovolávat se svého postavení, to všechno není jeho styl, to je jeho nátuře cizí. Co ho naopak zdobí, jsou hluboká empatie, neutuchající intelektuální zvídavost, jež z něj učinila vynikajícího znalce české a německé literatury, a dar komunikace úžasných rozměrů. Není proto divu, že mu ženská srdce spěchají v ústrety, kdežto muži si zoufale kladou otázku, v čem ty jeho triky vězí, když ani nevystavuje na odiv své svaly, ani nevstupuje do ringu kohoutích zápasů, nýbrž svým rivalům jen elegantně položí paži kolem ramen.

Černý se pohybuje na tanečním parketu mezilidských vztahů s jistotou snílka; s představiteli vysoké politiky a diplomacie, k nimž dlouhou dobu také patřil, dokáže hovořit stejně nenuceně jak s umělci a návštěvníky vernisáží, tak s gulášovými gurmány u piva v zakouřené putyce. Zažil jsem s ním mnohá setkání. Jedno bych chtěl ale připomenout zvlášť.

Když byl Černý velvyslancem své země v Berlíně a patřil v metropoli, jež zažívala po znovusjednocení obrovský boom, k nejoblíbenějším diplomatům, účastnil se na bavorském zastoupení také berlínského Oktoberfestu, s nímž se to má v jednom ohledu poněkud zvláštně. Světoznámé originální slavnosti se totiž konají jak známo každoročně koncem září v Mnichově a pojí se s nimi privilegium, které bavorského předsedu vlády pokaždé znovu zabolí – neboť právo narazit před stovkami televizních kamer první sud a vyhlásit svůj úspěch do světa zvoláním „Ozapft is!" patří nikoli jemu, nýbrž mnichovskému primátorovi.

V případě berlínského Oktoberfestu však toto právo přísluší naopak právě bavorskému ministerskému předsedovi. A byť ho tam sleduje pouze 5 kamer a Eurovize to nepřenáší, nenechá si to bavorský premiér ujít a odletí do Berlína, aby tam tento svatý obřad demonstrativně vykonal. Tak tomu bylo v devadesátých letech. Černý patřil samozřejmě k hostům této berlínské zahajovací slavnosti, a, když jsem byl jednou v té době v Berlíně, pozval mě, ať také přijdu. Namítal jsem, že nemám pozvánku a že mě tam nepustí, což kvitoval pomrknutím a poznámkou, že mě prostě vezme s sebou, tak říkajíc coby sudetského Čecha, jehož znalosti mnichovských pivních slavností jsou pro něj naprosto nepostradatelné. A že mám prostě dorazit v danou hodinu ke vchodu. Musím se přiznat, že moje zvědavost, jak si bavorský premiér povede při narážení sudu, byla daleko větší než mé obavy. V dohodnutou dobu jsem byl na místě, a, už když jsem se blížil, viděl jsem u vchodu chumel lidí, které nepustili dovnitř. Pořadatelé a policisté vyžadovali nekompromisně pozvánku a vykázali každého, kdo ji neměl, byť by tvrdil sebehlasitěji, že je novinář nebo osobní přítel toho či onoho vysoce postaveného politika či prominenta, a proto se legitimovat nemusí. Černého jsem nikde neviděl. Proč taky, jako velvyslanec neměl za úkol starat se

o vpouštění náhodných návštěvníků. Nějakou dobu jsem tam to dění pozoroval a, když už jsem se chystal odejít, zaslechl jsem ho, jak mě volá jménem. Opravdu, Černý si probojoval cestičku davem, mával na mě, prokázal se pořadatelům jako velvyslanec a zařídil, že mě hladce vpustili dovnitř. To je hezké, žes přišel, řekl mi, tak teď můžeš do Mnichova meldovat, jak šikovně si tu váš premiér počíná. Co dodat? Premiér to zvládl suverénně, zřejmě předtím s primátorem trénovali společně, jako velká koalice CSU a SPD v mnichovském Radničním sklípku, samozřejmě s vyloučením veřejnosti a bez kamer.

Způsob, jakým Černý v Berlíně vystupoval, byl pro něj naprosto typický. Netrápil se otázkou, jestli má jako diplomatický zástupce své země dbát na nějaký odstup, daleko víc ho poháněla zvědavost, jestli se podaří onen svatosvatý akt narážení sudu sledovat a hodnotit společně. Skutečnost, že se tento berlínský Oktoberfest konal přesně týden před tím mnichovským, poskytla bavorskému premiérovi alespoň jedno zadostučinění: o pár dní později mohl mnichovskému primátorovi říct: Tohle já už mám všechno za sebou, teď se uvidí, jestli ti na ten sud bude stačit tak málo ran jako mně v Berlíně.

Černý se nad těmito malými rivalitami velkého světa usmíval a prokazoval tím svůj další dar, který ho šlechtí dodnes: skvělý smysl pro humor. Kdekoliv ho člověk potkal, vždycky byl takový – v Pražském literárním domě autorů německého jazyka, jehož je předsedou, v Unii pro dobré sousedství, jejímž byl předsedou, na konferencích Česko-německého diskusního fóra, a zvláště a především v kavárnách a hospůdkách své milované Prahy.

Přeložili Olga a Ondřej Staňkovi

VÍDEŇSKÁ ZÁHADA

Martin Krafl

vedoucí Českého literárního centra, koordinátor prezentací ČR na knižních veletrzích (Moravská zemská knihovna Brno), moderátor, novinář a tiskový mluvčí, v letech 2007–2017 byl ředitelem Českých center Berlín a Vídeň

© Thomas Maag

„Ty kluku jeden, s kým to telefonuješ?"

„S recepční Míšou, právě říká, že jste nečekaně přijel, a upozorňuje mě, že mám…"

„Hezká je ta Míša!"

„… že mám hodně práce a za chvíli další pracovní schůzku, Františku!"

Byl to takový běžný pracovní den v Herrengasse 17, v Českém centru Vídeň, jehož jsem byl onen listopadový den v roce 2016 ředitelem. Stál jste, Františku, v tmavém kabátě s vlněnou šálou před mým pracovním stolem. Ne, že byste přijel neplánovaně… V rakouské metropoli právě probíhal literární festival Lesefestwoche spojený s dalším ročníkem knižního veletrhu Buch Wien. Společně s českým velvyslancem Janem Sechterem jsme každoročně při této příležitosti kromě literárních vystoupení v kulturním centru a na výstavišti pořádali jednu akci v honosných prostorách ambasády nedaleko Schönbrunnu. Tenkrát padla volba na prezentaci Pražského literárního domu autorů německého jazyka.

S ředitelem Davidem Stecherem a programovou šéfkou Barborou Šrámkovou jsme pro hosty večera na velvyslanectví připravili prezentaci různorodých aktivit literárního domu a do Vídně pozvali jeho dolnorakouskou stipendistku z roku 2013 Isabellu Feimer. Vy jste, Františku, její čtení i celý prezentační večer zahajoval. Přizval jste na něj i kamaráda, politika Milana Horáčka.

Před příjezdem do Vídně jste mě v telefonu ujišťoval, že nic nepotřebujete, „vždyť mám svůj vlastní program, s Milanem, nevážu se ani na Davida, ani na Barboru – hele, tak se uvidíme, tipuju, tak hodinu před akcí v Hietzingu na ambasádě s Honzou Sechterem."

Kolem knižního veletrhu, přípravy českého národního stánku a organizace literárních akcí bylo každoročně v listopadu dost práce pro celý tým Českého centra, proto jsem jako jeho šéf tuto informaci ocenil. I když přiznávám, že jsem ji přece jen bral trochu s rezervou, protože Vás, Františku, dlouho znám.

A tak krátce před polednem, kdy jsme s kolegy měli prsty rukou na klávesnicích počítačů a s telefony u ucha řešili poslední přípravy naplánovaných akcí, mně do kanceláře v patře volá recepční Michaela, že přišel pan Černý, nečekaně, a chce mě vidět… Než to vše stačila dořící, stál jste přede mnou!

„A s kým máš tu pracovní schůzku – se mnou, ty kluku jeden?"

„Ne, Františku, Vy jste přece v telefonu říkal, že dorazíte až večer na ambasádu!"

„To jsem říkal? No jo, jenže co budeme do té doby dělat?"

„Copak nemáte, Františku, něco naplánované? Něco jste v telefonu naznačoval…"

„No jasně že mám vlastní program. Chci vidět pár známých, jako třeba tebe. A jak se vlastně máš?"

„No, pracovně, Františku. Ale asi si dáme kafe, že…"

Už ani nevím, jestli jste pil kávu, anebo jsem Vám nalil zelený čaj Sencha, který jsem míval denně v mé velké čajové konvici na stole, za který jste se naproti mně usadil. Pokaždé, když jsme se potkali, bylo co povídat – tentokrát jsme probírali život ve Vídni a srovnávali ho s Berlínem, kde jsme oba strávili několik let. Při pohledu na fotografie Václava Havla z doby mé předchozí kariéry jsme společně zavzpomínali na „staré havlovské časy". Asi po půl

hodině mě recepční Míša taktně upozornila, že se další pracovní termín skutečně blíží.

„No jo, hezká je ta Míša. Tak to ji musíš poslechnout! Nechám tě v klidu a někam vyrazím. Půjčíš mi auto?“

„Jako moje služební? To nemůžu, Františku. A Vy řídíte?“

„Já ne, ale tvůj řidič jo.“

„Ale já nemám řidiče, toho má jen pan velvyslanec. A kam vlastně chcete jet, Františku?“

„No za naším starým dobrým známým Geraldem!“

„Geraldem Schubertem?“

„No jasně. Z Rádia Praha. On teď přece pracuje ve Standardu, že jo? Zajedu za ním.“

„Jo jo, je v zahraniční redakci, vídáme se, ale málo, protože má práce nad hlavu. Trochu se divím, že máte domluvený termín uprostřed pracovního dne. Zavoláme Honzovi Sechterovi, jestli by nám tedy nedovolil použít jeho služební vůz s řidičem, aby Vás tam zavezl.“

Rakouský deník Der Standard míval redakci poblíž Českého centra Vídeň v Herrengasse, ale tehdy už byl na nové adrese ve třetím okrsku. Míša, trochu naštvaně, pochopila a šla zařizovat autodopravu.

„Dobrej nápad s tím autem. Děkuju ti. To bude Gerald koukat!“

„Jako že přijedete velvyslancovou škodovkou? To nevím tedy…“

„Ale ne, bude koukat, že mě vidí! To bude překvapení!“

„Františku, Vy nejste domluvení?!“

„No vždyť říkám – překvapení! Kde já ho v tý redakci vlastně najdu?“

Polilo mě horko za Geralda. Shodou okolností mně několik dnů předtím v Café Central vyprávěl, jak je redakce personálně poddimenzována a jak nemá mnohdy čas ani na krátký oběd. A tak jsem navrhl, že by bylo lepší mu zavolat.

© Ondřej Staněk

„Tak jo, ale až budu v autě, Martine! Dobře jsi to zařídil, je vidět, že máš prezidentskou školu!“

Tu úzkost cítím ještě dnes. Ale nešlo to jinak. Honza Sechter velkoryse vyslal řidiče s velvyslaneckým vozem do Herrengasse a Vy jste, Františku, odjel vstříc spontánnímu setkání s Geraldem. Ten se na Vás samozřejmě těšil, ale až večer, na akci, dle plánu. Můj telefonát ho tehdy potěšil a vyděsil zároveň:

„Franta ist bereits in Wien? Wie? Jetzt? Er ist unterwegs? Echt jetzt?“

No, pravda je, že jsem si trochu mnul ruce – František „přehozen“ dalšímu a mohu pracovat.

Potkali jsme se všichni až večer na ambasádě. Čtení i prezentace proběhly skvěle, šaramantně jste, Františku, uvedl stipendistku i Vaše kolegy z Pražského literárního domu. Když jsme pak stáli s Geraldem se sklenkou vína v ruce a probírali den, který máme za sebou, měl jsem pocit, že je ta pravá chvíle se Geraldovi omluvit:

„Ještě jednou sorry za dnešní Františkovu přepadovku, ale jsem v tom nevinně!“

„No, vůbec se mi to v tu chvíli nehodilo, takže jsem si oddychl, když František nedorazil! Vymluvil jsi mu to?“

„Cože, Geralde? Jak nedorazil? Nepřijel do redakce?“

„No nepřijel, Martine. Ty to nevíš?!“

„Kam tedy jel? A kde byl celé odpoledne?!“

Františku, pamatujete? Tehdy jste k nám zrovna přicházel se sklenkou vína a usmíval jste se.

„Kluci, no dobrý to dneska bylo!“

„Františku, Vy jste nedorazil do Standardu?“

„Nééé, vždyť jsem říkal, že mám svůj vlastní program. Tomu byste nevěřili…“

Víc jsme se nedozvěděli, mávl jste rukou a šel pozdravit další hosty. Později mně řidič potvrdil, že Vás vysadil před redakcí deníku a na Váš pokyn odjel.

Františku, Vy „kluku jeden“, kde a jak jste si tu Vídeň tehdy vlastně užil?

DAS RÄTSEL VON WIEN

Martin Krafl

Leiter des Tschechischen Literaturzentrums, Koordinator der Buchmessen-Präsentation der Tschechischen Republik (MZK Brno), Moderator, Journalist und Pressesprecher, Leiter der Tschechischen Zentren Berlin und Wien (2007–2017)

© Thomas Maag

„Du Schlingel, mit wem telefonierst du da?"

„Mit Míša an der Rezeption, sie ist dabei, mir zu sagen, dass Sie gerade unerwartet gekommen sind, und erinnert mich daran, dass ich …"

„Das ist 'ne Hübsche, die Míša!"

„… dass ich viel zu tun habe und gleich zum nächsten Arbeitstreffen muss, František!"

Es war so ein ganz normaler Arbeitstag in der Herrengasse 17, dem Tschechischen Zentrum Wien, dessen Leiter ich an jenem Novembertag im Jahre 2016 war. Im dunklen Mantel mit Wollschal standen Sie, František, vor meinem Schreibtisch. Nicht, dass Sie ungeplant gekommen wären … In der österreichischen Metropole lief gerade, begleitend zur diesjährigen Buch Wien, die Lesefestwoche. Der tschechische Botschafter Jan Sechter und ich organisierten aus diesem Anlass jedes Jahr zusätzlich zu den Literaturbegegnungen im Kulturzentrum und auf dem Messegelände noch eine Veranstaltung in den prunkvollen Botschaftsräumen nahe dem Schloss Schönbrunn. Diesmal hatten wir eine Präsentation des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren gewählt.

Gemeinsam mit dessen Leiter David Stecher und der Programmchefin Barbora Šrámková hatten wir in der Botschaft eine Präsentation von dessen unterschiedlichen Aktivitäten vorbereitet und Isabelle Feimer, die dort 2013 Stipendiatin gewesen war, aus Niederösterreich nach Wien eingeladen. Sie, František, hielten die Einführung ihrer Lesung und des gesamten Abends. Und Sie hatten dazu auch ihren Freund, den Politiker Milan Horáček, eingeladen.

Vor Ihrer Ankunft in Wien hatten Sie mir telefonisch versichert, dass Sie nichts bräuchten: „Ich habe mein eigenes Programm, mit Milan, ich mache mich weder von David noch von Barbora abhängig – wir sehen uns dann, denke ich, in Hietzing in der Botschaft mit Jan Sechter, so circa eine Stunde vor der Aktion." Zusätzlich zur Buchmesse, der Vorbereitung des tschechischen Nationalstands und der Organisation der Literaturveranstaltungen steckte das ganze Team des Tschechischen Zentrums im November immer bis zum Hals in Arbeit, da wusste ich als Chef des Zentrums diese Information zu schätzen. Auch wenn ich zugeben muss, dass ich sie doch mit ein ganz klein wenig Reserve aufnahm, denn ich kenne Sie, František, schon lange.

So kam es, dass kurz vor Mittag, als meine Kollegen und ich die Finger auf unseren Computertastaturen hatten und, das Telefon am Ohr, die letzten Vorbereitungen für die geplanten Veranstaltungen erledigten, Michaela von der Rezeption bei mir im Büro im ersten Stock anrief, Herr Černý sei gekommen, unerwartet, und er wolle mich sehen … und Sie, noch bevor sie ausgesprochen hatte, vor mir standen!

„Mit wem hast du denn das Arbeitstreffen – mit mir, du Schlingel?"

„Nein, František, Sie haben doch am Telefon gesagt, dass Sie erst abends in die Botschaft kommen!"

„So was habe ich gesagt? Na gut, aber was machen wir denn bis dahin?"

„Haben Sie denn nichts vor, František? Sie hatten doch am Telefon so was angedeutet …“

„Na sicher, ich habe mein eigenes Programm. Ich will ein paar Bekannte treffen, dich zum Beispiel. Wie geht’s dir denn?“

„Naja, schwer beschäftigt, František. Aber wir trinken einen Kaffee zusammen, ja …“

Ich weiß nicht einmal mehr, ob Sie Kaffee tranken oder ob ich Ihnen den grünen Sencha-Tee eingoss, den ich jeden Tag in meiner großen Teekanne auf dem Tisch stehen hatte, hinter dem Sie mir jetzt gegenübersaßen. Jedes Mal, wenn wir uns begegneten, hatten wir uns etwas zu erzählen. Diesmal besprachen wir das Leben in Wien verglichen mit Berlin, wo wir beide einige Jahre lang gelebt hatten. Angesichts eines Fotos von Václav Havel aus der Zeit meiner vorherigen Tätigkeit gedachten wir gemeinsam der „alten Havel-Zeiten“. Nach ungefähr einer halben Stunde erinnerte mich Míša von der Rezeption taktvoll daran, dass das nächste Arbeitstreffen nun wirklich bevorstand.

„Ja, die Míša ist ’ne Hübsche. Da musst du auf sie hören! Ich lasse dich in Ruhe und gehe irgendwohin. Leihst du mir dein Auto?“

„Den Dienstwagen meinen Sie? Das geht nicht, František. Können Sie denn Auto fahren?“

„Ich nicht, aber dein Chauffeur schon.“

„Aber ich habe doch gar keinen Chauffeur, nur der Herr Botschafter hat einen. Wo wollen Sie denn hin, František?“

„Na, zu unserem guten alten Gerald!“

„Gerald Schubert?“

„Ja klar. Von Radio Prag. Er arbeitet doch jetzt beim ‚Standard‘, oder nicht? Ich will bei ihm vorbeischauen.“

„Ja, er ist in der Auslandsredaktion, wir treffen uns ab und zu, aber selten, weil er bis zum Hals in Arbeit steckt. Es wundert mich ein bisschen, dass Sie einen Termin haben, mitten im Arbeitstag. Wir rufen Jan Sechter an, ob er uns seinen Dienstwagen mit Chauffeur leihen kann, damit er Sie hinbringt.“

Früher hatte der „Standard“ seine Redaktion in der Herrengasse, unweit des Tschechischen Zentrums Wien, aber jetzt war sie an einer neuen Adresse im III. Bezirk. Míša, leicht genervt, begriff und machte sich daran, die Beförderung mit dem Auto zu organisieren.

„Gute Idee mit dem Auto, danke dir. Da wird Gerald aber Augen machen!“

„Wenn Sie mit dem Škoda des Botschafters kommen? Na ich weiß nicht …“

„Nein, mich zu sehen! Das wird eine Überraschung!“

„František, sind Sie denn nicht verabredet?!“

„Na, ich sage doch – eine Überraschung! Wo finde ich ihn denn in der Redaktion?“

Mir wurde heiß und kalt. Zufällig hatte Gerald mir einige Tage zuvor im Café Central erzählt, wie personell unterbesetzt die Redaktion war und wie er oft nicht einmal die Zeit für ein kurzes Mittagessen hatte. So schlug ich vor, es wäre besser, ihn anzurufen.

„Ja, gut, aber erst wenn ich im Auto bin, Martin! Gut, wie du das organisiert hast, man sieht, dass du durch die Präsidentenschule gegangen bist!“

Ich kann die Beklemmung noch heute fühlen. Aber es ging nicht anders. Jan Sechter entsandte großzügig seinen Fahrer mit dem Botschafterwagen in die Herrengasse, und Sie, František, fuhren Ihrem spontanen Treffen mit Gerald entgegen. Der hatte sich natürlich auf Sie gefreut, aber erst am Abend, auf die Veranstaltung, nach Plan. Deshalb freute ihn mein Anruf ebenso, wie er ihn erschreckte:

„Was, Franta ist schon in Wien? Wie? Jetzt? Er ist unterwegs? Wirklich?“

Um die Wahrheit zu sagen, rieb ich mir ein bisschen die Hände – ich hatte František an jemand anders weitergereicht und konnte arbeiten.

Wir alle trafen uns erst am Abend in der Botschaft. Die Lesung und die Präsentation verliefen großartig, Sie, František, führten die Stipendiatin und Ihre Kollegen vom Prager Literaturzentrum höchst charmant ein. Als Gerald und ich dann mit einem Glas Wein in der Hand zusammenstanden und den Tag besprachen, der hinter uns lag, schien mir der rechte Augenblick gekommen, um mich bei Gerald zu entschuldigen:

„Nochmal sorry für Františeks Überfall heute, ich konnte nichts dafür!“

„Ja, es hat mir da gerade überhaupt nicht gepasst, da habe

ich aufgeatmet, dass František gar nicht gekommen ist. Hast du es ihm ausgeredet?“

„Wie, nicht gekommen, Gerald? Er ist nicht in die Redaktion gekommen?“

„Nein, Martin, ist er nicht. Du weißt das gar nicht?!“

„Wo ist er denn dann hingefahren? Und wo war er den ganzen Nachmittag?!“

Erinnern Sie sich, František? In genau dem Augenblick traten Sie mit einem Glas Wein zu uns und lächelten.

„Jungs, na das war gut heute!“

„František, Sie sind gar nicht beim ‚Standard‘ angekommen?“

„Neiiiin, ich habe doch gesagt, dass ich mein eigenes Programm habe. Ihr würdet es nicht glauben …“

Mehr erfuhren wir nicht, Sie winkten ab und gingen andere Gäste begrüßen. Der Fahrer bestätigte nur später, dass er Sie vor der Redaktion der Tageszeitung abgesetzt habe und auf Ihre Aufforderung hin abgefahren sei.

František, Sie „Schlingel“, wo und wie haben Sie denn Ihr Wien damals eigentlich genossen?

Übersetzung von Kathrin Janka

SPONTÁNNÍ TEXT PRO PANA ČERNÉHO

Jan Faktor

spisovatel, žije od roku 1978 v Berlíně, do roku 1989 působil ve východní části města v literárním undergroundu, nositel Ceny Alfreda Döblina (2005) a Ceny Italo Sveva (2018), poslední román Jiříkovy starosti o minulost byl nominován na Německou literární cenu (2010), český překlad umístěn v anketě Lidových novin (2015)

© Martin Mařák

Musím se přiznat, že jsem v životě jiného člověka typu František Černý nepoznal. To teď budu muset nějak vysvětlit, i když vlastně nevím jak. Upřímně řečeno mi už vždycky byla záhada, jak je to možné, že František Černý má zásadně dobrou náladu. Ať ho člověk kdesi náhodou potká nebo se s ním někde setká oficiálně. Záhadou mi je jeho dobrá nálada samozřejmě především proto, že o jeho dětství, vývoji, o nějakých jeho problémech, životních ranách nebo šťastných náhodách skoro nic nevím. Upřímně řečeno je to vlastně dost ostuda, protože se známe už od počátku devadesátých let, tedy skoro tři desetiletí. Tak mi teď vlastně zbývá doufat, že se z téhle knížky o něm všechno možné dodatečně alespoň dočtu.

Dobrá nálada není samozřejmě zdaleka všechno, co by ke kompetentnímu charakterizování pana Černého stačilo. A stejně jsem si jistý, že František Černý zná i zcela jiné nálady – a možná je důležitější ještě něco jiného: když se člověk s panem Černým dá do rozhovoru, má hned pocit, že ho ten jeho protějšek, tedy člověk Černý, bere naprosto vážně – a to bez nějakých „no jo …, vcelku ale …, jakž takž …“ Pan Černý si svého protějšku prostě ze zásady váží. A ještě něco, co jsem vlastně býval měl uvést hned na začátku: Když člověk pana Černého potká úplně poprvé, má hned pocit, že ho pan Černý zná už dlouho, že o něm už leccos ví, že se o něho už předem zajímal – a že je tedy navíc zvědavý, co se teď ještě nového dozví.

František Černý je o dvacet let starší než já. Takže by mohl být můj otec. A já bych spontánně neměl nic proti tomu, kdybych takového otce měl. V první řadě proto, že můj otec byl naprostý hovado. Ale pozor! – musím pro jistotu trochu přibrzdit: bylo to skutečně tak velké neštěstí, že můj otec byl takový, jaký byl? Pro mě a pro mé psaní je vlastně lepší, že jsem měl takhle trapného, zfrustrovaného, plevelovitého otce, který byl navíc vnitrák, vejtaha a nakonec vrak. A možná i vrah. Co bych býval mohl psát o nějakém milém tatínkovi, kdyby se jmenoval František Černý? Když jsem se kdysi německy pustil do psaní své pražské „Jiříkoviny“, tedy do románu o Jiříkových starostech o minulost, jsem samozřejmě netušil, do jakého nevídaného tranzu se dostanu, když se do svého pravého otce spontánně pustím – a začnu z něj dělat fašírku:

„…Táta byl patologický, nepolepšitelný lhář, troska naditá destruktivními energiemi – a při placení u benzinových pump se mu pokaždé třásly ruce. Když řídil, nesměl pít a musel svůj tremor snášet až do cílové rovinky. Kvůli tomu třesu jsem si jako dítě myslel, že je mu líto zelených stovek, které mu nadívaly peněženku. Moc logické to nebylo, protože pochopitelně dobře vydělával. Byl totiž u ‚tajné policie‘ – tak se alespoň téhle ‚práci‘ mezi kluky ve škole říkalo. Oficiálně se muselo podobným otcům říkat ‚státní zaměstnanci‘. V hospodách se otci ruce netřásly, ani při nákupech. Když jsme byli někde ve městě, zmizel občas v nějaké nárožní hospodě a v minutě byl zpátky – a zářil, jako by dostal parciální rozhřešení. V jeho očích mokvalo zároveň špatné svědomí.

Můj otec vězel v jakési semiprůhledné bublině, vznášel se tam zřejmě v prostředí kalného, ale výživného fluida. Tak nějak

si to představuju. Jeho životní schránka jako by byla omotána – zakuklená jako nějaká larva. A z reality se jeho bytost skutečně odporoučela tak důkladně, že se ho nebylo možné dohmatat ani násilím. Ještě ke všemu ty jeho ochranné vnější vrstvy nebyly stabilní, prolínaly se navzájem – a umožňovaly tím jakousi zdivočelou osmózu, něco jako žíznivé prosakování a velké velkolepé mokvání. Zároveň ten organický konglomerát – tedy můj otec – co do struktury neúprosně hnil a porézně chřadnul. Svou životodárnou hmotu prostě za sebou dennodenně trousil a nebyl schopný tomu bytostnímu ubývání zabránit. Na povrchu ale přesto vypadal docela svěží, samozřejmě přitom viditelně tloustl, a tak člověk mohl mít pocit, že se v něm potají potichu přese všechno cosi obnovuje. Byl to ale omyl. Můj otec byl jen jakási hrouda žluklých tuků a denaturovaných bílkovin, vychrlenina nabitá amorfními instinkty a dalšími podobnými svinstvy. Tenhle vnitrácky nasycený, více nebo méně životachromý konglomerát byl z jakýchsi organických přídělů dodatečně kompletován deriváty výměšků, izotopy enzymů a asi i naprosto zrůdnými syntetickými makromolekulami. Přesto jako by se všechny ty zhoubodárné látky dál pilně podílely na dělení všech jeho ještě neodumřelých buněk, a tedy i tkání – takhle to otec svému okolí alespoň sugeroval. Můj otec placeňťák byl ale vlastně jen jaksi scvrklý, mateřsky zhýčkaný a bezmocný plůdek – byl součástí nadřazeného, všemocného a takřka pudově determinovaného koagulačního pekla; a v něm se cukal jako nešťastný krystal v nestabilním agregátním stavu. Byl – zkusím to říct ještě jinak – jen jakousi změkčilou funkční jednotkou uzurpačního kolosu, malým zdeformovaným kolečkem, pasivně apendikčním excentrem. A všechny tyhle součástky byly poháněny okolním kvašením, zráním a bubláním. Ale otec přesto byl – to se mu musí nechat – centrálním jádrem téhle polyentity, byl jejím nebojácným protagonistou. Tátova pulzující bytost, kterou se zrovna snažím popsat, vězela ve velice prostorném vitálním prostředí. To bylo zvnějšku samozřejmě obtaraseno, ohraničeno zdmi z inertního betonu, tedy naštěstí omezeno rozměry jeho domácko-panelákové hrobky. Tu kvasící směsici mohly zadržet jen nemilosrdné zdi a v nich skrytá ocelová mříž. Vnitřní dužina otcova bytu ale nepřestávala být jako celek – dlouhé, dlouhé roky, co si jen pamatuju – překvapivě bojovná; byla to nadevše bující zrůda, od počátku neomylně zasvěcená finální mutaci, předurčená k rozkladu a rozpadu, zasvěcená ale i radosti z té mutace a nadšení z rozbřídání…“

Doufám, že jsem Františka Černého tímhle krátkým výcucem až zas moc nepostrašil. I když já vlastně nemám pocit, že bych to při charakterizování svého tatínka nějak moc přeháněl. V české verzi románu, která pak vyšla o pár let později, jsou tyhle pasáže jen minimálně zkrácené – na jejich intenzitě se ale nic nezměnilo. K otci jsem povinně jezdíval každý víkend až na druhou stranu Prahy a ty dva dny patřily skoro k tomu nejhoršímu, co jsem v dětství zažil. Ale nezkazil jsem teď, napadá mě s hrůzou, tímhle výcucem panu Černému jeho dobrou náladu? Na každý pád pochybuju, že můj milý, vážený a usměvavý pan Černý – teď po přečtení – by na otázku, jestli by chtěl mít za syna člověka jako já, jednoznačně odpověděl, že ano.

FÜR HERRN ČERNÝ, SPONTAN HERUNTERGETIPPT

Jan Faktor

Schriftsteller, lebt seit 1978 in Berlin/Ost, arbeitete als Kindergärtner und Schlosser und gehörte dort bis 1989 zum literarischen Underground, Träger des Alfred-Döblin-Preises (2005) und des Italo-Svevo-Preises (2018), sein letzter Roman „Georgs Sorgen um die Vergangenheit oder Im Reich des Heiligen Hodensack-Bimbams von Prag" stand auf der Shortlist des Deutschen Literaturpreises (2010), die tschechische Übersetzung gelangte in einer Umfrage der Zeitung „Lidové noviny" (2015) unter die „Bücher des Jahres".

© Martin Mařák

Ehrlich gesagt habe ich in meinem ganzen Leben keinen anderen Menschen des „Typs" František Černý kennengelernt. Das werde ich jetzt – fürchte ich – genauer erklären müssen, ohne recht zu wissen wie. Es ist und war mir immer ein Rätsel, wieso František Černý grundsätzlich gute Laune hat. Egal ob man ihm zufällig irgendwo begegnet ist oder ihn offiziell getroffen hat. Ein Rätsel ist mir seine gute Laune natürlich vor allem deshalb, weil ich über seine Kindheit, seine Entwicklung, egal wie geartete Probleme, Schicksalsschläge oder glückliche Zufälle fast nichts weiß. Und das ist eigentlich auch etwas peinlich, weil wir uns lange genug kennen – fast drei Jahrzehnte. Da kann ich jetzt nur noch hoffen, aus diesem Buch das und jenes wenigstens nachträglich zu erfahren.

Natürlich ist die gute Laune längst nicht alles, was für eine kompetente Charakterisierung von Herrn Černý hinreichen würde. Ich bin mir sicher, dass František Černý auch ganz andere Stimmungen kennt – und vielleicht ist das Folgende sowieso noch viel wichtiger: Wenn man mit ihm ins Gespräch kommt, hat man sofort das Gefühl, dass dieses Gegenüber, also der Mensch Černý, einen ganz und gar ernst nimmt – und zwar ohne jedes „Na ja ... einigermaßen, aber …, so so …". Die Art, wie Herr Černý allen möglichen Menschen entgegentritt, hat etwas grundsätzlich Würdigendes. Und noch etwas, was ich eigentlich hätte weiter oben sagen sollen: Wenn man Herrn Černý zum allerersten Mal trifft, hat man gleich das Gefühl, als ob der Herr Černý einen schon länger kennen würde, alles Mögliche schon wüsste, sich über einen vorab vielleicht kundig gemacht hätte – und jetzt auch noch neugierig wäre, obendrein etwas Neues zu erfahren.

František Černý ist zwanzig Jahre älter als ich. Er könnte also mein Vater sein. Und ich hätte natürlich nichts dagegen, so einen Vater zu haben. In erster Linie deshalb, weil mein richtiger Vater ein Rindvieh war. Aber Vorsicht! – ich sollte hier lieber nichts überhasten. War es denn wirklich ein Unglück, dass mein Vater so war, wie er war? Für mich und mein Schreiben ist es eigentlich besser, so einen frustrierten, konturlosen, vor Sinnlosigkeit zerfließenden Vater gehabt zu haben, der außerdem noch ein verlogener Angeber, am Ende ein alkoholisiertes Wrack und sowieso ein Stasi-Major war. Und garantiert hat er in den fünfziger Jahren gefoltert, wenn nicht sogar gemordet. Und was könnte ich über einen lieben Papa schreiben, wenn er František Černý hieße? Als ich vor langer Zeit auf Deutsch anfing, die Geschichte meines Prager Georgs aufzuschreiben, also den etwas grenzenlosen Roman über „Georgs Sorgen" aus mir sprießen zu lassen, konnte ich nicht ahnen, in was für eine Trance mich dann das verbale Zerhacken, Zerquetschen und Zerkneten meines Vaters versetzen würde – und in was für eine Begeisterung.

„Mein Vater war ein krankhafter und unverbesserlicher Lügner, ein Wrack voller destruktiver Ironie – und beim Bezahlen an den Tankstellen zitterten ihm immer die Hände. Wenn er Auto fuhr, trank er nämlich nicht und musste seinen Tremor in Kauf nehmen. Wegen dieses Zitterns dachte ich als Kind lange, dass

es ihm – ausgerechnet wenn es um Benzin ging – um die grünen Hundertkronenscheine leid tat. Ganz logisch war das natürlich nicht, da er sehr gut verdiente. Er war bei der „Geheimpolizei", wie es unter uns Jungs hieß, wobei alle, die solche Väter hatten, deren Beruf offiziell als „Staatsangestellter" anzugeben hatten. In Gaststätten zitterte mein Vater nicht, beim Einkaufen auch nicht. Wenn wir in der Stadt unterwegs waren, verschwand er regelmäßig in dunklen Eckkneipen und kam im Handumdrehen lächelnd wieder heraus, als hätte er dort eine partielle Absolution erhalten. In seinen Augen dümpelte das schlechte Gewissen.

Das Geheimnis meines Vaters umhüllte sein Wesen wie eine verschmutzte und sowieso nicht transparente Fruchtblase. Diese Blase und ihr Inhalt befanden sich außerdem in einem wilden Verwandlungs- und Diffusionsprozess. Alles faulte hier bei voller Frische, bestand größtenteils aus Abscheidungsderivaten und Fäule-Isotopen, trotzdem nahmen alle diese Stoffe an der lebenserhaltenden Zellteilung offenbar noch teil. Wobei das behütete Früchtchen – mein Vater also – sich nur als ein kleiner Bauteil dieser koagulationsgeilen Verklumpung im instabilen Aggregatzustand benahm. So gesehen schien mein Vater nur ein durchweichtes Funktionsrädchen eines gärenden Komplexes zu sein. Immerhin aber das Kernstück dieses einbetonierten Ganzen, das räumlich der Ausdehnung seiner Wohnung entsprach, rein äußerlich gesehen also seine Plattenbauwohnung genannt werden konnte. Vaters Behausung war tatsächlich kein Ding, es war ein lebendiger Organismus, monströs in seiner von Anbeginn der Auflösung geweihten Mutationsfreude. Und vielleicht überdehnten sich dort nicht einfach nur alle tektonischen Membranen, die sich zwischen Realität und Irrwitz spannten, vielleicht quälten sich da und dort nicht nur osmotische Absonderungspumpen und belasteten sich durch artesischen Druck nicht nur gegenläufige Lippendichtungen – sicher schwitzten dort aus Solidarität auch alle anwesenden Menschenseelen. Vielleicht tropfte ihr Unglück pausenlos aus irgendwelchen der Humanwissenschaft noch unbekannten seelischen Tränensäcken. Vielleicht waren die in der Plattenbauwohnung versklavten Körper bereits damit beschäftigt, vorsorglich leichengiftigen Sauerteig zur Weitergabe an Nachgeborene anzusetzen, sich mit der Opferung der Filetstücke ihrer eigenen lebenden Substanz dafür abzustrafen, dass sie keine Sprache für ihre Qualen gefunden hatten."

Hoffentlich hat dieser Auszug den Jubilar nicht allzu sehr verschreckt. Dabei habe ich es bei der Charakterisierung meines Vaters, denke ich, nicht sonderlich übertrieben. Meine ganze Kindheit war durch den Zwang überschattet, jedes Wochenende zu meinem Vater quer durch ganz Prag fahren zu müssen. Und diese zwei Tage waren überhaupt das Schlimmste, woran ich mich erinnern kann; und andere Wochenenden kannte ich nicht. Leider fällt mir jetzt mit Schrecken ein, ob ich mit diesem üblen Textbeispiel Herrn Černý nicht seine gute Laune verdorben habe! Auf alle Fälle bezweifle ich, dass mein lieber, geschätzter und sonniger František Černý auf die Frage, ob er – nach dieser Lektüre – einen Menschen wie mich zum Sohn haben möchte, mit einem uneingeschränkten Ja antworten würde.

Co-Übersetzung Kathrin Janka und Jan Faktor

OSMÝ ČERVEN

Jaroslav Rudiš

česky a německy píšící spisovatel, dramatik a scenárista, nositel několika literárních cen, mj. Ceny Jiřího Ortena (2002), v dílech často tematizuje dějiny střední Evropy, spoluautor komiksu Alois Nebel, člen skupiny Kafka Band

© Peter von Felbert

Milý Františku!
Máme narozeniny ve stejný den
Osmého června
Ty 1931, já 1972
Přeju Ti všechno nejlepší

Osmého června bývá teplo
Dny jsou dlouhé
Ptáci a opilci nechodí spát
Osmého června bývá krásně
Když ten den neprší do zahrad
Když prší, pršívá dlouho
Za to může Medard, ten chudák
Má ten den svátek, a tak se to na něj vždycky hodí
Medardova kápě, čtyřicet dní kape
Na někoho se to přece vždycky musí hodit
Nejen špatné počasí a špatná nálada
Vždycky za to může někdo jinej
Je to tak snadné
Chudák svatý Medard, patron pivařů a vinařů
A přitom o nic nejde

Osmého června
Osmého června bývá už teplo
Bloudím internetem
Bloudím dějinami
Bloudím mezi všemi osmými červny historie
Kdo se kromě nás ještě narodil
Kde byla revoluce
Kde byla válka
Kde vykolejil vlak
Kdo komu zlomil srdce
Kdo se vzal
Kdo odešel
Malé i velké katastrofy, ale i naděje
Osmého června plení Vikingové klášter v severní Anglii
Osmého června kapituluje hladem vyčerpané město Pisa
Osmého června chrlí sopka Laki popel a lávu a Island postihne hladomor
Osmého června vzniká Německý spolek roztrhaný pak v bitvě u Hradce
Osmého června je rakouský císař František Josef I. korunován uherským králem a císařovna Alžběta královnou
Osmého června v dole Františka na Brněnsku bouchá metan
Osmého června vynalézá ve Švýcarsku Julius Maggi nesmrtelné Maggi, reklamní texty mu tehdy psal mladý Frank Wedekind
Osmého června v Brně otevírají první kino, jmenuje se The Empire Bio Co, pak Centrál a nakonec Úderka
Osmého června má ve Frankfurtu nad Mohanem premiéru Handkeho Sprechstück Publikumsbeschimpfung
Osmého června někdo unáší letadlo z Karlových Varů do Norimberku a utíká za svobodou
Osmého června někdo jiný unáší další letadlo z Mariánských Lázní do Weidenu a utíká za svobodou, končí to tragicky
Osmého června vydává Orwell román 1984
Osmého června v Československu chystají poslední popravu
Osmého června je Putin v Čečensku, určitě ne naposled
Osmého června zavádějí dráhy v Německu Schönes-Wochenende-Ticket
To je moc dobrá zpráva, žádná katastrofa, možná jen krátké zpoždění na trati

Osmého června
Osmého června bývá teplo a krásně
Opilci na lavičkách, ptáci ve stromech
Mejdan na Náplavce
Když zaprší, tak to zas uschne
Medard se směje a připíjí pivem i vínem
Tak všechno nejlepší
A díky!

DER 8. JUNI

Jaroslav Rudiš

tschechisch und deutsch schreibender Schriftsteller, Dramatiker und Drehbuchautor,
der in seinen Werken oft die Geschichte Mitteleuropas thematisiert, Träger mehrerer Literaturpreise,
u. a. des Jiří-Orten-Nachwuchspreises (2002), Co-Autor der Alois-Nebel-Comics und Mitglied der Kafka Band

© Peter von Felbert

Lieber František!
Wir haben am gleichen Tag Geburtstag
Am 8. Juni
Du 1931, ich 1972
Ich wünsche Dir alles Gute

Am 8. Juni ist es meistens warm
Die Tage sind lang
Die Vögel und die Säufer gehn nicht schlafen
Am 8. Juni ist es meistens schön
Wenn's an diesem Tag nicht in die Gärten regnet
Wenn's doch regnet, dann regnet's meistens lange
Schuld daran ist Sankt Medardus, der Arme
Es ist sein Gedenktag, also wird's auf ihn geschoben
Wenn es an Medardus regnet, wird es vierzig Tage nass
Auf irgendjemand muss man's schließlich schieben
Nicht bloß schlechtes Wetter oder schlechte Laune
Immer ist wer andres schuld
So simpel ist das
Armer Sankt Medardus, Schutzpatron der Bierbrauer und Winzer

Der 8. Juni
Am 8. Juni ist es meist schon warm
Ich lasse mich im Internet herumtreiben
Ich lasse mich durch die Geschichte treiben
Ich lasse mich an allen 8. Junis der Vergangenheit entlangtreiben
Wer wurde außer uns sonst noch geboren
Wo gab es eine Revolution
Wo war Krieg
Wo ist ein Zug entgleist
Wer hat wem das Herz gebrochen
Wer wen geheiratet
Wer ist gegangen
Kleine und große Katastrophen, aber auch Hoffnung
An einem 8. Juni überfallen Wikinger ein Kloster in Nordengland
An einem 8. Juni kapituliert, vom Hunger erschöpft, die Stadt Pisa
An einem 8. Juni spuckt der Vulkan Laki Asche und Lava und Island wird von einer Hungersnot heimgesucht
An einem 8. Juni entsteht der Deutsche Bund, der dann in der Schlacht bei Königgrätz aufgerieben wird
An einem 8. Juni wird der österreichische Kaiser Franz Joseph I. zum ungarischen König gekrönt und Kaiserin Elisabeth zur Königin
An einem 8. Juni ereignet sich im Franziska-Schacht, „důl Františka“, bei Brünn eine Methangasexplosion
An einem 8. Juni erfindet Julius Maggi in der Schweiz das unsterbliche Maggi; die Reklametexte schrieb für ihn damals der junge Frank Wedekind
An einem 8. Juni wird das erste Kino Brünns eröffnet, es hieß „The Empire Bio Co“, dann „Centrál“ und schließlich „Úderka“, „Aktivgruppe“
An einem 8. Juni hat in Frankfurt am Main Handkes Sprechstück „Publikumsbeschimpfung“ Premiere.
An einem 8. Juni entführt jemand ein Flugzeug aus Karlsbad nach Nürnberg und flieht in die Freiheit
An einem 8. Juni entführt jemand anderes noch ein Flugzeug aus Marienbad nach Weiden und flieht in die Freiheit, was tragisch endet
An einem 8. Juni erscheint Orwells Roman „1984“
An einem 8. Juni wird in der Tschechoslowakei die letzte Hinrichtung in Angriff genommen
An einem 8. Juni ist Putin in Tschetschenien, sicher nicht zum letzten Mal
An einem 8. Juni beginnt in der Ukraine und in Polen die Fußball-Europameisterschaft

Der 8. Juni
Am 8. Juni ist es meistens warm und schön
Säufer auf den Bänken, Vögel in den Bäumen
Party an der Prager Náplavka
Und wenn’s mal regnet, wird’s auch wieder trocken
Sankt Medardus lacht und hebt ein Glas mit Bier und eins mit Wein
Na dann, alles Gute
Und danke!

Übersetzung von Mirko Kraetsch

DÍKY ZA LIDSKÉ CHVÍLE. KAPKA POMOCI JE LEPŠÍ NEŽ OCEÁN SYMPATIÍ

Radka Denemarková

spisovatelka, literární historička, scenáristka, překladatelka, esejistka, dramaturgyně, za svou tvorbu získala mnoho literárních ocenění v ČR i v zahraničí, dosud jako jediná získala celkem čtyřikrát prestižní cenu Magnesia Litera

© Fischer/Stadt Graz

Každého člověka lze charakterizovat jedním slovem. František Černý je: formát. Takových lidí tu moc není. Neopustil Čechy, Prahu. Ne, není bludný Evropan v moři dvacátého a jednadvacátého století. Stál a stojí pevně rozkročen u kormidla svého života. S noblesou, chytrostí, humorem. Jeho nikdy nedostali a nedostanou. Nemyslím tím jen politické a dějinné okolnosti, ale hlavně všednodenní nástrahy lidského spolužití.

Formát. Formát znamená, že se dokáže na vše podívat z nadhledu a z hlediska věčnosti. Formát znamená, že respektuje mínění druhých, jakkoliv jsou kontroverzní, a protivníky neuráží, neponižuje. Formát znamená, že se nikdy vědomě neušpiní. Formát znamená, že ví o naparování vlastního ega a včas ho usměrní. Formát znamená, že nadání a chytrost nepovažuje za důvod k povyšování nad těmi, kterým dáno nebylo. Formát znamená, že vnímá druhé. Formát znamená, že se i v literatuře pohybuje opatrně, protože velmi dobře ví, že spisovatelé mnohdy sami nevědí, co všechno se v nich při psaní mísí. Formát znamená, že vnímá život ve všech odstínech a ví, že nic není dané, že se vše mění, i během vteřiny. Vteřiny věčnosti. Chodila jsem s ním po pražských kavárnách, některé upomínají na slavné kavárny dvacátých a třicátých let minulého století, v nichž tančila tango i ohnivá Emča Revoluce.

Je dobré občas nechápat, jak fungují momenty a věci, které nás těší. Tak nad nimi a s nimi prožijeme více než ti, kteří vědí něco o tom, jak se dělají. Spisovatelka Gertruda Steinová říkala o sobě, že je génius. Zvláštní při tom je, že měla pravdu. Ostatně se tím nepyšnila. Říkala to jen jako prosté konstatování. Na rozdíl od Steinové mi záleží na lidech, kteří vyvracejí dojem, že usilují o něco výlučného. Zmínila jsem Steinovou, protože jí tři generace mladých umělců sedaly u nohou, což není náhodné. Ženu, která o tvorbě věděla mnohé a kterou v Paříži, kam počátkem století vedly všechny cesty, v ulici de Fleurus, navštěvovali všichni. Byli uchváceni onou demokratickou Američankou.

I Františkovi Černému celé generace sedaly u nohou. Steinové souputník Pablo Picasso jí řekl o Němcích, kteří mu tvrdili, že mají rádi býčí zápasy: „No to mají, mají rádi krveprolití, pro Španěla to není krveprolití, pro něj je to obřad." Přátelství Steinové a Picassa bylo důvěrné, tmelila je kreativita. I k Františkovi Černému patří hravost a kreativita. Vnímá život jako obřad. Mým poděkováním je literární text, esence jeho doby, spodní proud a podzemní prameny. Nechám promlouvat postavy samé, fiktivními rozhovory v Pražském literárním domě autorů německého jazyka, který spoluzaložil.

DANKE FÜR DIE MENSCHLICHEN MOMENTE. EIN TROPFEN HILFE IST BESSER ALS EIN MEER VON SYMPATHIEN

Radka Denemarková

Schriftstellerin, Literaturhistorikerin, Autorin von Essays und Drehbüchern, Übersetzerin, Dramaturgin, wurde für ihre Arbeiten zu Hause und im Ausland mit zahlreichen Literaturpreisen ausgezeichnet, so erhielt sie als Einzige insgesamt viermal den prestigeträchtigen tschechischen Literaturpreis „Magnesia Litera"

© Fischer/Stadt Graz

Jeder Mensch lässt sich mit einem Wort charakterisieren. František Černý hat Format. Solche Menschen sind hier selten. Er hat Prag und die Tschechen nie verlassen. Nein, er ist kein rastlos umherwandernder Europäer, hin- und hergeworfen im Meer des 20. und 21. Jahrhunderts. Immer schon stand und steht er fest auf beiden Beinen am Steuerrad seines Lebens, mit Noblesse, Klugheit und Humor. Nie haben sie ihn erwischt und sie werden ihn auch nicht kriegen. Und damit meine ich nicht nur die politischen und historischen Umstände, sondern vor allem die alltäglichen Fallstricke des menschlichen sozialen Lebens.

Format. Das bedeutet, dass er in der Lage ist, alles aus der Vogelperspektive und vom Standpunkt der Ewigkeit her zu betrachten. Format bedeutet, dass er die Meinung anderer respektiert, wie kontrovers sie auch sein mag, und seine Gegner nicht beleidigt, nicht erniedrigt. Format bedeutet, dass er sich niemals bewusst die Hände schmutzig macht. Format bedeutet, dass er weiß, dass das Ego die Tendenz hat sich aufzublähen, und es deshalb rechtzeitig kanalisiert. Format bedeutet, dass für ihn Begabung und Klugheit kein Grund sind, sich über Menschen zu erheben, denen sie nicht gegeben sind. Format bedeutet, dass er den anderen wahrnimmt. Format bedeutet, dass er sich auch auf literarischem Terrain vorsichtig bewegt, weil er nur zu genau weiß, dass Schriftsteller oftmals selbst nicht wissen, was sich alles in ihrem Schreiben mischt. Format bedeutet, dass er das Leben in all seinen Facetten erfasst und weiß, dass nichts einfach nur gegeben ist, dass alles sich verändern kann, auch von einer Sekunde zur nächsten. Eine Sekunde Ewigkeit. Ich bin mit ihm durch die Prager Cafés gezogen, von denen einige an die berühmten Cafés der zwanziger und dreißiger Jahre erinnern, in denen einst auch die feurige Emča Revoluce Tango tanzte.

Es ist gut, dass man manchmal nicht begreift, wie die Momente und die Dinge funktionieren, über die wir uns freuen. So erleben wir mit ihnen mehr als jene, die etwas davon wissen, wie sie gemacht sind. Die Schriftstellerin Gertrude Stein hat sich selbst als Genie bezeichnet. Das Merkwürdige daran ist, dass sie Recht hatte. Sie hat damit im Übrigen auch nicht angegeben, sondern es einfach nur festgestellt. Anders als Stein sind mir Menschen wichtig, die nicht den Eindruck erwecken wollen, dass sie etwas Exklusives anstreben. Ich habe Stein erwähnt, weil drei Generationen junger Künstler zu ihr aufblickten, was kein Zufall ist. Sie war eine Frau, die viel über künstlerisches Schaffen wusste und in Paris, wohin Anfang des vergangenen Jahrhunderts alle Wege führten, war der Besuch bei ihr in der rue de Fleurus ein Muss. Alle waren hingerissen von dieser demokratischen Amerikanerin.

Auch zu František Černý haben ganze Generationen aufgeblickt. Steins Weggenosse Pablo Picasso sagte über Deutsche, die ihm versichert hatten, dass sie Stierkämpfe mochten: „Sie mögen wohl das Blutvergießen, aber für Spanier ist es gar keins, sondern ein Ritual." Stein und Picasso verband eine vertraute Freundschaft, basierend auf der Kreativität. Spielerisches und Kreativität sind auch František Černý eigen. Er betrachtet das Leben als

Zeremonie. Mein Dank ist ein literarischer Text, die Essenz seiner Zeit, Tiefenströmung und unterirdische Quelle. Ich lasse nun den Figuren selbst das Wort, in einigen fiktiven Gesprächen im Prager Literaturhaus deutschsprachiger Autoren, das František Černý gegründet hat.

Übersetzung von Kathrin Janka

7.

DIVADELNÍ HRA
THEATERSTÜCK

NOC V KAVÁRNĚ PRAŽSKÉHO LITERÁRNÍHO DOMU

Radka Denemarková

OSOBY:

KAVÁRNÍK A ŠANSONIÉR FRANTIŠEK ČERNÝ

THOMAS BERNHARD

KAREL ČAPEK

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ

BOŽENA NĚMCOVÁ

LENKA REINEROVÁ

RAINER MARIA RILKE

FRANZ KAFKA

EGON ERWIN KISCH

FRANZ WERFEL

JAROSLAV HAŠEK (v kavárně je poprvé, do kaváren nechodil)

DOBOVÍ NÁVŠTĚVNÍCI

Kavárna ve střední Evropě, ve městě Praze. Je červnová noc roku 2021. Všichni jsou zároveň diváci, tanečníci, hosté v kavárně, čtenáři, herci kavárenských výstupů. Na kavárenské výstupy si nasadí paruky. Vybízejí se k sólovým výstupům. Počet postav lze zredukovat nebo navyšovat. Kdekoliv může být zařazeno hudební sólo, píseň atd. Kavárník František Černý předtím jen zazvoní zvonečkem, obdobně jako u vřazených kabaretních scének. Muži se přetahují o tanec s Lenkou Reinerovou, Lucií Černohousovou, Boženou Němcovou, Martou Kubišovou a Miladou Horákovou. Mužů je přesila, nezbývá jim nic jiného, než aby semknutí tančili spolu. Kavárna je plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Střídavě zní také dechová kapela Františka Kmocha, tóny Bedřicha Smetany a písně Karla Gotta. Stejně všichni tančí mimo rytmus. Jediný, kdo netančí, je Thomas Bernhard, který vůbec netuší, jak se tu ocitl. Václav Havel si v krátkých kalhotách nacvičuje kroky v koutě sám. Od stolu ho zamyšleně s půllitrem piva, který si přinesl z domova, pozoruje Jaroslav Hašek. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet. Pokřikují na sebe, vyměňují si partnery.

KAVÁRNA I.

Starorakouská atmosféra

Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu, zábava v plném proudu. Tančí tu mimo jiné Franz Werfel, kterého se marně snaží od Marty Kubišové odlákat Alma. Rainer Maria Rilke tančí neohrabaně s Lucií Černohousovou, kterou si v tanci střídají s Egonem Erwinem Kischem: ten s ní vytáčí kroky švihácky a předává ji kavárníkovi Františku Černému. Lucie a kavárník František předvádějí sólové taneční číslo. Přihlížející Jaroslav Hašek si občas v rohu nacvičuje taneční kroky sám podle Václava Havla. Dává si dobrý pozor, aby se nesetkal s Egonem Erwinem Kischem. Jediný, kdo netančí, je Thomas Bernhard. Jen se bojí, aby ho v Pražském literárním domě nepřistihl Elias Canetti.

THOMAS BERNHARD (*od stolku*)
Život lze prožít za jeden večer v kavárně. Ale co se zbylým časem, slečno?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*ke Kischovi*)
Blbost, neschopnost a podlost neznají opon, železných či jiných, válek horkých či chladných.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Tady je divadlo, které pohrdá každým.

HUBERT GORDON SCHAUER (*se vztyčeným ukazováčkem*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

VÁCLAV HAVEL (*soustředěně nacvičuje v koutě toporné kroky sám*)
Já osobně se takovými otázkami netrápím.

FRANTIŠEK ČERNÝ (*s pohledem na Havla kopíruje jeho kroky*)
Byl by to souvislý příběh s nevypočitatelným rytmem. Šlo to krok dopředu, dva kroky zpět.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Já osobně se, milý Františku, naopak trápím jenom takovými otázkami. Češi byli hrdí Rakušané habsburské monarchie. Ve třetí třídě, a to soukromé, panovala ve třídě němčina. Kdo z žáků promluvil slovo česky, toho očekával v sobotu výprask.

HUBERT GORDON SCHAUER
Jsme ve svém národním bytu skutečně tak zabezpečeni?

VÁCLAV HAVEL
Mé češství je pro mě samozřejmou danností, podobně jako to, že jsem muž nebo že mám blond vlasy nebo že žiju ve dvacátém a jednadvacátém století.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Jak jsem dorůstala, opírala jsem se proti tomuto brojení, neboť jsem velké zalíbení nacházela v knihách německých, a to české čtení a ta řeč zdály se mi tuze sprosté. První německy psané texty jsem spálila. Po svatbě s Němcem.

FRANTIŠEK ČERNÝ
Kdybych žil jako ty za obrození, možná by mi bylo mé češství ještě věcí volby a možná bych se trápil otázkou, zda to stojí za tu námahu.

MAX BROD
Mně, milý Františku, v rozporu se skutečností připadají domorodci Prahy cizí.

FRANZ KAFKA
Celý život řeším otázku, kdo vlastně jsem. Čech?

MAX BROD
Nevím.

FRANZ KAFKA
Němec z Čech?

MAX BROD
Nevím.

FRANZ KAFKA
Němec z Prahy?

MAX BROD
Nevím.

FRANZ KAFKA
Upnul jsem se k židovství, upoutaný ve své národní podmíněnosti.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tančí s Franzem Kafkou*)
Moje krása přitahovala všechny muže, vzbudila v tamních dámách žárlivost. Také moje volné mravy je šokovaly. Co paničky nejvíc uráželo, bylo, že jsem jim místo onikání vykala a že jsem se přátelila se svou služkou. Kromě toho jsem kouřila.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Konečně si dovoluje nejposlušněji nepodepsaný poníženou poznámku, že na politických rejdech Němcových měla podíl i jeho velmi přepjatá a jako česká spisovatelka se vynášející manželka.

ČÍŠNÍK (*s pohledem na anonym*)
Vy jste zamindrákovanej člověk. Nahoru jste se nedostal a dole se vám nelíbí.

MARTA KUBIŠOVÁ (*přebere Boženě Němcové Franze Kafku*)
Moje krása přitahovala všechny muže, budila v manželkách komunistických pohlavárů nenávist. Také moje volné mravy je šokovaly. Co paničky nejvíc uráželo, bylo, že jsem objímala Alexandra Dubčeka a Václava Havla a zpívala v plavkách. Kromě toho jsem kouřila.

VÁCLAV HAVEL (*volá na Boženu Němcovou a Martu Kubišovou*)
Taky kouřím. Kouřím silně. Maminka vzpomínala, že po válce panovala taková divná diskriminace. Příděl cigaret byl jen pro muže.

ČÍŠNÍK (*připálí Václavu Havlovi, zcela tiše*)
Ženská by neměla mít volební právo a držet cigaretu v ruce.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*k číšníkovi*)
Člověk musí lidem věřit. Jinak se nedá žít. To mě učil František.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*k Werfelovi*)
Moje kavárna Pražského literárního domu je tak malá. Napište pro mou kavárnu něco.

FRANZ WERFEL (*přitáhne si Lucii Černohousovou a prudce ji políbí*)
Lidi na divadle nejednají slovně.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*s pohledem na žárlivou Almu Mahlerovou*)
Jenže na konci už bliká tolik věcí.

JAROSLAV HAŠEK
Já tomu chci rozumět! Když sedím v kavárně Literárního domu, mám pořád voko setsakramentskýho vidláka. Chci bejt zabavenej. Nemám voko německýho intelektuála!

RAINER MARIA RILKE
Je to povšechné, to je můj názor a povšechnosti se hrozně bojím.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Připadá mi to hříšný, marnotratný, když je tady toho moc!

JAROSLAV HAŠEK
Tohle vyčítáte mně?!

THOMAS BERNHARD (*zakřičí na Haška od stolu*)
Vy fungujete jen jako zrcadlo.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*tančí s Rilkem, ke Kafkovi*)
Já si leccos uvědomuju. Teď nejde o vztah nás dvou.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*k Rilkemu*)
A co vy, vy byste pro mě něco nenapsal?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*přináší ubrusy*)
Bílé je čím dál více tam, kde se blíží smrt a zmar.

EGON ERWIN KISCH (*tančí s Lenkou Reinerovou*)
Svatba! Svatba je docela dobré divadlo!

LENKA REINEROVÁ (*ke Kischovi*)
Štěstí, že jsem si ho nezahrála s tebou…

FRANZ KAFKA
Jsem přesvědčen, že pro soužití s lidmi jsem natrvalo ztracen. Buď sebevražda, nebo sňatek.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*ke Kafkovi*)
Mé pokusy o manželství byly jen nejvelkolepější a nejnadějnější pokus ti uniknout, příslušně velkolepý byl potom ovšem i neúspěch.

THOMAS BERNHARD (*udiveně se rozhlíží Pražským literárním domem, ke kavárníkovi Františkovi*)
Z těch letmých záblesků reality vždy znovu a v naprostém údivu zjišťuju, co se mi to vlastně povedlo dostat do vínku za zrůdu, která se tváří jako můj život.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*nese černou kávu Haškovi, ironicky, s pohledem na Bernharda*)
Mám si já na co stěžovat? Asi nemám. Ve svém pracovním oboru, který například v porovnání s vaším je totálně hloupý a neužitečný, jsem dosáhl stadia, kdy si můžu s klidem uvědomit, že asi jsem slavný, což je pro tuto práci a disciplínu docela potřebné.

LENKA REINEROVÁ (*ke kavárníkovi Františkovi*)
Ach, kdybych vás tak někdy mohla vidět nahého, to musíte být teprv hezký a celý k zulíbání.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*prchá před Reinerovou, přebírá Lucii Černohousovou Kafkovi*)
Nikdo nezabíjí sebe sama, chtěl přece zabít někoho jiného.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*tančí s kavárníkem Františkem Černým, ke Kafkovi*)
Říkals: Mám tě natolik rád, že odhodím všechno, co by tě snad mohlo rušit, stanu se úplně novým člověkem.

JAROSLAV HAŠEK (*dotírá na Lucii*)
A nebudu v Pražském literárním domě rušit? Kávu nepiju a pivo se tu nenabízí.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*Haškovi*)
Jen vejděte. Převychovám každého.

JAROSLAV HAŠEK (*chce si k němu přisednout Marta Kubišová, Hašek se odtahuje*)
A že mě tu nebude nikdo balit, ani žádná žena, ani žádný muž? Jak se mi nezřídka stává?

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Konečně si dovoluje nejposlušněji nepodepsaný ponížený poznámku, že na politických rejdech jara roku 1968 měla podíl i velmi přepjatá a jako česká zpěvačka se vynášející Marta Kubišová.

ČÍŠNÍK (*s pohledem na anonym vzdychne*)
Vy jste zamindrákovanej člověk. Nahoru jste se nedostal a dole se vám nelíbí.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Netoužila jsem ani tak po chvilkové rozkoši smyslů, jako spíše po trvalém duševním souladu, čemuž manžel Němec ani milenci vlastenci nechtěli rozumět. Krása uvadla, nechali mě zemřít hlady.

MARTA KUBIŠOVÁ
Netoužila jsem ani tak po chvilkové rozkoši smyslů, jako spíše po trvalém duševním souladu, čemuž manžel Němec nechtěl rozumět.

HUBERT GORDON SCHAUER (*vmísí se dotěrně mezi obě ženy, tančit s ním nechtějí*)
Stojí naše národní existence skutečně za tu námahu, je její kulturní hodnota tak ohromná? Je náš národní fond takový, aby bo-

jovníkům v onom krajním případě poskytoval dostatečné mravní posily?

JAROSLAV HAŠEK
Neotravujte a bavte se!

T. G. MASARYK (*rozhlíží se a šeptá Boženě Němcové, se kterou tančí*)
Obávám se lokajské mentality, mentality služek, jak nás poznala Vídeň, mentality čeledína, který jen občas vstane v hospodě a vykřičí nahlas, co si myslí o svém pánovi.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*rozhlíží se a šeptá T. G. Masarykovi*)
Při hovorech s cizinci jsem si uvědomovala nezměrnou malost svých krajanů. Stačilo o tom napsat v roce 1846 pár slov a už byli vlastenci v Praze uraženi.

T. G. MASARYK
Nadále bych si nemohl vážit národa, kdyby v něm i ten poslední cikán nevlastnil stejná práva.

HLAS LIDU (*z ulice*)
Tvrdá ruka na vás! Všechny postřílet! Postřílet! Tvrdá ruka.

FRANZ KAFKA (*Martě Kubišové, se kterou tančí*)
Praha, hlavní město rakouské korunní země Čech, je možné pokládat za německé město. Obyvatelstvo sice patří k české národnosti, ale dorozumívací a úřední řečí je němčina. Praha má dvě promenády. Příkopy mají německou promenádu a němečtí studenti nosí barevné čapky. Češi mají promenádu na Ferdinandce a na Václavském náměstí. Maxi?

JAROSLAV HAŠEK (*vesele mává na Číšníka, který mu nese utopence*)
Opakuji, já tomu chci rozumět! Když sedím v kavárně Pražského literárního domu, mám pořád voko setsakramentskýho vidláka. Chci bejt zabavenej. Nemám voko německýho intelektuála!

FRANZ KAFKA
Maxi!

MAX BROD
Poměr k němectví si formuluji jako kulturní sounáležitost. Byl jsem vychován v německé kultuře. Říkám tomuto spojení „láska na distanc". Vyvolal jsem nepřátelství jak z německé, tak z židovské strany. Ano, ale taky jsem byl vychován rakousky. V jistých údobích mládí jsem byl přímo fanatickým Rakušanem. Rakousko považuji za nejliberálnější stát, jaký jsem poznal.

HLAS LIDU (*z ulice*)
Kdo je v této zemi realista? Jen ten, kdo věří na zázraky. Ať žije rakouské mocnářství.

ČÍŠNÍK (*spokojeně potají ujídá z talířů, které roznáší*)
Dokud nejsme přežraný, tak není žádná neděle.

HUBERT GORDON SCHAUER (*lomí rukama*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

HLAS LIDU (*radostně skanduje*)
Koho chleba jíš, toho píseň zpívej. Kdo neskáče, není Čech.

FRANZ KAFKA (*ke kavárníkovi Františku Černému*)
A co já? Já bych pro vás něco napsat nemohl?

KAVÁRNA – KABARETNÍ VÝSTUP I.
(verze pro Františkovu kavárnu)
Kromě autora Franze Kafky se všichni přidají a improvizují scénku z Procesu. Všechno je groteskně přehnané, královsky se baví, nejvíc Thomas Bernhard. Egon Erwin Kisch na chvíli uraženě odchází. Výstup Procesu je možné doprovodit zvuky hudebních nástrojů (tahací harmoniky, činelů, bubnu, houslí, trombónu)

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*zazvoní zvonečkem, hudba přestane hrát, všichni zpozorní*)

JAROSLAV HAŠEK a KAREL ČAPEK (*vběhnou na podium*)

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Kdo jste?

KAREL ČAPEK
Zvonil jste?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Ať mi Lucie přinese snídani.

KAREL ČAPEK
Chce, aby mu Lucie přinesla snídani.

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, šklebí se, posměšně*)
Chce, aby mu Lucie přinesla snídani!!!

JAROSLAV HAŠEK
Není to možné.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
To by ale bylo něco nového. To se tedy podívám, co je to za lidi vedle v pokoji, co mě takhle ruší.

HOSTÉ (*přehnaná intonace*)
To se tedy podíváá, co ho takhle rušíí.

KAREL ČAPEK
Nechcete tu raději zůstat?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Nechci tu ani zůstat, ani nechci, abyste se mnou mluvil, dokud se nepředstavíte.

KAREL ČAPEK
Mysleli jsme to dobře.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*náznak odchodu z jeviště*)

JAROSLAV HAŠEK
Měl byste zůstat ve svém pokoji. Copak vám to Karel neřekl?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
A co vlastně chcete?

JAROSLAV HAŠEK
Ne, nesmíte odejít. Jste přece zatčen.

HOSTÉ (*se smíchem*)
Je zatčen.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Vypadá to tak. A pročpak?

HOSTÉ (*s protaženou výslovností*)
A pročpáááááák?

KAREL ČAPEK A JAROSLAV HAŠEK (*vesele poskakují*)
My tu nejsme od toho, abychom vám to řekli. Dozvíte se všechno v pravý čas.

(*Všichni účinkující se ukloní. Potlesk ze sálu. Herci vzdávají posměšně hold autorovi.*
Přechodová hudba k další scéně v kavárně.)

KAVÁRNA II.
Atmosféra první republiky.
Vše pokračuje. Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu, plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet hodně nahlas, pokřikují na sebe, vyměňují si partnery.

THOMAS BERNHARD
Gesto tý inscenace je nedotaženost.

JAROSLAV HAŠEK
Vynořujou se novinky, ale nemá to gradaci. Z překvapení se stává všednost.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Až do tří, panstvo, můžete tančit. Trojka je mé šťastné číslo.

KAREL ČAPEK
Trojka, dva obloučky, ženská ňadra.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Zapomněla jsem dole deštník a chtěla jsem si pro něj doběhnout, ale nechtěla jsem s sebou vláčet kufr a pak jsem ještě zabloudila.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Ani dvojka není špatná.

FRANZ KAFKA (*pohladí Lucii*)
Labutí šíje!

BOŽENA NĚMCOVÁ (*ke Kafkovi*)
Je to ale otřesné, muset žít život, který pomalu ztrácí smysl.

FRANZ KAFKA
Víte, že dnes při příchodu do kanceláře jsem si trochu zpíval, což už se dlouho nestalo?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*s pohledem na Kafku*)
Jsou lidé, kteří se k nám chovají laskavě, jsou pro nás tím pádem nebezpeční?

THOMAS BERNHARD
Některá místa v *mých* hrách jsou geniální, jsem o tom přesvědčen.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*uklidňuje Bernharda*)
Dramatická situace může být všechno, v divadle jako v životě, nemůžeme z této kategorie předem nic vyloučit.

JAROSLAV HAŠEK (*v rohu, kde opět zkouší kroky*)
Herci žijí natruc, riskují jen za přítomnosti diváků.

EGON ERWIN KISCH
Potřebujeme nové formy, nové formy…

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*ke Kischovi*)
A pro mě byste něco nenapsal?

JAROSLAV HAŠEK (*k Lucii Černohousové a kavárníkovi Františku Černému*)
Mně nejde ani tak o ty moje nápady, ale hlavně, aby vám to slušelo, prospívalo, aby to bylo chytré a veselé… nepůjčila byste mi… vrátím koncem měsíce?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*naznačuje Haškovi, že on mu peníze už tentokrát rozhodně nepůjčí*)
Jsem ovšem člověk dost primitivní, ale s obrannými mechanismy.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*odstrčí Haška*)
To nemá být láska, to je touha, moje téma, Amen.

JAROSLAV HAŠEK (*dívá se do prázdné peněženky*)
Jakou má ten Kafka pravdu, jakou strašnou pravdu má, když píše: vezmi si mě, vezmi si mě, spleti bláznovství a muk.

T. G. MASARYK (*pozoruje smutně Jaroslava Haška*)
Věřím v koncepci malých národů ve střední Evropě. A co je nadčasové: nad národnostmi, u nás konkrétně českou a německou, vždy stojí lidství. Tím provokuji v prostředí vzájemných štvanic jednotlivých národností nejen v Čechách.

LEOPOLD HILSNER
Je republika skutečně svobodná? Píše se, že judaismus krásné české duši naočkoval jed, který dodnes rozkládá lidstvo. Opravdu nevím, pane profesore, o čem to mluví. Pročpak mě chtějí lynčovat.

ČÍŠNÍK
Nic si z toho nedělejte, když něco není, musí se to vymyslet, to je stará zásada.

HLAS LIDU (*z ulice*)
Všichni jsou židáci!

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK (*uklidňuje Hilsnera, nalévá mu čistého vína*)
Jen egocentrismus a nedostatek fantazie.

T. G. MASARYK
Antisemitské štvanice jsem vnímal jako projev spodiny. Je to přece stále totéž. Populismus rychle zabírá u nespokojených, frustrovaných lidí.

FRANZ WERFEL
Hned potom se do předních řad derou ti, co větří zisk a slávu.

HLAS LIDU (*z ulice*)
Tvrdá ruka na vás! Všechny postřílet! Postřílet! Tvrdá ruka.

RAINER MARIA RILKE
Je to masová psychóza.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tančí s Leopoldem Hilsnerem*)
A to tančíme charleston? Jmenuje se to tak vůbec?

T. G. MASARYK
Budoucnost nebude hrdá na ten okamžik, kdy byl na světě zaveden pojem kolektivní viny.

MAX BROD (*přebere Boženu Němcovou Hilsnerovi*)
Pražští Židé se od tolerančního patentu Josefa II. přidali k německé národnosti.

FRANZ KAFKA (*k Martě Kubišové, se kterou tančí*)
Navštěvoval jsem gymnázium na Starém Městě. Osmileté gymnázium ve Štěpánské ulici navštěvoval kromě tady Maxe i Franz Werfel. Žáci na gymnáziu ve Štěpánské ulici byli většinou Židé. Gymnázium bylo národně a nábožensky smíšené. Židé, křesťané, Němci, Češi, bohatí, chudí. Maxi?

MAX BROD (*křičí z druhého konce kavárny*)
Gymnázium bylo ještě poměrně svobodné ovzduší. Už tady byl odlesk chování, jaké jsem poznal ve vysokoškolsky kariéristickém prostředí, kde nadřazenost a podřízenost byly odstupňovány podle příjmu otců a nejasných zásad „rasové čistoty".

FRANZ KAFKA
Studenti rakouského gymnázia nesměli navštěvovat kavárny.

JAROSLAV HAŠEK (*zapálí si, konečně zaujatý útržky rozhovorů*)
Směli kouřit?

FRANZ KAFKA
Ne.

JAROSLAV HAŠEK
Chodit do spolků?

FRANZ KAFKA
Ne.

JAROSLAV HAŠEK
Pít alkohol?

FRANZ KAFKA
Ne. Nesměli navštěvovat divadlo bez doprovodu dospělých a nosit hůlku.

MAX BROD
I na německých gymnáziích učilo několik Čechů. Staré Rakousko bylo benevolentní.

T. G. MASARYK
Byl jsem přesvědčený, že Slovensko by se mělo rozvíjet ve větším

prostoru, že potřebuje české měřítko a širší perspektivu. A Česko potřebuje slovenský, odlišný pohled, aby bylo konfrontováno s elitářstvím a iluzemi o vlastní velikosti.

FRANZ WERFEL
Všichni potřebujeme svět. Protože, zdá se mi, není důležitá jenom pravda sama, ale i cesta k pravdě.

HUBERT GORDON SCHAUER (*netrpělivě*)
Pane Františku, řekněte, co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

T. G. MASARYK (*tančí s Boženou Němcovou*)
Klid, příteli.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Cesta k evropanství a humanismu. Demokracie znamená dodržovat pravidla hry, i když se nedívá žádný rozhodčí.

T. G. MASARYK
Závisí-li na něčem náš národní osud, pak především na tom, jak dostojíme svým úkolům lidským. Pokud chceme vyslovit onu povinnost lidské existence, totiž zodpovědnosti za bližního. Zodpovědnost v tom smyslu, že i ten nejzanedbatelnější z mých činů se týká lidstva.

BOŽENA NĚMCOVÁ
To jsem opravdu napjatá, co bude dál.

MAX BROD
Ano, svazek všech lidí, svazek, který by nezastíral rozdílnosti a odlišnosti jednotlivých národů, ale v lásce je překlenoval. Říkám tomu „nacionální humanismus". Jenomže doba nasakuje jinými pojmy. Přichází „nacionální socialismus" a nenávistný šovinismus.

EDVARD BENEŠ (*přitančí za zády T. G. Masaryka, kopíruje jeho kroky*)
Není hor tak vysokých, aby mohly rozdělit Čechů a Slováků a zabránit československé jednotě!

BOŽENA NĚMCOVÁ (*odmítne Beneše*)
Jsem tu jen ze zvědavosti. A kvůli kavárníkovi Františkovi. Slaví devadesátiny.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Tak tedy: na život se sahat nesmí, protože je od Boha.

THOMAS BERNHARD
Opakuji, z těch letmých záblesků reality vždy znovu a v naprostém údivu zjišťuju, co se mi to vlastně povedlo dostat do vínku za zrůdu, která se tváří jako můj život. Mám si na co stěžovat?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Nemáte. – Udělalo se mi špatně. Točí se mi z toho hlava.

HAŠEK
Z tance?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Z vašich řečí.

FRANZ WERFEL (*přitáhne k sobě Lucii*)
Dýchá mi mozek. To si často říkám, jako pojmenování toho stavu, kdy bych nejraději vyskočil z okna, nebo se alespoň válel po zemi.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*přetahují se o ni Werfel, Kafka, Rilke, tančí smyslné tango, Lucie k sedícímu Bernhardovi*)
Sedíš a nemůžeš kromě brečení nic dělat.

THOMAS BERNHARD
Myšlenky mi táhnou hlavou zpomaleně, snažím se je zrychlit a ono to nejde.

RAINER MARIA RILKE
Ano, je to ale otřesné, muset žít život, který pomalu ztrácí smysl.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*s pohledem na Kafku*)
Ztrácí ho jako peněženku, jako vodu z dlaní.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
A čím je starší, tím je to horší.

MAX BROD
Vyšlo nařízení, že Židé nesmějí chodit na střední školy.

KONRAD HENLEIN (*zdvihne pravici*)
Heim ins Reich!

LEOPOLD HILSNER
Židovské děti smějí absolvovat jen povinnou školní docházku do čtrnácti let v přesně určených školách.

FRANZ KAFKA (*tančí s Martou Kubišovou*)
Jak jsou tihle lidé skromní. Přicházejí prosit.

MARTA KUBIŠOVÁ
Místo aby úřad vzali útokem a všechno na kusy rozsekali.

FRANZ KAFKA
Přicházejí prosit.

FRANZ WERFEL
Máme ještě kavárníka Františka. To je naše jistota. Má stejný krok. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

MAX BROD
Stihl jsem opustit střední Evropu a Prahu, jejíž obyvatelé odedávna rozuměli umění, jak si vzájemně ztrpčovat život.

HUBERT GORDON SCHAUER (*smutně a unaveně*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

HLAS LIDU (*radostně skanduje a hajluje za oknem kavárny*)
Co tě nepálí, nehas. Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.

JAROSLAV HAŠEK (*poslouchá hlas lidu, má chuť na hospodskou rvačku*)
Noviny nečtu. Nevím, co dělají komunisti ani co říkají Němci, jen co Maďaři říkají, slyším, ale nerozumím.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*k Čapkovi*)
A co vy, vy byste pro mě něco nenapsal?

KAVÁRNA – KABARETNÍ VÝSTUP II.
(Verze pro Františkovu kavárnu)
Kromě autora Karla Čapka se všichni přidají a improvizují ve verzi Básníka. Přehánějí, všechno je groteskně přehnané, královsky se baví. Výstup Básníka je možné doprovodit zvuky hudebních nástrojů (tahací harmoniky, činelů, bubnu, houslí, trombónu…).

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*zazvoní zvonečkem, hudba přestane hrát*)

JAROSLAV HAŠEK (*jako STRÁŽNÍK*)
Pane básníku, vy jste byl přitom, když neznámé auto v noci přejelo ženu. A ujelo.

RAINER MARIA RILKE (*jako BÁSNÍK)*
Utekl jsem domů. Vracel jsem se z flámu.

HOSTÉ (*předstírají pláč*)
A plakal jako dítě.

JAROSLAV HAŠEK
Jakou mělo to auto barvu?

RAINER MARIA RILKE
To nevím.

JAROSLAV HAŠEK
Kdo v něm seděl?

RAINER MARIA RILKE
To nevím.

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, posměšně, s přehnanou intonací*)
On to nevíí?!

JAROSLAV HAŠEK
Nevzpomínáte si na nějakou podrobnost?

RAINER MARIA RILKE
Víte, já nedávám vůbec na podrobnosti pozor.

JAROSLAV HAŠEK
Co jste vůbec pozoroval?

RAINER MARIA RILKE
Náladu. Opuštěnou ulici… dlouhou… za úsvitu… a jak tam ta ženská zůstala ležet.

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, šklebí se, posměšně*)
Vždyť o tom něco psal, když přišel domů.

JAROSLAV HAŠEK
Ukažte mi to.

RAINER MARIA RILKE
Marš tmavých domů ráz dva zastavit stát
Úsvit na mandolínu hrá
Proč dívko proč se červenáš
Pojedem vozem 120 HP na konec světa
Nebo do Singapure
Zastavte zastavte vůz letí
Naše veliká láska v prachu leží
Dívka zlomený květen labutí šíje ňadra buben a činely
Proč tolik pláču

JAROSLAV HAŠEK
Co to má znamenat?

RAINER MARIA RILKE
To je to neštěstí s tím autem.

JAROSLAV HAŠEK
Já v tom jaksi nemůžu poznat, že dne 15. července ve čtyři hodiny ráno v Žitné ulici přejelo auto číslo to a to šedesátiletou opilou žebračku. O těchto faktech se báseň nezmiňuje.

RAINER MARIA RILKE
To jsou asociace.

JAROSLAV HAŠEK
Labutí šíje ňadra a činely?

RAINER MARIA RILKE
Nepřipadá vám dvojka jako labutí šíje?

HOSTÉ
Dvojka!

JAROSLAV HAŠEK
A co ta ňadra?

RAINER MARIA RILKE (*jako BÁSNÍK*)
Dva obloučky.

HOSTÉ
Trojka!

JAROSLAV HAŠEK
Ještě tam máte buben a činely.

RAINER MARIA RILKE
Bříško je jako buben a nahoře činely.

HOSTÉ
Pětka!

JAROSLAV HAŠEK
Jste si tím jist, že auto mělo číslo 235?

HOSTÉ
Ano!

RAINER MARIA RILKE
Já si čísla nevšiml, ale něco mě muselo inspirovat.

HOSTÉ (*smích, zpívají*)
Labutí šíje ňadra buben a činely… Labutí šíje ňadra buben a činely… Labutí šíje ňadra buben a činely…

(*Všichni účinkující se ukloní a blahopřejí si. Potlesk ze sálu. Herci vzdávají posměšně hold autorovi. Přechodová hudba k další scéně v kavárně.*)

KAVÁRNA III.
Atmosféra Protektorátu.
Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu plná zvuků a ruchu, zábava dál v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet hodně nahlas, pokřikují na sebe, vyměňují si partnery.

JAROSLAV HAŠEK (*otrávený, že Kafkovo číslo mělo větší úspěch*)
Ale vy kapitulujete před hercema, protože jste je pro to nezískal, nevnutil jste jim, co by to mohlo bejt.

KAREL ČAPEK
S vámi já se bavit nebudu.

RAINER MARIA RILKE
V žádném případě nemůžeme zmizet beze stopy. Určitě budeme žít po smrti. Nesmrtelnost je fakt…

JAROSLAV HAŠEK
Jo, tady je to divadlo, které pohrdá každým.

LENKA REINEROVÁ (*ke Kafkovi*)
Člověk mívá ve svém srdci hluchá místa a do nich vstupuje utrpení, aby ožila.

FRANZ KAFKA
Jako důkaz Boží existence mi stačí hudba.

KAREL ČAPEK (*k Haškovi, uraženě*)
Divadlo v dnešní době není žádným „pelechem za větrem", kde se pije káva a čas do večera se proklábosí v příjemném prostředí.

JAROSLAV HAŠEK (*ke kavárníkovi Františkovi Černému*)
V srdci jsem vlastně vegetarián. Nicméně, člověk žije a šťávy se dávají do pohybu, i když těžkopádně. Páreček s hořčicí by nebyl?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*k Haškovi*)
Nevíte náhodou, jak dlouho lze uchovat čokoládu, aniž se zkazí?

JAROSLAV HAŠEK
Myslíte švýcarskou? A propos – když jsi byla malá, taky tě nechávali spát ve spacím pytli? Mě ano, asi víc, než bylo potřeba, neboť jinak než ve spacím pytli se nejsem schopen pohodlně vyspat.

FRANZ KAFKA (*k Bernhardovi*)
Ještě ti chci říct o té sebevraždě: lidem, jako jsem já, s tak pomateným a nepravidelným životem, kteří nestihli uvíznout drápkem v nějakém řádu, tak dlouho po něm toužili, až si ho museli sami definovat a vytvořit, a tudíž mohou s ním libovolně pohybovat, ale velmi těžko jej mohou dodržovat, takovým lidem hrozí sebezničení neustále.

THOMAS BERNHARD
Moje ego je ovšem natolik silné, mám se prostě tak rád, že tě mohu uklidnit: asi mi to nehrozí. Kdyby bylo po mém a kdybych neměl tak silně rozvinuté svědomí, už bych měl asi dávno pokoj.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*ke kavárníkovi Františku Černému a Lence Reinerové*)
Jsou lidé, kterým bych to nikdy neprovedla a které bych si rovněž nedovolila takhle zklamat. Alespoň tito lidé mě tedy drží nad vodou. Zato velmi silně.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*k Haškovi*)
Asi mi nic jiného nezbyde než být ještě slavnější, abych tím ukojil svou ctižádost, to tedy rozhodně ne, ale jednoduše proto, že jsem megaloman a že být „známý" ve svém oboru mě bude permanentně hnát dál a dál. Ale pivo, které zvlášť Češi rádi pijí, mi přes práh nesmí.

JAROSLAV HAŠEK
To snad mám pít s Němci kávu? Ale jestli bude moje soukromí v takové prdeli, jako je doposavad, tak to nakonec bude jenom logická obrana před zešílením, které na mě číhá ze všech stran.

RAINER MARIA RILKE (*zcela tiše*)
Co je člověk, umí-li si na životě vydobýt jen potravu a spánek? Pouhé zvíře.

KAREL ČAPEK
A kdo se stará o kávu pro *moje* pracovní návštěvy?

ADOLF HITLER (*z ulice*)
Židé? Vřed na těle lidstva. Teroristé, roznášejí nemoci, znásilňují ženy, ničí kostely.

HLAS LIDU (*z ulice*)
Tvrdá ruka na ně! Všechny postřílet! Postřílet! Tvrdá ruka.

REINHARD HEYDRICH (*vypočítává vážně Jaroslavu Haškovi*)
Máme v plánu vyvraždit dvanáct milionů Židů. Následně třicet až čtyřicet milionů Slovanů, hlavně Rusů a Poláků a Čechů.

T. G. MASARYK
Ne, budoucnost nebude hrdá na ten okamžik, kdy byl na světě zaveden pojem kolektivní viny.

VÁCLAV HAVEL (*zuřivě mává na kavárníka Františka Černého, který chce odejít*)
Ne, ne, ne, vy prosím neodcházejte. Vy jste vysoká škola kavárenské morálky. Máme kavárníka Františka. Vy jste naše jistota. Máte pevný krok. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

LEOPOLD HILSNER (*tančí s Boženou Němcovou*)
Když přijde řeč na deportace Židů, slýchávám, že se přece nevědělo, kam je vezou. Jako by chtěli ospravedlnit všechny, kteří o tom rozhodovali.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*zvědavě*)
A vaše odpověď?

LEOPOLD HILSNER
Proč ale vůbec dovolili, aby je někam brali proti jejich vůli. Z míst, kde se narodili? Kde žili?

J. V. STALIN (*rozšafně k Miladě Horákové*)
Musíte umět žít.

HUBERT GORDON SCHAUER (*oči v sloup*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

HLAS LIDU (*sborovým zpěvem, z* ulice)
Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.

FRANZ KAFKA (*ke kavárníkovi*)
Františku, máš před sebou člověka, který byl ve svých pětatřiceti letech k smrti utahaný…

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Františku, máme naši kavárnu. A ještě něco dalšího bys pro mě nenapsal?

FRANZ KAFKA
Pro tebe ano.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Přátelé, trochu se pobavíme, pojďte všichni blíž, všichni, kdo hladoví.

KAVÁRNA – KABARETNÍ VÝSTUP III.
(Verze pro Františkovu kavárnu)
Kromě Franze Kafky se všichni přidají a improvizují scénku z Hladovění, všechno je groteskně přehnané, královsky se baví. Výstup Hladovění je možné doprovodit zvuky hudebních nástrojů (tahací harmoniky, činelů, bubnu, houslí, trombónu…)

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*zazvoní zvonečkem, hudba přestane hrát*)

Dva zřízenci (Jaroslav Hašek a Egon Erwin Kisch) popocházejí kolem. Občas posvítí baterkou do kanálu, vylijí láhev vody, nebo strkají násadami do kanálu. Ozývá se slabá melodie, pobroukává si ji Lucie Černohousová.

JAROSLAV HAŠEK
Značně ochabl zájem.

EGON ERWIN KISCH
Bývaly jiné časy. Tenkrát byla událostí pro celé město.

JAROSLAV HAŠEK
Sáhni si, jak je hubená.

EGON ERWIN KISCH
Snad potají přece jen sní nějakou potravu.

JAROSLAV HAŠEK
Nikdy během hladovění, za žádných okolností, ani z donucení nesnědla ani to nejmenší.

EGON ERWIN KISCH
Proč?

JAROSLAV HAŠEK
Její umělecká čest to nedovoluje.

EGON ERWIN KISCH
To může vědět jen ona sama.

JAROSLAV HAŠEK
Co?

EGON ERWIN KISCH
Jestli hladoví skutečně nepřetržitě a bez závady.

JAROSLAV HAŠEK
Ty bys převzal noční hlídku ve Františkově kavárně bez snídaně?

EGON ERWIN KISCH
Ne.

JAROSLAV HAŠEK
Maximální dobu hladovění stanovil impresário na čtyřicet dní. Ani ve světových metropolích nedovolil hladovět déle.

EGON ERWIN KISCH
Proč?

JAROSLAV HAŠEK
Jinak nastal podstatný pokles návštěvnosti. Pak se otevřely dveře, ověnčené květinami, nadšení diváci zaplnili amfiteátr, vyhrávala vojenská kapela, výsledky se hlásily megafonem do sálu, prodávaly se fotografie zobrazující umělce v hladovění, a ještě byl pronesen přípitek obecenstvu.

EGON ERWIN KISCH
Je chtivá reklamy, podvodnice, hladoví se jí lehko.

JAROSLAV HAŠEK
Už nestojí na vrcholu své dráhy.

EGON ERWIN KISCH
Dovede jíst, i když zpívá.

UMĚLKYNĚ (*z kanálu*)
Odpusťte mi všichni.

EGON ERWIN KISCH
Ty pořád ještě hladovíš?

UMĚLKYNĚ (*z kanálu*)
Odpusťte mi všichni.

JAROSLAV HAŠEK
Samozřejmě (*ťuká si na čelo*), odpouštíme ti.

UMĚLKYNĚ
Pořád jsem chtěla, abyste obdivovali mé hladovění.

JAROSLAV HAŠEK
Také je obdivujeme, máš proslulé jméno, takový velký cirkus se zvířaty a aparáty může upotřebit kdykoli každého, má-li ovšem přiměřeně skromné nároky.

UMĚLKYNĚ
Neobdivujte mé hladovění.

EGON ERWIN KISCH
Tak je tedy neobdivujeme.

JAROSLAV HAŠEK
Pročpak je nemáme obdivovat?

UMĚLKYNĚ
Protože já hladovět musím, nemohu jinak.

KAREL ČAPEK
To se podívejme, pročpak nemůžeš jinak?

UMĚLKYNĚ (*vylézá z kanálu*)
Protože jsem nemohla najít pokrm, který by mi chutnal. Kdybych jej našla, věřte mi, že bych nebyla dělala rozruch a najedla bych se dosyta jak ty a ty a všichni ostatní.

EGON ERWIN KISCH
Je to podvodnice, já to věděl.

JAROSLAV HAŠEK
Teď to tu ale dáme do pořádku.

(*Všichni účinkující se ukloní a blahopřejí si. Potlesk ze sálu. Herci vzdávají posměšně hold autorovi. Umělkyně zůstane ležet i po konci výstupu, nezvedne se, jen si pobroukává melodie. Přechodová hudba k další scéně v kavárně.*)

KAVÁRNA IV.
Atmosféra poválečné republiky I.
Opět tanec. Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet hodně nahlas, pokřikují na sebe, vyměňují si partnery.

THOMAS BERNHARD (*rozbije omylem šálek*)
Našel jsem si obranu v divadle, ve hře a mezi jejími aktéry, snažil jsem se v hledištích i na jevištích ukrýt, ale nepovedlo se mi to.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Co se nedá změnit, je třeba snášet a nelamentovat nad tím.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*leží stále na zemi, sbírá střepy, rozhořčeně*)
Co je člověk, umí-li si na životě vydobýt jen potravu a spánek? Pouhé zvíře.

JAROSLAV HAŠEK (*lehne si k Lucii, přitáhne ji k sobě*)
Zpočátku jsem si od těch bizarních spisovatelů, od „dramatických autorů" pamatoval jenom věty, potom souvětí. Sítěmi těch vět jsem se učil žít, souvětí přibývala a já se do toho nějak zacuchal…

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*k Haškovi*)
Ty seš tak sprostej. A tak lžeš.

JAROSLAV HAŠEK (*chce Lucii políbit, ta mu dá facku*)
Ve své slabosti musím bojovat proti skutečnosti, která mi neustále nastavuje svoji tvář.

RAINER MARIA RILKE
Ne, smrti se nebojím… Já se bojím života.

FRANZ WERFEL
Proč?

RAINER MARIA RILKE
Spíš lidí.

FRANZ WERFEL
Lidí?

RAINER MAEIA RILKE
Všechno zlo pochází od nich.

LENKA REINEROVÁ
A taky všechno dobro. Jste hloupej.

FRANZ KAFKA
Máme kavárníka Františka. To je naše jistota. Má stejný krok. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Buď se mluví k lidu, nebo k věci.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Konečně si dovoluje nejposlušněji nepodepsaný poníženou poznámku, že na nacistických zvěrstvech měli podíl i velmi přepjaté a jako české herečky se vynášející Lída Baarová a Adina Mandlová a jako český komik se vynášející Vlasta Burian a rovněž mí sousedé, majitelé usedlostí, číslo popisné…

ČÍŠNÍK (*s pohledem na anonym*)
Vy jste zamindrákovanej člověk. Nahoru jste se nedostal a dole se vám nelíbí.

J. V. STALIN
S nepřáteli můžeš cítit lítost. Ale nesmíš odpustit bratřím, kteří zradili.

EDVARD BENEŠ (*tančí s J. V. Stalinem, pokorně*)
Sudetští Němci?

HLAS LIDU (*za oknem kavárny*)
Vřed na těle lidstva. Teroristé, roznášejí nemoci, znásilňují ženy, ničí kostely.

MAX BROD
Vysídlením Němců vznikla atmosféra, ve které bylo možné odstranit bez velkého poplachu politického protivníka. Život bez práva a zákona.

MILADA HORÁKOVÁ
To jsou morální následky masového vysídlení, jež se dají už dnes rozpoznat: Když je možné potrestat člověka za to, že patří k určitému národu, pak je později také možné, že bude potrestán za to, že patří k určité společenské třídě nebo k určité politické straně.

T. G. MASARYK (*tančí s Miladou Horákovou*)
Budoucnost nebude hrdá na ten okamžik, kdy byl na světě zaveden pojem kolektivní viny.

HLAS LIDU (*za oknem*)
Tvrdá ruka na vás! Všechny postřílet! Postřílet! Tvrdá ruka.

MAX BROD (*k Franzi Kafkovi*)
Máš štěstí.

FRANZ KAFKA (*šeptem, k Boženě Němcové*)
Nebyl jsem zplynován. Nebyl jsem odsunut.

BOŽENA NĚMCOVÁ
A to tančíme čardáš? Jmenuje se to tak vůbec?

HUBERT GORDON SCHAUER (*vztekle dupe*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

VLADIMÍR CLEMENTIS
Budeme tvořit dějiny, měnit svět. A bojíme se začít, protože jsme k majetku přivázaní jako pes k boudě.

KLEMENT GOTTWALD
Složil jsi slib. Toho se nezbavíš, když odložíš řádový plášť.

VLADIMÍR CLEMENTIS
Oblékni si na sebe něco, alespoň čepici, ať nenastydneš.

ČÍŠNÍK (udiveně)
Vy nestojíte jen o peníze?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tančí s Klementem Gottwaldem*)
V mládí byl každý z nás nadějí vlasti.

KLEMENT GOTTWALD
No a co? Tady nejde jen o jednu díru, jako je Ratibořické údolí. Tady jde o celou partaj.

MAX BROD
Dante o tom napsal celou knihu. Jmenuje se Peklo.

ČÍŠNÍK
Neumím číst. – A cos proved ty?

RUDOLF SLÁNSKÝ
To nevím, ale něco určitě.

HLAS LIDU (*za oknem kavárny*)
Psům psí smrt!

FRANZ KAFKA
Je zatčen.

MAX BROD
Vypadá to tak.

FRANZ KAFKA
A pročpak?

J. V. STALIN A KLEMENT GOTTWALD (*tančí spolu a ukloní se*)
My tu nejsme od toho, abychom vám to řekli. Dozvíte se všechno v pravý čas.

MAX BROD
Arizační komunistické čistky.

MILADA HORÁKOVÁ
V zemi, kde nikdo nevěří nikomu, čistky v nejvyšších řadách mohou nastat ze dne na den.

KLEMENT GOTTWALD (*trpělivě a mírumilovně, s pohledem na Haškův půllitr piva*)
To není žádná hra na vlastním písečku.

HLAS LIDU (*za oknem kavárny*)
Člověk musí bejt absolutně pevnej. Nikoho jinýho nemůže strana

potřebovat. Tvrdá ruka na vás! Všechny postřílet! Postřílet! Tvrdá ruka.

ČÍŠNÍK (*zasní se*)
Nemůžu si pomoct, ale tenkrát jsme se dovedli vo něco porvat, víte!

KAREL ČAPEK
Latinské verše, prosím, ven. To by je mohlo dráždit.

MARTA KUBIŠOVÁ (*vyklouzne Gustávu Husákovi z náručí*)
Všeobecná obvinění jsou vždycky nespravedlivá.

JAROSLAV HAŠEK
Myslíte?

KAVÁRNÍK FRANIŠEK ČERNÝ
Proto neuškodí, když každý bude volán k odpovědnosti individuálně.

ČÍŠNÍK (*zcela tiše*)
Když jsou všichni vinný, není nikdo vinnej.

HUBERT GORDON SCHAUER (*zmateně*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

J. V. STALIN:
Já.

VYŠETŘOVATEL STB
Ano.

VÁCLAV HAVEL (*zamává na kavárníka Františka Černého, který chce odejít*)
Ne, ne, ne, prosím, vy neodcházejte. Vy jste vysoká škola morálky. Máme kavárníka Františka. Vy jste naše jistota. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

HLAS LIDU (*udiveně a naivně*)
Ale když se pak jako pozná, že jsme to rozhodli špatně, tak to nesmíme na nikoho svalovat a dělat z toho třídní boj?

KAVÁRNA IV.
Atmosféra poválečné republiky II.
Opět tanec. Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet hodně nahlas, pokřikují na sebe, vyměňují si partnery

MARTA KUBIŠOVÁ (*tančí s Alexandrem Dubčekem*)
V roce 1968 se začínají probouzet k životu nekomunisté, nestraníci.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Svobodnější ovzduší jim umožňuje ozývat se a žádat své zrovnoprávnění.

VÁCLAV HAVEL
Je jich v národě většina, a přitom byli dosud občany druhého řádu.

MILADA HORÁKOVÁ (*šeptá Maxi Brodovi, se kterým tančí*)
Tání 1968 ospravedlnilo stalinisty.

MAX BROD (*odkašle si*)
Nechci si tady opravdu hrát na intelektuálního rozervance, jak je to teď v módě, ale rozhodně jsou mi bližší lidé méně ambiciózní, kteří jsou tolerantní, lidštější než jejich sebevědomí bližní, překypující optimismem a ochotní ve jménu svého štěstí páchat jakékoliv zločiny na těch ostatních.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*ke kavárníkovi Františkovi Černému*)
A to tančíme rock and roll? Jmenuje se to tak vůbec?

THOMAS BERNHARD
Podstata se nezměnila. Je to aristokracie, která psala na zámku své vzletné žádosti o rozsudky pro nevinné lidi. Nikdo odstoupit nechce, aby tak demonstroval rozchod politické a spisovatelské obce se svou temnou minulostí.

ČÍŠNÍK
No, jestli budem čekat, až nám z našeho malýho českýho srabu vyroste Tolstoj, to se teda načekáme. A voni ho pak stejně zakousnou.

MILADA HORÁKOVÁ
Zní srdceryvná pokání těch, kteří to druhým v padesátých letech osolili.

MARTA KUBIŠOVÁ
Naše představa tehdy byla jasná. Zbavíme se blbců a primitivů na vedoucích postech a budeme to dělat inteligentně.

MAX BROD (*chytá se za hlavu*)
Bože, jste země, která musela rehabilitovat Kafku! Franzi! Franzi!!

FRANZ KAFKA
Nenávidíme tu statečně jeden druhého.

RAINER MARIA RILKE
Máme kavárníka Františka. To je naše jistota. Má stejný krok. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*nechápavě*)
Jsme země, která musela rehabilitovat Franze Kafku?

FRANZ KAFKA (*tančí s Boženou Němcovou, potichu*)
Když o tom tak přemýšlím, musím říci, že mi výchova v mnoha směrech velice uškodila. Jsem přesvědčen, že pro soužití tady s těmito lidmi jsem natrvalo ztracen. Ano, buď sebevražda, nebo sňatek.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Já se rozhodně vdávat nehodlám!

T. G. MASARYK (*prchá před H. G. Schauerem, který s ním chce tančit polku*)
Nemám nic proti historickým paralelám a úvahám o smyslu našich národních dějin, vadí mi jen, když mají sloužit k odvádění pozornosti od živých lidských, mravních a politických dilemat doby, tedy přesně od toho, co řešit znamená naše národní dějiny dělat a nějaký smysl jim eventuálně dávat.

ČÍŠNÍK (*nad rozlitým mlékem*)
Uteču.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Jak myslíte, ale svoboda není tam, kde ji hledáte.

ČÍŠNÍK
A kde je?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Ve vás.

MARTA KUBIŠOVÁ (*s pohledem na tanky za okny kavárny*)
Po okupaci psal Václav Havel mocným dopisy.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*šťastně*)
Ano? Taky jsem psala dopisy.

GUSTÁV HUSÁK
Mně taky napsal dopis!

HUBERT GORDON SCHAUER (*zívá*)
Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

HLAS LIDU (*s ruským přízvukem, táhle*)
Co tě nepálí nehas. Koho chleba jíš, toho píseň zpívej. Okupace není okupace. Okupace je bratrská pomoc.

GUSTÁV HUSÁK
Strana vie, čo robí. A čo robí, robí dobre.

HLAS LIDU (*jako antický chór, z ulice*)
Má už pár sivých vlasov, ale je to on, dobrák, člověk skromný, s velkým, teplým srdcom.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Mám dobrý místo a nechci o něj přijít.

ČÍŠNÍK
Tak se koukni, no. Snad bys nezačal udávat. Pořád někomu vyhrožuješ.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE (*omluvně*)
Lžu často, takže když pak říkám pravdu, třeba se to nepozná.

MILADA HORÁKOVÁ
Ti, kteří nečtou ani nepřemýšlejí, se pouze přiživují.

VÁCLAV HAVEL (*tančí s Boženou Němcovou, pokouší se ji políbit*)
Ve své slabosti musím bojovat proti skutečnosti, která mi neustále nastavuje svoji tvář. Nesmím pracovat.

MARTA KUBIŠOVÁ (*tančí s Franzem Werflem, pokouší se ho políbit*)
Jeho neštěstí a tragika je v tom, že si je naprosto vědom nemožnosti kompromisu s fungováním světa, a zároveň nemá sílu se mu jakkoli vzepřít. – Nesmím zpívat.

HLAS LIDU (*za okny kavárny*)
Tvrdá ruka na vás! Tvrdá ruka.

VÁCLAV HAVEL (*tiše k Boženě Němcové*)
Vy mi budete rozumět. Až k zoufalství je těžké vidět vlastní dílo, které jste milovali, na které jste vynaložili tolik práce, zdraví, nejlepších duševních sil: zakázané.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*zamává na Thomase Bernharda, který chce odejít*)
Vy neodcházejte, vy fungujete jen jako zrcadlo. Vy jste vysoká škola umělecké morálky.

VYŠETŘOVATEL STB
To je tak příjemné vidět v tomhle prostředí takový zářivý úsměv.

MARTA KUBIŠOVÁ (*vyšetřovateli StB, se kterým tančí*)
Trochu jsme asi provokovali, protože jsme si tak zachraňovali duši a lidskou důstojnost.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*k Martě Kubišové*)
Loučení, věčné odchody, ztráty, výchova potomka, tolik problémů a starostí. Každý má dost práce na celý život, aby to čestně zvládl. A ještě absurdní režim člověku klade do cesty nesmyslné překážky. Jak k tomu přijdete, že se máte zabývat nějakým režimem, když máte dost starostí sama se sebou?

HLAS LIDU (*zívá*)
Člověče, mně by už takovejhle život tak nějak… nestačil.

VYŠETŘOVATEL STB
Copak vo to, můžeš si vymyslet něco lepšího. Vymyslet si můžeš leccos.

MARTA KUBIŠOVÁ (*marně přemlouvá jazzový orchestr, aby zahrál, není pro něho na jevišti místo, stejně jako pro Leoše Janáčka, který způsobně čeká*)
Všechno to působí jako fraška, první stupínek k normálnosti.

T. G. MASARYK
Co je člověk, umí-li si na životě vydobýt jen potravu a spánek? Pouhé zvíře. Zapírá si, že je něco univerzálnějšího, z čeho by mohl sám sebe pochopit.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
A kde chybějí informace, rostou pomluvy.

VÁCLAV HAVEL (*zuřivě mává na kavárníka Františka Černého, který chce odejít bez rozloučení*)
Ne, ne, neodcházejte. Vy jste vysoká škola morálky. Když odejdete, tak tu nikdo…

HUBERT GORDON SCHAUER (*otráveně*)
Přestaňte se hádat, pánové. Co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

FRANZ KAFKA (*ke kavárníkovi Františkovi Černému*)
Zůstaňte. Já potřebuji váš krok. Nechcete, abych pro vás napsal ještě něco? Ano?

KAVÁRNA – KABARETNÍ VÝSTUP IV.
(Verze pro Františkovu kavárnu)
Kromě Franze Kafky se všichni přidají a improvizují scénku z Proměny, všechno je groteskně přehnané, královsky se baví. Výstup Proměny je možné doprovodit zvuky hudebních nástrojů (tahací harmoniky, činelů, bubnu, houslí, trombónu…)

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*zazvoní zvonečkem, hudba přestane hrát)*

JAROSLAV HAŠEK a KAREL ČAPEK (*vběhnou na podium a jedí jablka*)

JAROSLAV HAŠEK (*podívá se pod stůl*)
Copak se to s ním stalo?

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, šklebí se, posměšně*)
Pročpak nemluví?

KAREL ČAPEK
Když se probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v nestvůrný hmyz.

JAROSLAV HAŠEK
Ukažte!

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, šklebí se, posměšně*)
Chceme, aby nám ukázal ten hmyz!

JAROSLAV HAŠEK
A copak je to za odporný hmyz?

KAREL ČAPEK
Máma se ho děsí.

JAROSLAV HAŠEK
Ukažte!

HOSTÉ (*všichni nebo možná jen několik, šklebí se, posměšně*)
Chceme, aby mu ukázal ten hmyz!

KAREL ČAPEK
Pojďte se podívat. Protáhněte své mladé tělo.

HOSTÉ (*Jaroslav Hašek hodí pod stůl jablko a ječí s ostatními*)
Ono to chcíplo; leží to tam dočista chcíplé!

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
A teď?

KAREL ČAPEK aJAROSLAV HAŠEK (*vesele poskakují*)
My tu nejsme od toho, abychom vám to řekli. Dozvíte se všechno v pravý čas.

(Všichni účinkující se ukloní. Potlesk ze sálu. Herci vzdávají posměšně hold autorovi. Přechodová hudba k další scéně v kavárně.)

KAVÁRNA V.
Atmosféra po roce 1989.
Barevná a pestrá kavárna Pražského literárního domu plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet hodně nahlas, pokřikují na sebe, vyměňují si partnery.

STUDENT (*přitančí z Národní třídy*)
Jsme-li dokonale zbaveni práv, stáváme se absolutně svobodnými. Odnikud nemůžeme nic očekávat. Vše je tudíž na nás.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE (*plačtivě*)
Vlastní dítě s námi nechce žít. To je naše bilance.

HUBERT GORDON SCHAUER (*výhružně)*
Františku, řekne mi už někdo z vašich hostů, co jest úkolem našeho národa? Jaká je naše národní existence?

LEOPOLD HILSNER (*ukloní se po tanci před Lenkou Reinerovou*)
Děkuji.

VYŠETŘOVATEL STB (*převléká se do fraku*)
Ten muž je známý kverulant.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Jediné možné východisko je návrat k začátku všech věcí.

VYŠETŘOVATEL STB (*pohladí Boženu Němcovou*)
Á, naše paní Božena Němcová. Mýlili jsem se, ale to snad ještě není zločin.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE (*frustrovaně*)
Já vůbec nevím, co bych měl dneska chtít.

JAROSLAV HAŠEK
Pivo.

GUSTÁV HUSÁK (*něžně*)
Teď bychom neměli jeden druhého opouštět.

VYŠETŘOVATEL STB
Oblékni si na sebe něco úplně jiného, ať nenastydneš.

ČÍŠNÍK
Co jim chcete ukazovat? Pomník, hrdinu nebo kripla?

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Já sem ten vůl, kterej všechno vodřel. A nic z toho nemá! Né, počkejte, řekněte mi, kdo má dneska moc. Nezlobte se… Kdo má moc?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*k Martě Kubišové*)
Necítíš to? Ten chlap si s námi hraje. A má z toho rozkoš.

ANONYM ČESKÉHO VLASTENCE
Teď už to ale s tou svou dotěrností opravdu přeháníš. Nebudu ti vysvětlovat, jestli jsem čestný chlap nebo darebák, jestli jsem normální nebo psychopat. Ty to stejně nepochopíš.

ČÍŠNÍK (*křičí*)
Vy jste zamindrákovanej člověk. Nahoru jste se nedostal a dole se vám nelíbí.

HLAS LIDU (*za oknem kavárny*)
Vždycky je všecko jinačí, než si to člověk představuje.

VYŠETŘOVATEL STB
Mám nový obchodní nápad, který by měl naši evropskou firmu rozhýbat. Spojení gramofonu a telefonu.

MAX BROD
Spojení gramofonu a telefonu by nemělo velký obecný význam, byla by to úleva pouze pro lidi, kteří jako já mají z telefonu strach.

FRANZ KAFKA
Lidé jako já mají ovšem strach i z gramofonu a není jim vůbec pomoci.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*nechápavě se rozhlíží*)
Takže, co jest úkolem našeho národa?

VYŠETŘOVATEL STB (*už převlečený, odkašle si, tiše*)
Já.

HLAS LIDU (*rozjařeně*)
Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.

HUBERT GORDON SCHAUER (*výhružně*)
Tak naposledy. Jaká je naše národní existence?

FRANZ KAFKA
Jistým bodem počínaje není již návratu. Tohoto bodu je třeba dosáhnout.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ (*s pohledem na taneční kroky*)
Komunismus je tragédie, ale pravým nepřítelem je vždy chamtivý, pokrytecký pravičák v „národoveckém" kostýmu.

MILADA HORÁKOVÁ (*nevěřícně se rozhlíží*)
Kampak nám Evropa utekla?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*stále nechápavě a zoufale*)
Je to tu zvláštní místo, v němž není prostor pro idylu a v němž se ti, kdož chtějí napravit svět, musí podřídit technickým a ekonomickým skutečnostem. Tak co jest úkolem našeho národa?

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Nalézt v sobě opět hlubší odpovědnost za svět.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*udýchaná z tance*)
Promiňte, hudba hraje příliš nahlas. Neslyšeli jsme, co jste říkal. Co že jest úkolem našeho národa? Jaká že je naše národní existence?

FRANZ KAFKA
Máme kavárníka Františka. To je naše jistota. Má stejný krok. Ti dobří mívají stejný krok. Ostatní ale, aniž to tuší, tancují kolem dobové tance.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Nepokládám nic z údělu smrtelníků za šťastné.

THOMAS BERNHARD (*nakloní se k Lucii Černohousové*)
Proč nehrajete divadlo? V mých hrách?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*s pohledem na Kafku*)
Uznejte, že to by vyvedlo z trpělivosti i anděla!

JAROSLAV HAŠEK
Panika vypukla na slavnostním obědě v Benátkách. Zmizel legendární prsten s diamantem v hodnotě osm milionů dolarů patřící herečce Gretě Garbo. Nóbl společnost se vrhla na všechny čtyři a hledala mezi stolky a květinami. Nakonec prsten objevil bystrý číšník. Greta jej bezmyšlenkovitě hodila do sklenky na víno.

ČÍŠNÍK
Kde jsou všicky vinný, není nikdo vinen…

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Máte mě za šíleného. Já vás taky.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
A když lhát nebudu, zahubí mě pravda.

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Člověk musí lidem věřit. Jinak se nedá žít, milá Lucie.

JAROSLAV HAŠEK
Musíme žít, a to je všechno. Na tomhle světě je všecko jednoduchý. Strop je bílej, holínky jsou černý, cukr je sladkej.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Nevím, kam patřím. Dříve, než mě někdo někam zařadí, ráda bych tohle gesto vykonala sama, třeba už jen proto, že nechci druhým přidělávat práci.

RAINER MARIA RILKE
V nejistotě je snad jediné východisko. Stále začínat znovu, pracovat a mlčet…

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Co je člověk, umí-li si na životě vydobýt jen potravu a spánek? Pouhé zvíře… A proto tančeme, přátelé… tančeme… náš úkol byl splněn…

JAROSLAV HAŠEK
Jestli už není možný jen to nemožný.

NEZNÁMÝ HLAS (*velmi tichounce, jako za dveřmi*)
Všechno je na nejlepší cestě, ale teprve na samém začátku. Ještě pořád nejsem moc krásný, vůbec nestojím o to, aby se na mě někdo koukal. Teprve teď se ze všech těch oslabení začínám vyhrabávat. Všechno, jak jsem řekl, začíná být na nejlepší cestě.

Kavárna ve střední Evropě, ve městě Praze. Barevná a pestrá kavárna je plná zvuků a ruchu, zábava v plném proudu. Hudba je hlasitá, tanečníci musejí křičet. Pokřikují na sebe, vyměňují si partnery. Číšník vítá ve dveřích nové příchozí…

KAVÁRNÍK FRANTIŠEK ČERNÝ
Ale jen pojďte přece dovnitř! Pojďte si zatančit svůj dobový tanec. Přece nezůstanete venku!

KONEC

EINE NACHT IM CAFÉ DES PRAGER LITERATURHAUSES

Radka Denemarková

PERSONEN:

CAFETIER UND CHANSONNIER FRANTIŠEK ČERNÝ
THOMAS BERNHARD
KAREL ČAPEK
LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
BOŽENA NĚMCOVÁ
LENKA REINEROVÁ
RAINER MARIA RILKE
FRANZ KAFKA
EGON ERWIN KISCH
FRANZ WERFEL
JAROSLAV HAŠEK (zum ersten Mal im Café, in Cafés ging er nicht)
BESUCHER AUS EINEM GANZEN JAHRHUNDERT

Ein Café in Mitteleuropa, in der Stadt Prag. Eine Juninacht im Jahr 2021. Alle sind gleichzeitig Zuschauer, Tänzer, Kaffeehausgäste, Leser, Schauspieler bei den Kaffeehaus-Auftritten. Für diese Szenen tragen sie Perücken. Sie fordern sich gegenseitig zu Soloauftritten auf. Die Anzahl der Personen kann reduziert oder erhöht werden. An jeder beliebigen Stelle kann ein musikalisches Solo, ein Lied o.Ä. eingefügt werden. Der Cafetier František Černý klingelt dazu vorher mit einem Glöckchen, so wie bei den eingefügten Kabarettszenen. Die Männer wetteifern um einen Tanz mit Lenka Reinerová, Lucie Černohousová, Božena Němcová, Marta Kubišová und Milada Horáková. Die Männer sind in der Überzahl, ihnen bleibt nichts weiter, als eng miteinander zu tanzen. Das Café ist voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Abwechselnd hört man die Blaskapelle von František Kmoch, Melodien von Bedřich Smetana und Lieder von Karel Gott. Es tanzen sowieso alle nicht im Rhythmus. Der Einzige, der nicht tanzt, ist Thomas Bernhard, der überhaupt keine Ahnung hat, wie er hierher geraten ist. Václav Havel in seinen kurzen Hosen übt die Schritte für sich allein in der Ecke ein. Vom Tisch aus beobachtet ihn nachdenklich Jaroslav Hašek mit seinem Bierseidel, den er sich von daheim mitgebracht hat. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen schreien. Sie schreien sich an, tauschen die Partner.

KAFFEEHAUS I.

Altösterreichische Atmosphäre

Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Hier tanzt unter anderem Franz Werfel, wobei sich Alma vergeblich müht, ihn von Marta Kubišová fortzulocken. Rainer Maria Rilke tanzt ungelenk mit Lucie Černohousová, die übernimmt Egon Erwin Kisch, dreht ein paar flotte Schritte mir ihr und übergibt sie dem Cafetier František Černý. Lucie und František führen eine Solotanznummer auf. Der zuschauende Jaroslav Hašek übt manchmal allein für sich in der Ecke die Tanzschritte wie auch Václav Havel. Er passt gut auf, dass er nicht auf Egon Erwisch Kisch trifft. Der Einzige, der nicht tanzt, ist Thomas Bernhard. Er fürchtet nur, im Prager Literaturhaus von Elias Canetti erwischt zu werden.

THOMAS BERNHARD (*vom Tisch*)
Das ganze Leben kann man an einem Abend im Kaffeehaus durchleben. Aber was fängt man mit der restlichen Zeit an, Fräulein?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zu Kisch)*
Dummheit, Unfähigkeit und Niederträchtigkeit kennen keine Vorhänge, weder eiserne noch andere, weder heiße noch kalte Kriege.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Hier ist ein Theater, das jeden verachtet.

HUBERT GORDON SCHAUER (*mit erhobenem Zeigefinger*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

VÁCLAV HAVEL (*übt konzentriert in der Ecke allein die hölzernen Schritte*)
Ich persönlich belaste mich nicht mit solchen Fragen.

FRANTIŠEK ČERNÝ (*mit Blick auf Havel kopiert er dessen Schritte)*
Das wäre eine zusammenhängende Geschichte mit unberechenbarem Rhythmus. Da ging es einen Schritt vor, zwei Schritte zurück.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Ich persönlich, mein lieber František, belaste mich im Gegenteil *nur* mit solchen Fragen. Die Tschechen waren stolze Österreicher der Habsburger Monarchie. In der dritten Klasse, und zwar in einer Privatschule, herrschte im Unterricht das Deutsche. Wer von den Schülern auch nur ein Wort Tschechisch sprach, hatte am Samstag eine Züchtigung zu erwarten.

HUBERT GORDON SCHAUER
Sind wir uns als Volk in unserem Sein tatsächlich so sicher?

VÁCLAV HAVEL
Mein Tschechentum ist für mich eine Selbstverständlichkeit, ähnlich wie die Tatsache, dass ich ein Mann bin oder blonde Haare habe oder im 20. und 21. Jahrhundert lebe.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Als ich erwachsen wurde, wehrte ich mich gegen diesen Eifer, denn ich fand großen Gefallen an den deutschen Büchern, und es waren die tschechische Sprache und die tschechische Lektüre, die mir recht vulgär erschienen. Meine ersten deutsch geschriebenen Texte verbrannte ich. Gleich nach der Hochzeit mit meinem Mann, der Němec – Deutscher – hieß.

FRANTIŠEK ČERNÝ
Hätte ich wie du in der Zeit der nationalen Wiedergeburt gelebt, wäre mir mein Tschechentum vielleicht noch eine Frage der Wahl gewesen und vielleicht hätte ich mich auch mit der Frage belastet, ob es die Mühe lohnt.

MAX BROD
Mir, lieber František, kommen die eingeborenen Prager im Widerspruch zur Realität fremd vor.

FRANZ KAFKA
Ich überlege das ganze Leben lang, wer ich eigentlich bin. Tscheche?

MAX BROD
Ich weiß es nicht.

FRANZ KAFKA
Deutscher aus Böhmen?

MAX BROD
Ich weiß es nicht.

FRANZ KAFKA
Deutscher aus Prag?

MAX BROD
Ich weiß es nicht.

FRANZ KAFKA
Ich klammerte mich an das Judentum, gefangen in meiner nationalen Bedingtheit.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tanzt mit Franz Kafka*)
Meine Schönheit zog alle Männer an, weckte in den hiesigen Damen die Eifersucht. Auch meine lockeren Sitten schockierten sie. Was die Damen am meisten beleidigte, war, dass ich sie nicht in der offiziell üblichen Weise anredete und mit meiner Dienerin befreundet war. Außerdem rauchte ich.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Schließlich gestattet sich Nichtunterzeichner untertänigst die demütige Anmerkung, dass an den politischen Ränken des Němec auch seine stark exaltierte und sich als tschechische Schriftstellerin stilisierende Ehefrau ihren Anteil hatte.

KELLNER (*auf den Anonymen schauend*)
Sie haben ja Minderwertigkeitskomplexe. Nach oben haben Sie es nicht geschafft, und unten gefällt es Ihnen nicht.

MARTA KUBIŠOVÁ (über*nimmt Franz Kafka von Božena Němcová)*
Meine Schönheit zog alle Männer an, weckte in den Ehefrauen der kommunistischen Kader Hass. Auch meine lockeren Sitten schockierten sie. Was die Damen am meisten beleidigte, war, dass ich Alexander Dubček und Václav Havel umarmte und im Bikini sang. Außerdem rauchte ich.

VÁCLAV HAVEL (*ruft Božena Němcová und Marta Kubišová zu*)
Ich rauche auch. Ich bin ein starker Raucher. Mama erinnerte sich, dass es nach dem Krieg so eine seltsame Diskriminierung gab. Zigarettenzuteilung nur für Männer.

KELLNER (*gibt Václav Havel Feuer, sehr leise*)
Frauen sollten kein Wahlrecht haben und keine Zigarette in der Hand halten.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zum Kellner)*
Der Mensch muss den Menschen vertrauen. Das lehrte mich František.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(zu Werfel)*
Mein Café des Prager Literaturhauses ist so klein. Schreiben Sie etwas für mein Café.

FRANZ WERFEL *(zieht Lucie Černohousová an sich und küsst sie stürmisch)*
Die Leute im Theater handeln nicht verbal.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(mit Blick auf die eifersüchtige Alma Mahler)*
Nur blitzen am Ende schon so viele Dinge auf.

JAROSLAV HAŠEK
Ich möchte das verstehen! Wenn ich im Café des Literaturhauses sitze, seh ich immer wie ein verteufeltes Landei aus. Ich möchte mit Beschlag belegt werden. Ich hab nicht den Blick eines deutschen Intellektuellen!

RAINER MARIA RILKE
Das ist oberflächlich, das ist meine Meinung, und Oberflächlichkeit fürchte ich schrecklich.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Das kommt mir sündhaft vor, verschwenderisch, wenn es hier so viel gibt!

JAROSLAV HAŠEK
Werfen Sie das mir vor?!

THOMAS BERNHARD (*schreit Hašek vom Tisch aus an)*
Sie dienen nur als Spiegel.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(tanzt mit Rilke, zu Kafka)*
Ich mache mir allerlei bewusst. Jetzt geht es nicht um unser beider Verhältnis.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(zu Rilke)*
Und was ist mit Ihnen, würden Sie etwas für mich schreiben?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(bringt Tischdecken)*
Das Weiß ist immer mehr dort, wo Tod und Verderben nahen.

EGON ERWIN KISCH *(tanzt mit Lenka Reinerová)*
Hochzeit! Hochzeit ist ein ganz gutes Theater!

LENKA REINEROVÁ *(zu Kisch)*
Ein Glück, dass ich das nicht mit dir gespielt habe …

FRANZ KAFKA
Ich bin überzeugt, dass ich für ein Zusammenleben mit Menschen dauerhaft verloren bin. Entweder Selbstmord oder Hochzeit.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zu Kafka)*
Meine Eheversuche waren nur der grandioseste und hoffnungsvollste Versuch, dir zu entkommen, entsprechend grandios war dann natürlich auch der Misserfolg.

THOMAS BERNHARD *(schaut sich erstaunt im Prager Literaturhaus um, zum Cafetier František)*
Am flüchtigen Aufblitzen der Realität stelle ich immer wieder und voller Erstaunen fest, was mir da eigentlich für ein Monster in die Wiege gelegt wurde, das sich wie mein Leben gebärdet.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(bringt Hašek einen schwarzen Kaffee, ironisch, mit Blick auf Bernhard)*
Habe ich etwas zu klagen? Wohl nicht. Auf meinem Arbeitsgebiet, das zum Beispiel im Vergleich zu Ihrem absolut dumm und nutzlos ist, habe ich ein Stadium erreicht, in dem ich beruhigt sagen kann, dass ich wohl berühmt bin, was für diese Arbeit und diese Disziplin recht notwendig ist.

LENKA REINEROVÁ *(zum Cafetier František)*
Ach, wenn ich Sie doch einmal nackt sehen könnte, da müssen Sie erst schön sein und ganz und gar zum Küssen.

FRANTIŠEK ČERNÝ *(flüchtet vor Reinerová, übernimmt von Kafka Lucie* Černohousová*)*
Niemand bringt sich selbst um, er wollte schließlich jemand anderen erschlagen.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(tanzt mit dem Kaffeehausbesitzer František* Černý*, zu Kafka)*
Du sagtest: Ich habe dich so gern, dass ich alles abwerfe, was dich vielleicht stören könnte, ich werde ein ganz neuer Mensch.

JAROSLAV HAŠEK *(bedrängt Lucie)*
Werde ich im Prager Literaturhaus nicht stören? Ich trinke keinen Kaffee, und Bier gibt es hier nicht.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zu Hašek)*
Kommen Sie nur herein. Ich erziehe jeden um.

JAROSLAV HAŠEK *(Marta Kubišová will sich zu ihm setzen, Hašek zieht sich zurück)*
Es wird mich doch hier niemand umgarnen, weder eine Frau noch ein Mann? Wie es mir nicht selten passiert?

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Schließlich gestattet sich Nichtunterzeichner untertänigst die demütige Anmerkung, dass die stark exaltierte und sich als tschechische Sängerin stilisierende Marta Kubišová an den politischen Ränken des Frühjahrs 68 beteiligt war.

KELLNER (*auf den Anonymen schauend*)
Sie haben ja Minderwertigkeitskomplexe. Nach oben haben Sie es nicht geschafft, und unten gefällt es Ihnen nicht.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Ich sehnte mich nicht so sehr nach den momentanen Sinnenfreuden als vielmehr nach einer beständigen Seelenharmonie; das wollten weder mein Ehemann Němec noch meine patriotischen Geliebten verstehen. Die Schönheit verblühte; sie ließen mich Hungers sterben.

MARTA KUBIŠOVÁ
Ich sehnte mich nicht so sehr nach den momentanen Sinnenfreuden, als vielmehr nach einer beständigen Seelenharmonie; das wollte mein Ehemann Němec nicht verstehen.

HUBERT GORDON SCHAUER (*drängt sich zwischen die Frauen, die wollen nicht mit ihm tanzen*)
Lohnt unsere nationale Existenz wirklich den Aufwand, ist ihr kultureller Wert so großartig? Ist unser nationaler Fonds so gestaltet, dass er in einem Extremfall den Kämpfern ausreichende moralische Stärkung böte?

JAROSLAV HAŠEK
Stänkern Sie nicht und vergnügen Sie sich!

T. G. MASARYK (*schaut sich um und flüstert Božena Němcová, mit der er tanzt, ins Ohr*)
Ich fürchte die Lakaienmentalität, die Mentalität der Dienstmädchen, so wie Wien uns kennengelernt hat, die Mentalität des Knechtes, der nur manchmal in der Kneipe aufsteht und laut herausruft, was er von seinem Herrn hält.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*schaut sich um und flüstert T. G. Masaryk ins Ohr*)
Bei Gesprächen mit Ausländern wurde mir die unendliche Kleinheit meiner Landsleute bewusst. Es reichten ein paar geschriebene Worte im Jahr 1846 und schon waren die Patrioten in Prag beleidigt.

T. G. MASARYK
Auf Dauer könnte ich das Volk nicht achten, wenn nicht der letzte Zigeuner in ihm die gleichen Rechte besäße.

STIMME DES VOLKES
Eine harte Hand braucht es für euch! Alle erschießen! Erschießen! Eine harte Hand.

FRANZ KAFKA (*zu Marta Kubišová, mit der er tanzt*)
Prag, die Hauptstadt des österreichischen Landes böhmischer Krone, kann man für eine deutsche Stadt halten. Die Bewohner sind zwar böhmischer Nationalität, aber Verkehrs- und Amtssprache ist das Deutsche. Prag hat zwei Promenaden. Am Graben ist die deutsche Promenade und die deutschen Studenten tragen farbige Mützen. Die Tschechen haben ihre Promenade auf der Ferdinandstraße und auf dem Wenzelsplatz. Max?

JAROSLAV HAŠEK (*winkt fröhlich dem Kellner, der ihm eingelegte Würste bringt*)
Ich wiederhole, ich möchte das verstehen! Ich möchte das verstehen! Wenn ich im Café des Prager Literaturhauses sitze, seh ich immer wie ein verteufeltes Landei aus. Ich möchte mit Beschlag belegt werden. Ich hab nicht den Blick eines deutschen Intellektuellen!

FRANZ KAFKA
Max!

MAX BROD
Das Verhältnis zum Deutschtum formuliere ich für mich als kulturelle Zusammengehörigkeit. Ich bin in der deutschen Kultur er-

zogen worden. Ich nenne diese Verbindung „Liebe auf Distanz". Ich habe mir Feindschaften von deutscher wie von jüdischer Seite zugezogen. Ja, aber ich wurde auch österreichisch erzogen. Zu gewissen Zeiten war ich in meiner Jugend ein geradezu fanatischer Österreicher. Ich halte Österreich für den liberalsten Staat, den ich kennenlernen durfte.

STIMME DES VOLKES *(von der Straße)*
Wer in diesem Land ist Realist? Nur der, der an Wunder glaubt. Es lebe die österreichische Monarchie.

KELLNER (*zufrieden nascht er heimlich etwas von den Tellern, die er austrägt)*
Solange wir nicht überfressen sind, ist das kein Sonntag.

HUBERT GORDON SCHAUER (*ringt die Hände*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

STIMME DES VOLKES (*fröhlich skandierend*)
Wes Brot ich ess, des Lied ich sing. Wer nicht für uns ist, ist kein Tscheche.

FRANZ KAFKA (*zum Cafetier Franti*šek Černý)
Und was ist mit mir? Könnte ich nicht etwas für Sie schreiben?

KAFFEEHAUS – KABARETTEINLAGE I.
(Version für Františeks Café)

Außer Franz Kafka schließen sich alle an und improvisieren eine Szene aus dem „Prozess". Alles ist grotesk überzeichnet, sie amüsieren sich königlich, am meisten Thomas Bernhard. Egon Erwin Kisch geht für eine Weile beleidigt ab. Die Aufführung des Prozesses kann mit Musikinstrumenten begleitet werden (Ziehharmonika, Becken, Trommel, Geige, Posaune …)

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*klingelt mit dem Glöckchen, die Musik hört auf zu spielen, alle merken auf*)

JAROSLAV HAŠEK und KAREL ČAPEK (*laufen aufs Podium*)

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Wer sind Sie?

KAREL ČAPEK
Sie haben geläutet?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Lucie soll mir das Frühstück bringen.

KAREL ČAPEK
Er möchte, dass Lucie ihm das Frühstück bringt.

GÄSTE (*alle oder auch nur ein paar, sie grinsen, spöttisch*)
Er möchte, dass Lucie ihm das Frühstück bringt!!!

JAROSLAV HAŠEK
Das ist unmöglich.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Das wäre neu. Ich will doch sehn, was für Leute im Nebenzimmer sind, die mich so stören.

GÄSTE (*übertriebene Intonation*)
Da sieht er einmal naaaaach, was ihn da so stööört.

KAREL ČAPEK
Wollen Sie nicht lieber hierbleiben?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Ich will weder hierbleiben noch von Ihnen angesprochen werden, solange Sie sich mir nicht vorstellen.

KAREL ČAPEK
Wir haben das gut gemeint.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*Anzeichen für einen Abgang von der Bühne*)

JAROSLAV HAŠEK
Sie hätten in Ihrem Zimmer bleiben sollen. Hat es Ihnen Karel denn nicht gesagt?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Ja was wollen Sie denn?

JAROSLAV HAŠEK
Nein, Sie dürfen nicht weggehn. Sie sind ja gefangen.

GÄSTE (*lachend*)
Er ist gefangen.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Es sieht so aus. Und warum denn?

GÄSTE (*langgezogen*)
Aber waruuuuummmm?

KAREL ČAPEK UND JAROSLAV HAŠEK (*hüpfen fröhlich*)
Wir sind nicht dazu bestellt, Ihnen das zu sagen. Das erfahren Sie alles zur richtigen Zeit.

(*Alle Teilnehmenden verbeugen sich. Applaus aus dem Saal. Die Schauspieler huldigen spöttisch dem Autor. Übergangsmusik zur nächsten Szene im Café.*)

KAFFEEHAUS II.
Atmosphäre der Ersten Republik
Alles wird fortgesetzt. Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen ziemlich laut schreien, sie schreien sich gegenseitig an, tauschen die Partner.

THOMAS BERNHARD
Der Gestus dieser Inszenierung ist das Nichtvollendete.

JAROSLAV HAŠEK
Es tauchen Neuigkeiten auf, aber es gibt keine Steigerung. Aus der Überraschung wird Alltäglichkeit.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Bis um drei können Sie tanzen, Herrschaften. Die Drei ist meine Glückszahl.

KAREL ČAPEK
Die Drei, zwei Wölbungen, eine weibliche Brust.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Ich habe unten den Schirm vergessen und wollte ihn schnell holen, aber ich wollte den Koffer nicht mitschleppen und dann habe ich mich auch noch verirrt.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Auch die Zwei ist nicht schlecht.

FRANZ KAFKA (*streichelt Lucie*)
Ein Schwanenhals!

BOŽENA NĚMCOVÁ (*zu Kafka*)
Das ist ja erschütternd, Sie müssen ein Leben leben, das langsam den Sinn verliert.

FRANZ KAFKA
Wissen Sie, dass ich heute bei der Ankunft im Büro ein bisschen sang, was mir schon lange nicht mehr passiert war?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*mit Blick auf Kafka*)
Es gibt Menschen, die sich freundlich uns gegenüber benehmen, sind sie in diesem Fall gefährlich für uns?

THOMAS BERNHARD
Einige Stellen in *meinen* Stücken sind genial, davon bin ich überzeugt.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*beruhigt Bernhard*)
Alles kann eine dramatische Situation sein, im Theater wie im Leben, im Voraus können wir nichts aus dieser Kategorie ausschließen.

JAROSLAV HAŠEK (*in der Ecke, wo er wieder die Schritte übt*)
Schauspieler leben zum Trotz, sie riskieren nur etwas, wenn Zuschauer dabei sind.

EGON ERWIN KISCH
Wir brauchen neue Formen, neue Formen …

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*zu Kisch*)
Und würden Sie vielleicht etwas für mich schreiben?

JAROSLAV HAŠEK (*zu Lucie Černohousová und dem Cafetier František Černý*)
Mir geht es nicht einmal so sehr um meine Ideen, sondern hauptsächlich darum, dass es gut für Sie ist, Ihnen nützt, dass es gescheit und fröhlich ist … würden Sie mir etwas leihen … ich gebe es am Monatsende zurück?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*bedeutet Hašek, dass er ihm diesmal ganz bestimmt nichts mehr leiht*)
Ich bin natürlich ein recht primitiver Mensch, aber mit Abwehrmechanismen.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*stößt Hašek weg*)
Das soll keine Liebe sein, das ist Sehnsucht, mein Thema, Amen.

JAROSLAV HAŠEK (*schaut in das leere Portemonnaie*)
Wie recht der Kafka hat, wie außerordentlich recht, wenn er schreibt: Nimm mich, nimm mich, Geflecht aus Narrheit und Schmerz.

T. G. MASARYK *(beobachtet traurig Jaroslav Hašek)*
Ich glaube an das Konzept der kleinen Völker in Mitteleuropa. Und was zeitlos ist: Über den Nationalitäten, bei uns konkret der tschechischen und der deutschen, steht immer die Menschlichkeit. Damit provoziere ich in einem Milieu gegenseitiger Hetze der einzelnen Nationalitäten nicht nur in Böhmen.

LEOPOLD HILSNER
Ist die Republik wirklich frei? Man schreibt, der Judaismus habe der feinen tschechischen Seele ein Gift eingeimpft, das bis heute die Menschheit zersetzt. Ich weiß wirklich nicht, Herr Professor, worüber hier gesprochen wird. Warum soll ich gelyncht werden?

KELLNER
Machen Sie sich nichts daraus. Wenn etwas nicht existiert, muss man es erfinden. Das ist eine alte Devise.

STIMMES DES VOLKES *(von der Straße)*
Alles nur Juden!

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*beruhigt Hilsner, gießt ihm reinen Wein ein)*
Nur Egozentrismus und ein Mangel an Fantasie.

T. G. MASARYK
Antisemitische Hetzjagden hielt ich immer für eine Äußerung der Unterschicht. Es ist ja immer wieder dasselbe. Der Populismus greift schnell bei unzufriedenen, frustrierten Menschen.

FRANZ WERFEL
Und gleich danach drängen sich die in die vorderen Reihen, die Gewinn und Ruhm wittern.

STIMME DES VOLKES *(von der Straße)*
Eine harte Hand braucht es für euch! Alle erschießen! Erschießen! Eine harte Hand.

RAINER MARIA RILKE
Das ist eine Massenpsychose.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tanzt mit Leopold Hilsner*)
Tanzen wir denn Charleston? Heißt das überhaupt so?

T. G. MASARYK
Die Zukunft wird nicht stolz auf den Augenblick sein, in dem der Begriff der kollektiven Schuld eingeführt wurde.

MAX BROD *(über**nimmt Božena Němcová von Hilsner)***
Die Prager Juden haben sich seit dem Toleranzpatent Josefs II. zur deutschen Nationalität gezählt.

FRANZ KAFKA (*zu Marta Kubišová, mit der er tanzt*)
Ich habe das Gymnasium in der Altstadt besucht. Das achtjährige Gymnasium in der Stephansgasse hat außer Max auch noch Franz Werfel besucht. Die Schüler am Gymnasium in der Stephansgasse waren größtenteils Juden. Das Gymnasium war gemischt, sowohl der Nationalität als auch der Religionszugehörigkeit nach. Juden, Christen, Deutsche, Tschechen, Reiche, Arme. Max?

MAX BROD *(schreit vom anderen Ende des Cafés herüber)*
Am Gymnasium herrschte noch eine recht freie Atmosphäre. Es gab hier schon einen Widerhall des Benehmens, wie ich es in der karrieristischen Umgebung der Hochschule kennenlernte, wo Überordnung und Unterordnung durch das Einkommen der Väter und unklare Vorstellungen über „Rassenreinheit" abgestuft waren.

FRANZ KAFKA
Die Studenten des österreichischen Gymnasiums durften keine Cafés besuchen.

JAROSLAV HAŠEK (*zündet sich eine Zigarette an und ruft, endlich am Gespräch interessiert, von seinem Tisch aus*)
Durften sie rauchen?

FRANZ KAFKA
Nein.

JAROSLAV HAŠEK
In Vereine gehen?

FRANZ KAFKA
Nein.

JAROSLAV HAŠEK
Alkohol trinken?

FRANZ KAFKA
Nein. Ohne erwachsene Begleitung durften sie nicht das Theater besuchen und sie durften keine Stöcke tragen.

MAX BROD
Auch in den deutschen Gymnasien unterrichteten einige Tschechen. Das alte Österreich war wohlwollend.

T. G. MASARYK
Ich war überzeugt, dass sich die Slowakei in einem größeren Rahmen entwickeln müsste, dass sie den tschechischen Maßstab und eine breitere Perspektive benötigt. Und die Tschechen benötigen den slowakischen, anderen Blickwinkel, um mit ihren elitären Vorstellungen und den Illusionen über die eigene Größe konfrontiert zu werden.

FRANZ WERFEL
Wir alle brauchen die Welt. Weil, wie mir scheint, nicht nur die Wahrheit selbst, sondern auch der Weg zur Wahrheit wichtig ist.

HUBERT GORDON SCHAUER (*ungeduldig*)
Herr František, sagen Sie bitte, was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

T. G. MASARYK (*tanzt mit Božena Němcová*)
Nur Ruhe, mein Freund.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Der Weg zu Europäismus und Humanismus. Demokratie bedeutet, die Spielregeln einzuhalten, auch wenn kein Schiedsrichter zuschaut.

T. G. MASARYK
Wenn unser nationales Schicksal von irgendetwas abhängt, dann vor allem davon, wie wir unseren menschlichen Aufgaben gerecht werden. Falls wir die Verpflichtung unserer menschlichen Existenz ansprechen wollen, nämlich die Verantwortung für den Nächsten. Verantwortung in dem Sinne, dass auch die unerheblichste meiner Handlungen die Menschheit betrifft.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Da bin ich tatsächlich gespannt, wie es weitergehen wird.

MAX BROD
Ja, ein Bund aller Menschen, ein Bund, der nicht die Ungleichheiten und Unterschiede der einzelnen Völker verdeckte, sondern in Liebe überbrückte. Ich nenne das „Nationalhumanismus". Nur saugt sich die Epoche mit anderen Begriffen voll. Es kommen der „Nationalsozialismus" und der hasserfüllte Chauvinismus.

EDVARD BENEŠ (*tanzt hinter dem Rücken T. G. Masaryks heran, kopiert seine Schritte)*
Kein Gebirge kann so hoch sein, dass es Tschechen und Slowaken trennen und die tschechoslowakische Einheit verhindern könnte!

BOŽENA NĚMCOVÁ (*weist Beneš ab*)
Ich bin nur aus Neugierde hier. Und wegen des Cafetiers František. Er feiert seinen Neunzigsten.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Also: Am Leben darf man sich nicht vergreifen, weil es von Gott ist.

THOMAS BERNHARD
Ich wiederhole, am flüchtigen Aufblitzen der Realität stelle ich immer wieder und voller Erstaunen fest, was mir da eigentlich für ein Monster in die Wiege gelegt wurde, das sich wie mein Leben gebärdet. Habe ich Grund mich zu beschweren?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Haben Sie nicht. – Mir ist übel. Mir dreht sich davon alles im Kopf.

JAROSLAV HAŠEK
Vom Tanz?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Von Ihren Reden.

FRANZ WERFEL *(zieht Lucie an sich)*
Mein Gehirn atmet. Das sage ich mir häufig. So benenne ich den Zustand, in dem ich am liebsten aus dem Fenster springen würde, oder mich wenigstens auf der Erde wälzen.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(Werfel, Kafka und Rilke bemühen sich um sie, sie tanzen einen sinnlichen Tango, Lucie zum sitzenden Bernhard)*
Du sitzt da und kannst nichts tun außer heulen.

THOMAS BERNHARD
Die Gedanken ziehen mir verlangsamt durch den Kopf, ich bemühe mich, sie zu beschleunigen, aber das geht einfach nicht.

RAINER MARIA RILKE
Ja, das ist erschütternd, Sie müssen ein Leben leben, das langsam den Sinn verliert.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(auf Kafka schauend)*
Verliert wie ein Portemonnaie, wie Wasser durch die Hand rinnt.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Und je älter er wird, desto schlimmer ist es.

MAX BROD
Es ist die Verordnung herausgekommen, dass Juden nicht die Mittelschulen besuchen dürfen.

KONRAD HENLEIN (*hebt die Rechte*)
Heim ins Reich!

LEOPOLD HILSNER
Jüdische Kinder durften nur noch die Pflichtschulausbildung bis 14 Jahre in bestimmten Schulen absolvieren.

FRANZ KAFKA (*tanzt mit Marta Kubišová*)
Wie bescheiden diese Menschen sind. Sie kommen mit Bitten.

MARTA KUBIŠOVÁ
Anstatt das Amt im Sturm zu nehmen und alles in Stücke zu hacken.

FRANZ KAFKA
Sie kommen mit Bitten.

FRANZ WERFEL
Wir haben noch den Cafetier František. Das ist unsere Sicherheit. Er geht im selben Schritt. Die Guten gehen oft im selben Schritt. Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

MAX BROD
Ich habe es geschafft, Mitteleuropa und Prag zu verlassen, deren Bewohner schon immer die Kunst verstanden, wie man sich gegenseitig das Leben vergällen kann.

HUBERT GORDON SCHAUER (*traurig und müde*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

STIMME DES VOLKES (*fröhlich skandierend und vor dem Café Heil rufend*)
Was ich nicht weiß, macht mich nicht heiß. Wes Brot ich ess, des Lied ich sing.

JAROSLAV HAŠEK *(hört der Stimme des Volkes zu, hat Lust auf eine Wirtshausschlägerei)*
Zeitungen lese ich nicht. Ich weiß weder, was die Kommunisten machen, noch was die Deutschen sagen; nur was die Ungarn sagen, das höre ich, verstehe ich aber nicht.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(zu Čapek)*
Und was ist mit Ihnen, würden Sie vielleicht etwas für mich schreiben?

KAFFEEHAUS – KABARETTEINLAGE II.
(Version für Františeks Café)

Außer dem Autor Karel Čapek *beteiligen sich alle und improvisieren eine Version des „Dichters". Sie übertreiben, alles ist grotesk überzeichnet, sie amüsieren sich königlich. Die Aufführung des Dichters kann mit Musikinstrumenten begleitet werden (Ziehharmonika, Becken, Trommel, Geige, Posaune …)*

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(klingelt mit dem Glöckchen, die Musik verstummt)*

JAROSLAV HAŠEK *(als WACHTMEISTER)*
Herr Dichter, Sie waren dabei, als das unbekannte Auto in der Nacht die Frau überfuhr. Und wegfuhr.

RAINER MARIA RILKE (*als DICHTER*)
Ich lief nach Hause. Ich kam von einer Sause.

GÄSTE *(Tränen vortäuschend)*
Und er weinte wie ein Kind.

JAROSLAV HAŠEK
Welche Farbe hatte das Auto?

RAINER MARIA RILKE
Ich weiß es nicht.

JAROSLAV HAŠEK
Wer saß darin?

RAINER MARIA RILKE
Ich weiß es nicht.

GÄSTE *(alle oder vielleicht nur ein paar, spöttisch, übertrieben intonierend)*
Er weiiiiiiß das nicht?

JAROSLAV HAŠEK
Erinnern Sie sich an irgendeine Einzelheit?

RAINER MARIA RILKE
Wissen Sie, ich achte überhaupt nicht auf Einzelheiten.

JAROSLAV HAŠEK
Was haben Sie überhaupt beobachtet?

RAINER MARIA RILKE
Die gesamte Stimmung. Die verlassene Straße … so eine lange … im Morgengrauen … und wie diese Frau dort liegenblieb.

GÄSTE *(alle oder vielleicht nur ein paar, sie grinsen, spöttisch)*
Aber er hat doch darüber geschrieben, als er nach Hause kam.

JAROSLAV HAŠEK
Zeigen Sie mir das mal.

RAINER MARIA RILKE
Marsch dunkler Häuser eins zwei stillestehen
Dämmerung auf Mandolinen hören
Warum, Mädchen, warum errötest du
Wir fahren mit dem Wagen 120 PS ans Ende der Welt
Oder nach Singapur
Haltet ein haltet ein der Wagen rast davon
Die große Liebe im Staube liegt derweil
Gebrochene Mädchenblüte
Schwanenhals Brüste Trommeln und Tschinellen
Darum weine ich so sehr

JAROSLAV HAŠEK
Was soll das bedeuten?

RAINER MARIA RILKE
Na, der Autounfall.

JAROSLAV HAŠEK
Ich kann darin irgendwie nicht erkennen, dass am 15. Juli, um 4 Uhr morgens in der Korngasse das Auto mit dem Kennzeichen sowieso die sechzigjährige betrunkene Bettlerin überfahren hat. Diese Fakten erwähnt das Gedicht nicht.

RAINER MARIA RILKE
Das sind Assoziationen.

JAROSLAV HAŠEK
Schwanenhals Brüste und Tschinellen?

RAINER MARIA RILKE
Kommt Ihnen die Zwei nicht wie ein Schwanenhals vor?

GÄSTE
Die Zwei!

JAROSLAV HAŠEK
Und die Brüste?

RAINER MARIA RILKE (*als DICHTER)*
Zwei Wölbungen.

GÄSTE
Die Drei!
JAROSLAV HAŠEK
Und dann haben Sie noch Trommeln und Tschinellen.

RAINER MARIA RILKE
Der Bauch wie eine Trommel und darauf die Tschinellen.

GÄSTE
Die Fünf!

JAROSLAV HAŠEK
Sind Sie sicher, dass der Wagen die Nummer 235 hatte?

GÄSTE
Ja!

RAINER MARIA RILKE
Ich habe die Nummer nicht bemerkt, aber irgendetwas muss mich inspiriert haben.

GÄSTE *(lachen, singen)*
Schwanenhals Brüste Trommeln und Tschinellen … Schwanenhals Brüste Trommeln und Tschinellen … Schwanenhals Brüste Trommeln und Tschinellen …

(*Alle Teilnehmenden verbeugen sich. Applaus aus dem Saal. Die Schauspieler huldigen spöttisch dem Autor. Übergangsmusik zur nächsten Szene im Café.*)

KAFFEHAUS III.
Atmosphäre des Protektorats

Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen ziemlich laut schreien, sie schreien sich gegenseitig an, tauschen die Partner.

JAROSLAV HAŠEK *(verärgert, weil Kafkas Nummer größeren Erfolg hatte)*
Aber Sie kapitulieren doch vor den Schauspielern, weil Sie sie nicht dafür gewinnen konnten, ihnen nicht aufgezwungen haben, was es hätte sein können.

KAREL ČAPEK
Mit Ihnen rede ich gar nicht.

RAINER MARIA RILKE
Auf keinen Fall können wir spurlos verschwinden. Ganz bestimmt gibt es ein Leben nach dem Tod. Unsterblichkeit ist ein Fakt …

JAROSLAV HAŠEK
Ja, hier ist das Theater, das jeden verachtet.

LENKA REINEROVÁ *(zu Kafka)*
Der Mensch hat taube Stellen in seinem Herzen, und dort tritt das Leid hinein, damit sie wieder lebendig werden.

FRANZ KAFKA
Als Beweis der göttlichen Existenz genügt mir die Musik.

KAREL ČAPEK *(zu Hašek, beleidigt)*
Das Theater der heutigen Zeit ist kein „Unterschlupf im Windschatten", wo man Kaffee trinkt und die Zeit bis zum Abend in angenehmer Atmosphäre mit Schwatzen verbringt.

JAROSLAV HAŠEK *(zum Cafetier František* Černý*)*
Im Herzen bin ich eigentlich Vegetarier. Trotzdem, der Mensch lebt, und die Säfte geraten in Bewegung, wenn auch schwerfällig. Gäbe es vielleicht ein Würstchen mit Senf?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zu Hašek)*
Sie wissen nicht zufällig, wie lange man Schokolade aufbewahren kann, ohne dass sie verdirbt?

JAROSLAV HAŠEK
Meinen Sie Schweizer? Apropos – als du klein warst, haben sie dich auch im Schlafsack schlafen lassen? Mich ja, wohl mehr als nötig, denn anders als im Schlafsack bin ich nicht in der Lage mich bequem auszuschlafen.

FRANZ KAFKA *(zu Bernhard)*
Ich will dir noch etwas zum Suizid sagen: Menschen wie ich es bin, mit so einem verwirrten und unregelmäßigen Leben, die es nicht geschafft haben, sich in einer Ordnung festzukrallen, sehnten sich so lange danach, dass sie sich dieselbe endlich selbst definieren und erschaffen mussten, und demzufolge nach Belieben damit verfahren, aber sie nur schwer einhalten können, solchen Menschen droht die Selbstvernichtung unablässig.

THOMAS BERNHARD
Mein Ego ist aber so stark, ich mag mich einfach so sehr, dass ich dich beruhigen kann: Wahrscheinlich droht mir das nicht. Wenn es nach mir ginge und ich nicht so ein stark entwickeltes Gewissen hätte, hätte ich wohl schon lange Ruhe.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zum Cafetier František Černý und Lenka Reinerová)*
Es gibt Menschen, denen ich das niemals antun könnte und die ich mir gleichfalls nicht erlauben würde zu enttäuschen. Wenigstens diese Menschen halten mich am Leben. Dafür sehr fest.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(zu Hašek)*
Es bleibt mir wohl nichts anderes übrig, als noch berühmter zu werden, aber dass ich damit meinen Ehrgeiz befriedigen würde, das nun ganz bestimmt nicht, sondern einfach deswegen, weil ich größenwahnsinnig bin und „bekannt" sein in meinem Fach mich permanent vorantreiben wird. Aber Bier, das die Tschechen so gern trinken, kommt mir nicht über die Schwelle.

JAROSLAV HAŠEK
Soll ich etwa mit den Deutschen Kaffee trinken? Aber wenn mein Privatleben so im Arsch ist wie bisher, dann ist das am Ende wohl nur eine logische Medizin gegen das Verrücktwerden, das von allen Seiten auf mich lauert.
RAINER MARIA RILKE *(ganz leise)*
Was ist der Mensch, wenn seiner Zeit Gewinn, sein höchstes Gut nur Schlaf und Essen ist? Ein Vieh, nichts weiter.

KAREL ČAPEK
Und wer kümmert sich um den Kaffee für *meine* Arbeitsbesuche?

ADOLF HITLER *(von der Straße)*
Juden? Ein Krebsgeschwür am Körper der Menschheit. Terroristen, verbreiten Krankheiten, vergewaltigen Frauen, zerstören Kirchen.

STIMME DES VOLKES *(von der Straße)*
Eine harte Hand braucht es für die! Alle erschießen! Erschießen! Eine harte Hand.

REINHARD HEYDRICH *(rechnet ernst Jaroslav Hašek vor)*
Wir planen, 12 Millionen Juden zu vernichten. In der Folge 30 bis 40 Millionen Slawen, vor allem Russen, Polen und Tschechen.

T. G. MASARYK
Nein, die Zukunft wird nicht stolz auf den Augenblick sein, in dem der Begriff der kollektiven Schuld eingeführt wurde.

VÁCLAV HAVEL (*winkt heftig dem Cafetier František* Černý*, der gehen möchte*)
Nein, nein, nein, ich bitte Sie, gehen Sie nicht. Sie sind die hohe Schule der Kaffeehausmoral. Wir haben den Cafetier František. Sie sind unsere Gewissheit. Sie haben einen festen Schritt. Die Guten gehen oft im selben Schritt. Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

LEOPOLD HILSNER *(tanzt mit Božena Němcová)*
Wenn die Rede auf die Deportation der Juden kommt, höre ich immer, dass man schließlich nicht wusste, wohin sie gebracht wurden. Als wollte man alle, die darüber zu bestimmen hatten, rehabilitieren.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*neugierig*)
Und Ihre Antwort?

LEOPOLD HILSNER
Warum aber haben sie überhaupt gestattet, dass man sie gegen ihren Willen fortschafft? Weg von ihren Geburtsorten? Wohnorten?

J. W. STALIN (*jovial zu Milada Horáková*)
Ihr müsst zu leben wissen.

HUBERT GORDON SCHAUER (*während er die Augen verdreht*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

STIMME DES VOLKES (*Chorgesang, von der Straße*)
Wes Brot ich ess, des Lied ich sing.

FRANZ KAFKA *(zum Cafetier*)
František, du hast einen Menschen vor dir, der mit seinen fünfunddreißig Jahren zu Tode erschöpft war …

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
František, wir haben unser Café. Und würdest du vielleicht noch etwas für mich schreiben?

FRANZ KAFKA
Für dich ja.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Freunde, wir amüsieren uns ein bisschen, kommt alle näher, alle, die hungern.

KAFFEEHAUS – KABARETTEINLAGE III.
(Version für Františeks Café)

Außer Franz Kafka schließen sich alle an und improvisieren die Szene aus dem „Hungerkünstler", alles grotesk überzeichnet, sie amüsieren sich königlich. Die Aufführung des Hungerkünstlers kann mit Musikinstrumenten begleitet werden (Ziehharmonika, Becken, Trommel, Geige, Posaune …)

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(klingelt mit dem Glöckchen, die Musik verstummt)*

Zwei Wärter (Jaroslav Hašek und Egon Erwin Kisch) gehen herum. Manchmal leuchten sie mit Taschenlampen in den Kanal, gießen eine Flasche Wasser aus oder stechen mit Stielen in den Kanal. Man hört eine schwache Melodie, die summt Lucie Černohousová *vor sich hin.*

JAROSLAV HAŠEK
Das Interesse hat deutlich nachgelassen.

EGON ERWIN KISCH
Es waren andere Zeiten. Damals war es ein Ereignis für die ganze Stadt.

JAROSLAV HAŠEK
Fass mal an, wie dünn sie ist.

EGON ERWIN KISCH
Sie wird wohl heimlich doch etwas essen.

JAROSLAV HAŠEK
Niemals während der Hungerzeit, unter keinen Umständen, selbst unter Zwang aß sie nicht das Geringste.

EGON ERWIN KISCH
Warum?

JAROSLAV HAŠEK
Ihre Künstlerehre gestattet das nicht.

EGON ERWIN KISCH
Das kann nur sie selbst wissen.
JAROSLAV HAŠEK
Was?

EGON ERWIN KISCH
Ob sie wirklich ununterbrochen und fehlerlos hungert.

JAROSLAV HAŠEK
Du würdest die Nachtwache in Františeks Café ohne Frühstück übernehmen?

EGON ERWIN KISCH
Nein.

JAROSLAV HAŠEK
Als Höchstzeit für das Hungern hat der Impresario vierzig Tage festgesetzt. Auch in den Weltstädten ließ er nicht länger hungern.

EGON ERWIN KISCH
Warum?

JAROSLAV HAŠEK
Eine wesentliche Abnahme des Zuspruches wurde festgestellt. Dann wurde die mit Blumen umkränzte Tür geöffnet, eine begeisterte Zuschauerschaft erfüllte das Amphitheater, eine Militärkapelle spielte, durch ein Megafon wurden die Resultate dem Saale verkündet, es wurden Photographien des Hungerkünstlers verkauft, und es wurde ein Trinkspruch auf das Publikum ausgebracht.

EGON ERWIN KISCH
Sie ist reklamesüchtig, die Schwindlerin, das Hungern fällt ihr leicht.

JAROSLAV HAŠEK
Sie ist nicht mehr auf der Höhe ihres Könnens.

EGON ERWIN KISCH
Sie kann essen, während sie singt.

KÜNSTLERIN *(aus dem Kanal)*
Verzeiht mir alle.

EGON ERWIN KISCH
Du hungerst noch immer?

KÜNSTLERIN *(aus dem Kanal)*
Verzeiht mir alle.

JAROSLAV HAŠEK
Gewiss, (*klopft sich an die Stirn*) wir verzeihen dir.

KÜNSTLERIN
Immerfort wollte ich, dass ihr mein Hungern bewundert.

JAROSLAV HAŠEK
Wir bewundern es auch. Du hast einen berühmten Namen, so ein großer Zirkus mit Tieren und Apparaten kann jeden und zu jeder Zeit gebrauchen, bei entsprechend bescheidenen Ansprüchen natürlich.

KÜNSTLERIN
Ihr sollt mein Hungern nicht bewundern.

EGON ERWIN KISCH
Nun, dann bewundern wir es nicht.

JAROSLAV HAŠEK
Warum sollen wir es denn nicht bewundern?

KÜNSTLERIN
Weil ich hungern muss, ich kann nicht anders.

KAREL ČAPEK
Da sieh mal einer, warum kannst du denn nicht anders?

KÜNSTLERIN *(kriecht aus dem Kanal hervor)*
Weil ich nicht die Speise finden konnte, die mir schmeckt. Hätte ich sie gefunden, glaubt mir, ich hätte kein Aufsehen gemacht und mich vollgegessen wie du und du und alle anderen.

EGON ERWIN KISCH
Sie ist eine Schwindlerin, ich wusste es.

JAROSLAV HAŠEK
Nun machen wir hier aber Ordnung.

(*Alle Teilnehmenden verbeugen sich. Applaus aus dem Saal. Die Schauspieler huldigen spöttisch dem Autor. Die Künstlerin bleibt am Ende des Auftritts liegen, erhebt sich nicht, summt nur eine Melodie. Übergangsmusik zur nächsten Szene im Café.*)

KAFFEEHAUS IV.

Atmosphäre der Nachkriegsrepublik I.

Wieder wird getanzt. Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen ziemlich laut schreien, sie schreien sich gegenseitig an, tauschen die Partner.

THOMAS BERNHARD (*zerschlägt aus Versehen eine Tasse*)
Ich habe Schutz im Theater gefunden, im Spiel und unter seinen Akteuren, ich versuchte, mich im Zuschauerraum und auf der Bühne zu verstecken, aber es gelang mir nicht.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Was man nicht ändern kann, muss man ertragen und nicht darüber lamentieren.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(liegt noch immer auf der Erde, sammelt Scherben auf, empört)*
Was ist der Mensch, wenn seiner Zeit Gewinn, sein höchstes Gut nur Schlaf und Essen ist? Ein Vieh, nichts weiter.

JAROSLAV HAŠEK *(legt sich zu Lucie, zieht sie an sich)*
Zu Beginn erinnerte ich mich nur an die Sätze der bizarren Schriftsteller, der „dramatischen Autoren", dann an Satzgefüge. Durch die Vernetzung der Sätze lernte ich zu leben, es kamen mehr Satzgefüge hinzu und ich habe mich da irgendwie hineingefitzt …

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(zu Hašek)*
Du bist so ordinär. Und du lügst so.

JAROSLAV HAŠEK *(möchte Lucie küssen, die ohrfeigt ihn)*
In meiner Schwäche muss ich gegen die Realität kämpfen, die mir immer wieder ihr Gesicht hinhält.

RAINER MARIA RILKE
Nein, den Tod fürchte ich nicht … Ich fürchte das Leben.

FRANZ WERFEL
Warum?

RAINER MARIA RILKE
Eher die Menschen.

FRANZ WERFEL
Die Menschen?

RAINER MARIA RILKE
Alles Böse kommt von ihnen.

LENKA REINEROVÁ
Und auch alles Gute. Sie sind dumm.

FRANZ KAFKA
Wir haben den Cafetier František. Das ist unsere Gewissheit. Er geht im selben Schritt. Die Guten gehen oft im selben Schritt. Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Entweder spricht man zu den Leuten oder zur Sache.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Schließlich gestattet sich Nichtunterzeichner untertänigst die demütige Anmerkung, dass an den grausamen Naziverbrechen auch die stark exaltierten und sich als tschechische Schauspiele-

rinnen stilisierenden Lída Baarová und Adina Mandlová und der sich als tschechischer Komiker stilisierende Vlasta Burian und außerdem meine Nachbarn, Hofbesitzer unter folgender Katasternummer, ihren Anteil hatten.

KELLNER (*mit Blick auf den Anonymen*)
Sie haben ja Minderwertigkeitskomplexe. Nach oben haben Sie es nicht geschafft, und unten gefällt es Ihnen nicht.

J. W. STALIN
Du kannst Mitleid mit den Feinden haben. Aber den Brüdern, die dich verraten haben, darfst du nicht verzeihen.

EDVARD BENEŠ (*tanzt mit J. W. Stalin, demütig*)
Die Sudetendeutschen?

STIMME DES VOLKES *(vor dem Fenster des Cafés)*
Ein Krebsgeschwür am Körper der Menschheit. Terroristen, verbreiten Krankheiten, vergewaltigen Frauen, zerstören Kirchen.

MAX BROD
Durch die Aussiedlung der Deutschen entstand eine Atmosphäre, in der man ohne großen Lärm einen politischen Gegner beseitigen konnte. Ein Leben ohne Recht und Gesetz.

MILADA HORÁKOVÁ
Das sind moralische Folgen der Massenaussiedlung, die man schon jetzt erkennen kann: Wenn man einen Menschen dafür bestrafen kann, dass er zu einem bestimmten Volk gehört, kann man ihn später auch dafür bestrafen, dass er zu einer bestimmten Gesellschaftsschicht gehört oder zu einer bestimmten politischen Partei.

T. G. MASARYK (*tanzt mit* Milad*a Horáková*)
Die Zukunft wird nicht stolz auf den Augenblick sein, in dem der Begriff der kollektiven Schuld eingeführt wurde.

STIMME DES VOLKES *(vor dem Fenster)*
Eine harte Hand braucht es für euch! Alle erschießen! Erschießen! Eine harte Hand.

MAX BROD (*zu Franz Kafka*)
Du hast Glück.

FRANZ KAFKA *(flüsternd, zu Božena Němcová)*
Ich bin nicht vergast worden. Ich bin nicht vertrieben worden.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Und wir tanzen Csárdás? Heißt das überhaupt so?

HUBERT GORDON SCHAUER (*stampft wütend auf*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

VLADIMÍR CLEMENTIS
Wir werden Geschichte schreiben, die Welt verändern. Und wir haben Angst anzufangen, weil wir am Eigentum hängen wie ein Hund an seiner Hütte.

KLEMENT GOTTWALD
Du hast ein Versprechen abgegeben. Das wirst du nicht los, wenn du die Ordenskutte ablegst.

VLADIMÍR CLEMENTIS
Zieh dir was an, wenigstens eine Uschanka, damit du dich nicht erkältest.

KELLNER *(erstaunt)*
Euch geht es nicht nur um Geld?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*tanzt mit Klement Gottwald*)
In der Jugend war jeder von uns die Hoffnung seines Volkes.

KLEMENT GOTTWALD
Na und? Hier geht es nicht nur um ein einziges Kaff wie das Großmuttertal in Ratibořice. Hier geht es um die ganze Partei.

MAX BROD
Dante hat darüber ein ganzes Buch verfasst. Es heißt *Die Hölle*.

KELLNER
Ich kann nicht lesen. – Und was hast du angestellt?

RUDOLF SLÁNSKÝ
Ich weiß es nicht, aber irgendetwas bestimmt.

STIMME DES VOLKES *(vor den Fenstern des Cafés)*
Tod den verräterischen Hunden!

FRANZ KAFKA
Er wurde verhaftet.

MAX BROD
Sieht so aus.

FRANZ KAFKA
Aber warum bloß?

J. W. STALIN und KLEMENT GOTTWALD (*tanzen miteinander und verneigen sich*)
Wir sind nicht dazu bestellt, Ihnen das zu sagen. Das erfahren Sie alles zur richtigen Zeit.

MAX BROD
Arisierende kommunistische Säuberung.

MILADA HORÁKOVÁ
In einem Land, wo niemand niemandem traut, sind Säuberungen in den obersten Reihen von einem Tag auf den anderen möglich.

KLEMENT GOTTWALD (*geduldig und friedliebend, mit Blick auf Hašeks Bierseidel*)
Das ist kein Spiel im eigenen Sandkasten.

STIMME DES VOLKES *(vor dem Fenster)*
Der Mensch muss absolut standfest sein. Andere kann die Partei nicht gebrauchen. Eine harte Hand braucht es für euch! Alle erschießen! Erschießen! Eine harte Hand.

KELLNER (*verträumt*)
Ich kann mir nicht helfen, aber damals wussten wir uns noch um was zu prügeln, wissen Sie!

KAREL ČAPEK
Lateinische Verse raus, bitte. Das könnte sie reizen.

MARTA KUBIŠOVÁ *(gleitet Gustav Husák aus dem Arm)*
Allgemeine Anschuldigungen sind immer ungerecht.

JAROSLAV HAŠEK
Meinen Sie?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Deshalb schadet es nicht, wenn jeder individuell zur Verantwortung gezogen wird.

KELLNER (*ganz leise*)
Wenn alle schuld sind, ist keiner schuld.

HUBERT GORDON SCHAUER (*verwirrt*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

J. W. STALIN
Ich!

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT
Ja.

VÁCLAV HAVEL (*winkt dem Cafetier František* Černý*, der gehen möchte*)
Nein, nein, nein, ich bitte Sie, gehen Sie nicht. Sie sind die hohe Schule der Kaffeehausmoral. Wir haben den Cafetier František. Sie sind unsere Gewissheit. Die Guten gehen oft im selben Schritt.
Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

STIMME DES VOLKES (*erstaunt und naiv*)
Und wenn dann irgendwie rauskommt, dass wir was falsch entschieden haben, dürfen wir das dann nicht auf jemanden abwälzen? Und auch keinen Klassenkampf daraus machen?

KAFFEEHAUS IV.
Atmosphäre der Nachkriegsrepublik II.
Wieder wird getanzt. Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen ziemlich laut schreien, sie schreien sich gegenseitig an, tauschen die Partner.

MARTA KUBIŠOVÁ (*tanzt mit Alexander Dubček*)
1968 beginnen die Nichtkommunisten, die Nichtparteimitglieder, wieder aufzuwachen.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Eine freiere Atmosphäre ermöglicht ihnen, ihre Stimme zu erheben und ihre Gleichberechtigung zu fordern.

VÁCLAV HAVEL
Sie bilden die Mehrheit im Volk, und doch waren sie bis jetzt Bürger zweiter Klasse.

MILADA HORÁKOVÁ (*flüstert Max Brod zu, mit dem sie tanzt*)
Das Tauwetter 1968 rechtfertigte die Stalinisten.

MAX BROD (*räuspert sich*)
Ich will hier wirklich nicht den zerrissenen Intellektuellen spielen, wie es jetzt Mode ist, aber mir sind die Menschen eindeutig lieber, die weniger ambitioniert sind, die tolerant sind, menschlicher als ihre selbstbewussten Mitmenschen, welche vor Optimismus strotzen und im Namen ihres Glückes bereit sind, jedes beliebige Verbrechen an den anderen zu verüben.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*zum Cafetier František* Černý)
Und wir tanzen Rock-n-Roll? Heißt das überhaupt so?

THOMAS BERNHARD
Das Wesen ist unverändert. Es ist die Aristokratie, die in ihrem Schloss in pathetischen Schriften um Urteile für unschuldige Menschen ersuchte. Niemand will zurücktreten, um so die Abkehr der politischen und der Schriftstellergemeinde von ihrer dunklen Vergangenheit zu demonstrieren.

KELLNER
Naja, wenn wir warten sollen, bis aus unserer kleinen tschechischen Provinz ein Tolstoi erwächst, können wir lange warten. Und dann wird er sowieso weggebissen.

MILADA HORÁKOVÁ
Man hört herzzerreißende Reuebekundungen derer, die anderen in den 50er Jahren etwas eingebrockt haben.

MARTA KUBIŠOVÁ
Unsere Vorstellung war damals klar. Wir werden die Idioten und Primitiven auf den Leitungsposten los und werden das intelligent machen.

MAX BROD (*fasst sich an den Kopf*)
Gott, ihr seid ein Land, das Kafka rehabilitieren musste! Franz! Fraanz!!

FRANZ KAFKA
Tapfer hassen wir hier einer den anderen.

RAINER MARIA RILKE
Wir haben den Cafetier František. Das ist unsere Gewissheit. Er geht im selben Schritt. Die Guten gehen oft im selben Schritt. Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*verständnislos*)
Wir sind ein Land, das Franz Kafka rehabilitieren musste?
FRANZ KAFKA (*tanzt mit Božena Němcová, leise*)
Wenn ich es bedenke, so muss ich sagen, dass mir meine Erziehung in mancher Hinsicht sehr geschadet hat. Ich bin überzeugt, dass ich für das Zusammenleben mit diesen Leuten hier für immer verloren bin. Entweder Selbstmord oder Heirat.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Ich habe ganz sicher nicht die Absicht zu heiraten!

T. G. MASARYK (*flieht vor H. G. Schauer, der mit ihm Polka tanzen möchte*)
Ich habe nichts gegen historische Parallelen und Betrachtungen über den Sinn unserer Geschichte, mich stört nur, wenn sie dazu dienen sollen, die Aufmerksamkeit von den menschlichen, moralischen und politischen Dilemmata der Gegenwart abzulenken, also genau davon, was, wenn man es lösen würde, bedeuten würde, die Geschichte unseres Volkes zu schreiben und ihr eventuell einen Sinn zu geben.

KELLNER (*über verschütteter Milch*)
Ich hau ab.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Wie Sie meinen, aber die Freiheit ist nicht da, wo Sie sie suchen.

KELLNER
Und wo sonst?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
In Ihnen selbst.

MARTA KUBIŠOVÁ (*mit Blick auf die Panzer vor dem Café*)
Nach der Okkupation schrieb Václav Havel den Mächtigen Briefe.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*glücklich*)
Ja? Ich habe auch Briefe geschrieben.

GUSTÁV HUSÁK
Mir hat er auch einen Brief geschrieben!

HUBERT GORDON SCHAUER (*gähnt*)
Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

STIMME DES VOLKES (*mit russischem Akzent, getragen*)
Was ich nicht weiß, macht mich nicht heiß. Wes Brot ich ess, des Lied ich sing. Okkupation ist keine Okkupation. Okkupation ist brüderliche Hilfe.

GUSTÁV HUSÁK *(slowakisch)*
Die Partei weiß, was sie tut. Und was sie tut, tut sie richtig.

STIMME DES VOLKES (*wie ein antiker Chor, von der Straße)*
Er hat schon ein paar graue Haare, aber er ist es, ein guter Mensch, ein bescheidener, großer, warmherziger Mensch.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Ich habe eine prima Stelle und will sie nicht verlieren.

KELLNER
Pass bloß auf. Du willst doch wohl niemanden anschwärzen. Dauernd bedrohst du jemanden.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT *(entschuldigend)*
Ich lüge häufig, also wenn ich dann die Wahrheit sage, ist es vielleicht nicht zu erkennen.

MILADA HORÁKOVÁ
Die, welche nicht lesen und nachdenken, schmarotzen nur.

VÁCLAV HAVEL (*tanzt mit Božena Němcová, versucht sie zu küssen*)
In meiner Schwäche muss ich gegen die Realität ankämpfen, die mir unablässig ihr Gesicht hinhält. Ich darf nicht arbeiten.

MARTA KUBIŠOVÁ (*tanzt mit Franz Werfel, versucht ihn zu küssen*)
Sein Unglück und seine Tragik liegen darin, dass er sich absolut bewusst ist, dass kein Kompromiss damit geschlossen werden kann, wie die Welt funktioniert, und er gleichzeitig nicht die Kraft hat, sich dagegen aufzulehnen. – Ich darf nicht singen.

STIMME DES VOLKES
Eine harte Hand braucht es für euch! Eine harte Hand.

VÁCLAV HAVEL *(leise zu Božena Němcová)*
Sie werden mich verstehen. Zum Verzweifeln schwer ist es anzusehen, wie das eigene geliebte Werk, in das Sie so viel Arbeit, Gesundheit und die besten Geisteskräfte gesteckt haben, verboten wird.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ *(winkt Thomas Bernhard zu, der gehen will)*
Gehen Sie nicht, Sie dienen nur als Spiegel. Sie sind die hohe Schule der Künstlermoral.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT
Wie angenehm, in dieser Umgebung so ein strahlendes Lächeln zu sehen.

MARTA KUBIŠOVÁ (*zum Ermittler der Staatssicherheit, mit dem sie tanzt*)
Ein bisschen haben wir wohl provoziert, weil wir uns so unsere Seelen und unsere menschliche Würde bewahren konnten.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Ewige Abschiede, Verluste, Fortgehen, Erziehung der Sprösslinge, so viele Probleme und Sorgen. Jeder hat genug Arbeit für ein ganzes Leben, um das ehrenhaft zu bewältigen. Und das absurde Regime legt einem Menschen noch unsinnige Hindernisse in den Weg. Wie kommt es, dass man sich noch mit einem Regime befassen muss, wenn man doch genug Sorgen mit sich selbst hat?

STIMME DES VOLKES (*gähnt*)
Mensch, mir würde so ein Leben irgendwie … nicht mehr reichen.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT
Wenn's nur das ist, denk dir doch was Besseres aus. Ausdenken kannst du, was du willst.

MARTA KUBIŠOVÁ (*versucht erfolglos das Jazzorchester zu überreden, zu spielen, es ist kein Platz dafür auf der Bühne, genau wie für Leoš Janáček, der manierlich wartet*)
All das wirkt wie eine Farce, die erste Stufe zur Normalität.

T. G. MASARYK
Was ist der Mensch, wenn seiner Zeit Gewinn, sein höchstes Gut nur Schlaf und Essen ist? Ein Vieh, nichts weiter. Er leugnet, etwas Universelleres zu sein, wodurch er sich selbst verstehen könnte.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Und wo Informationen fehlen, mehren sich die Verleumdungen.

VÁCLAV HAVEL *(winkt wild dem Cafetier František* Černý *zu, der ohne Abschied gehen will)*
Nein, nein, gehen Sie nicht. Sie sind die hohe Schule der Moral. Wenn Sie gehen, dann ist hier niemand …

HUBERT GORDON SCHAUER (*genervt*)
Hören Sie auf, sich zu streiten, meine Herren. Was ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

FRANZ KAFKA (*zum Cafetier František* Černý*)*
Bleiben Sie. Ich brauche Ihren Schritt. Möchten Sie, dass ich noch etwas für Sie schreibe? Ja?

KAFFEEHAUS – KABARETTEINLAGE IV.
(Version für Františeks Café)

Außer Franz Kafka beteiligen sich alle und improvisieren eine Version der „Verwandlung". Alles ist grotesk überzeichnet, sie amüsieren sich königlich. Die Aufführung der Verwandlung kann mit Musikinstrumenten begleitet werden (Ziehharmonika, Becken, Trommel, Geige, Posaune …)

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ *(klingelt mit dem Glöckchen, die Musik hört auf zu spielen)*

JAROSLAV HAŠEK und KAREL ČAPEK *(laufen ins Publikum und essen Äpfel)*

JAROSLAV HAŠEK *(schaut unter den Tisch)*
Was ist denn mit ihm passiert?

GÄSTE *(alle oder vielleicht nur ein paar, sie grinsen, spöttisch)*
Warum sagt er nichts?

KAREL ČAPEK
Als er aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich im Bett zu einem ungeheuren Ungeziefer verwandelt.

JAROSLAV HAŠEK
Zeigen Sie her!

GÄSTE *(alle oder vielleicht nur ein paar, sie grinsen, spöttisch)*
Wir wollen, dass er uns das Ungeziefer zeigt!

JAROSLAV HAŠEK
Und was ist das für ein widerliches Insekt?

KAREL ČAPEK
Der Mutter graut es vor ihm.

JAROSLAV HAŠEK
Zeigen Sie her!

GÄSTE *(alle oder vielleicht nur ein paar, sie grinsen, spöttisch)*
Wir wollen, dass er uns das Ungeziefer zeigt!

KAREL ČAPEK
Kommen Sie schauen. Dehnen Sie Ihren jungen Körper.

GÄSTE *(Jaroslav Hašek wirft den Apfel unter den Tisch und kreischt mit den anderen)*
Es ist krepiert; da liegt es ganz und gar krepiert!

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Und jetzt?

KAREL ČAPEK und JAROSLAV HAŠEK *(hüpfen fröhlich)*
Wir sind nicht dazu bestellt, Ihnen das zu sagen. Das erfahren Sie alles zur richtigen Zeit.

(*Alle Teilnehmenden verbeugen sich. Applaus aus dem Saal. Die Schauspieler huldigen spöttisch dem Autor. Übergangsmusik zur nächsten Szene im Café.*)

KAFFEEHAUS V.
Atmosphäre nach dem Jahr 1989

Das bunte und vielstimmige Café des Prager Literaturhauses, voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen ziemlich laut schreien, sie schreien sich gegenseitig an, tauschen die Partner.

STUDENT (*kommt von der Straße Národní třída angetanzt*)
Wenn wir vollständig ohne Rechte sind, werden wir absolut frei sein. Wir können nirgendwoher etwas erwarten. Alles hängt nämlich von uns ab.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT (*weinerlich*)
Das eigene Kind will nicht mehr mit uns zusammenleben. Das ist unsere Bilanz.

HUBERT GORDON SCHAUER (*drohend*)
František, sagt mir endlich jemand von Ihren Gästen, was die Aufgabe unseres Volkes ist? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

LEOPOLD HILSNER (*verneigt sich nach dem Tanz vor Lenka Reinerová*)
Ich danke.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT (*zieht sich einen Frack an*)
Dieser Mann ist ein bekannter Querulant.

BOŽENA NĚMCOVÁ
Der einzige mögliche Ausweg ist die Rückkehr an den Beginn aller Dinge.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT (*streichelt Božena Němcová*)
Aah, unsere Frau Božena Němcová. Wir haben uns geirrt, aber das ist doch wohl noch kein Verbrechen.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT *(frustriert)*
Ich weiß überhaupt nicht, was ich heute wollen sollte.

JAROSLAV HAŠEK
Bier.

GUSTÁV HUSÁK (*zärtlich*)
Wir sollten jetzt nicht auseinandergehen.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT
Zieh dir was ganz anderes an, damit du dich nicht erkältest.

KELLNER
Was wollen Sie ihnen zeigen? Ein Denkmal, einen Helden oder einen Krüppel?

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Ich bin der Hornochse, der für alle geackert hat. Und nichts davon hat! Nein, wartet mal, sagt mir, wer heute die Macht hat. Seid nicht böse … Wer hat die Macht?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*zu Marta Kubišová*)
Merkst du das? Der Kerl spielt mit uns. Und hat davon einen Orgasmus.

ANONYMER TSCHECHISCHER PATRIOT
Jetzt übertreibst du´s aber mit deiner Aufdringlichkeit. Ich muss dir nicht erklären, ob ich ein ehrlicher Typ oder ein Nichtsnutz bin, ob ich normal oder ein Psychopath bin. Du verstehst das sowieso nicht.

KELLNER (*schreit*)
Sie haben ja Minderwertigkeitskomplexe. Nach oben haben Sie es nicht geschafft, und unten gefällt es Ihnen nicht.

STIMME DES VOLKES *(vor dem Café)*
Immer ist alles anders, als man glaubt.

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT
Ich habe eine neue Geschäftsidee, die unsere europäische Firma in Schwung bringen sollte. Die Verbindung von Grammofon und Telefon.

MAX BROD
Die Verbindung von Grammofon und Telefon hätte keine große allgemeine Bedeutung, sie wäre eine Erleichterung nur für Menschen, die wie ich vor dem Telefon Angst haben.

FRANZ KAFKA
Menschen wie ich haben natürlich auch Angst vor Grammofonen, und es ist ihnen nicht zu helfen.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*schaut sich verständnislos um*)
Also, was ist die Aufgabe unseres Volkes?

ERMITTLER DER STAATSSICHERHEIT (*schon umgezogen, räuspert sich, leise*)
Ich.

STIMME DES VOLKES (*heiter*)
Wes Brot ich ess, des Lied ich sing.

HUBERT GORDON SCHAUER (*drohend*)
Also zum letzten Mal. Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

FRANZ KAFKA
Von einem gewissen Punkt an gibt es keine Rückkehr mehr. Dieser Punkt muss erreicht werden.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ (*mit Blick auf die Tanzschritte*)
Der Kommunismus ist eine Tragödie, aber der eigentliche Feind ist immer der habgierige, scheinheilige Rechte im „patriotischen" Pelz.

MILADA HORÁKOVÁ (*schaut sich ungläubig um*)
Wohin ist uns denn Europa weggelaufen?

BOŽENA NĚMCOVÁ (*immer noch verständnislos und verzweifelt*)
Das ist ein eigenartiger Ort hier, wo kein Platz für Idylle ist, und die, welche die Welt verbessern wollen, müssen sich technischen und ökonomischen Realitäten unterwerfen. Was also ist die Aufgabe unseres Volkes?

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
In sich eine tiefere Verantwortung für die Welt zu finden.

BOŽENA NĚMCOVÁ (*atemlos vom Tanzen*)
Verzeihen Sie, die Musik spielt sehr laut. Wir haben nicht gehört, was Sie sagten. Was bitte ist die Aufgabe unseres Volkes? Welcher Art ist unsere nationale Existenz?

FRANZ KAFKA
Wir haben den Cafetier František. Das ist unsere Gewissheit. Er geht im selben Schritt. Die Guten gehen oft im selben Schritt. Die anderen aber tanzen, ohne es zu ahnen, ringsherum die Tänze ihrer Zeit.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Ich halte nichts am Schicksal der Sterblichen für glücklich.

THOMAS BERNHARD *(neigt sich Lucie Černohousová zu)*
Warum spielen Sie nicht Theater? In meinen Stücken?

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ (*mit Blick auf Kafka*)
Geben Sie zu, das würde auch einem Heiligen die Geduld rauben!

JAROSLAV HAŠEK
Panik brach bei dem Festessen in Venedig aus. Es verschwand der legendäre Ring mit dem Diamanten im Wert von acht Millionen Dollar, der der Schauspielerin Greta Garbo gehörte. Die noble Gesellschaft warf sich auf alle Viere und suchte zwischen Tischen und Blumen. Am Ende fand ein fixer Kellner den Ring. Greta hatte ihn gedankenlos in ein Weinglas geworfen.

KELLNER
Wenn alle schuld sind, ist keiner schuld …

KAFFEEHAUS FRANTIŠEK ČERNÝ
Sie halten mich für verrückt. Ich Sie auch.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Und wenn ich nicht lüge, ruiniert mich die Wahrheit.

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Der Mensch muss den Menschen trauen. Anders kann man nicht leben, liebe Lucie.

JAROSLAV HAŠEK
Wir müssen leben, und das ist alles. Auf dieser Welt ist alles einfach. Die Zimmerdecke ist weiß, Stiefel schwarz, Zucker ist süß.

LUCIE ČERNOHOUSOVÁ
Ich weiß nicht, wohin ich gehöre. Bevor mich jemand einordnet, würde ich diese Geste gern selbst ausführen, allein schon deswegen, weil ich den anderen keine zusätzliche Arbeit machen will.

RAINER MARIA RILKE
In der Unsicherheit liegt wohl der einzige Ausweg. Immer wieder neu beginnen, arbeiten und schweigen …

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Was ist der Mensch, wenn seiner Zeit Gewinn, sein höchstes Gut nur Schlaf und Essen ist? Ein Vieh, nichts weiter … Und deshalb lasst uns tanzen, Freunde … tanzen … unsere Aufgabe ist erfüllt …

JAROSLAV HAŠEK
Wenn bloß nicht nur das Unmögliche noch möglich ist.

EINE UNBEKANNTE STIMME (*sehr leise, wie vor der Tür*)
Alles ist auf dem besten Weg, aber erst ganz am Anfang. Ich bin noch immer nicht sehr schön, ich möchte gar nicht angeschaut werden. Erst jetzt fange ich an, mich aus all diesen Schwächungen hervorzuarbeiten. Alles, wie ich schon sagte, beginnt, auf dem besten Wege zu sein.

Ein Café in Mitteleuropa, in der Stadt Prag. Sonntag. Das farbenfrohe, bunte Café ist voller Geräusche und Bewegung, die Unterhaltung ist in vollem Gange. Die Musik ist laut, die Tänzer müssen schreien. Sie schreien sich an, tauschen die Partner. Der Kellner steht in der Tür und begrüßt die neu Dazugekommenen …

CAFETIER FRANTIŠEK ČERNÝ
Aber kommen Sie doch bitte herein! Kommen Sie und tanzen Sie den Tanz Ihrer Zeit. Sie werden doch nicht draußen bleiben!

Übersetzung von Raija Hauck

ENDE

Für die deutsche Version des Textes wurden folgende Texte Kafkas und Čapeks zitiert: https://de.wikisource.org/wiki/Der_Prozess/1._Kapitel, abgerufen am 2.6.2021
Karel Čapek. Aus der einen Tasche in die andere. Paul Zsolnay Verlag, 1986. https://de.wikisource.org/wiki/Ein_Hungerk%C3%BCnstler_(1922), abgerufen am 2.6.2021
https://de.wikisource.org/wiki/Die_Verwandlung_(Franz_Kafka), abgerufen am 2.6.2021

© Archiv Helena Černá

DOSLOV | NACHWORT

Helena Černá

manželka | *Ehefrau*

Potom, co jsem si přečetla všechny ty oslavné vzpomínky, jsem se rozhodla, že podám žádost na Magistrát hlavního města Prahy, aby na Letné odstranili metronom a na podstavec od architekta Štursy postavili nový pomník mému muži Františkovi. Tuším, že se objeví lidé, kteří budou chtít být vytesaní ve stínu Františka. Nesmí jich být ovšem moc, aby z toho nebyla nová fronta na maso.

Milý Franto, přeju nám oběma, abychom to společně nějak doklepali.

Helena

Nachdem ich all diese Festbeiträge gelesen habe, habe ich beschlossen, bei der Stadtverwaltung der Hauptstadt Prag die Entfernung des Metronoms auf der Letná-Ebene zu beantragen und auf dem Sockel von Architekt Štursa für meinen Mann František ein neues Denkmal zu errichten. Ich ahne, dass es Menschen geben wird, die in den Schatten von František gemeißelt werden möchten. Allerdings dürfen es nicht zu viele sein, damit daraus keine Warteschlange wie beim Fleischer wird.

Lieber Franta, ich wünsche uns beiden, dass wir das irgendwie gemeinsam zu Ende bringen.

Helena

POZNÁMKA EDITORKY

© Björn Steinz

Vydání tohoto sborníku vzešlo spontánně z přátelského rozhovoru s Radkou Denemarkovou na přelomu let 2020/2021 ve Švýcarsku. Jedna z našich prvních úvah byla překvapit Františka Černého k jeho devadesátým narozeninám uvedením Radčiny divadelní hry „Noc v kavárně Pražského literárního domu", ve které František Černý hraje nezaměnitelnou roli kavárníka.

Stejně nezaměnitelnou roli však hraje František Černý i v reálném životě mnohých z nás, kteří jsme se s ním setkali či máme stále možnost jít s ním společný kus životní cesty. Daly jsme si proto za cíl přiblížit působení a život Františka Černého prostřednictvím textů libovolných forem od přátel, spolupracovníků, novinářů, politiků, diplomatů a zástupců česko-německo-rakouského prostoru. Nechtěly jsme opakovat již napsané[1], nýbrž doplnit Františkovu životní mozaiku o další obrazy. V této snaze nás podpořila i Františkova rodina, která nás odkázala na osobnosti mimo česko-německou oblast a sama sborník rozšiřuje o cenný pohled zevnitř. Vážím si rozhovorů a pomoci, které se nám z její strany dostalo.

František Černý je pro většinu z nás osobností, která propojuje a spojuje lidi napříč různými zájmovými oblastmi, názory i napříč věkovými skupinami[2]. Totéž vyplývá z publikovaných textů, kterých se na naši výzvu sešlo opravdu mnoho. Pro lepší orientaci čtenářů jsme texty proto rozčlenily do tematických celků. Je nasnadě, že řada uvedených textů spadá hned do několika skupin. Rozhodujícím klíčem pro jejich řazení byl obsah a kontext se-

tkávání autora s Františkem Černým. Tímto patří velký a upřímný dík všem autorkám a autorům za jejich myšlenky, pocity, vzpomínky a obrazy zformované do psaného slova.

Ráda bych poznamenala, že sborník obsahuje velké množství fotografií, které zachycují Františka Černého v různých fázích jeho života nebo s ním úzce souvisejí. V tomto kontextu bych chtěla poděkovat především Heleně a Kateřině Černým, Peteru Becherovi, Ondřeji Staňkovi a Štěpánu Kafkovi za podklady, které nám pro dokumentaci poskytli.

V neposlední řadě patří můj dík všem překladatelkám a překladatelům. Je mi líto, že výsledek jejich práce není s ohledem na rozsah sborníku a pětiměsíční fázi na jeho přípravu i realizaci součástí tištěného sborníku, jak jsme původně zamýšlely. Překlady textů jsou veřejnosti přístupné v digitální formě na webových stránkách partnera sborníku – Kulturního referátu Spolku Adalberta Stiftera (www.stifterverein.de).

Sborník je společným dílem nás všech – autorů, přátel, překladatelů, podporovatelů, jazykových korektorů, grafika a nakladatelského týmu. Bylo mi ctí i potěšením připravovat tuto publikaci a setkávat se se všemi zúčastněnými alespoň na dálku. Děkuji tímto Tomáši Kafkovi, Wolfgangu Schwarzovi a Václavu Maidlovi za cenné kontakty, zprostředkování a nezištnou pomoc.

Děkuji všem, že mohla vzniknout tato publikace pro Františka Černého a o Františku Černém, člověku, který vnáší do společnosti pochopení pro rozmanitost, jinakost, nebojí se ptát, ukázat na problematická místa i na to, co nás spojuje, a to nejen v oblasti česko-německých vztahů, ale především vztahů mezilidských.

Františku, děkuji, že jste, a za všechny zúčastněné přeji všechno nejlepší!

Lucie Eiermann
duben 2021, Sargans

[1] KASISKE, Rolf, PROFOUSOVÁ, Eva, ed. „Der Grenzgänger oder: eine Mission an vier Strömen. František Černý zum 70. Geburtstag". Berlin: Europäische Akademie Berlin, 2001. 146 s. ISBN: 3-9807838-0-4

[2] „Na působnosti Černého je pro mě obzvlášť pozoruhodná skutečnost, že má kolem sebe nejen společníky ze své generace. Vždy úzce spolupracoval také s osobami o desítky let mladšími, já sám jsem toho živým důkazem. S nimi působil na bližší soužití Čechů a Němců, stejně jako přispěl k vývoji a připomínání si minulosti a kultury ve smyslu spojování národů."
Matthias Dörr, německý ředitel Ackermann-Gemeinde v doporučujícím dopise tohoto sborníku

ANMERKUNG DER HERAUSGEBERIN[1]

© Björn Steinz

Diese Festschrift entstand als spontanes Ergebnis eines kurzen Beisammenseins mit Radka Denemarková Ende Dezember 2020 bei uns zu Hause in der Schweiz. Eine unserer ersten Überlegungen war es, František Černý zu seinem 90. Geburtstag mit der Uraufführung des Theaterstückes „Eine Nacht im Café des Prager Literaturhauses" von Radka Denemarková zu überraschen. In diesem Stück spielt František Černý die unersetzliche Rolle des Cafetiers.

Genauso eine einmalige Rolle spielt František Černý allerdings auch im realen Leben derjenigen von uns, die ihm auf seinem Lebensweg begegnet sind oder mit ihm diesen Weg immer noch gehen. Wir haben uns vorgenommen, der Öffentlichkeit durch verschiedenartige Texte von Freunden, Mitarbeitern, Journalisten, Politikern, Diplomaten und Vertretern des deutsch-tschechisch-österreichischen Raumes den Blick auf das Leben und das Wirken von František Černý zu vermitteln. Es war nicht unser Ziel bereits Geschriebenes zu wiederholen.[2] Unser Anliegen lag in der Ergänzung seines Lebensmosaiks um weitere Bilder. Bei diesen Bemühungen hat uns u. a. Františeks Familie unterstützt und uns an weitere Persönlichkeiten außerhalb der deutsch-tschechischen Beziehungen vermittelt und selbst die Festschrift um ihre wertvolle Innensicht erweitert. Ich schätze die langen offenen Gespräche und die Hilfe sehr, die wir seitens der Familie Černý für unser Vorhaben erhalten haben.

František Černý wird von vielen als jemand wahrgenommen, der die Menschen unterschiedlicher Interessen, Meinungen sowie unterschiedlichen Alters[3] zusammenbringt und verbindet. Diese Perspektive kann auch bei den Autoren der hier publizierten Texte entnommen werden, die unserem Aufruf zahlreich gefolgt sind. Für eine bessere Orientierung der Leser wurden die Texte aufgrund der hohen Anzahl in thematische Kapitel aufgeteilt. Es ist naheliegend, dass viele der aufgeführten Texte gleich in mehreren Kapiteln ihren Platz hätten finden können. Der Hauptschlüssel für ihre Zuordnung lag im Textinhalt und dem Kontext der Begegnungen des Autors bzw. der Autorin mit František Černý. Hiermit gebührt allen Autorinnen und Autoren unser großer und aufrichtiger Dank für ihre Gedanken, Gefühle, Erinnerungen und Bilder, die sie mit uns geteilt haben und in geschriebene Worte umgeformt haben.

Gern würde ich an dieser Stelle anmerken, dass die Festschrift mehr als fünfzig Fotografien beinhaltet, die František Černý in verschiedenen Phasen seines Lebens abbilden oder mit ihm eng zusammenhängen. Die meisten Fotografien zeigen František in der Zeit nach dem Jahr 2000, aber es sind im Buch auch solche zu finden, die aus der Zeit der analogen Kameras stammen. In diesem Kontext möchte ich mich vor allem bei Helena und Kateřina Černá, Peter Becher, Ondřej Staňek und Štěpán Kafka für ihre Unterstützung bei der Bilddokumentation herzlich bedanken.

Nicht zuletzt gehört mein aufrichtiger Dank allen Übersetzerinnen und Übersetzern. Bedauerlicherweise kann das Ergebnis ihrer wunderbaren Arbeit nicht Bestandteil der gedruckten Version dieser Festschrift sein, so wie wir es ursprünglich geplant hatten. Die Gründe liegen im Umfang der Festschrift und der fünf Monate „kurzen" Zeit, die uns für die Umsetzung der Festschrift seit unserem ersten Gedanken zur Verfügung stand. Die Übersetzungen der Autorentexte sind für jeden auf der Webseite unseres Projektpartners – des Kulturreferats des Adalbert Stifter Vereins München – zugänglich (www.stifterverein.de).

Dieses Buch, das Sie in der Hand halten, ist ein gemeinschaftliches Werk von Autoren, Freunden, Übersetzern, Förderern, Sprachlektoren, dem Grafiker und dem Verlagsteam. Es ist unser gemeinsames Geschenk für František Černý zu seinem 90. Geburtstag. Es war mir eine Ehre und Freude diese Festschrift vorzubereiten und allen Beteiligten auf diesem Weg zu begegnen. Gern möchte ich mich an dieser Stelle noch bei denen bedanken, die mir unentbehrlich mit Rat und Tat beistanden – Tomáš Kafka, Wolfgang Schwarz und Václav Maidl.

Danke an alle, dass dieses Buch für František Černý und über František Černý entstehen durfte! Es ist ein Buch über einen Menschen, der Verständnis für die Vielfalt und die Andersartigkeit in unsere Gesellschaft bringt, der keine unangenehmen Fragen scheut sowie keine Angst hat, auf Probleme hinzuweisen, der jedoch hauptsächlich darauf hindeutet, was uns verbindet – sowohl im Bereich der deutsch-tschechischen als auch der zwischenmenschlichen Beziehungen.

Danke František, dass es Sie gibt! Ich wünsche Ihnen im Namen aller Beteiligten alles Gute zu Ihrem wunderbaren 90. Geburtstag!

Lucie Eiermann
April 2021, Sargans

[1] Dieser Text ist keine direkte Übersetzung des tschechischen Textes, sondern ein inhaltlich gleicher, jedoch selbständiger Text der Autorin.

[2] KASISKE, Rolf, PROFOUSOVÁ, Eva, ed. „Der Grenzgänger oder: eine Mission an vier Strömen. František Černý zum 70. Geburtstag". Berlin: Europäische Akademie Berlin, 2001. 146 S. ISBN: 3-9807838-0-4

[3] „Besonders bemerkenswert ist für mich beim Wirken Černýs auch, dass er Weggefährten nicht nur aus seiner Generation hat. Er hat stets auch mit Personen, die mehrere Jahrzehnte jünger sind als er, eng zusammengearbeitet, hierfür bin ich auch aus eigenem Erleben Zeuge. Mit ihnen hat er für ein engeres Miteinander von Deutschen und Tschechen gewirkt sowie zur Entwicklung und Pflege von Erinnerung und Kultur in einem völkerverbindenden Sinn beigetragen."
Matthias Dörr, Bundesgeschäftsführer der Ackermann-Gemeinde im Empfehlungsschreiben für diese Festschrift

SEZNAM AUTORŮ | AUTORENVERZEICHNIS

THOMAS BAGGER (1965)

diplomat, tiskový a politický referent na německém velvyslanectví v Praze, v současnosti vedoucí oddělení zahraniční politiky v Úřadu spolkového prezidenta (s. 39)

Diplomat, Referent für Presse und Politik an der Deutschen Botschaft Prag (1996–1998), aktuell Leiter der Abteilung Außenpolitik im Bundespräsidialamt (S. 36)

VÁCLAV BARTUŠKA (1968)

jeden z iniciátorů studentské stávky v listopadu 1989, autor knihy Polojasno (1990) o práci v parlamentní komisi, dohlížející na vyšetřování událostí na Národní třídě, generální komisař české účasti na EXPO 2000 v Hannoveru, od roku 2006 je zvláštním velvyslancem České republiky pro otázky energetické bezpečnosti (s. 47)

einer der Initiatoren des Studentenstreiks im November 1989, Autor des Buches „Polojasno“ (Leicht bewölkt, 1990) über die Arbeit in der parlamentarischen Untersuchungskommission zu den Ereignissen auf der Nationalstraße (Národní třída), Generalkommissar für die tschechische Teilnahme an der EXPO 2000 in Hannover, seit 2006 Botschafter der Tschechischen Republik für Energiesicherheit (S. 48)

UTE GRÄFIN BAUDISSIN (1942)

právnička (se zaměřením na pracovní a sociální právo), pracovala v centrále Goethe-Institutu (1977–1983), vedla Goethe-Instituty (1983–2005) v Atlantě, Nairobi, Praze (2000–2003), založila Goethe-Instituty ve Washingtonu D.C., Kyjevě, Sydney (s. 158)

Juristin (Schwerpunkt Arbeits- und Sozialrecht), tätig in der Zentralverwaltung des Goethe-Instituts (1977–1983), Leiterin der Goethe-Institute (1983–2005) in Atlanta, Nairobi, Prag (2000–2003), Gründerin der GI in Washington, D.C., Kiew, Sydney (S. 156)

PETER BECHER (1952)

germanista a spisovatel, předseda Spolku Adalberta Stiftera, člen českého PEN klubu (s. 242)

Germanist und Schriftsteller, Vorsitzender des Adalbert Stifter Vereins, Mitglied des tschechischen PEN (S. 240)

IVAN BINAR (1942)

spisovatel, překladatel, redaktor Rádia Svobodná Evropa v Mnichově (1983–1994), od roku 1994 žije v Praze, předseda Obce spisovatelů ČR (2003–2004), člen poradního výboru Pražského literárního domu autorů německého jazyka (s. 184)

Schriftsteller, Übersetzer, Redakteur bei Radio Free Europe in München (1983–1994), seit dem Jahr 1994 lebt er in Prag, Vorsitzender des tschechischen Schriftstellerverbandes „Obec spisovatelů“ (2003–2004), Mitglied im Beirat des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren (S. 186)

JOCHEN BLOSS (1936)

germanista a historik (mj. se zabýval tématem menšinové politiky v Jižním Tyrolsku), lektor Goethe-Institutu (1970–2000), zakládající ředitel Goethe-Institutu v Praze (1990–1996) (s. 154)

Germanist und Historiker (u. a. zum Thema der Minderheitenpolitik in Südtirol), Dozent des Goethe-Institutes (1970–2000), Gründungsleiter des Goethe-Instituts in Prag (1990–1996) (S. 152)

JOACHIM BRUSS (1945)

slavista, překladatel (mj. textů Václava Havla), tlumočník na německém velvyslanectví v Praze (1994–2010), ředitel Česko-německého fondu budoucnosti v Praze (2011–2017), člen správní rady Pražského literárního domu autorů německého jazyka (s. 190)

Slawist, Übersetzer (u. a. Texte von Václav Havel), Dolmetscher an der Deutschen Botschaft in Prag (1994–2010), Geschäftsführer im Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds in Prag (2011–2017), Vorstandsmitglied des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren (S. 188)

JULIE COLIN (1991)

vnučka Františka Černého, umělecká ředitelka kreativního a divadelního studia Crumble Production, žije v Paříži (s. 222)

Enkelin von František Černý, künstlerische Direktorin des Kreativ- und Theaterstudios Crumble Production, lebt in Paris (S. 224)

HELENA ČERNÁ (1937)

manželka Františka Černého (s. 312)

Ehefrau von František Černý (S. 312)

KATEŘINA ČERNÁ (1964)

dcera Františka Černého, filmová producentka, podílela se např. na filmech Fair Play, King Skate a dlouhodobě spolupracuje na filmech Heleny Třeštíkové (s. 113)

Tochter von František Černý, Filmproduzentin, Mitarbeit u. a. an den Filmen „Fair Play“, „King Skate“ und langjährige Zusammenarbeit mit der Regisseurin Helena Třeštíková (S. 116)

LIBUŠE ČERNÁ (1953)

novinářka, rozhlasová redaktorka (Rádio Brémy), vysokoškolská pedagožka, ředitelka festivalu „globale° – Festival für grenzüberschreitende Literatur“ (s. 131, 194)

Journalistin, Rundfunkredakteurin (Radio Bremen), Hochschuldozentin, Leiterin von „globale° – Festival für grenzüberschreitende Literatur“ (S. 134, 192)

RADKA DENEMARKOVÁ (1968)

spisovatelka, literární historička, scenáristka, překladatelka, esejistka, dramaturgyně, za svou tvorbu získala mnoho literárních ocenění v ČR i v zahraničí, dosud jako jediná získala celkem čtyřikrát prestižní cenu Magnesia Litera (s. 257, 261)

Schriftstellerin, Literaturhistorikerin, Autorin von Essays und Drehbüchern, Übersetzerin, Dramaturgin, wurde für ihre Arbeiten zu Hause und im Ausland mit zahlreichen Literaturpreisen ausgezeichnet, so erhielt sie als Einzige insgesamt viermal den angesehenen tschechischen Literaturpreis Magnesia Litera (S. 258, 285)

VĚRA DVOŘÁKOVÁ (1927–2019)

překladatelka z francouzštiny, manželka básníka Ladislava Dvořáka, autorka pamětí Co si pamatuju (nakl. Triáda 2019) (s. 125)

Übersetzerin aus dem Französischen, Ehefrau des Dichters Ladislav Dvořák, Autorin der Autobiographie „Co si pamatuju“ (Woran ich mich erinnere), Verlag Triáda 2019 (S. 128)

LUCIE EIERMANN (ČERNOHOUSOVÁ) (1976)

soudní tlumočnice (2000–2012), ředitelka Pražského literárního domu autorů německého jazyka (2006–2012), spoluautorka stálé výstavy Pražského literárního domu, spoluzakládající člena Česko-německého fóra mládeže (s. 313)

Gerichtsdolmetscherin (2000–2012), Leiterin des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren (2006–2012), Co-Autorin der Dauerausstellung des Prager Literaturhauses, Gründungsmitglied des Deutsch-tschechischen Jugendforums (S. 315)

PETRA ERNSTBERGER (1955)

poslankyně Německého spolkového sněmu (1994–2017), jednatelka parlamentní frakce SPD, ředitelka Česko-německého fondu budoucnosti od roku 2018 (s. 45)

Mitglied des Deutschen Bundestages (1994–2017), Parlamentarische Geschäftsführerin der SPD-Fraktion, Geschäftsführerin des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds seit 2018 (S. 43)

JAN FAKTOR (1951)

spisovatel, žije od roku 1978 v Berlíně, do roku 1989 působil ve východní části města v literárním undergroundu, nositel Ceny Alfreda Döblina (2005) a Ceny Itala Sveva (2018), poslední román Jiříkovy starosti o minulost byl nominován na Německou literární cenu (2010), český překlad umístěn v anketě Lidových novin (2015) (s. 249)

Schriftsteller, lebt seit 1978 in Berlin, arbeitete bis 1989 im Ostteil der Stadt im literarischen Underground, Träger des Alfred-Döblin-Preises (2005) und des Italo-Svevo-Preises (2018), sein letzter Roman „Georgs Sorgen um die Vergangenheit oder Im Reich des heiligen Hodensack-Bimbams von Prag" stand auf der Shortlist des Deutschen Literaturpreises (2010), die tschechische Übersetzung gelangte in einer Umfrage der Zeitung „Lidové noviny" (2015) unter die „Bücher des Jahres"(S. 251)

BERND (1944) **& JUTTA** (1936) **FELGENDREHER**

Bernd Felgendreher, sociolog, vedoucí sociálního referátu na německých velvyslanectvích v Praze a v Bratislavě (2004–2010), vedoucí berlínské kanceláře Auslandsgesellschaft.de
Jutta Felgendreher, učitelka v důchodu (s. 61)

Bernd Felgendreher, Sozialwissenschaftler, Leiter des Sozialreferats an den deutschen Botschaften Prag und Bratislava (2004–2010), Leiter des Hauptstadtbüros der Auslandsgesellschaft.de
Jutta Felgendreher, Lehrerin i. R. (S. 59)

JINDŘICH FISCHEL (1934)

učitel na jazykové škole a kreslíř (s. 143)

Lehrer an einer Sprachschule für Erwachsene, Zeichner (S. 144)

MICHAEL FRANK (1947)

novinář, dlouholetý korespondent Süddeutsche Zeitung pro střední Evropu a Rakousko (z toho v letech 1992–1998 v Praze) (s. 105)

Journalist, langjähriger Mitteleuropa- und Österreich-Korrespondent der „Süddeutschen Zeitung" (davon 1992–1998 in Prag) (S. 103)

JINŘICH FRYČ (1969)

místopředseda správní rady Česko-německého fondu budoucnosti, státní tajemník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (s. 63)

stellvertretender Vorsitzender des Verwaltungsrats des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, Staatssekretär des Ministeriums für Bildung, Jugend und Sport der Tschechischen Republik (S. 65)

ANNA GRASS (1932)

taneční pedagožka (s. 221)

Tanzpädagogin (S. 219)

GÜNTER GRASS (1927–2015)

spisovatel, sochař a grafik, působil v uměleckém sdružení Skupina 47, nositel mnoha ocenění, mj. Nobelovy ceny za literaturu (1999) (s. 123)

Schriftsteller, Bildhauer und Grafiker, gehörte zur „Gruppe 47", vielfach gekrönter Preisträger, u. a. mit dem Literaturnobelpreis (1999) (S. 120)

WOLFGANG HAUPTMANN (1927)

korespondent rozhlasu ARD v Bejrútu, New Yorku, Moskvě, Washingtonu, Východním Berlíně (1963–1992), korespondent Neue Zürcher Zeitung pro východoněmecké spolkové země (1994–2000) (s. 87)

ARD-Hörfunkkorrespondent in Beirut, New York, Moskau, Washington, Ostberlin (1963–1992), NZZ-Korrespondent Ostdeutsche Bundesländer (1994–2000) (S. 84)

JACQUELINE HÉNARD (1957)

korespondentka Frankfurter Allgemeine Zeitung v Praze (1987–1992) a Berlíně (1992–1994), laureátka Mezinárodní novinářské ceny 1991 za zpravodajství z Československa (s. 96)

Korrespondentin der „Frankfurter Allgemeinen Zeitung" in Prag (1987–1992) und Berlin (1992–1994), Internationaler Publizistik-Preis 1991 für ihre Berichterstattung aus der Tschechoslowakei (S. 94)

MILAN HORÁČEK (1946)

československý exilový politik (1968–1989), spoluzakladatel strany Zelených v SRN, poslanec Spolkového sněmu, člen poradního sboru Václava Havla, poslanec Evropského parlamentu, vedoucí prvního zahraničního zastoupení Nadace Heinricha Bölla (s. 71)

im Exil lebender tschechoslowakischer Politiker (1968–1989), Mitbegründer der Partei „Die Grünen" in der BRD, Abgeordneter des Bundestages, Mitglied des Beraterstabes von Václav Havel, Abgeordneter des Europa-Parlaments, Leiter der ersten Auslandsvertretung der Heinrich-Böll-Stiftung (S. 72)

EDITA HRDÁ (1963)

diplomatka, velvyslankyně – stálá představitelka ČR při EU, bývalá vrchní ředitelka Evropské diplomatické služby pro Ameriky, stálá představitelka ČR při OSN v New Yorku, v devadesátých letech hlavní vyjednavačka ČR o vzniku Česko-německého fondu budoucnosti (s. 49)

Diplomatin, Botschafterin – Ständige Vertreterin der ČR bei der EU, ehemalige Abteilungsleiterin des Europäischen Auswärtigen Dienstes für Amerika, Ständige Vertreterin der ČR bei der UNO in New York, in den neunziger Jahren Hauptverhandlerin der ČR über die Gründung des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds (S. 50)

CHRISTOPH ISRANG (1971)

německý velvyslanec v Praze (od roku 2017), dříve mj. působil v letech 2014–2017 jako stálý zástupce SRN v Organizaci pro zákaz chemických zbraní (OPCW) v Haagu a 2006–2014 v Úřadu spolkové kancléřky, naposledy jako vedoucí referátu pro střední, východní a jihovýchodní Evropu (s. 53)

Deutscher Botschafter in Prag (seit 2017), zuvor u. a. von 2014–2017 Botschafter bei der Organisation für das Verbot chemischer Waffen (OPCW) in Den Haag und von 2006–2014 im Bundeskanzleramt, zuletzt als Leiter des Referats für Zentral-, Ost- und Südeuropa (S. 51)

JITKA JÍLKOVÁ (1954)

překladatelka a ředitelka Pražského divadelního festivalu německého jazyka (1997–2020, nyní jeho dramaturgyně), dříve působila v Památníku národního písemnictví a na Rakouském velvyslanectví v Praze, první překladatelka Elfriede Jelinek do češtiny (s. 149)

Übersetzerin und Direktorin des Prager Theaterfestivals deutscher Sprache (1997–2020, nun seine Dramaturgin), früher tätig im Museum der tschechischen Literatur und an der Österreichischen Botschaft in Prag, erste Übersetzerin von Elfriede Jelinek ins Tschechische (S. 150)

WOLFGANG JUNG (1964)

novinář, v roce 1987 poprvé v Praze, od té doby opakovaně, zástupce šéfredaktora Prager Zeitung (1994–1998), korespondent Německé tiskové agentury DPA v Praze (1998–2008), posléze korespondent v Moskvě, od roku 2017 redaktor DPA v Mannheimu (s. 108)

Journalist, 1987 zum ersten Mal in Prag, seitdem immer wieder, Vize-Chefredakteur der „Prager Zeitung“ (1994–1998), Korrespondent der Deutschen Presseagentur dpa in Prag (1998–2008), danach Korrespondent in Moskau, seit 2017 als dpa-Redakteur in Mannheim (S. 107)

ŠTĚPÁN KAFKA (1962)

ekonom, finanční ředitel a provozovatel nakladatelství Smršť (s. 238)

Ökonom, Finanz- und Betriebsleiter des Verlags Smršť (S. 239)

TOMÁŠ KAFKA (1965)

diplomat, spisovatel a překladatel, spoluzakládající ředitel Česko-německého fondu budoucnosti, od roku 2020 velvyslanec České republiky v Berlíně (s. 28)

Diplomat, Schriftsteller, Übersetzer, Gründungsdirektor des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, seit 2020 Botschafter der Tschechischen Republik in Berlin (S. 32)

HELENA KOENIGSMARKOVÁ (1947)

kunsthistorička, od roku 1971 působí v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze, od roku 1991 jeho ředitelka (s. 213)

Kunsthistorikerin, seit 1971 tätig im Kunstgewerbemuseum in Prag, seit 1991 seine Direktorin (S. 216)

HELMUT KÖSER (1940)

politolog a zakladatel Nadace Brücke/Most (s. 165)

Politikwissenschaftler und Gründer der Brücke/Most-Stiftung (S. 163)

MARTIN KRAFL (1971)

vedoucí Českého literárního centra, koordinátor prezentací ČR na knižních veletrzích (MZK Brno), moderátor, novinář a tiskový mluvčí, ředitel Českých center Berlín a Vídeň (2007–2017) (s. 244)

Leiter des Tschechischen Literaturzentrums, Koordinator der Buchmessen-Präsentation der Tschechischen Republik (MZK Brno), Moderator, Journalist und Pressesprecher, Leiter der Tschechischen Zentren Berlin und Wien (2007–2017) (S. 246)

DANIEL KRAFT (1973)

tiskový mluvčí Spolkové centrály pro politické vzdělávání/bpb a člen představenstva Nadace Brücke/Most (s. 236)

Pressesprecher der Bundeszentrale für politische Bildung/bpb und Mitglied im Vorstand der Brücke/Most-Stiftung (S. 233)

KRISTINA LARISCHOVÁ (1971)

generální konzulka ČR v Mnichově (od roku 2017), vědecká pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů a Friedrich-Ebert-Stiftung Praha (1994–2014), členka správní rady Česko-německého fondu budoucnosti (od roku 2006) (s. 55)

Generalkonsulin der Tschechischen Republik in München (seit 2017), wissenschaftliche Mitarbeiterin des Instituts für internationale Beziehungen und der Friedrich-Ebert-Stiftung Prag (1994–2014), Verwaltungsrat des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds (seit 2006) (S. 57)

MARKÉTA MALIŠOVÁ (1957)

spisovatelka, publicistka a ředitelka Centra Franze Kafky (2002–2018), spoluzakladatelka Pražského literárního domu autorů německého jazyka a místopředsedkyně jeho správní rady (s. 167)

Schriftstellerin, Publizistin und Direktorin des Franz-Kafka-Zentrums (2002–2018), Mitbegründerin des Prager Literaturhauses deutschsprachiger Autoren und seine stellvertretende Vorstandsvorsitzende (S. 170)

ONDŘEJ MATĚJKA (1979)

historik a politolog, ředitel o. s. Antikomplex (1998–2014) věnující se reflexi německojazyčných dějin Českých zemí, spoluzakladatel Centra občanského vzdělávání Masarykovy univerzity, od roku 2014 náměstek ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů (s. 203)

Historiker und Politikwissenschaftler, Direktor des Vereins Antikomplex (1998–2014), der sich mit der Reflexion der deutschsprachigen Geschichte der böhmischen Länder beschäftigt, Mitbegründer des Zentrums für Bürgerbildung der Masaryk-Universität, seit 2014 stellvertretender Direktor des Instituts für das Studium totalitärer Regime (S. 205)

LUBOŠ PALATA (1967)

novinář, básník a výtvarník, specialista na Evropskou unii a střední Evropu, nositel několika českých i zahraničních novinářských cen včetně Ceny Ferdinanda Peroutky (s. 78)

Journalist, Dichter und bildender Künstler, spezialisiert auf die Europäische Union und Mitteleuropa, Träger einiger tschechischer und internationaler Journalistenpreise einschließlich des Ferdinand-Peroutka-Preises (S. 81)

WALTER PERSCHÉ (1945)

grafický návrhář, novinář, ředitel Rakouského kulturního fóra v Bratislavě (1997–2002) a v Praze (2002–2009), bývalý kulturní rada Rakouského vyslanectví v Praze (s. 212)

Grafik-Designer, Journalist, Direktor des Österreichischen Kulturforums in Bratislava (1997–2002) und Prag (2002–2009), Kulturrat der Österreichischen Botschaft Prag a. D. (S. 211)

BERND POSSELT (1956)

politik, poslanec Evropského parlamentu (1994–2014), novinář a spisovatel, prezident Panevropské unie v Německu, mluvčí, tj. nejvyšší politický představitel Sudetoněmeckého krajanského sdružení (s. 180)

Europapolitiker, ehemaliger Abgeordneter im Europäischen Parlament, Journalist und Buchautor, Präsident der Paneuropa-Union Deutschland und Sprecher, d. h. oberster politischer Repräsentant der Sudetendeutschen Volksgruppe (S. 178)

PETER PRAGAL (1939)

novinář, korespondent deníku Süddeutsche Zeitung a týdeníku Stern ve východním Berlíně v letech 1974–1990, od roku 1991 korespondent Berliner Zeitung, od roku 2004 žije v Berlíně jako nezávislý novinář a autor populárně naučných knih (s. 101)

Journalist, DDR-Korrespondent für die „Süddeutsche Zeitung“ und den „Stern“ in Ost-Berlin (1974–1990), ab 1991 „Berliner Zeitung“, seit 2004 freier Journalist und Sachbuchautor in Berlin (S. 98)

LÍDA RAKUŠANOVÁ (1947)

nezávislá novinářka a spisovatelka, 1978–1994 redaktorka Rádia Svobodná Evropa v Mnichově (s. 109)

freie Journalistin und Schriftstellerin, 1978–1994 Redakteurin bei Radio Freies Europa in München (S. 110)

ANGELIKA RIDDER (1959)

právnička, první činnost v ekonomickém odvětví, od roku 1990 působí v Goethe-Institutu, mj. v personálním oddělení Mnichovské centrály, ředitelka institutů v Oslu, Freiburgu a Paříži (s pověřením pro jihozápadní Evropu), 2013–2018 vedla Oddělení centrálních služeb Goethe-Institutu, od roku 2018 působí jako ředitelka Goethe-Institutu v České republice s pověřením pro region střední a východní Evropy (s. 162)

Juristin, erste Tätigkeit in der Wirtschaft, seit 1990 beim Goethe-Institut tätig, u. a. in der Personalabteilung der Münchner Zentrale, Leiterin in Oslo, Freiburg und Paris mit Regionalauftrag für Südwesteuropa, 2013–2018 Leiterin der Abteilung Zentrale Dienste des Goethe-Instituts und seit 2018 Institutsleiterin in Tschechien mit regionalem Auftrag für Mittel- und Osteuropa in Prag (S. 160)

JOACHIM ROGALL (1959)

profesor dějin východní Evropy, od roku 2017 předseda představenstva Nadace Roberta Bosche (s. 209)

Professor für Osteuropäische Geschichte, seit 2017 Vorsitzender der Geschäftsführung der Robert Bosch Stiftung GmbH (S. 208)

LIBOR ROUČEK (1954)

politolog, novinář, mluvčí vlády ČR (1998–2002), poslanec Parlamentu ČR (2002–2004) i Evropského parlamentu (2004–2014), v letech 2009–2012 jeho místopředseda, nyní spolupředseda Česko-německého diskusního fóra (s. 90)

Politologe, Journalist, Sprecher der tschechischen Regierung (1998–2002), Abgeordneter des Parlaments der Tschechischen Republik (2002–2004), Mitglied des Europäischen Parlaments (2004–2014) und 2009–2012 dessen Vizepräsident, derzeit Co-Vorsitzender des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums (S. 92)

KLAUS ROST (1948)

publicista, redaktor politického zpravodajství Neue Zeit a Berliner Morgenpost (1992–1995), šéfredaktor Märkische Allgemeine v Postupimi (1995–2012) (s. 76)

Publizist, Politikchef der „Neuen Zeit“ und der „Berliner Morgenpost“ (1992–1995), Chefredakteur der „Märkischen Allgemeinen“ in Potsdam (1995–2012) (S. 74)

JAROSLAV RUDIŠ (1972)

česky a německy píšící spisovatel, dramatik a scenárista, nositel několika literárních cen, mj. Ceny Jiřího Ortena (2002), v dílech často tematizuje dějiny střední Evropy, mj. spoluautor komiksu Alois Nebel, člen skupiny Kafka Band (s. 253)

tschechisch und deutsch schreibender Schriftsteller, Dramatiker und Drehbuchautor, der in seinen Werken oft die Geschichte Mitteleuropas thematisiert, Träger mehrerer Literaturpreise, u. a. des Jiří-Orten-Nachwuchspreises (2002), Co-Autor der Alois-Nebel-Comics und Mitglied der Kafka Band (S. 255)

CHRISTIAN SCHMIDT (1957)

právník, od roku 1990 poslanec Německého spolkového sněmu, spolkový ministr (2014–2018), německý předseda Česko-německého diskusního fóra (od roku 2013) (s. 69)

Rechtsanwalt, seit 1990 Mitglied des Deutschen Bundestages, Bundesminister (2014–2018), deutscher Beiratsvorsitzender des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums (seit 2013) (S. 67)

GERALD SCHUBERT (1968)

zahraničněpolitický redaktor rakouského deníku Der Standard, rozhlasový redaktor zahraničního vysílání Českého rozhlasu (2002–2015, roku 2006 vedoucí německé redakce Radia Prag, později šéfredaktor) (s. 141)

Außenpolitikredakteur der österreichischen Tageszeitung „Der Standard", Rundfunkredakteur bei Radio Prag (2002–2015, ab 2006 Leiter der deutschen Redaktion, später Chefredakteur) (S. 138)

SILJA SCHULTHEIS (1970)

od roku 2015 vedoucí tiskového a PR oddělení Česko-německého fondu budoucnosti, dříve novinářka a mj. redaktorka zahraničního vysílání Českého rozhlasu Radia Prag (2001–2007) (s. 131, 232)

seit 2015 Leiterin der Presse- und Öffentlichkeitsarbeit im Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, vorher als freie Journalistin und Rundfunkredakteurin tätig, u. a. bei Radio Prag (2001–2007) (S. 134, 230)

KAREL SCHWARZENBERG (1937)

poradce a vedoucí Kanceláře prezidenta Václava Havla (1990–1992), ministr zahraničních věcí ČR (2007–2013), spoluzakladatel a předseda politické strany TOP 09 (2009–2015) (s. 41)

Berater des Präsidenten Václav Havel (1990–1992), Außenminister der Tschechischen Republik (2007–2013), Gründer und Vorsitzender der politischen Partei TOP 09 (2009–2015) (S. 42)

LUDĚK SEKYRA (1964)

podnikatel a předseda správní rady Sekyra Foundation (s. 145)

Unternehmer und Vorsitzender des Verwaltungsrats der Sekyra Foundation (S. 147)

JÜRGEN SERKE (1938)

novinář a spisovatel, spoluzakladatel Centra pronásledovaných umění v Solingenu (s. 183)

Journalist und Schriftsteller, Mitbegründer des Zentrums für verfolgte Künste in Solingen (S. 181)

ANNE SEYFFERTH (1958)

ředitelka Nadace Friedricha Eberta v Praze v letech 2015–2020, nyní v Braniborsku, dříve vedoucí referátu pro západní Evropu a Severní Ameriku (WENA) této nadace v Berlíně (s. 202)

Leiterin der Friedrich-Ebert-Stiftung in Prag 2015–2020 und aktuell in Brandenburg, zuvor leitete sie das Referat Westeuropa und Nordamerika (WENA) der FES in Berlin (S. 200)

MATĚJ SPURNÝ (1979)

historik, spoluzakladatel o. s. Antikomplex zabývajícího se reflexí nuceného vysídlení Němců a problematikou krajiny a společnosti českého pohraničí, odborník na témata etnicity, identity a životního prostředí ve střední Evropě ve 20. století (s. 226)

Geschichtswissenschaftler und Mitbegründer der Bürgerinitiative Antikomplex, beschäftigt sich insbesondere mit der Zwangsaussiedlung der Deutschen sowie mit der Landschaft und Gesellschaft in den tschechischen Grenzregionen, Spezialist für die Themen Ethnizität, Identität und Umwelt im Mitteleuropa des 20. Jahrhunderts (S. 228)

FRANK-WALTER STEINMEIER (1956)

prezident Spolkové republiky Německo (od roku 2017), ministr zahraničí SRN (2005–2009, 2013–2017), poslanec Německého spolkového sněmu (2009–2017) (s. 15)

Bundespräsident der Bundesrepublik Deutschland (seit 2017), Bundesaußenminister (2005–2009, 2013–2017), Mitglied des Deutschen Bundestages (2009–2017) (S. 13)

JAN ŠÍCHA (1967)

novinář, autor knih, zakládající ředitel Českého centra v Mnichově, kurátor stálé expozice o českých Němcích při o.p.s. Collegium Bohemicum v Ústí nad Labem (2007–2014), spolupracovník Národní galerie (2015–2018), provozovatel památek v českém pohraničí (s. 195)

Journalist, Buchautor, Gründungsdirektor des Tschechischen Zentrums in München, Kurator der Dauerausstellung über „Unsere Deutschen" beim Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem (2007–2014), Mitarbeiter der Nationalgalerie (2015–2018), Restaurator, engagiert sich für die Erhaltung von Denkmälern im tschechischen Grenzland (S. 197)

FERDINAND TRAUTTMANSDORFF (1950)

rakouský velvyslanec mj. v Praze (2010–2015), právník, diplomat a univerzitní učitel diplomacie a mezinárodního práva (s. 176)

österreichischer Botschafter (zuletzt 2010–2015 in Prag), Jurist, Diplomat und Universitätslehrer (Diplomatie und Völkerrecht) (S. 173)

GERT WEISSKIRCHEN (1944)

emeritní profesor, poslanec Německého spolkového sněmu (1976–2009), člen Parlamentního shromáždění Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (1994–2009), od roku 2007 člen rady Česko-německého diskusního fóra (s. 23)

emeritierter Professor, Mitglied des Deutschen Bundestages (1976–2009) und der Parlamentarischen Versammlung der Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (1994–2009), seit 2007 Mitglied des Beirates des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums (S. 18)

FRANTIŠEK ČERNÝ

DIPLOMAT, NOVINÁŘ A HUMANISTA

DIPLOMAT, JOURNALIST UND HUMANIST

© Editorky | Herausgeberinnen:
Lucie Eiermann & Radka Denemarková, 2021

© Autoři | Autoren:
Thomas Bagger, Václav Bartuška, Ute Gräfin Baudissin, Peter Becher, Ivan Binar, Jochen Bloss, Joachim Bruss, Julie Colin, Helena Černá, Kateřina Černá, Libuše Černá, Česko-německý fond budoucnosti / Deutsch-Tschechischer Zukunftsfonds, Radka Denemarková, Věra Dvořáková, Lucie Eiermann, Petra Ernstberger, Jan Faktor, Bernd & Jutta Felgendreher, Jindřich Fischel, Michael Frank, Jinřich Fryč, Anna Grass, Günter Grass, Wolfgang Hauptmann, Jacqueline Hénard, Milan Horáček, Edita Hrdá, Christoph Israng, Jitka Jílková, Wolfgang Jung, Štěpán Kafka, Tomáš Kafka, Helena Koenigsmarková, Helmut Köser, Martin Krafl, Daniel Kraft, Kristina Larischová, Markéta Mališová, Ondřej Matějka, Luboš Palata, Walter Persché, Bernd Posselt, Peter Pragal, Lída Rakušanová, Angelika Ridder, Joachim Rogall, Libor Rouček, Klaus Rost, Jaroslav Rudiš, Christian Schmidt, Gerald Schubert, Silja Schultheis, Karel Schwarzenberg, Luděk Sekyra, Jürgen Serke, Anne Seyfferth, Matěj Spurný, Frank-Walter Steinmeier, Jan Šícha, Ferdinand Trauttmansdorff, Gert Weisskirchen, 2021

© Překladatelé | Übersetzer:
Carla Bezděková, Joachim Bruss, Raija Hauck, Kathrin Janka, Jitka Jílková, Silke Klein, Jan Klofáč, Věra Koubová, Mirko Kraetsch, Bianca Lipanská, Tomáš Moravec, Jitka Nešporová, Anna Paap, Eva Profousová, Reiner Kunze, Wolfgang Schwarz, Kateřina Sitařová, Susanne Spurná, Olga & Ondřej Staňkovi, Jiří Stromšík, Jan Šmrha, Andreas Weber, 2021

© Grafická úprava | Grafische Gestaltung:
Petr Osvald, 2021

Redakční práce a lektorát | Redaktion und Sprachkorrekturen:
Lucie Eiermann, Angela Lindner, Zdenko Pavelka

Realizace | Ausführung:
Argraffu s.r.o.

1. vydání, Praha 2021 | 1. Auflage, Prag 2021

Vydala | Herausgegeben von:
Helena Osvaldová – Nakladatelství OSWALD, Senohraby 21

ISBN 978-80-87242-32-2